

הפיקוח על הבנקים היחידה הכלכלית

מערכת הבנקאות בישראל

סקירה שנתית לשנת 2023

מערכת הבנקאות בישראל

סקירה שנתית לשנת 2023

ירושלים, י"ג אייר תשפ"ד | 21 מאי 2024

זכויות היוצרים בפרסום זה שמורות לבנק ישראל.
הרוצים לצטט רשאים לעשות כן, בתנאי שיציינו את המקור.
במידה שיהיו תיקונים לסקירה, הם יתפרסמו באתר של בנק ישראל: www.boi.org.il

עיצוב וביצוע: יעל יקיר | דפוס איילון, ירושלים

תוכן עניינים

5	פתח דבר - דברי המפקח על הבנקים	הקדמה
8	ההתפתחויות בפעילותה של מערכת הבנקאות בישראל	פרק א'
9	1. הקדמה	
13	2. מבנה מערכת הבנקאות	
20	3. ערוצי הפעילות של מערכת הבנקאות	
23	תיבה א'-1: מתווה מדורג למתן רישיון תאגיד בנקאי לגופים חוץ-בנקאים	
27	תמצית התפתחויות עיקריות בפעילות המאזנית והחוץ-מאזנית	פרק ב'
28	1. דברים כלליים	
28	2. התפתחויות עיקריות בצד הנכסים של מערכת הבנקאות	
32	3. התפתחויות עיקריות בצד ההתחייבויות וההון של מערכת הבנקאות	
35	4. התפתחויות עיקריות בפעילות החוץ-מאזנית	
36	התוצאות העסקיות של מערכת הבנקאות	פרק ג'
37	1. רווחיות מערכת הבנקאות	
39	2. התפתחות סעיפי ההכנסות וההוצאות בדוח רווח והפסד	
43	3. היעילות התפעולית	
47	4. התשואה המותאמת לסיכון	
49	5. ניתוח תוצאות הבנקים לפי ערך השוק של מניותיהם לעומת ערךן בספרים (Market Value to Book Value)	
52	תיבה ג'-1: ניתוח ביצועי הפיקדונות במגזר משקי הבית	
62	הלימות ההון והמינוף	פרק ד'
66	הסיכונים	פרק ה'
67	1. פתיחה	
70	2. סיכון האשראי	
90	3. סיכון הנזילות	
98	4. סיכון השוק	
104	5. חברות כרטיסי האשראי	
109	6. סיכונים טכנולוגיים המידע	
111	7. סיכון הסייבר	
114	תיבה ה'-1: התפתחות האשראי בענף הבינוי והנדל"ן	
121	תיבה ה'-2: לקחים מכשלי הבנקים בארה"ב בחודשים מרץ-מאי 2023	

פרק ו'	סיכום פעילות הפיקוח על הבנקים בשנת 2023	127
	1. החזון ויעדים אסטרטגיים של הפיקוח על הבנקים	128
	2. מלחמת "חרבות ברזל": פיקוח וניהול בנקאות בשעת משבר	128
	3. הפעולות המרכזיות לשמירה על יציבותם של הגופים המפוקחים, על תפקודם הרציף ועל כספי המפקידים בשגרה ובחירום	133
	4. הפעולות המרכזיות להטמעת תרבות של הוגנות כלפי הלקוחות, מכלילה ומשפיעה	141
	5. הפעולות המרכזיות לביסוס מערכת פיננסית תחרותית ומתקדמת לטובת הלקוחות	147
	תיבה ו'-1: צעדים צרכניים שננקטו על ידי בנקים וגופי אסדרה בעולם בעקבות אירועי קיצון	149
	תיבה ו'-2: מתווים להקלות על נטל האשראי והעמלות	154
	תיבה ו'-3: נתונים בחירום	164
	תיבה ו'-4: שקיפות והנגשת מידע לציבור על ריביות	169
	תיבה ו'-5: התפתחות בין-לאומית בהגנה על הלקוח ואימוצן באסדרה בישראל	174
	תיבה ו'-6: בנקאות פתוחה – ניתוח נתונים	186
	תיבה ו'-7: שיקים ללא כיסוי בשגרה ובחירום	194
נספחים		206
	נספח א': לוחות	207
	נספח ב': ההוראות שהפיקוח על הבנקים פרסם במהלך שנת 2023	235
	נספח ג': מבנה הפיקוח על הבנקים	240

פתח דבר - המפקח על הבנקים

השנה האחרונה הוכיחה את עצמה כאחת התקופות המורכבות והמאתגרות שאיתה התמודדה מדינת ישראל בעשורים האחרונים, לרבות בפן הכלכלי-

פיננסי. שנה זו החלה עם שינויים משמעותיים בסביבת הפעילות, בסימן עליית האינפלציה והריבית בעקבותיה, שבשילוב עם אווירה ציבורית ופוליטית מתוחה, השפיעו רבות על מערכת הבנקאות ועל מימושה של אסטרטגיית הפיקוח על הבנקים. השנה המשיכה לאירועי השבעה באוקטובר ומלחמת חרבות ברזל שפרצה בעקבותיהם, שהעצימו את אי-הוודאות הגאופוליטית. חוסנה ויציבותה של הכלכלה הישראלית, שבאירועי עבר הוכיחה יכולת התאוששות גבוהה, אפשרה גם הפעם לכלכלה להסתגל לתנאים המשתנים ולהראות סימני התאוששות, כאשר מערכת הבנקאות ממלאת תפקיד מרכזי בכך. היא שמרה בהצלחה, כפי שהוכח עם תחילת המלחמה, על רציפות תפקודית ותמכה משמעותית בציבור על-ידי סיוע ללקוחות שנפגעו ממנה ועל-ידי המשך תמיכה בדרישות האשראי

של המשק. תפקידים אלה חיוניים במהלך המלחמה המתמשכת והיו חשובים באותה מידה בשלב השיקום שצפוי לבוא לאחריה.

הפיקוח על הבנקים הגיב אף הוא מייד עם פרוץ המלחמה בשורה של צעדים שמטרתם להתמודד עם האתגרים השונים שהתעוררו בתחומי הבנקאות. ההתמקדות הראשונית הייתה בהבטחת המשכיותה של הפעילות העסקית ושל הרציפות במתן השירותים שמספקת המערכת לציבור. התאגידים הבנקאיים הונחו להפעיל רגישות בהתנהלותם מול הלקוחות ולהגביר את המעקב ואת הניהול של הסיכונים התפעוליים והפיננסיים. בין הצעדים שנקט הפיקוח, אשר שבחלקם עדיין מלווים אותנו, ניתן למנות: מתן הנחיות לאופן הפעלת סניפי הבנקים, הקמת מוקד חירום בפיקוח על הבנקים, הצגת תכניות וצעדי סיוע בנושאים צרכניים שונים, מתויו דחיות תשלומים בהלוואות, הנחיות למערכת הבנקאות בנושאים יציבותיים ועוד.

המתחים הגאופוליטיים, בשילוב עם שינויים מקרו-כלכליים והתפתחויות גלובליות – כך לדוגמה, בשנה החולפת היינו עדים להשפעה העצומה של ההתפתחויות הטכנולוגיות ושל השיח ברשתות החברתיות, כאשר המוני לקוחות של כמה בנקים בארה"ב דרשו את כספם והביאו לקריסת אותם בנקים בזמן קצר במיוחד – הביאו לעלייה בסיכונים הפיננסיים במשק, כפי שגם בא לידי ביטוי בהחלטות האחרונות של סוכנויות הדירוג הבין-לאומיות. גורמים אלה, בשילוב השינויים בסביבת הפעילות והעדפות הציבור המתפתחות, הניעו את הפיקוח על הבנקים להעריך מחדש את האסטרטגיה ואת היעדים שלו לשנים הקרובות. חזון הפיקוח על הבנקים הוגדר גם הוא מחדש ובשנים אלו הוא יתמקד ב"קידום של טובת הציבור באמצעות השמירה על היציבות ועל ההוגנות של מערכת הבנקאות באמצעות פיקוח מקצועי, מוביל ושקוף".

מתוך שיקולים אלה נקבעו המיקודים האסטרטגיים ועודכנה בהתאמה תכנית העבודה של הפיקוח על הבנקים לשנים הקרובות. תכנית זו שואפת לתת מענה הן לאתגרים הנוכחיים והן להתפתחויות העתידיות ולהבטיח שמערכת הבנקאות תישאר יציבה, הוגנת ותחרותית בעולם שמשתנה במהירות.

יציבותה של מערכת הבנקאות מתבטאת בראש ובראשונה בהגנה על כספי המפקדים ובהבטחתו של מתן שירות רציף על-ידיה. יציבות זו חיונית לתפקידה של המערכת כמנגנון יעיל להקצאת האשראי במשק וככלי חיוני לתמסורת של המדיניות המוניטרית של בנק ישראל בשגרה ובחירום כאחד. כדי לשמור על יציבות זו נתמקד במעקב צמוד אחר סיכונים מתפתחים, כגון אלה שקיימים בענף הבינוי והנדל"ן. כמו כן נבחן תרחישים

ונערך מבחני קיצון, נפתח כלים שיסייעו בטיפול באירועי כשל אפשריים בבנקים, נבחן את מבנה ההון ואת יחסי הלימות ההון ונסקור את ההשלכות של התקדמות טכנולוגית, לרבות בעולמות של הבינה המלאכותית, שמחייבות גישות אסדרה מותאמות סיכון ועוד.

יציבותה של מערכת הבנקאות שזורה עמוקות באמון הציבור שרוחש לה הציבור. כדי לשמור על האמון הזה ולהגבירו, הכרחי שמערכת הבנקאות תפעל בהוגנות כלפי לקוחותיה, לצד הבטחתם של היציבות ושל האיתנות הפיננסית. אנו בפיקוח על הבנקים מאמינים כי טיפוחה של תרבות ארגונית הוגנת ומשפיעה הוא הבסיס למתן שירותים ברמה איכותית והוגנת. בהתבסס על אמונה זו, אנו מחויבים להמשיך ולפעול לשפר את רמת השירות שהבנקים מעניקים ללקוחותיהם, על ידי הגברת הנגישות של השירות לציבור הרחב, התאמתם של השירותים לצרכי הלקוחות ותמחורם באופן הוגן. מאמץ מתמשך זה חיוני להמשך הבטחתו של אמון הציבור אשר לו השפעה ישירה על יציבות המערכת.

בנוסף, מקדם הפיקוח על הבנקים כמה צעדים בעולמות התחרות, כגון הגברת השקיפות של נתונים לציבור באמצעות כלי "קו המשווה" באתר בנק ישראל, פרסום נתוני השוואה בעולם הפיקדונות ועוד. **אחד הצעדים שמגבש כיום הפיקוח על הבנקים, שנוגע בתשתית התחרותית בשוק-הבנקאי, הינו בחינת האפשרות לגופים חוץ-בנקאיים שיחפצו בכך, לעסוק בפעילות שמותרת כיום לבנקים בלבד – קבלת פיקדונות שישמשו להעמדת אשראי.** לצורך כך פרסם הפיקוח על הבנקים קול קורא שנועד לשתף את הציבור במתווה המתוכנן שמתגבש בימים אלה ממש. **כתנאי סף יידרשו גופים אלה לפעול תחת רישיון בנקאי,** גם אם במתכונת שונה מהקיים ולפיקוח יציבותי של הפיקוח על הבנקים. כך יוכל הציבור ליהנות מהגברת התחרות, לצד המשך השמירה על כספי המפקידים והמשך השמירה על יציבות מערכת הבנקאות בישראל, בהתאם לתקנים שעיצב הפיקוח על הבנקים במשך שנים.

בהסתכלות כוללת על שנת 2023, זו החלה עם המשך המגמה של עליית הריבית, שנועדה לבלום את האינפלציה שהרימה ראשה לאחר היציאה ממשבר הקורונה. עליית ריבית בנק ישראל עד לרמה של 4.75% בתקופה קצרה יחסית ובפרט הישארותה ברמתה הגבוהה יחסית, השליכה הן על רווחיותה של מערכת הבנקאות והן על כושר ההחזר של הציבור ומכאן גם על פרופיל הסיכונים של התיק הבנקאי. לצד אלה, בשנים האחרונות חווה מערכת הבנקאות שינויים בסביבה העסקית והטכנולוגית, לצד שינויים בטעמי הציבור ובאסדרה, אשר בחלקם הינם בעלי השפעה מהותית על מבנה המערכת, על השחקנים השותפים לה ועל האופי וסל השירותים והמוצרים שניתנים לציבור.

מערכת הבנקאות הישראלית המשיכה במהלך השנה החולפת את המעבר לשירותים דיגיטליים. הפעילות המסורתית שהתבצעה בעבר בין כתליו של סניף הבנק, מתבצעת כיום ברובה המוחלט באמצעים ישירים – ביישומונים ניידים ובאתרי האינטרנט. פריקות המוצרים והשירותים הבנקאיים מאפשרת את הצעתם לציבור הלקוחות על פני מגוון רחב של פלטפורמות וערוצים מקוונים ובאמצעות טכנולוגיות מתקדמות, חדשניות ובעלות ערך. שירותים בנקאיים שהיו נחלתם של הבנקים בלבד, מסופקים כיום לציבור גם על-ידי חברות טכנולוגיה ונותני שירותים חוץ-בנקאיים, בין היתר, בזכות עלייתו לאוויר של פרויקט הבנקאות הפתוחה. אמנם היקפם של שירותים אלה הוא עדיין נמוך מסך השירותים שניתנים ללקוחות הבנקים, אך אנו צופים כי עם הבשלתם של הצעדים השונים שנוקט הפיקוח על הבנקים לטובת קידום התחרות, חלקם ילך ויגדל ומגוון המוצרים שמוצעים על-ידי חברות שעושות שימוש במידע, יתרחב גם הוא. **שינויים והתפתחויות אלה מהווים אתגר משמעותי למודל העסקי-בנקאי הקיים, אך הם מהווים גם הזדמנות להטמעת שיתופי פעולה, לגיון מקורות הכנסה ולעדכון ולשדרוג של מודל ההפעלה הקיים.** לצד זאת, שינויים אלה חושפים את המערכת לסיכונים חדשים ולהתעצמותם של סיכונים קיימים. כך, לדוגמה, שיתופי פעולה עם צדדים שלישיים, כמו גם התפתחויות טכנולוגיות שעושות שימוש במידע נרחב או בטכנולוגיות מתקדמות, לרבות טכנולוגיות של בינה מלאכותית, מעצימים אתגרים בעולמות של השימושיות במידע ומינופו ליצירת ערך, תוך הגנה על פרטיות המידע ועל אבטחתו. מתן שירותים באמצעות

טכנולוגיות מתקדמות חושף את המערכת גם לסיכונים שאינם טכנולוגיים, כגון סיכוני ציות בעולמות המטבעות הדיגיטליים או סיכונים מעולמות ההוגנות כלפי הלקוחות. הפיקוח על הבנקים עוקב אחר ההתפתחויות והשינויים ובוחן את השפעתם האפשרית על מערכת הבנקאות, על הסיכונים הנגזרים מהם ועל הצורך באסדרה מתאימה.

סקירה זו באה לשקף לציבור הרחב את מדיניות הפיקוח הנוכחית ואת הצעדים והפעילויות העיקריים שמוביל הפיקוח על הבנקים, לרבות כאלה שראו אור בשנת 2023, כדי ליישם את האסטרטגיה ארוכת הטווח שלו. בנוסף מציגה הסקירה את ניתוח הפעילויות, ההתפתחויות, הסיכונים וההזדמנויות שניצבים לפתחה של מערכת הבנקאות בישראל. במבט צופה פני עתיד, צפויה מערכת הבנקאות בשנת 2024 להמשיך ולהתמודד עם חוסר הוודאות נוכח המשך המלחמה והשפעותיה, כמו גם עם אתגרים וסיכונים נוספים שעלולים לעמוד לפתחה. הפיקוח על הבנקים ימשיך, כתמיד, לפעול לקיומה של מערכת בנקאות איתנה ויציבה, הוגנת, מתקדמת וחדשנית ללקוחותיה, כזו שמסוגלת להתאים את עצמה לשינויים ולהתפתחויות בעולם הפיננסי והטכנולוגי ולהמשיך ולתמוך בצמיחתו של המשק הישראלי.

בהזדמנות זו, אבקש להביע את הערכתי הרבה לעובדות ולעובדי הפיקוח על הבנקים על העבודה המאומצת בעתות שגרה ועל התרומה יוצאת הדופן בתקופת החירום המאתגרת שאנו חווים. הנכם מוכיחים כי אש השליחות הציבורית בוערת בכם ועל כך נתונה לכם תודתי.

אסיים את דבריי בהבעת תנחומיי הכנים למשפחות הנרצחים והנופלים במערכה, באיחולי החלמה לפצועים ובתפילה לשובם בשלום של החטופים ושל חיילינו הנלחמים בעוז ובגבורה בכל החזיתות.

בברכה,

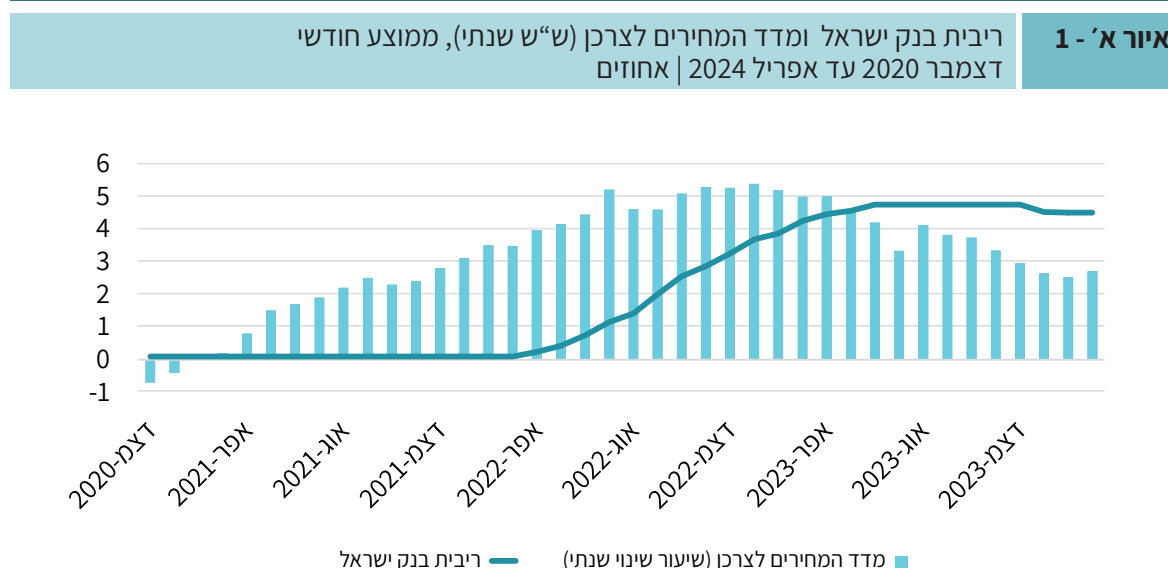
דניאל חחיאשוילי
המפקח על הבנקים

פרק א' - ההתפתחויות בפעילותה של מערכת הבנקאות בישראל

1. הקדמה

מערכת הבנקאות הישראלית הוסיפה לשמור על חוסנה ועל יציבותה גם במהלך שנת 2023, זאת על אף האתגרים שזו הציבה. ההתפתחויות הכלכליות בשנת 2023 הושפעו ממספר גורמים מרכזיים: רמת הריבית הגבוהה, יוזמות החקיקה לשינוי מערכת המשפט, ומלחמת "חרבות ברזל" שפרצה בשבעה באוקטובר. בפתחה של שנת 2023 תנאי משק הישראלי היו טובים: רמת תוצר גבוהה, עודף בתקציב הממשלה, שוק עבודה הדוק, ומערכת פיננסית יציבה. האינפלציה היתה גבוהה מהיעד, אך נמוכה יותר בהשוואה בין-לאומית, כאשר במהלך שנת 2023, בישראל כמו גם בעולם, סביבת האינפלציה התמתנה זאת במקביל להתמתנותה של הצמיחה. בנק ישראל המשיך לנקוט במדיניות מוניתרית נחושה והעלאות הריבית, שהחלו באפריל 2022, הביאו אותה לרמה של 4.75% במאי 2023 (איור א'-1). סביבת הריבית הגדילה את נטל החוב של משקי הבית והעסקים, כמצופה. בהתאם, ההאטה בשוק הדיור נמשכה גם בשנת 2023 - ירידה במספר העסקאות, יחד עם עליה בהיצע הדירות, ירידה קלה במחירי הדירות ובהתאם לאלו ירידה ניכרת בהיקף ביצועי האשראי לדיור. התפתחות מרכזית שהחלה בשנת 2023 בישראל היתה שינוי חקיקה שיזמה הממשלה לגבי מערכת המשפט, כאשר התהליך הצית מחאה ציבורית רחבה. חוסר הוודאות סביב השלכות התהליך והאווירה הציבורית סביבו באו לידי ביטוי בעיקר בשווקים הפיננסיים: השקל פחת בשיעור ניכר ושוק ההון הישראלי הציג ביצועי חסר בהשוואה לשווקים בעולם. גם חברות דירוג האשראי הגדולות לא היו אדישות להתפתחויות אלו ובתחילת 2023 הביעו חשש מפגיעה במשק בשל תהליכים אלו (תהליך שינוי החקיקה וההתפתחויות סביבו), וחברת הדירוג מודי'ס אף הורידה את תחזית דירוג האשראי של ישראל (מ"חיובית" ל"יציבה"). לצד זאת, חשוב לציין, כי חברות הדירוג הדגישו, כמו גם גופים בינלאומיים שונים, את עמידות המשק הישראלי והמערכת הפיננסית בתוכו.

עליית ריבית בנק ישראל בחודש אפריל 2022 הביאה להתמתנותה של האינפלציה במהלך שנת 2023

מקור: בנק ישראל והלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

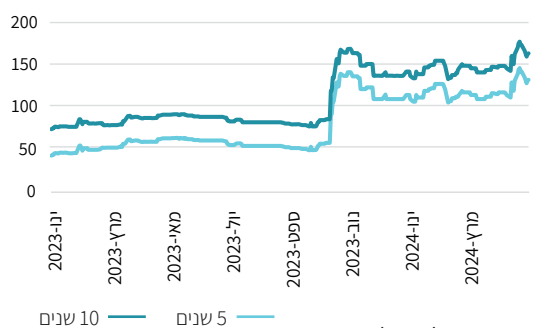
מלחמת "חרבות ברזל" שפרצה בשבעה באוקטובר 2023, סימנה הסלמה משמעותית במתיחות האזורית, שכוללת פעולות צבאיות נרחבות, בעיקר ברצועת עזה, עם הגברת הפעולות המלחמתיות גם לאורך גבול לבנון ומצב של כוננות גבוהה ברחבי ישראל. למלחמה יש השלכות עמוקות על מגזרים שונים בחיים ובכלכלה הישראלית. בין ההשלכות המיידיות היו פינוי תושבים מאזורים הקרובים לאזורי הלחימה, גיוס נרחב של כוחות

מילואים וצמצום העובדים הלא-ישראליים. גורמים אלה שיבשו יחד את שוק העבודה והשפיעו באופן משמעותי על ההיצע והביקוש של עובדים. בנוסף, עם פרוץ המלחמה חלו ירידות חדות בשווקים הפיננסיים, השקל פוחד במהירות, פרמיית הסיכון של המשק עלתה וההוצאה הציבורית עלתה בחדות. פעולות מדיניות שנקט בנק ישראל מיתנו את הפיחות בשוק המט"ח, ותרמו גם להתייצבות השווקים הפיננסיים הנוספים (ראו איורים א'-2 וא'-3). ענפי הבינוי והנדל"ן, התיירות (בעיקר תיירות חוץ) והחקלאות נפגעו משמעותית מהמלחמה ולאורך זמן, גם כאשר ענפים אחרים במשק התאוששו וחזרו לפעילות סדירה יחסית. במהלך החודשים הראשונים של 2024, נוכח אי הוודאות הגוברת לגבי הימשכות המלחמה, הורידו חברות הדירוג מודי'ס (בפברואר 2024) ו-S&P (באפריל 2024) את דירוג האשראי של ישראל ואת תחזית הדירוג.

עם פרוץ המלחמה חל פיחות מהיר בשקל ופרמיית הסיכון של המשק עלתה. פעולות שביצע בנק ישראל מיתנו את הפיחות

איור א' - 3

CDS של ישראל בדולר, ל-5 ול-10 שנים | נקודות בסיס

מקור: Bloomberg

איור א' - 2

שער החליפין היציג, שקל-דולר
ינואר 2023 עד אפריל 2024

מקור: בנק ישראל

בשנת 2023 רשמה מערכת הבנקאות רווחיות גבוהה, אם כי התשואה להון במהלך השנה היתה נמוכה במעט מהשיא שנצפה בשנת 2022. רווחיות המערכת נרשמה על רקע המשך הצמיחה באשראי (אם כי בקצב מתון מאשר בעבר) ותהליך עליית הריבית המוניטרית בארץ ובעולם מרמתה האפסית בתחילת שנת 2022. יחסי ההון ויחסי הנזילות של מערכת הבנקאות נותרו גבוהים ומעל לדרישות הרגולטוריות המזעריות, והם מעידים על איתנותה של מערכת הבנקאות, ועל יכולתה להמשיך ולתמוך במשק גם בזמן מלחמה. למיתון המסוים ברווחיות תרמה מגמת הסטת הכספים של הציבור מעו"ש אל פיקדונות נושאי ריבית, שהביאה להגדלת הוצאות הריבית, וכן העלייה המשמעותית בהוצאות להפסדי אשראי, נוכח הרעה בתנאים המאקרו כלכליים והשפעות המלחמה (להרחבה ראו פרק ג.1 בסקירה זו). מנגד לחיזוק ההון תרמו שיעורי חלוקת רווחים שמרנית עם פרוץ המלחמה יחד עם ההאטה באשראי (להרחבה ראו פרק ד' בסקירה זו). נציין כי על רקע צרכי התקציב הגבוהים נוכח המלחמה, עבר באפריל 2024 בכנסת חוק לתשלום מיוחד שישלמו הבנקים בשנים 2024-2025, עד לגובה של 2.5 מיליארדי ש"ח. על אף הקיטון הצפוי ברווחיות הבנקים בשנים אלו, בעיקר על רקע תנאי המאקרו והשפעות המלחמה, השפעת החוק לא צפויה לפגוע בפעילותם העסקית של הבנקים. נוסף על אלו, במחצית הראשונה של שנת 2023, קרסו שלושה בנקים אמריקאים, לאחר שחוו בפרק זמן קצר משיכות של פיקדונות בהיקף חסר תקדים.

קריסת בנקים אלו הייתה אירוע הכשל המשמעותי במערכת העולמית מאז המשבר הפיננסי הגלובלי בשנת 2008 (להרחבה ראו תיבה ה'-2 בסקירה זו). הפיקוח על הבנקים למד את פרטי האירועים, את התגובות הרגולטוריות אליהם בעולם ובחן אילו לקחים יכולים להיות רלוונטיים למערכת הבנקאות הישראלית והחל לפעול ליישומם.

במהלך שנת 2023 נרשמה התמתנות בקצב הגידול של האשראי העסקי והאשראי למשקי בית, נוכח רמת הריבית הגבוהה, כאשר מגמה זו התעצמה עם פרוץ מלחמת "חרבות ברזל" במהלך הרבעון הרביעי של השנה. האשראי הצרכני (ללא דיור) וכן האשראי לעסקים זעירים וקטנים הצטמצמו בעוד האשראי לעסקים גדולים וכן האשראי לדיור המשיכו לצמוח, אם כי בקצב מתון בהשוואה לשנים האחרונות. ענף הבינוי והנדל"ן המשיך להוביל את הצמיחה בתיק האשראי, בפרט על רקע ההאטה במכירות שהביאה לעליה בצרכי המימון של חברות אלו במטרה להמשיך ולהתקדם בבנייה. נציין כי ענף הבינוי והנדל"ן חווה האטה מתמשכת עוד קודם למלחמה, כאשר המלחמה החריפה את ההאטה נוכח מחסור בעובדים שהביא לפעילות חלקית באתרי הבניה, ובהתאם, הסיכון בענף עלה (להרחבה ראו תיבה ה'-1 בסקירה זו). מיד עם פרוץ המלחמה, נקטו בנק ישראל והפיקוח על הבנקים במספר צעדי סיוע במטרה לתמוך הפעילות במשק ולסייע ללקוחות (להרחבה של חלק מצעדים אלו ראו תיבות ו'-2, ו'-7 ופרק ו' בסקירה זו). **סיכון האשראי עלה במהלך שנת 2023, כפי שמשקף במדדים השונים לאיכות האשראי (להרחבה ראו פרק ה.2 בסקירה זו). במבט צופה פני עתיד, סיכון זה, וסיכונים נוספים העומדים בפני מערכת הבנקאות, עשויים אף לגדול, בפרט נוכח רמת הריבית שצפויה להישאר גבוהה, הירידה המשמעותית בצמיחה ורמת אי-הוודאות גאופוליטית שעדיין גבוהה.**

מערכת הבנקאות חשופה מטבעה למגוון רחב של סיכונים, שעוצמתם ואופן השפעתם משתנים לאורך זמן ובהתאם להתפתחויות שונות. **כאמור, רמת הסיכון בפעילות מערכת הבנקאות עלתה במהלך שנת 2023 כאשר זו עדיין גבוהה וצפויה להמשיך להיות גבוהה גם במהלך שנת 2024. מסקר הסיכונים שנערך בקרב בכירי מערכת הבנקאות בתחילת 2024 עולה כי סיכון הסייבר מוסיף להיות הסיכון המטריד ביותר עמו מתמודדת מערכת הבנקאות, כאשר הסיכון הפוליטי המקומי, והסיכון הגאופוליטי דורגו כסיכונים הבולטים אחריו - עלייה לעומת שנת 2023, על רקע, מלחמת "חרבות ברזל", השפעותיה על הכלכלה, והחשש להתפתחות המלחמה לזירות נוספות. זאת בנוסף לחשש משינוי חקיקה משמעותיים ללא קיומה של הסכמה רחבה (להרחבה ראו פרק ה.1 בסקירה זו). נציין כי גם השנה עורך הפיקוח על הבנקים מבחן קיצון מאקרו-כלכלי למערכת הבנקאות, המבוסס על תרחיש אחיד, בהתאם למקובל בעולם זאת במטרה להמשיך ולוודא שגם בהתרחש אירוע מקרו-כלכלי קיצוני יוכלו הבנקים לספוג את ההפסדים אשר ייווצרו מבלי לסכן את פיקדונות הציבור ואת יציבותם. השנה, נוכח המלחמה והשלכותיה, הותאם התרחיש האחד והועבר אל מערכת הבנקאות, ולאחר סיום ניתוח התוצאות אלו יפורסמו לציבור, כמקובל.**

לצד אלה, הפיקוח על הבנקים המשיך לפעול בשנה זו לקידום ולהעלאת רמת ההוגנות בין מערכת הבנקאות לבין לקוחותיה. יעד ההוגנות הינו יעד מרכזי של הפיקוח על הבנקים, מתוך תפיסה שההוגנות בהתנהלות מול הלקוחות, מהווה תנאי סף לאמון הציבור במערכת הפיננסית כאשר האחרון קשור קשר הדוק ליציבותה של המערכת. בשנים האחרונות מסתמן שינוי בתפיסה הפיקוחית הבינלאומית להגנה על הלקוח, כאשר גם הפיקוח על הבנקים שותף לשינוי תפיסה זה (להרחבה ראו תיבה ו'-5 בסקירה זו). **בנוסף, ממשיך הפיקוח על הבנקים בקידום התחרות במערכת הבנקאות. מערכת הבנקאות עוברת בשנים האחרונות מהפכה ורמת התחרות בה הולכת וגדלה.** המוצרים והשירותים הפיננסיים הופכים להיות פריקים וככאלה הם מוצעים על ידי שחקנים נוספים ובאמצעות פלטפורמות טכנולוגיות שונות. המידע הפיננסי אודות הלקוח, שהיה בעבר נחלתו הבלעדית של התאגיד הבנקאי, זמין ונגיש כיום באופן פתוח ומאפשר מתן שירותים והצעות ערך שמותאמות לאופיו של הלקוח ולמאפיינים של פעילותו (להרחבה ראו תיבה ו'-6 בסקירה זו). הפיקוח על הבנקים פעל רבות להסרת חסמים, להגברת השקיפות ולקידום התחרות, במטרה להעביר את הכוח ללקוח ולחזק את עוצמת התחרות (להרחבה ראו תיבה ו'-4 בסקירה זו). **בשנים האחרונות פעל בנק ישראל להגברת התחרות במערכת הבנקאות ולעידוד כניסת שחקנים חדשים. כצעד משלים לפעולות אלו, החל הפיקוח על הבנקים בגיבוש מתווה מדורג עם שלושה סוגים של רישיון תאגיד**

בנקאי. המתווה צפוי להביא גם להפחתת חסמים נוספים שזוהו ושמאתגרים שחקנים חדשים במאמצייהם להיכנס למערכת הבנקאות (להרחבה ראו תיבה א'-1 בסקירה זו). נציין כי בשנת 2023 פרסמה רשות התחרות כי היא שוקלת להכריז על חמש הקבוצות הבנקאיות כקבוצת ריכוז ובהתאם להורות להן הוראות בדבר צעדים שעליהן לנקוט במסגרת זו. תהליך ההתייעצות עדיין לא להסתיים כאשר לאחרונה פתחה רשות התחרות גם בהליכי השימוע מול חמש הקבוצות הבנקאיות.

בהמשך שנת 2024 צפויה מערכת הבנקאות להמשיך ולהתמודד עם חוסר הוודאות נוכח המלחמה והשפעותיה כמו גם עם אתגרים וסיכונים נוספים העשויים לעמוד לפתחה. כאמור, מעבר לסיכונים הפיננסיים, שרמת הסיכון בהם עלתה, גם סיכוני הסייבר והסיכונים הגאופוליטיים התעצמו, מערך הלחימה טרם הגיע אל סיומו והוא אף יכול להתרחב. לצד התפתחויות אלה מערכת הבנקאות הישראלית איתנה, ותמשיך לתמוך בציבור לקוחותיה ובמשק כולו. הפיקוח על הבנקים ימשיך, כתמיד, לנטר את הסיכונים הגלומים בפעילותה של מערכת הבנקאות, לפקח עליהם ולפעול במידת הצורך במגוון הכלים הפיקוחיים שעומדים לרשותו.

2. מבנה מערכת הבנקאות

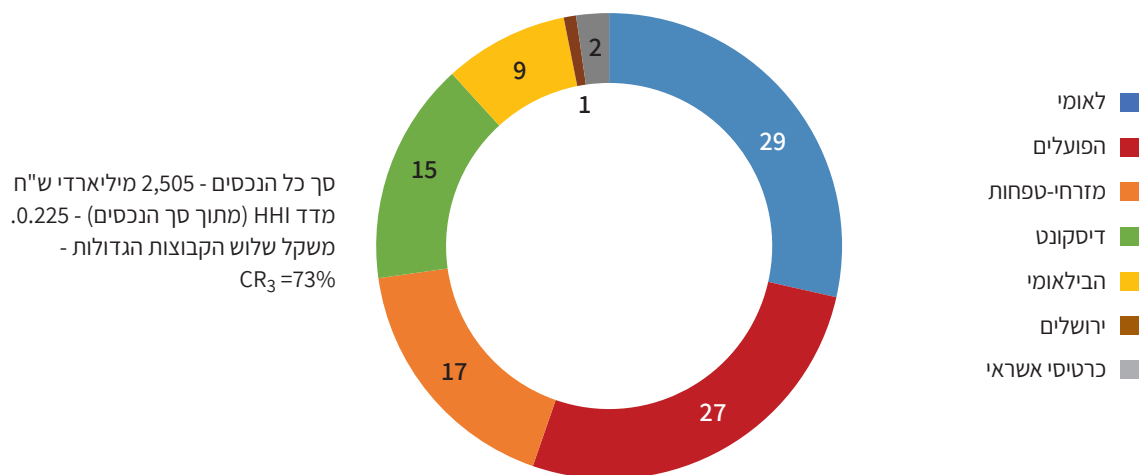
א. מבנה המערכת ואחזקות הבנקים

מערכת הבנקאות הישראלית נשלטת בעיקר על ידי חמש קבוצות בנקאיות גדולות: לאומי, הפועלים, מזרחי-טפחות, דיסקונט והבילאומי הראשון, שכוללות בנקים מסחריים בארץ ושלוחות בחו"ל.¹ כפי שמתואר באיור א'-4, קבוצות אלה מחזיקות ביחד בכ-99% מסך הנכסים של המערכת, מה שמדגיש את השפעתן המשמעותית על הנוף הפיננסי. מערכת הבנקאות כוללת גם שני בנקים עצמאיים, "ירושלים" והבנק הדיגיטלי החדש "One Zero" שהושק בשנת 2022 וארבעה סניפים של בנקים זרים - "Barclays", "HSBC", "Citibank", ו-"State Bank of India" - אשר להם תפקיד מזערי בשוק האשראי המקומי, שמהווה את עיקר הפעילות שלהם בישראל. בסוף שנת 2022 ניתן רישיון לבנק 'אש' ישראל,² שהוא בנק דיגיטלי נוסף שצפוי להתחיל לפעול בשנים הקרובות. את הנוף הבנקאי משלימות גם שלוש חברות כרטיסי אשראי: חברת "ישראכרט" שפועלת כחברה עצמאית; חברת "מקס" שפועלת תחת בעלותה של חברת "כלל ביטוח" וחברת "כ.א.ל", שהינה חלק מקבוצה בנקאית.³

שתי הקבוצות הבנקאיות הגדולות מהוות לפי מדד CR_2 כ-55% מסך הנכסים של מערכת הבנקאות

מבנה מערכת הבנקאות הישראלית, קבוצות על בסיס מאוחד, סך כל הנכסים, דצמבר 2022 | אחוזים

איור א' - 4

המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

הבנקים המסחריים בישראל מציעים קשת רחבה של מוצרים ושירותים פיננסיים, לעיתים קרובות מתמחים במגזרים או בתחומי פעילות שונים. התמחות זו מנוהלת בדרך כלל באמצעות חטיבות שונות בתוך כל קבוצה בנקאית, מה שמאפשר למוסדות אלה להתאים את ההיצע שלהם לצרכי שוק מסוימים. מיקוד אסטרטגי זה מהווה גורם קריטי

¹ חלקם של סניפים מסוג זה הינו מצומצם מאוד.

² להודעה לעיתונות באתר בנק ישראל ראו [קישור](#).

³ להרחבה בנושא החובה שחלה על קבוצת דיסקונט למכור את חברת "כ.א.ל", ראו [הודעה לעיתונות מאתר משרד האוצר](#).

⁴ מדד CR_2 (Concentration Ratio) - מדד המשקף את משקלם (באחוזים) של שני ההשחקנים הגדולים בשוק. נהוג למדוד באופן דומה גם את משקלם של שלושת - או חמשת - הבנקים הגדולים בשוק (CR_3 ו- CR_5 בהתאמה).

בקביעת נתח השוק של הבנק ובהתפלגות השירותים שלו על פני ענפי המשק השונים, כמפורט בלוח א'-1. נתחם של הבנקים במוצרים או במגזרי פעילות מסוימים משפיעה במידה ניכרת על התפלגות נתחי השוק שלהם, כפי שמודגם באיור א'-4.

בהסתכלות מקרוב על שוק האשראי למשקי הבית, שכולל גם דיור וגם סוגים אחרים של אשראי צרכני, קבוצת מזרחי-טפחות היא דוגמה בולטת לאופן שבו התמקצעות יכולה להוביל למעמד דומיננטי בשוק. קבוצה זו מחזיקה בכ-33% מיתרת האשראי במגזר זה, הגבוה משמעותית מחלקה מסך הנכסים הבנקאים – כ-17% (איור א'-4, לוח א'-1). אי התאמה זו מדגישה את הדגש האסטרטגי של מזרחי-טפחות על האשראי למשקי הבית ואת יעילותו לכבוש חלק ניכר משוק זה. בדומה, שתי הקבוצות הבנקאיות הגדולות, לאומי ופועלים, מחזיקות בנתח שוק מצרפי של כ-46% בתחום האשראי למשקי הבית. עם זאת, נתון זה אינו פרופורציונלי לסך הנכסים המשולבים שלהם, שמהווים כ-55% מנכסי המערכת. דבר זה מצביע על כך שבעוד שקבוצות אלה הן שחקניות מרכזיות בנוף הבנקאי הכולל, השפעתן במגזר המסוים של האשראי למשקי הבית, למרות שהיא משמעותית, עדיין לא תואמת לדומיננטיות הנכסים הכוללת שלהן. מצב זה מדגיש את הדינמיקה התחרותית במגזר הבנקאי הישראלי, שבו התמחות אסטרטגית על ידי קבוצות מסוימות יכולה להוביל להשפעה משמעותית על השוק במגזרים מסוימים, למרות בסיס הנכסים הכולל הקטן יותר.

לוח א'-1 | ברוב מגזרי הפעילות הקמעונאים מחזיקים שני הבנקים הגדולים ביותר ממחצית מנתח השוק

נתחי השוק של הבנקים לפי מגזרי פעילות פיקוחיים, דצמבר 2023 אחוזים						
	לאומי	דיסקונט	הפועלים	מזרחי-טפחות	הבינלאומי	ירושלים
משקי בית	פיקדונות	22.1%	15.4%	27.8%	21.4%	11.6%
	אשראי לדיור	22.4%	11.9%	22.6%	35.4%	6.1%
	אשראי שלא לדיור	22.6%	12.7%	26.5%	20.4%	16.3%
עסקים קטנים וזעירים	פיקדונות	30.8%	14.1%	29.3%	16.9%	7.9%
	אשראי	30.1%	19.1%	25.5%	15.8%	8.2%

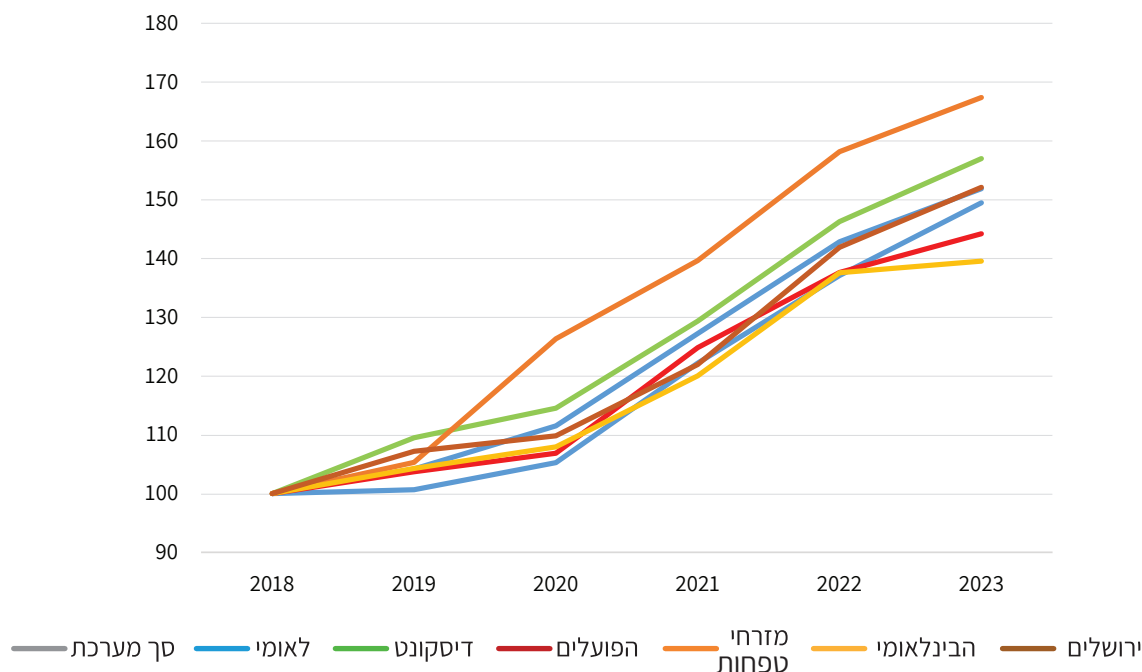
המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

בשנים האחרונות הגדילו רוב הבנקים הבינוניים את יתרת האשראי נטו שלהם לציבור בקצב מהיר יותר בהשוואה לזה של הבנקים הגדולים (שיעורי צמיחה שנתי ממוצע של כ-10% ו-9% בין השנים 2019-2023, בהתאמה; איור א'-5). עם זאת, האשראי שמעמידות שתי הקבוצות הבנקאיות הגדולות מהווה למעלה ממחצית מהאשראי הבנקאי לציבור.

קצב הגידול באשראי לציבור בקרב רוב הקבוצות הבנקאיות הבינוניות היה בשנים האחרונות מהיר יותר מזה שנרשם בקבוצות הבנקאיות הגדולות

איור א' - 5

מדד התפתחות יתרת האשראי לציבור, נטו, סך מערכת הבנקאות, 2018 עד 2023 | מדד בסיס 2018 = 100

המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

בנק ישראל עומד בשנים האחרונות בחזית היוזמות להעצמת הנוף התחרותי של המגזר הבנקאי. על ידי פירוקם של חסמי אסדרה, סלל הבנק את הדרך לכניסתם של שחקנים חדשים לשוק. הסרה מוצלחת זו של החסמים תרמה ליצירת תנאי שוק שהובילה למתן רישיונות בנקאות לשני בנקים חדשים⁵ לראשונה מזה 40 שנה, מה שהמהווה אבן דרך משמעותית בהתפתחות המגזר הבנקאי.

בנק 'One Zero'⁶, מצטרף חדש בולט, השלים את שנת הפעילות המלאה הראשונה שלו, תוך התמקדות בשוק המקומי. לבנק זה יש התמקדות מובהקת במשקי בית ובעסקים זעירים וקטנים והוא מציע חבילת שירותים כגון העמדת אשראי, ניהול פיקדונות ושירותי תשלום מתקדמים. שירותיו מותאמים לצרכים הייחודיים של מגזרים אלה ומשקפים מעבר לפתרונות בנקאים מיוחדים ונגישים יותר. בשלהי שנת 2022 ניתן רישיון לבנק דיגיטלי נוסף, בנק 'אש' ישראל, שצפוי להתחיל לפעול בשנים הקרובות גם הוא בשוק המקומי.⁷ טרם ניתן להעריך את מידת השפעתם ארוכות הטווח של בנקים דיגיטליים אלה על מערכת הבנקאות הכוללת. עם זאת, ההתמקדות שלהם במינוף טכנולוגיות חדשניות, עשויה להוביל בעתיד לשינויים במערכות ביחסי הגומלין בין השחקנים בשוק.

⁵ במהלך שנת 2020, הוענק רישיון לבנק הדיגיטלי הראשון - 'One Zero'.
⁶ בשל תחילת פעילותו במהלך שנת 2023 טרם שולבו נתונים אגרגטיביים של הבנק.
⁷ להודעה לעיתונות ראו [קישור](#).

בנוסף להתפתחויות הללו, גיבש בנק ישראל גם מסגרת רישוי מדורגת שמהווה פוטנציאל לשינוי משחק במגזר הבנקאי. מסגרת חדשה זו כוללת שלושה סוגים נפרדים של רישיונות לתאגידים בנקאים ונועדה לייעל את תהליך כניסתם של בנקים חדשים ולהפחית את החסמים שהקשו בעבר על הצטרפותם של שחקנים חדשים לשוק.

פרטים נוספים על מסגרת רישוי חדשה זו ניתן למצוא בתיבה א'-1 בסקירה זו, שבה מפורטים הפרטים של כל סוג רישיון. צעד זה הוא חלק מכריע מהאסטרטגיה הרחבה יותר להבטיח מערכת בנקאות תוססת, תחרותית וגמישה, שיכולה להסתגל לצרכים המתפתחים של המשק הישראלי.⁸

ב. הבנקים כחלק מהמערכת הפיננסית

לצד הבנקים המסחריים, שמהווים נדבך מרכזי במערכת הפיננסית, תורמים שחקנים משמעותיים נוספים למימון המשק. אלה כוללים גופים מוסדיים כמו קרנות פנסיה, קופות גמל, חברות ביטוח, גופים חוץ-בנקאיים⁹ וחברות כרטיסי אשראי. ארגונים אלה מספקים שירותים שונים, חלקם דומים לאלה שמוצעים על ידי הבנקים, כגון מתן אשראי לציבור, ניהול תיקי השקעות וכן הצעות של מוצרי ביטוח. מעורבותם מעצבת את המבנה ואת מקורות החוב של המגזר העסקי.

בשנת 2023 נמשכה גידול החוב של המגזר העסקי (שמהווה את עיקר החוב של משק) למערכת הפיננסית, אם כי בקצב איטי יותר בהשוואה לשנים קודמות, במיוחד ביחס לשנת 2022, שבה נרשמו רמות שיא.

התמתנות זו בצמיחת החוב יכולה להיות מיוחסת למספר גורמים, כולל. עד סוף שנת 2023 עמד סך החוב של המגזר העסקי למערכת הפיננסית על כ-1,315 מיליארד ש"ח, שמשקף קצב צמיחה של כ-4.4% מסוף 2022 ושהמסתכם בגידול של כ-55 מיליארד ש"ח. עיקר גידול זה מיוחס לחובות של המגזר העסקי לבנקים שמהווה כ-55% מסך החוב של המגזר העסקי.¹⁰ יש לציין כי בתגובה לעליית הריבית במשק חלה התמתנות בקצב צמיחת החוב במהלך השנה, במיוחד בקרב עסקים קטנים עד בינוניים. **מגמת התמתנות זו נצפתה גם בקרב העסקים הגדולים החל מהרבעון האחרון של השנה** (להרחבה ראו פרק ה.2 בסקירה זו ופרק ד' בדוח בנק ישראל לשנת 2023).

הגדלת החוב של המגזר העסקי השנה מומנה בעיקר על ידי מערכת הבנקאות, כאשר הגופים המוסדיים תרמו לו במידה פחותה (איור א'-6). מנגד, העלייה הכוללת ביתרת החוב הופחתה על ידי ירידה בחוב של המגזר העסקי המקומי שמוחזק על ידי תושבי חוץ, גם לאחר התאמה להשפעות של שער החליפין.

⁸ להרחבה ראו הודעה לעיתונות שפורסמה באתר בנק ישראל בתאריך 14 בפברואר 2024.

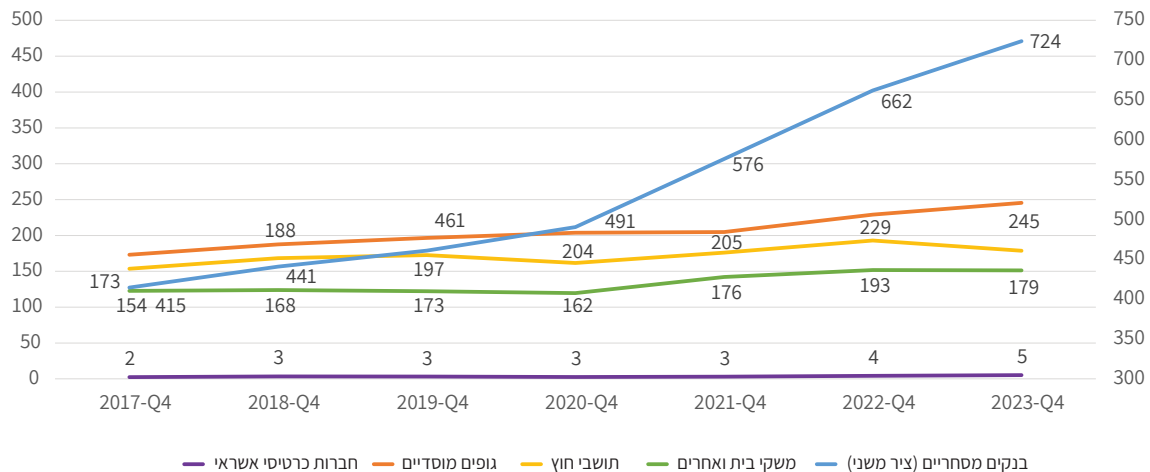
⁹ כגון החברות 'מימון-ישר', 'פנינסולה', 'נאווי', 'אלבר' ועוד.

¹⁰ להרחבה בנושא התפתחות החוב של המגזר הפרטי הלא פיננסי ראו את המבט הסטטיסטי שפורסם על ידי החטיבה למידע ולסטטיסטיקה בבנק ישראל, בחודש מרץ 2024.

מערכת הבנקאות והגופים המוסדיים הם מקורות המימון העיקריים של המגזר העסקי

התפתחות החוב העסקי לפי מקור מימון, 2017 עד 2023 | מיליארדי ש"ח

איור א' - 6

(1) החברות החוץ-בנקאיות שנכללות בחישוב החל משנת 2019 הינם: אופל בלאנס השקעות בע"מ, אורשי ג.ש. בע"מ, אס.אר. אקורד בע"מ, בול מסחר והשקעות בע"מ, ברקת קפיטל בע"מ, גיבוי אחזקות בע"מ, גמא ניהול וסליקה בע"מ, גמלא - הראל נדל"ן למגורים בע"מ, יונט קרדיט שירותים פיננסיים בע"מ, מיכמן בס"ד בע"מ, מכלול מימון בע"מ, מ.ל.ר.ן. פרויקטים ומסחר בע"מ, מניף - שירותים פיננסיים בע"מ, קבוצת אחים נאו בע"מ, ערך פיננסים כהלכה בע"מ, פסגות קבוצה, קבוצת פנינסולה בע"מ, א.נ. שוהם ביזנס בע"מ, יעקב פיננסים והשקעות בע"מ.

(2) תושב חוץ: כל מי שאינו מוגדר כתושב ישראל. כאשר החוב כלפי תושבי חוץ כולל אג"ח שמוחזק ע"י תושבי חוץ (בארץ ובחו"ל) והלוואות הניתנות על ידם. תמהיל ההלוואות כולל - הלוואות פיננסיות (בנקים זרים, גופים מוסדיים וכו'), אשראי ספקים והלוואות בעלים.

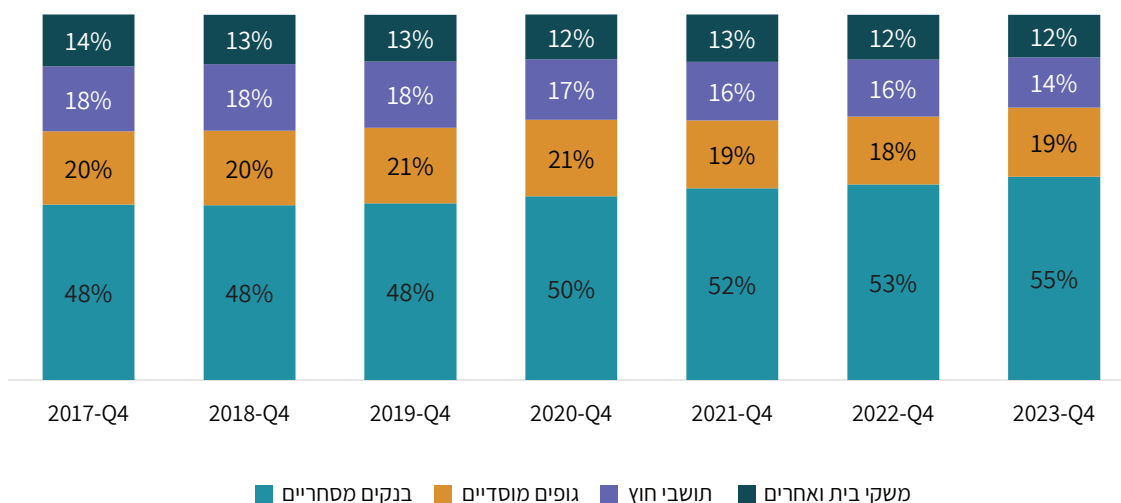
המקור: דיווחים לבנק ישראל, הבורסה לני"ע ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

לאור התפתחויות אלה, גדל שיעור החוב שמקורו במערכת הבנקאות ועלה עד סוף שנת 2023 לכ-62%, לעומת כ-60% בסוף שנת 2022. תזוזה זו התרחשה על חשבון חלק החוב שבידי גופים מוסדיים ובידי תושבי חוץ, דבר שמעיד על שינוי בדינמיקה של חלוקת החוב במשק (כמפורט באיור א'-7).

מערכת הבנקאות הגדילה במהלך שנת 2023 את משקלה בסך המימון למגזר העסקי על חשבון תושבי חוץ

התפלגות החוב של המגזר העסקי, לפי מלווים במערכת הפיננסית, 2017 עד 2023 | אחוזים

איור א' - 7

(1) החברות החוץ-בנקאיות שנכללות בחישוב החל משנת 2019 הינם: אופל בלאנס השקעות בע"מ, אורשי גש. בע"מ, אס.אר. אקורד בע"מ, בול מסחר והשקעות בע"מ, ברקת קפיטל בע"מ, גיבוי אחזקות בע"מ, גמא ניהול וסליקה בע"מ, גמלא - הראל נדל"ן למגורים בע"מ, יונט קרדיט שירותים פיננסיים בע"מ, מיכמן בס"ד בע"מ, מכלול מימון בע"מ, מ.ל.ר.ן. פרויקטים ומסחר בע"מ, מניף - שירותים פיננסיים בע"מ, קבוצת אחים נאוי בע"מ, ערך פיננסים כהלכה בע"מ, פסגות קבוצה, קבוצת פניסולה בע"מ, א.ג. שוהם ביזנס בע"מ, יעקב פיננסים והשקעות בע"מ

(2) חברות כרטיסי האשראי מעניקות אשראי עסקי בהיקפים מזעריים (פחות מ-0.5% מסך האשראי מסוג זה, ולכן לא צורפו לאיור זה.

המקור: דיווחים לבנק ישראל, הבורסה לני"ע ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

ג. סביבת חברות כרטיסי האשראי

במהלך השנים האחרונות חלו תמורות שהשפיעו על סביבת פעילות חברות כרטיסי האשראי ונותני האשראי החוץ בנקאי, כאשר התפתחויות בולטות בסביבת פעילות זו התרחשו בשנת 2023. בחודש ינואר 2023 אישרה ועדת הכספים של הכנסת את הפרדת חברת כ.א.ל. מחברת האם שלה, בנק דיסקונט, בעקבות המלצות הוועדה ליישומן של חוק שטרונ.¹¹ הפרדה זו מחייבת כי חברת כ.א.ל. תימכר תוך שלוש שנים ממועד פרסום התקנות ברשומות או עד תום ארבע שנים בנסיבות מסוימות, ככל שיוחלט על מתווה של הנפקה לציבור. בחודש מרץ 2023 הושלמה מכירת חברת כרטיסי האשראי מקס מקרן "ורבורג פינקוס" לקבוצת כלל ביטוח תמורת כ-2.5 מיליארד שקל. בעסקה נוספת בשנת 2023 הייתה מעורבת חברת "ישראלכרט", שהתקשרה בהסכם מיזוג עם חברת "הראל" השקעות בביטוח ושירותים פיננסיים בע"מ" (להלן: הראל). חברת "הראל" ביקשה לרכוש את כל המניות של חברת "ישראלכרט". העסקה קיבלה את אישורו של הפיקוח על הבנקים, זאת בין היתר מתוך הבנה שעסקה מסוג זה צפויה לתרום לחיזוק התחרות באשראי קמעונאי ואשראי לעסקים קטנים. כמו כן, קיבלה העסקה את אישור רשות שוק ההון, אך עם זאת, הודיעה בחודש ינואר 2024 רשות התחרות על התנגדותה למיזוג, תוך שהיא מציינת חששות משמעותיים מפגיעה אפשרית בתחרות, בעיקר בתחום ביטוחי הבריאות, בו חברת "הראל" היא מובילה.¹²

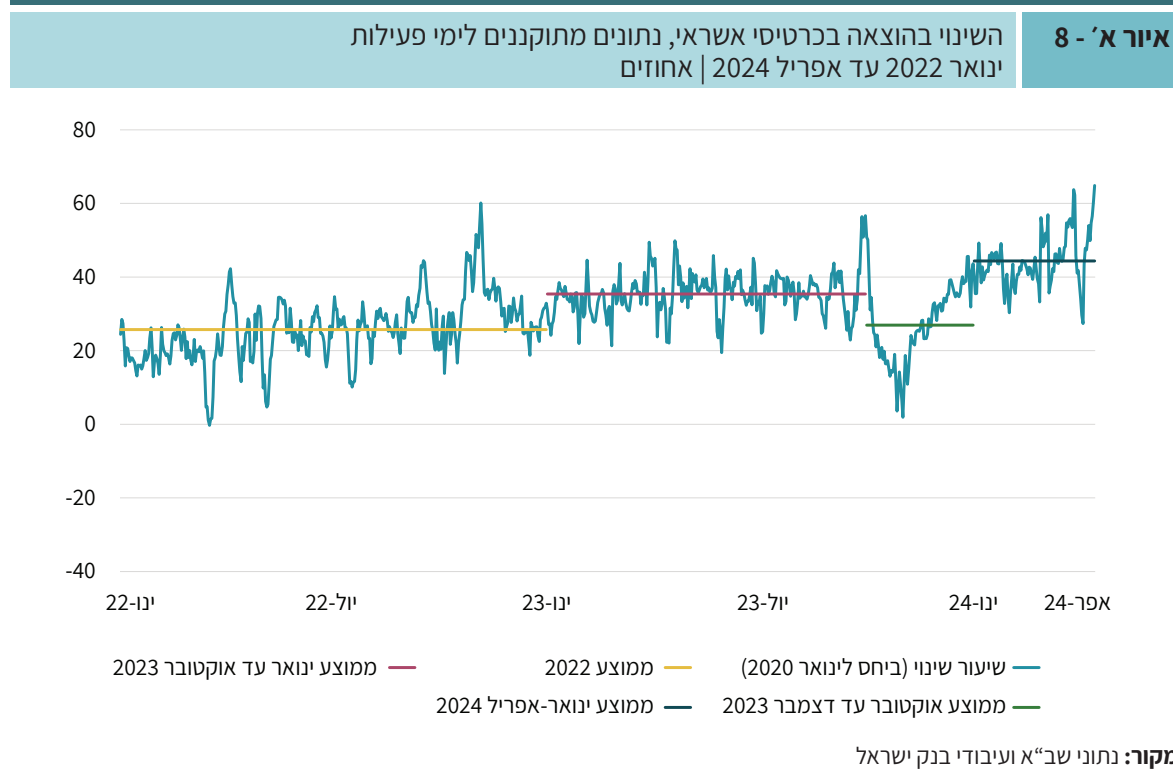
¹¹ לאחרונה ניתנה לדיסקונט הארכה, נוכח מלחמת "חברות ברזל". להרחבה אודות אישור ועדת כספים [ראו קישור](#).

¹² בפרט עלה חשש שחברת "הראל" תעשה שימוש לרעה במידע אודות לקוחותיה ובמידע הפיננסי שמחזיקה חברת "ישראלכרט", על מנת לבנות מודל תמחור שאומד את רגישותם של הלקוחות לתשלום עבור מוצר ביטוחי ובכך להשית אפליית מחירים, צעד אשר יפגע בעודף הצרכן ובסביבה התחרותית בתחום הביטוח. להרחבה [ראו קישור](#).

כמו כן, כחלק מהמאמצים המתמשכים של בנק ישראל להגביר את התחרות במגזר הבנקאי ולהקל על כניסתם של שחקנים חדשים באמצעות הסרת חסמים רגולטוריים, פרסם הפיקוח על הבנקים בחודש פברואר 2024 קול קורא לקדם מתווה מדורג למתן רישיונות תאגיד בנקאי לגופים חוץ בנקאיים, לרבות חברות כרטיסי אשראי.¹³ יוזמה זו נועדה לא רק להגביר את התחרות במערכת הבנקאות, הן בצד האשראי והן בצד הפיקדונות, וכפועל יוצא להוזיל את עלויות המוצרים הבנקאיים, אלא גם מציגה הזדמנות לתכנון אסטרטגי עבור חברות (להרחבה ראו תיבה א'-1 בסקירה זו). התקדמות זו בתחום האסדרה צפויה להפיג חלק מאי הוודאות בסביבה העסקית ולסייע לחברות בתכנון האסטרטגי לטווח ארוך שלהן.

פרוץ מלחמת "חברות ברזל" השפיע באופן משמעותי על הכלכלה ובמיוחד על הפעילות של כרטיסי האשראי, שרשמה האטה בולטת. עם זאת חלה מאמצע חודש נובמבר 2023 התאוששות מהירה, כאשר השימוש בכרטיסי אשראי הגיע בחודש פברואר 2024 לרמות שעלו על אלה שלפני פרוץ המלחמה. למרות התאוששות זו, חשוב להכיר באתגרים שעמם התמודדו חברות כרטיסי האשראי. לאור החשיפה המוגברת שלהן לעלייה בשימוש בכרטיסי אשראי במשק (איור א'-8), חברות אלה חשופות יותר להשלכות של זעזועים מעין אלה. כתוצאה מכך ירדה הרווחיות של חברות כרטיסי האשראי ברבעון האחרון של השנה. כל זאת, נוסף על ההאטה שחלה, בעיקר במהלך המחצית הראשונה של השנה, באשראי לפרטיים שמעמידות החברות, אשר הושפעה מסביבת הריבית הגבוהה ששוררת במשק.

לאחר העלייה של השנים האחרונות בשימוש בכרטיסי אשראי, ניכרה עם פרוץ מלחמת "חברות ברזל" ירידה משמעותית ובהמשך חלה בתחילת שנת 2024 עלייה בשימוש בכרטיסי אשראי לרמה גבוהה יותר ששררה לפני פרוץ המלחמה

¹³ קול קורא לקבלת התייחסות הציבור למתווה מדורג של רישוי ואסדרה מידתית לגופים חוץ-בנקאיים לשם הגברת התחרות במערכת הבנקאות

3. ערוצי הפעילות של מערכת הבנקאות

שירותים בנקאים מועברים יותר ויותר באמצעות תמהיל של ערוצים פיזיים ודיגיטליים, שמשקפים שינויים משמעותיים במערך ההפצה של שירותים אלה. התמורות הללו כוללות צמצום בסניפים הפיזיים, שמונעים משינויים בהעדפות הצרכנים ובדפוסי צריכת השירותים הבנקאיים. התפתחות זו מדגישה את יכולת ההסתגלות של המגזר הבנקאי ומלווה בשיפורים באיכות ובמגוון השירותים שמוצעים בערוצי התקשורת הדיגיטלית, גם כאשר מספר הסניפים שנותרו שירותיים ירד בשנים האחרונות.¹⁴

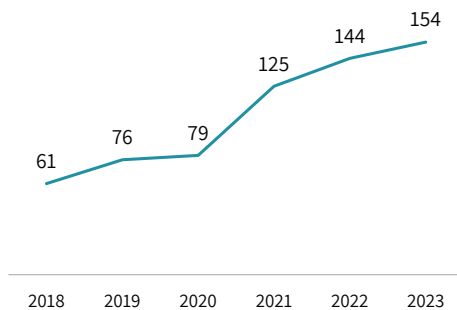
בשנת 2023 גדל מספר העסקאות הכולל שבוצעו בערוצים שונים בכ-7.5%, והסתכם בכ-154 מיליון פעולות (איור א'-9). צמיחה זו נבעה בעיקר מגידול בעסקאות שבוצעו בערוצים דיגיטליים, בעוד שעסקאות דרך סניפים פיזיים ירדו מעט.¹⁵ עד חודש דצמבר 2023, התנהלה כ-90% מהפעילות הבנקאית בערוצים דיגיטליים, מה שמדגיש את האפקטיביות ואת ההסכמה הרוחת של התמורה הדיגיטלית של המגזר הבנקאי.

לאורך השנה ניכרת שונות בהתפתחותה של הפעילות בערוצים שונים. במחצית הראשונה של השנה חלה עלייה במספר הפעולות בכל הערוצים, כולל הערוצים הפיזיים והשיירים (דיגיטליים). אולם במחצית השנייה של השנה, במקביל לפרוץ המלחמה, חלה תפנית בולטת: בערוצים הדיגיטליים נרשמה עלייה בפעילות ובמקביל ירד מספר העסקאות שבוצעו באופן אישי בסניפים מול פקיד/ה.¹⁶ שינוי זה ממחיש עוד יותר כיצד גורמים חיצוניים כמו אירועים גאופוליטיים יכולים להאיץ מגמות לכיוון בנקאות דיגיטלית ולהשפיע על האופן ועל המקום שבו בוחרים צרכנים לנהל את הפעילות הבנקאית שלהם.

מספר הפעולות שמשקי הבית ביצעו במהלך שנת 2023 יותר מהוכפל בהשוואה לשנת 2019, בדיוק טרם פרוץ משבר הקורונה

איור א' - 10

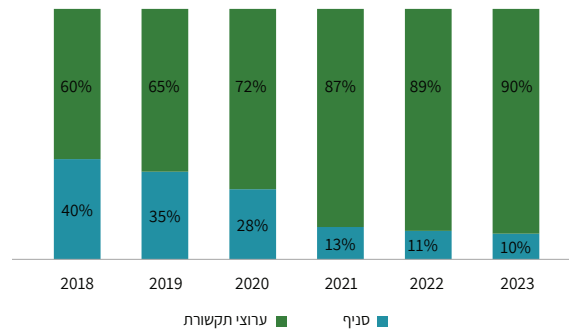
סך הכל הפעולות שבוצעו, חמש הקבוצות הבנקאיות, 2018 עד דצמבר 2023 | מיליוני פעולות

מקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודיהם.

איור א' - 9

שיעור ביצוע פעולות בערוצים השונים, ביחס לפעילות בסניף, חמש הקבוצות הבנקאיות, 2018 עד דצמבר 2023 | אחוזים

מקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודיהם.

¹⁴ נזכיר כי סגירה של סניף קבוע של תאגיד בנקאי טעונה את אישורו של המפקח על הבנקים אשר בוחן באופן יסודי את מכלול השיקולים ובעיקרם היבטים צרכניים, כאשר ברוב המקרים שבהם מאשר הפיקוח על הבנקים סגירה של סניף, מותנה הדבר בהקמת תשתית חלופית בקרבת המקום. להרחבה על הליך הבחינה לסגירת סניפים, ראו [הוראת ניהול בנקאי תקין \(נב"ת\) 400](#), ופרק ו' לסקירת מערכת הבנקאות לשנת 2022.

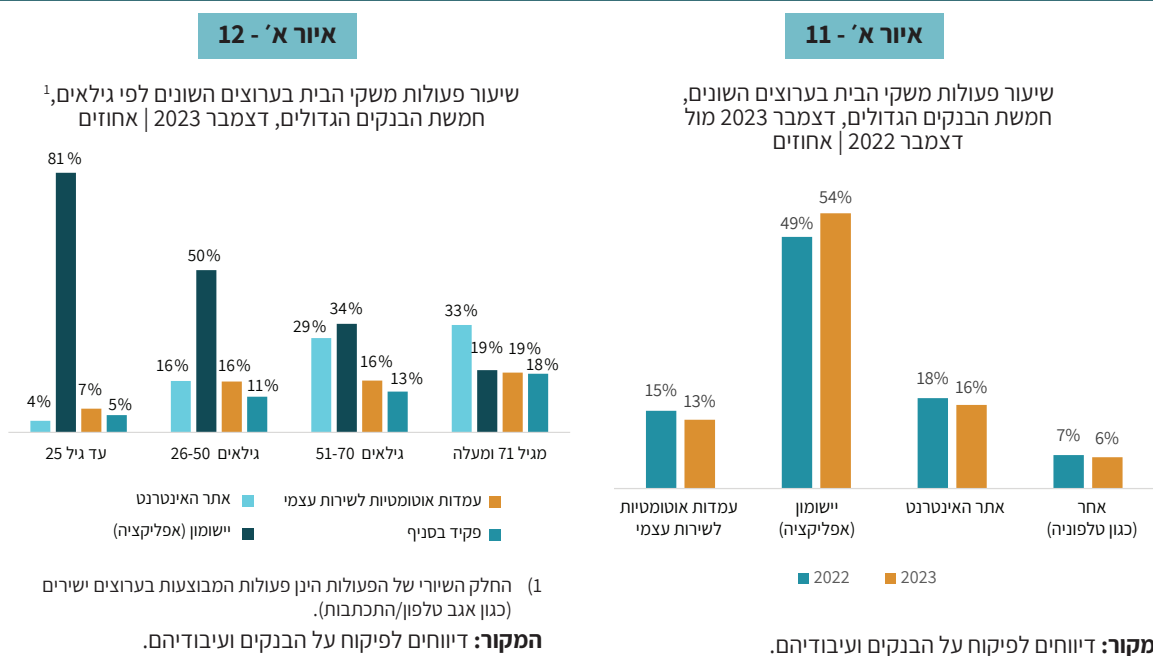
¹⁵ לצד זאת חל במהלך שנת 2021 שינוי בהגדרת 'פעולה' שמבוצעת בערוצים ישיירים, דבר שגרם לעלייה במספר הפעולות שבוצעו בערוצי צים בשנה זו, אך השינוי באופן הסיווג של 'פעולה' הינו בעל השפעה זניחה יחסית ואינו מסביר את מלוא העלייה.

¹⁶ להודעה שפרסם הפיקוח על הבנקים על הצמצום בפעילותם של סניפים באזורים מסוימים בתחילת המלחמה, ראו [קישור](#).

פעולות שמבוצעות בערוצים ישירים מבוצעות בעיקר באמצעות יישומונים ניידים, שמהווים 54% מכלל הפעולות, כמפורט באיור איור א'-11. בשנה האחרונה חלה עלייה משמעותית בשימוש בערוץ זה, עם עלייה של 17% לעומת השנה הקודמת. עלייה זו משקפת שינוי רחב יותר בהתנהגות הלקוחות לעבר שימוש תכוף יותר בכלי בנקאות דיגיטלים.

השינוי הזה, לעומת זאת, משתנה באופן משמעותי עם גיל הלקוח. הנתונים מראים שככל שהלקוחות מתבגרים, ההסתמכות שלהם על עסקאות באמצעות היישומונים הניידים פוחתת, עם עלייה מקבילה בשימוש בערוצים חלופיים. לקוחות מבוגרים מעדיפים להשתמש באתרי האינטרנט או פעולה ישירה מול הפקיד/ה בסניף הבנק, כפי שממחיש איור א'-12. הבדל זה בהעדפת הערוצים מדגישה את הצורך של הבנקים להבין ולהתאים את פעולותיהם לצרכים ולהתנהגויות שונות שמאפיינות קבוצות גיל שונות, תוך הבטחה שלכל פלח לקוחות יסופקו פתרונות בנקאים מתאימים ונגישים.

עיקר הפעולות המבוצעות בערוצים השונים נעשית אגב יישומונים בסלולר. לרוחב כלל קבוצות הגילאים רוב צריכת השירותים הבנקאיים נעשית דרך אתר האינטרנט והיישומון (אפליקציה)

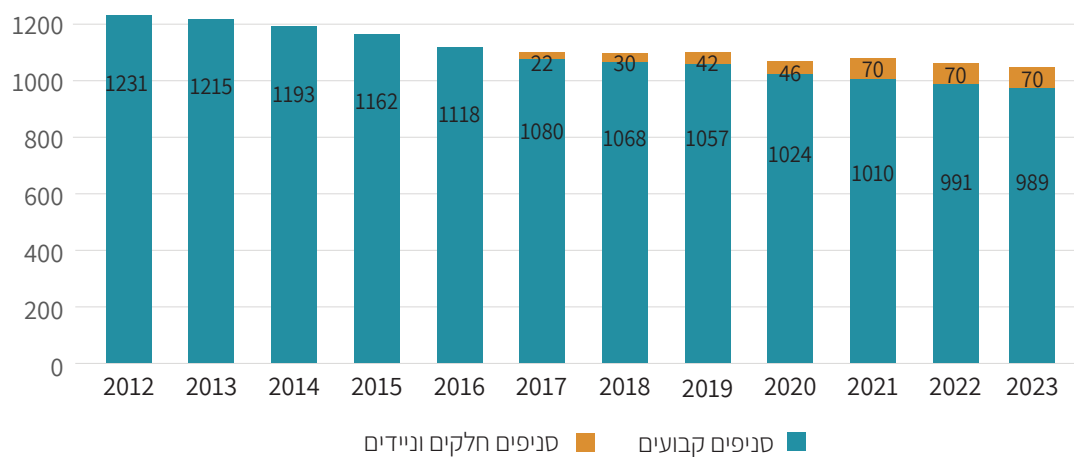
התשתית שבאמצעותה ניתנים השירותים הבנקאים לציבור היא מערכת כלאיים שכוללת מרכיבים פיזיים ודיגיטלים. כפי שעולה מהנתונים שנדונו קודם לכן, השינוי בהפצת השירותים הבנקאים עולה בקנה אחד עם השינויים באופן צריכת השירותים הללו. שינויים אלה ניכרים במיוחד בהסתמכות המוגברת על ערוצים ישירים, שכוללים מסדות ושירותים דיגיטלים שמוצעים ישירות על ידי הבנקים. שינוי זה נתמך על ידי שיפור באיכות ובמגוון השירותים הזמינים בערוצים דיגיטלים אלה.

למרות ההעדפה הגוברת לבנקאות דיגיטלית, מספר הסניפים הפיזיים נותר בשנת 2023 כמעט ללא שינוי. התייבות זו באה לאחר כעשור שבמהלכו הבנקים צמצמו בעקביות את מספר הסניפים שלהם, כפי שמודגם באיור א'-13. התייבות האחרונה הזו מעידה על פעולת איזון שבה הבנקים שומרים על נוכחות פיזית כדי להשלים את ההיצע הדיגיטלי המתרחב שלהם, תוך מתן תשומת לב לכל ההעדפות של הלקוחות, כולל אלה שעדיין מעריכים פעולות פנים אל פנים.

במהלך שנת 2023 כמעט ולא חל שינוי במספר הסניפים הכולל (קבועים וחלקיים וניידים)

מספר סניפים¹, סך מערכת הבנקאות, 2012 עד 2023

איור א' - 13

¹ סניפים קבועים וסניפים חלקיים וניידים הפועלים בישראל.
המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

תיבה א'-1: מתווה מדורג למתן רישיון תאגיד בנקאי לגופים חוץ-בנקאים

- עמדת בנק ישראל היא שגופים שמבקשים לקבל פיקדונות מהציבור ולהעמיד מתוכם אשראי, חייבים ברישיון תאגיד בנקאי ובפיקוח היציבותי שנגזר מכך. גיוס פיקדונות מהציבור והעמדת אשראי מתוכם ללא רישיון תאגיד בנקאי וללא מסגרת פיקוחית מתאימה, עלול, בעת אירוע משברי, ליצור סיכונים משמעותיים למערכת הפיננסית ולסכן את כספי הציבור. עמדה זו עקבית עם החקיקה הקיימת במדינות ה-OECD ועם אמות המידה הבין-לאומיות לפיקוח על בנקים.
- בנק ישראל פעל בשנים האחרונות להגברת התחרות במערכת הבנקאות ולעידוד כניסתם של שחקנים חדשים אליה באמצעות הסרתם של חסמי אסדרה, שהביאה למתן רישיונות לשני בנקים חדשים.
- מתן רישיון תאגיד בנקאי לגופים חוץ-בנקאים עשוי להגביר את התחרות במערכת הבנקאות שתיטיב עם ציבור הלקוחות, הן בצד היצע האשראי ומחירו והן בצד הריבית על פיקדונות.
- כצעד משלים לפעולות שננקטו עד כה להגברת התחרות, מגבש בנק ישראל מתווה מדורג עם שלושה סוגים של רישיון תאגיד בנקאי. המתווה צפוי להביא גם להפחתת חסמים נוספים שזוהו ושמתגרים שחקנים חדשים במאמצייהם להיכנס למערכת הבנקאות.

רקע

בשנים האחרונות פעל בנק ישראל להגברת התחרות במערכת הבנקאות ולעידוד כניסת שחקנים חדשים ובכלל זה: הקמת לשכת שירות טכנולוגית; הקמת מאגר נתוני אשראי ללקוחות קמעונאים; התאמת האסדרה הבנקאית שחלה על בנקים חדשים; פישוט תהליך ההקמה של בנק חדש; ומתן ליווי ליזמים. הסרת החסמים הביאה, בין היתר, לראשונה זה מעל 40 שנה, להקמתם של שני בנקים חדשים: וואן זירו הבנק הדיגיטלי בע"מ ובנק אש ישראל (בהקמה) בע"מ.

מתן רישיון תאגיד בנקאי לגופים חוץ-בנקאים, יאפשר להם לגייס פיקדונות ולהוזיל את מקורות המימון שלהם וכפועל יוצא להיטיב עם ציבור הלקוחות ולהגביר את התחרות, הן בצד היצע האשראי ומחירו והן בצד הריבית על פיקדונות, בעיקר למשקי הבית ולעסקים הקטנים והזעירים.

עמדת בנק ישראל היא שגופים חוץ-בנקאים שמבקשים לקבל פיקדונות מהציבור ולהעמיד מתוכם אשראי, חייבים ברישיון תאגיד בנקאי ובפיקוח היציבותי שנגזר מכך, בדומה לאמות המידה הבין-לאומיות. גיוס פיקדונות מהציבור והעמדת אשראי מתוכם ללא רישיון תאגיד בנקאי וללא מסגרת פיקוחית מתאימה, עלול ליצור סיכונים משמעותיים ולחשוף את התאגיד לסיכונים של יציבות, של קישוריות ושל הדבקה ולסכן בעת אירוע משברי את כספי הציבור. לכן נדרש התאגיד לניהול סיכונים של נזילות, של ריבית ושל הון נאות.

סקירה בין-לאומית

הארגונים הבין-לאומיים שקובעים את אמות המידה לפיקוח על בנקים, בפרט ה-BIS וה-FSB,¹ מציינים כי על גוף שמגייס פיקדונות מהציבור ושמעמיד מתוכם אשראי להיות כפוף לפיקוח יציבותי בנקאי וזאת כדי לשמור על עניינים של בעלי הפיקדונות ולצמצם סיכונים ליציבותה של המערכת הפיננסית.

בהלימה עם גישתם של הארגונים הבין-לאומיים, החקיקה בכל מדינות ה-OECD מחייבת גוף שמקבל פיקדונות ציבור ושמעמיד מתוכם אשראי לקבל רישיון שמעוגן בחקיקה בנקאית ולהיות כפוף לאסדרה ולפיקוח בנקאי. יצוין כי החקיקה באיחוד האירופי ובבריטניה מחריגה פעילות של ניהול חשבון תשלום על ידי חברות תשלומים (e-money) מההגדרה של קבלת פיקדון שמחייבת רישיון בנקאי, אולם היא אוסרת על בעלי רישיון כזה להעמיד אשראי מתוך כספי הלקוחות שהתקבלו בחשבון התשלום שמנוהל אצלם.

ברוב מדינות ה-OECD כלל התאגידים הבנקאים מחויבים ברישיון בנקאי מורחב ולא קיים רישיון בנקאי בסיסי שמאפשר פעילות צרה בהשוואה לרישיון בנקאי מורחב. עם זאת, חלק מהמדינות מגדירות במסגרת הרישיון הבנקאי את רשימת העיסוקים המותרים, שעשויה להיות, לגבי גופים מסוימים, מצומצמת בהשוואה לכלל העיסוקים הבנקאים שמותרים בחקיקה.

במדינות שבהן יש כמה סוגים של רישיון בנקאי, מאפשרים רישיונות אלה פעילות מצומצמת בהשוואה לעיסוקים שמותרים בהינתן רישיון בנקאי מורחב, אולם אינם מחילים הגבלות כמותיות על היקף הפיקדונות או הנכסים. בנוסף, במדינות בהן יש התייחסות מפורשת לבנקים דיגיטליים דרישות הרישוי מהם דומות לדרישות הרישוי מבנקים מסורתיים, בהתאמות מסוימות.

בכל מדינות ה-OECD הרשות המפקחת על הבנקים היא שמפקחת על גופים עם רישיון שמאפשר קבלת פיקדונות ומתן אשראי כאחת. ברוב מדינות ה-OECD הרשות המפקחת על הבנקים היא שמפקחת בהיבטים היציבותיים גם על מוסדות מעין בנקאים (אגודות אשראי וכדומה) וגם על גופי מימון ותשלומים חוץ-בנקאיים, אשר לא עוסקים בקבלת פיקדונות ומתן אשראי כאחת.

במסגרת יישומו של עיקרון הפרופורציונליות (המידתיות) של ועדת באזל, מחילות חלק מרשויות הפיקוח על מקבלי פיקדונות קטנים דרישות אסדרה שמותאמות לגודל ולמורכבות של פעילותם, אך באופן שאינו מתפשר על דרישות היציבות.

עיקרי המתווה המוצע והאתגרים

בהתאם למתווה המוצע ייקבע מדרג של רישיון תאגיד בנקאי וזאת בהתאם לסמכות הקיימת של נגיד בנק ישראל בחקיקה למתן רישיונות גם כיום.

להלן עיקרי המתווה המוצע:

(א) תאגיד בנקאי מקבל פיקדונות ומעמיד מתוכם אשראי ללא ניהול חשבון עו"ש² – תאגיד בנקאי שמקבל פיקדונות, מעמיד מתוכם אשראי ושאינו מנהל חשבון עו"ש, יהיה פטור מהחקיקה ומהאסדרה הבנקאית הרלוונטיות לניהול חשבונות כאלה;

¹ BIS – Bank for International Settlements, FSB – The Financial Stability Board

² מדרגה זו קיימת כבר כיום בחוק הבנקאות (רישוי), התשמ"א-1981 כמוסד כספי הרשאי לקבל פיקדונות כספיים ולהעמיד מתוכם אשראי, אולם לא רשאי לקבל פיקדונות כספיים בחשבונות עו"ש על מנת לשלם מהם בשיק לפי דרישה.

(ב) תאגיד בנקאי עם רישיון בנק בסיסי – למדרגה זו ישתייך תאגיד בנקאי שיוגבל בהיקף פעילותו ובמורכבותה. תאגיד בנקאי כזה יהיה רשאי, בנוסף על קבלת פיקדונות והעמדת אשראי מתוכם, לנהל חשבונות עו"ש ולהעמיד מתוכם אשראי;

(ג) תאגיד בנקאי עם רישיון בנק מורחב – למדרגה זו ישתייך תאגיד בנקאי עם רישיון בנק שאינו עונה על ההגדרות שמפורטות בסעיפים (א) ו-(ב).

בנק ישראל פרסם קול קורא שבמסגרתו התקבלו הערות הציבור לגבי המתווה המוצע, בין היתר, מגופים חוץ־בנקאיים, כולל חברות כרטיסי האשראי, מערכת הבנקאות וארגונים חברתיים שונים. בימים אלה נבחן המתווה לאור ההערות שהתקבלו כאמור.

אתגרים

מהניסיון שנצבר בתהליך ההקמה של הבנקים החדשים ומשיחות שהתקיימו עם גורמים שונים, עולים, בין היתר, האתגרים הבאים שעלולים להוות חסם לכניסתם של שחקנים נוספים למערכת הבנקאות ושהמתווה צפוי להתייחס אליהם:

התאמת החקיקה והאסדרה - החקיקה משיתה עלויות זהות על כלל התאגידים הבנקאיים באופן שאינו לוקח בחשבון את היקפה של פעילותם ומורכבותה. עלויות אלה, לצד המורכבות הטכנולוגית והשקעת המשאבים שנדרשת בכמה פרויקטים בו זמנית, מאריכות את משך זמן ההיערכות של תאגידים בנקאיים חדשים.

לפי עיקרון הפרופורציונליות (המידתיות) של ועדת באזל, צריך נטל החקיקה והאסדרה הבנקאית להיות בהלימה להיקפה של הפעילות ולמורכבותה, אך באופן שאינו מתפשר על דרישות הציבות. במסגרת המתווה ייבחן אופן יישומו של עיקרון זה.

יש לציין שביחס לאסדרה הבנקאית, התאים הפיקוח על הבנקים כחלק מאותו עיקרון, את הוראות ניהול בנקאי תקין לתאגיד בנקאי חדש. במסגרת זו הוסדרו בין היתר ההקלות בנושאים הבאים: יחסי הון; מודל חישוב הנזילות; היקף הדיסקטוריון והרכבו; אפשרות לאיחוד פונקציות; וכן אפשרות להוצאת פעילויות של פונקציות מרכזיות מסוימות למיקור חוץ. כל זאת, לצד שמירה על יציבותו של התאגיד הבנקאי וההגנה על לקוחותיו. במסגרת המתווה ייבחנו בהתאם לסוג הרישיון הקלות נוספות.

מעצם ניהולו של חשבון עו"ש, מוטלות על התאגיד הבנקאי חובות מסוגים שונים כגון כללי העמלות, פתיחת חשבון עו"ש והנפקת שיקים בנקאיים בש"ח ובמט"ח. במסגרת המתווה ייבחנו חובות אלה ביחס לסוגי התאגידים הבנקאיים.

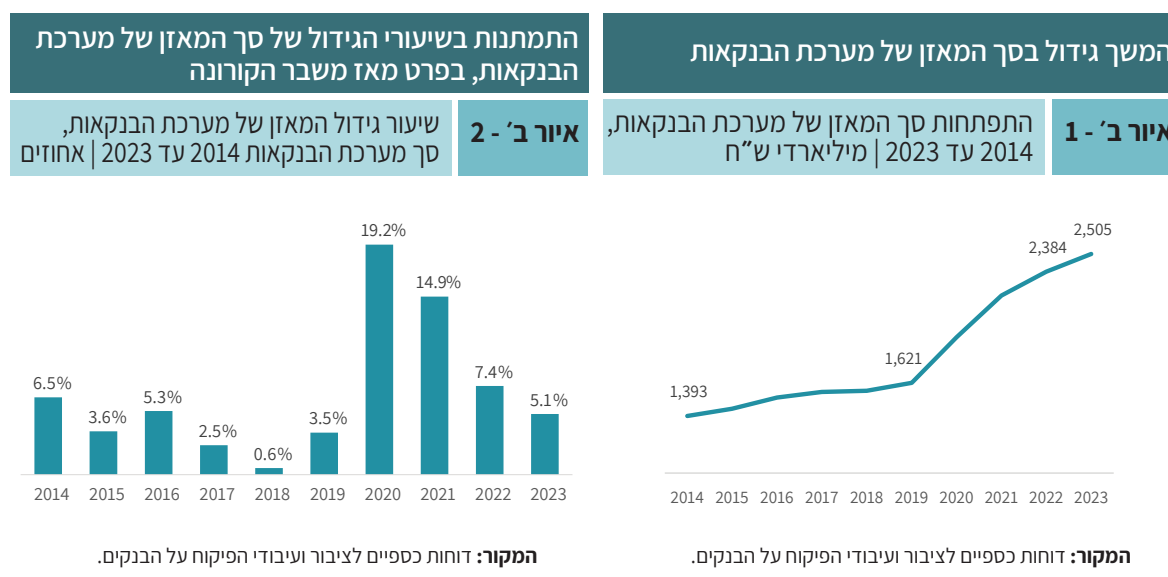
עיסוקים מותרים – חוק הבנקאות (רישוי), התשמ"א-1981, מונה רשימה סגורה של עיסוקים שמותרים לתאגידים בנקאיים. הרשימה נועדה למנוע חשיפה לסיכונים שקשורים לפעילות לא־בנקאית וכן למנוע ניגודי עניינים אפשריים בין העיסוק הבנקאי לבין עיסוקים אחרים. בהתאם למקובל בעולם מוצע לאפשר לגוף האסדרה (הרגולטור) גמישות בקביעת העיסוקים המותרים, בהתבסס על אופי הפעילות של התאגיד הבנקאי ולניגודי העניינים, ככל שישנם, עם פעילות אחרת וזאת חלף איסור גורף. מתן גמישות כאמור מתבקש גם נוכח השונות שקיימת בין רשימת העיסוקים המותרים לתאגידים בנקאיים, לבין הפעילויות המותרות לגופים חוץ־בנקאיים, לרבות חברות כרטיסי האשראי, כך שעיסוקיהם הנוכחיים לא ייפגעו.

שליטה במקביל בגוף מוסדי ובתאגיד בנקאי – החקיקה אוסרת שליטה במקביל בגוף מוסדי ובתאגיד בנקאי, אולם אינה אוסרת שליטה במקביל בגוף מוסדי ובגוף חוץ־בנקאי, לרבות בחברת כרטיסי אשראי.

במסגרת המתווה ייבחנו גם איסור זה, תוך שימת לב לגודלו ולהיקף פעילותו של התאגיד הבנקאי, שכן מצד אחד, תאפשר שליטה במקביל לגופים חוץ-בנקאיים שיקבלו רישיון תאגיד בנקאי ליהנות מתמיכה עסקית, מקידום אסטרטגיה ובמידה מסוימת אף מתמיכה הונית - שצפויות לתרום לתחרות. מצד שני - שליטה במקביל בגופים חוץ-בנקאיים עם רישיון תאגיד בנקאי, צפויה לגרום להגברת הקישוריות (interconnectedness) וקשרי הגומלין שקיימים בין הגופים המוסדיים עצמם וגם בין הגופים המוסדיים לבין מערכת הבנקאות. הקישוריות וקשרי הגומלין הללו מושפעים מאותם הפרמטרים בשווקים, מקושרים לאותן חברות ועלולים לכן להגביר את הסיכון המערכתי במערכת הפיננסית.

1. דברים כלליים

המאזן המצרפי של מערכת הבנקאות צמח בשיעור של 5% במהלך שנת 2023 ועמד על כ-2,505 מיליארד ש"ח, בהשוואה לכ-2,384 מיליארד ש"ח בשנת 2022 (איור ב'-1). שיעור הגידול שנרשם השנה במאזן מערכת הבנקאות היה מתון ביחס לשיעורי הגידול מאז משבר הקורונה (שיא של 19% בשנת 2020), אך הוא עדיין גבוה משיעורי הגידול שנרשמו במאזן של מערכת הבנקאות בשנים שקדמו ל-2020 (איור ב'-2).

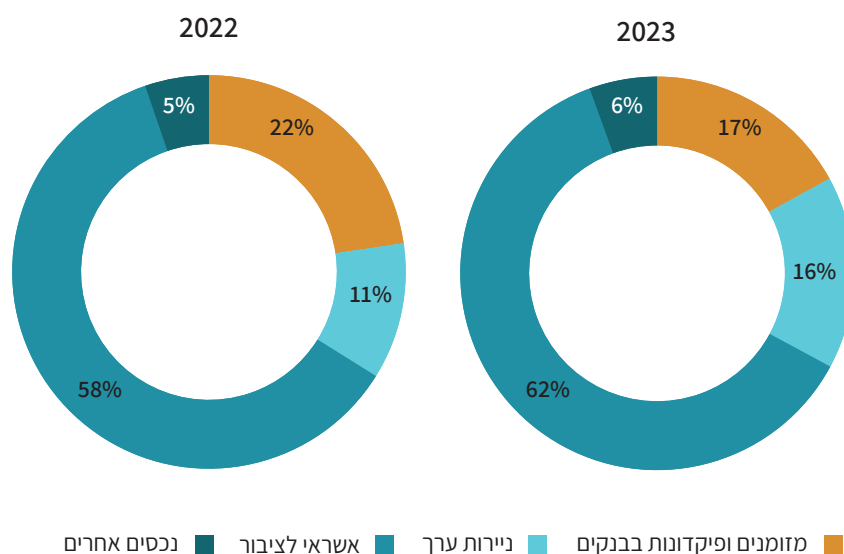
2. התפתחויות עיקריות בצד הנכסים של מערכת הבנקאות

האשראי לציבור (נטו), שמהווה את הרכיב העיקרי בצד הנכסים של הבנקים (62%; איור ב'-3), צמח במהלך השנה בשיעור של 6.3%, קצב שהוא נמוך בהשוואה לקצב הגידול אשתקד (12.3%). יתרת האשראי עמדה נכון לדצמבר 2023 על 1,567 מיליארד ש"ח, כאשר עיקר הגידול באשראי לציבור חל במחצית הראשונה של שנת 2023 והאט משמעותית במהלך המחצית השנייה של השנה (להרחבה ראו פרק ה.2 בסקירה זו).

במהלך השנה חל גידול בחלקו של האשראי לציבור ובחלקו של תיק ניירות הערך, לצד ירידה בחלקו של סעיף מזומנים ופיקדונות בבנקים

התפלגות הנכסים, סך מערכת הבנקאות, מול 2022 | אחוזים

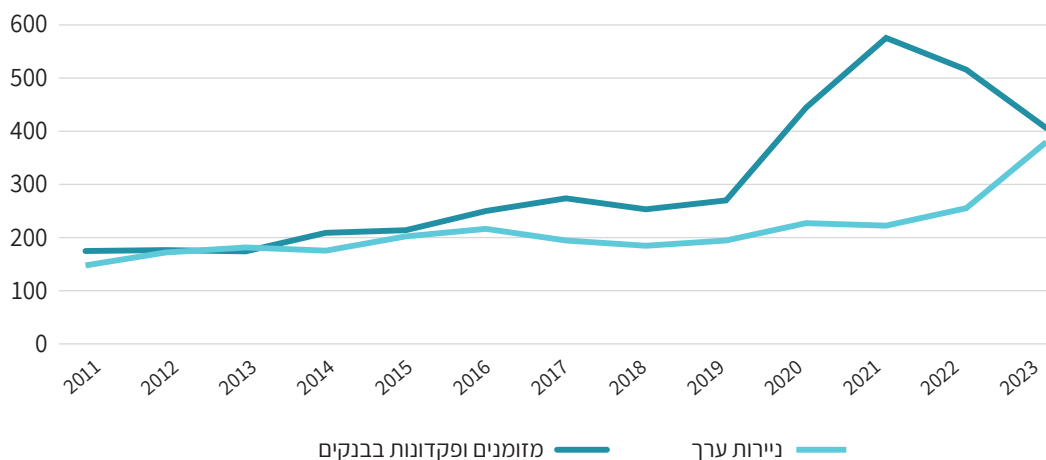
איור ב' - 3

המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

שנת 2023 הסתכמה בירידה של 21% בסעיף מזומנים ופיקדונות בבנקים (425 מיליארד ש"ח נכון לדצמבר 2023), **לצד גידול משמעותי בתיק ניירות הערך של הבנקים** והוא עומד נכון לחודש דצמבר 2023 על 398 מיליארד ש"ח (גידול של 48.7% ביחס לשנת 2022; איור ב'-4). גידול זה נבע מגידול באחזקת מק"מ בבנקים (יחד עם עלייה בהנפקות המק"מ של בנק ישראל) וקטון משמעותי בתשעת החודשים הראשונים של השנה בהיקף של מכרזי פיקדונות מוניתרים בבנק ישראל. עם זאת הייתה המגמה ברבעון האחרון של שנת 2023 הפוכה ומיתנה את המגמה השנתית, כך שעל רקע הגידול בהיקף של המכרזים המוניתרים על חשבון מכרזי המק"מ חל גידול בסעיף מזומנים ופיקדונות בבנקים. נוסף לכך חל ברבעון האחרון של השנה גידול בסעיף מזומנים ופיקדונות בבנקים שנבע, בין היתר, גם מעלייה בהזרמות של הממשלה לפיקדונות הציבור, כחלק ממדיניות פיסקלית מרחיבה בעקבות המלחמה.

במהלך שנת 2023 חל גידול חד בתיק ניירות הערך, לצד קיטון במזומנים ובפיקדונות בבנקים	
התפתחות ניירות ערך ומזומנים, סך מערכת הבנקאות, 2011 עד 2023 מיליארדי ש"ח	איור ב' - 4

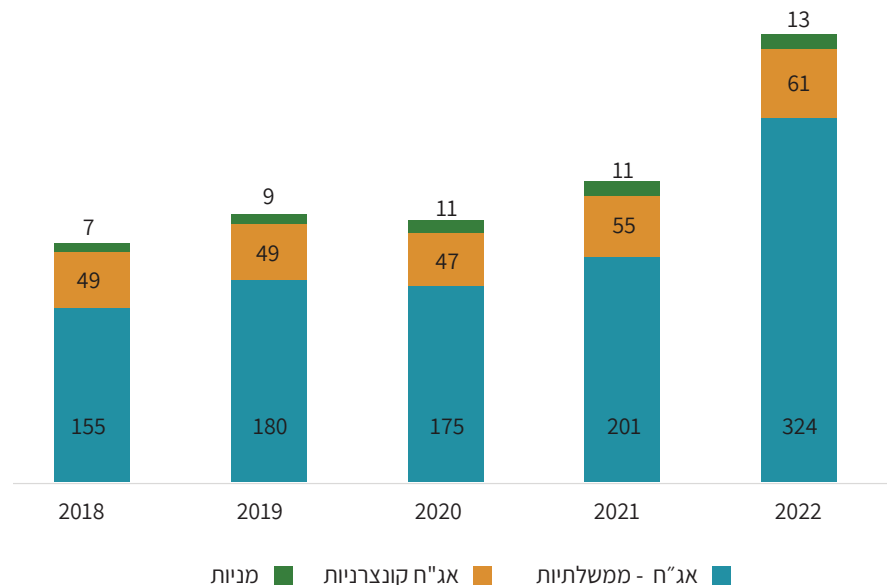
המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

עיקר הגידול בתיק ניירות הערך של מערכת הבנקאות במהלך השנה, נבע מגידול באחזקת אג"ח ממשלתי (324 מיליארד ש"ח נכון לדצמבר 2023, עלייה של כ-61% ביחס לשנת 2022; איור ב'-5). הגידול בהוצאות הממשלה, לצד התכווצות בהכנסותיה, הביא לעלייה בגיוס החוב הציבורי. בהתאם חלה עלייה ברבעון האחרון של שנת 2023 בקצב הרכישות של אג"ח ממשלתי על ידי התאגידים הבנקאים. התפתחות זו ברכישות האג"ח, לצד המשך רכישה של מק"מ¹, הביאו לגידול משמעותי בחלקו של תיק ניירות הערך במאזן של מערכת הבנקאות והוא צמח ל-16% (בהשוואה ל-11% בשנת 2022; איור ב'-3).

¹ הגידול ברכישת מק"מ ברבעון הרביעי הינו בעיקר בחודש אוקטובר 2023, לפני פרוץ המלחמה. לאחר מכן חלה ירידה באחזקות המק"מ על ידי התאגידים הבנקאים.

במהלך שנת 2023 חל גידול של 61% באגרות החוב הממשלתיות בתיק המניות של הבנקים

איור ב' - 5 הרכב תיק ניירות הערך של מערכת הבנקאות, סך מערכת הבנקאות, 2018 עד 2023 | מיליארדי ש"ח

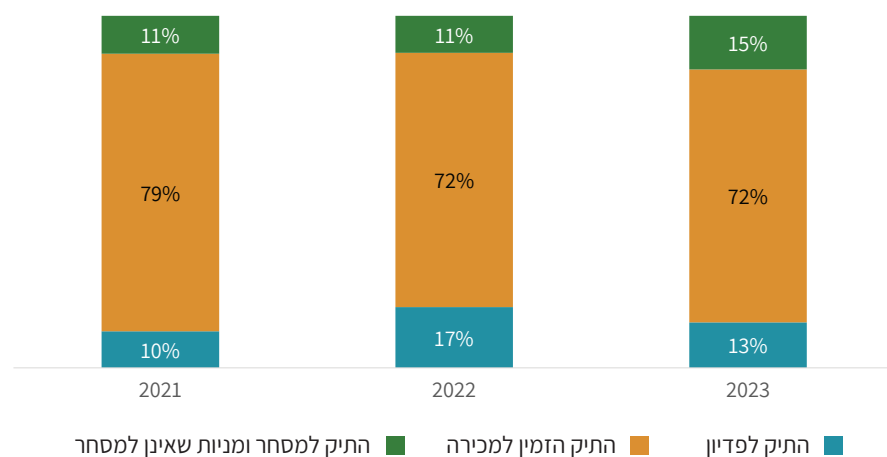

המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים

הבנקים מסווגים את השקעותיהם בניירות ערך לשלושה תיקים עיקריים: התיק המוחזק לפדיון, התיק למסחר והתיק הזמין למכירה. התיק הזמין למכירה מהווה את החלק העיקרי בתיק (כ-72%). נציין כי התיק למסחר כמעט ושילש את גודלו במהלך שנת 2023 ושוויו נאמד בכ-48 מיליארד ש"ח, לעומת 16 מיליארד ש"ח בשנה הקודמת. חלקו של התיק למסחר, יחד עם המניות שאינן למסחר (שכמעט ולא חל בהן שינוי בשנה זו) בסך הכולל של התיק, עלה מ-11% בשנת 2022 ל-15% בסוף שנת 2023 (איור ב'-6).

בשנה האחרונה גדל חלקו של התיק למסחר בתיק ניירות הערך של הבנקים

איור ב' - 6 הרכב תיק ניירות ערך, סך מערכת הבנקאות 2021 עד 2023 | אחוזים

המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

3. התפתחויות עיקריות בצד ההתחייבויות וההון של מערכת הבנקאות

בצד ההתחייבויות חלה במהלך התקופה הנסקרת עלייה בפיקדונות הציבור (שמהווים את חלקו הארי של צד ההתחייבויות במאזן) בשיעור של כ-4% (לעומת עלייה של 7% בשנת 2022) ואלה הסתכמו נכון לדצמבר 2023 ל-1,986 מיליארד ש"ח (איור ב'-7). הגידול המהיר באשראי לציבור במהלך המחצית הראשונה של 2023 ביחס לגידול מתון יותר בפיקדונות הציבור (בין היתר על רקע מעבר של כספים מפיקדונות הציבור אל אחזקות במק"מ), הביאו להמשך מגמת העלייה ביחס האשראי לפיקדונות. במחצית השנייה של שנת 2023 ובעיקר ברביע הרביעי, חלה האטה בקצב הגידול באשראי לציבור (להרחבה ראו פרק ה.2 בסקירה זו) וחל גידול משמעותי יותר בפיקדונות הציבור וזאת בעקבות צעדים פיסקלים מרחיבים נוכח מלחמת "חרבות ברזל" והקטנת היקפי הנפקות המק"מ מצד בנק ישראל. ברבעון האחרון של שנת 2023 חל גידול בפיקדונות הציבור שאינו לווה בגידול מקביל ביתרת האשראי (נוכח ההאטה במשק) ועל כן יצר עודפי מקורות לתאגידים הבנקאים ואלה הופקדו בפיקדונות מוניתרים בבנק ישראל (נוכח הגידול במכרזים המוניתרים על רקע הצעדים הפיסקלים המרחיבים). שינויים אלה מיתנו את קצב העלייה השנתי של יחס האשראי לפיקדונות והוא עלה ב-2% ברמה שנתי (איור ב'-8).

סך ההון העצמי של מערכת הבנקאות גדל גם הוא בשנת 2023 בשיעור של 12.8% והוא עומד נכון לדצמבר 2023 על 179 מיליארד ש"ח. קצב גידול זה הוא תוצאה של הרווחיות הגבוהה של מערכת הבנקאות, לצד חלוקת דייוידנדים שמרנית נוכח מלחמת "חרבות ברזל" (להרחבה ראו פרקים ג.1 ו-ד' בסקירה זו).

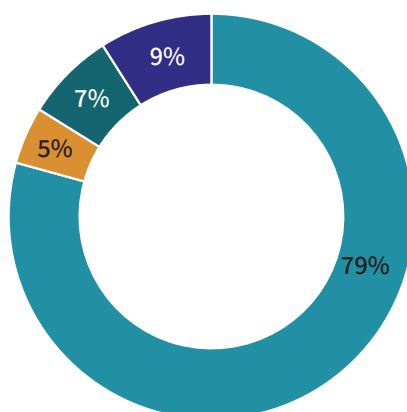
במהלך השנה חל גידול של כ-5% בסעיף אג"ח וכתבי התחייבות נדחים והוא עומד נכון לחודש דצמבר 2023 על סך של כ-115 מיליארד ש"ח. הגידול בסעיף זה הושפע מכמה בנקים במערכת וכלל הנפקת סדרות חדשות, הנפקת ניירות ערך מסחריים, הנפקת כתבי התחייבות נדחים מותנים מסוג COCO, לצד פירעון של אג"ח ופדיון מוקדם של כתבי התחייבות נדחים.

סעיפי הנכסים וההתחייבויות של הפעילות בגין מכשירים נגזרים גדלו אף הם בשנת 2023 בהיקף ניכר, בשל הגידול בפעילות במכשירים אלה, בין היתר בחוזי ריבית על רקע ההתפתחויות בסביבות הריביות בשווקים השונים. עם זאת היה הגידול בסעיף התחייבויות בגין מכשירים נגזרים בשנת 2023 גבוה מזה שנרשם בסעיף הנכסים בגין מכשירים נגזרים, כך שהחשיפה המאזנית נטו בגין מכשירים נגזרים ירדה בשנה זו.

במהלך השנה חל גידול בפיקדונות הציבור וההון העצמי, אולם משקלם בסך המאזן נותר ללא שינוי

התפלגות סעיפי התחייבויות והון עיקריים, סך מערכת הבנקאות, שנת 2023 | אחוזים

איור ב' - 7

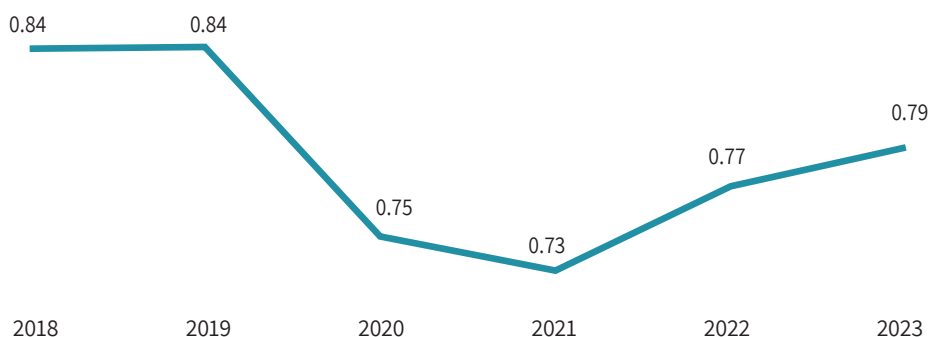
■ פיקדונות הציבור ■ אג"ח וכתבי התחייבויות נדחים ■ הון עצמי ■ התחייבויות אחרות

המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

עלייה ביחס אשראי-פיקדונות לעומת השנה שעברה, על רקע גידול מהיר יותר באשראי, לעומת גידול מתון יותר של פיקדונות הציבור

יחס האשראי לפיקדונות הציבור והתפתחות רכיביו על פני זמן, סך מערכת הבנקאות, 2018 עד 2023

איור ב' - 8

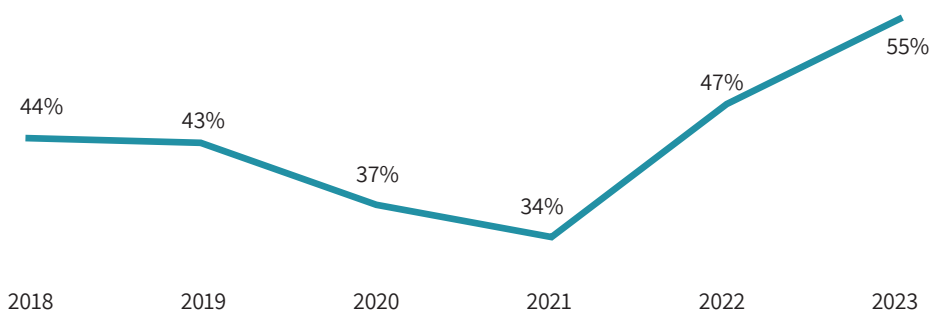
המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים

שיעור הכספים של הציבור שמוחזקים בפיקדונות נושאי ריבית, שהחל לעלות במחצית השנייה של שנת 2022 (עת עלתה ריבית בנק ישראל), המשיך לעלות גם במהלך שנת 2023 והגיע לשיעור של כ-55% וזאת על רקע רמת הריבית הגבוהה השנה ביחס לשנים קודמות וצעדים שנקט בנק ישראל לעידוד הסטת כספים ליתרות נושאות ריבית (איור ב'-9). נציין כי באופן דומה גדלו גם היקפי האחזקות של משקי הבית בקרנות כספיות כתוצאה מרמת הריבית במשך. בשנת 2023 המשיך קצב הגידול בפיקדונות נושאי ריבית לזמן קצוב (עלייה בקצב הגידול בשיעור של 22.3%; איור ב'-10), על חשבון ירידה בקצב הגידול של פיקדונות לפי דרישה (שאינם נושאים ריבית ושנושאים ריבית, ירידה של 20.7% ועלייה של 1.4%, בהתאמה). עם זאת חלה בשנת 2023 התמתנות בקצב הגידול בפיקדונות נושאי ריבית ביחס לשנת 2022. התמתנות זו נובעת בעיקר מכך, שהחל מפרוץ מלחמת "חרבות ברזל", הייתה המגמה הפוכה, כך שחלה ירידה קלה בשיעור הפיקדונות נושאי הריבית מסך פיקדונות הציבור. הירידה נבעה מגידול חד בסך היקף הפיקדונות, בשל הרחבה פיסקלית נוכח המלחמה וככל הנראה מנטיית הציבור לשמור במצבי חירום על כספים נזילים, על רקע העלייה באי הוודאות.

שיעור הפיקדונות נושאי ריבית מתוך סך פיקדונות הציבור הוסיף לעלות במהלך שנת 2023

שיעור פיקדונות הציבור נושאי ריבית מתוך סך פיקדונות הציבור, סך מערכת הבנקאות, 2018 עד 2023 | אחוזים

איור ב' - 9

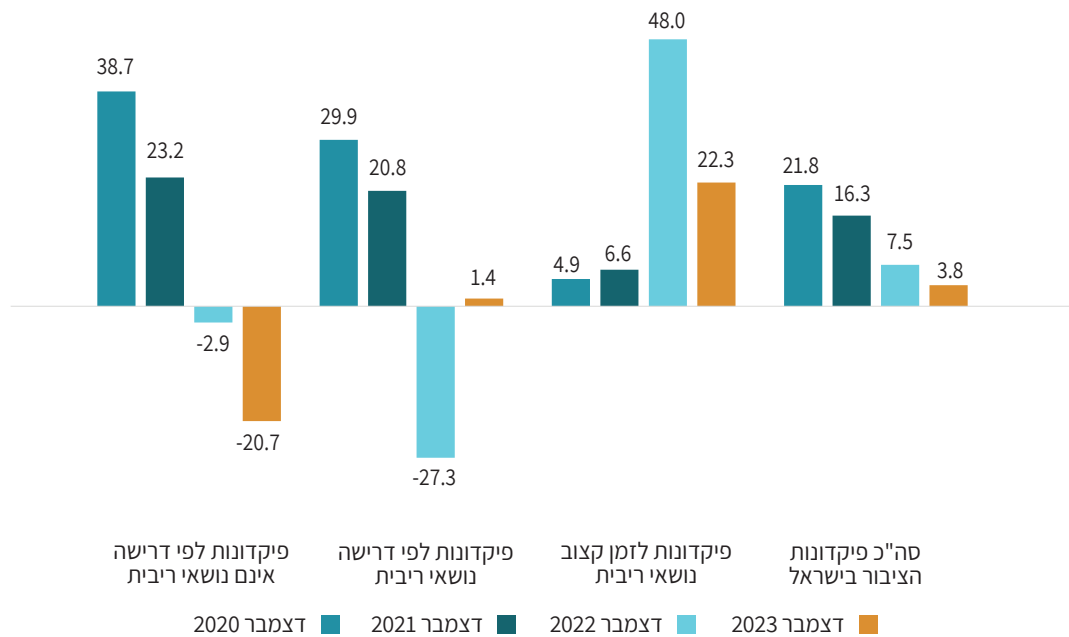

המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים

הגידול בפיקדונות הציבור במהלך שנת 2023 נובע מגידול בפיקדונות נושאי ריבית, אשר חלקו נובע מהסטה מפיקדונות לפי דרישה שאינם נושאי ריבית

שיעור השינוי בפיקדונות הציבור לפי סוג הפיקדון, סך מערכת הבנקאות
שנת 2020 עד שנת 2023 | אחוזים | מונחים שנתיים

איור ב' - 10

המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

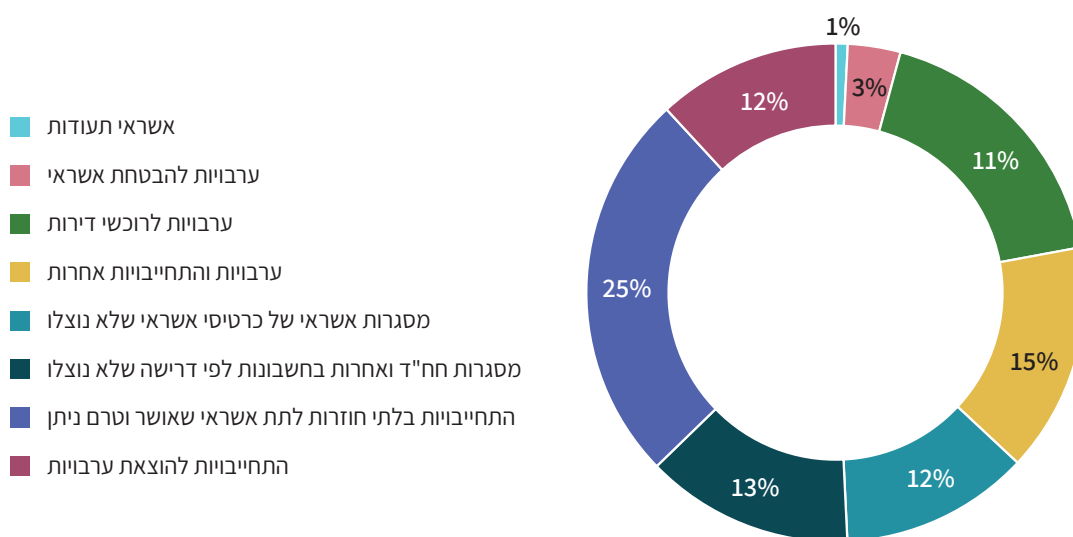
4. התפתחויות עיקריות בפעילות החוץ-מאזנית

בסעיפים החוץ-מאזניים גדלה סך החשיפה החוץ-מאזנית בגין עסקות במכשירים פיננסיים חוץ-מאזניים, שבהן הסכום הנקוב מייצג סיכון אשראי בשיעור של 9.2% (שיעור צמיחה גבוה בהשוואה לשנה קודמת שבה נרשם שיעור צמיחה של 2.5% בלבד). הגידול בהתחייבויות החוץ-מאזניות מקורו בארבעה סעיפים עיקריים: גידול של כ-30% בהתחייבויות להוצאת ערבויות; גידול של כ-21% במסגרות אשראי של כרטיסי אשראי שלא נוצלו; גידול של כ-14% בהתחייבויות בלתי חוזרות לתת אשראי שאושר וטרם ניתן (כולל גם אישורים עקרוניים להעמדת אשראי לדיוור); גידול של כ-12% במסגרות חח"ד ומסגרות אשראי אחרות בחשבונות לפי דרישה שלא נוצלו (עיקר הגידול בסעיף זה התרחש ברבעון הרביעי של השנה נוכח המלחמה; איור ב'-11, לוח 5). את הגידול בהתחייבויות החוץ-מאזניות מיתנה ירידה של כ-11% בערבויות לרוכשי דירות, על רקע ההאטה בעסקאות למגורים במהלך השנה (זאת לאחר גידול של כ-22.2% במהלך שנת 2022; להרחבה ראו פרק ה.2 בסקירה זו).

במהלך שנת 2023 חל גידול של כ-9.2% בחשיפה בגין עסקאות במכשירים פיננסיים חוץ-מאזניים

התפלגות החשיפה בגין עסקאות במכשירים פיננסיים חוץ-מאזניים שבהם הסכום הנקוב מייצג סיכון אשראי, סך מערכת הבנקאות, דצמבר 2023 | אחוזים

איור ב' - 11

המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

| - על | דבִּי עַל הַבְּנֵקִים לְאוֹרֶךְ הַשְּׁנִינִי | פֶּרֶק א' -
פֶּרֶק א' - הַהִתְפַּתְחוּת בַּפְּעִילוֹת מַעֲרַכַת הַבְּנֵקָאוֹת בְּיִשְׂרָאֵל הַתְּחִיּוֹת בַּפְּעִילוֹת מַעֲרַכַת
הַבְּנֵקָאוֹת בְּיִשְׂרָאֵל | פֶּרֶק ב' - הַהִתְפַּתְחוּת הַעִיֻּקְרִיּוֹת בַּפְּעִילוֹת הַמַּאֲזֵנִית וְהַחוּץ -
מַאֲזֵנִית | פֶּרֶק ג' - הַתּוֹצְאוֹת הָעֵסְקִיּוֹת עַל מַעֲרַכַת הַבְּנֵקָאוֹת | פֶּרֶק ד' - הַלִּימוֹת הַהוֹן
| פֶּרֶק ה' - הַסִּיכּוֹנִים | פֶּרֶק ו' - הַתְּפַתְחוֹת הַתְּפִיסָה שֶׁל הַפִּיקּוֹחַ עַל הַבְּנֵקִים בְּתַחוּם
הַצִּרְכָּנִי | פֶּרֶק ז' - פְּעִילוֹת הַפִּיקּוֹחַ עַל הַבְּנֵקִים | הַקְּדָמָה - דְּבַרִּי הַמִּפְקָח עַל הַבְּנֵקִים
| דְּבַרִּי הַמִּפְקָחִים עַל הַבְּנֵקִים לְאוֹרֶךְ הַשְּׁנִינִי | פֶּרֶק א' - הַהִתְפַּתְחוּת בַּפְּעִילוֹת מַעֲרַכַת
הַבְּנֵקָאוֹת בְּיִשְׂרָאֵל | פֶּרֶק ב' - הַהִתְפַּתְחוּת הַעִיֻּקְרִיּוֹת בַּפְּעִילוֹת הַמַּאֲזֵנִית וְהַחוּץ -
מַאֲזֵנִית | פֶּרֶק ג' - הַתּוֹצְאוֹת הָעֵסְקִיּוֹת עַל מַעֲרַכַת הַבְּנֵקָאוֹת | פֶּרֶק ד' - הַלִּימוֹת
הַהוֹן | פֶּרֶק ה' - הַסִּיכּוֹנִים | פֶּרֶק ו' - הַתְּפַתְחוֹת הַתְּפִיסָה שֶׁל עַל הַבְּנֵקִים
בְּתַחוּם הַצִּרְכָּנִי | פֶּרֶק ז' - פְּעִילוֹת הַפִּיקּוֹחַ עַל הַבְּנֵקִים | הַקְּדָמָה - דְּבַרִּי הַמִּפְקָח
עַל הַבְּנֵקִים | דְּבַרִּי הַמִּפְקָחִים עַל הַבְּנֵקִים לְאוֹרֶךְ הַשְּׁנִינִי | פֶּרֶק א' - הַהִתְפַּתְחוּת
בַּפְּעִילוֹת מַעֲרַכַת הַבְּנֵקָאוֹת בְּיִשְׂרָאֵל | פֶּרֶק ב' - הַהִתְפַּתְחוּת הַעִיֻּקְרִיּוֹת בַּפְּעִילוֹת
הַמַּאֲזֵנִית וְהַחוּץ - מַאֲזֵנִית | פֶּרֶק ג' - הַתּוֹצְאוֹת הָעֵסְקִיּוֹת שֶׁל מַעֲרַכַת הַבְּנֵקָאוֹת |
פֶּרֶק ד' - | פֶּרֶק ה' - הַסִּיכּוֹנִים | פֶּרֶק ו' - הַתְּפַתְחוֹת שֶׁל הַפִּיקּוֹחַ עַל הַבְּנֵקִים בְּתַחוּם
הַצִּרְכָּנִי | פֶּרֶק ז' - פְּעִילוֹת הַפִּיקּוֹחַ עַל הַבְּנֵקִים | הַקְּדָמָה - דְּבַרִּי הַמִּפְקָח עַל הַבְּנֵקִים
| דְּבַרִּי הַמִּפְקָחִים עַל הַבְּנֵקִים לְאוֹרֶךְ הַשְּׁנִינִי | פֶּרֶק א' - הַהִתְפַּתְחוּת בַּפְּעִילוֹת מַעֲרַכַת
הַבְּנֵקָאוֹת בְּיִשְׂרָאֵל | פֶּרֶק ב' - הַהִתְפַּתְחוּת הַעִיֻּקְרִיּוֹת בַּפְּעִילוֹת הַמַּאֲזֵנִית וְהַחוּץ -
מַאֲזֵנִית | פֶּרֶק ג' - הַתּוֹצְאוֹת הָעֵסְקִיּוֹת שֶׁל מַעֲרַכַת הַבְּנֵקָאוֹת | פֶּרֶק ד' - הַלִּימוֹת
הַהוֹן | פֶּרֶק ה' - הַסִּיכּוֹנִים | פֶּרֶק ו' - הַתְּפַתְחוֹת הַתְּפִיסָה שֶׁל הַפִּיקּוֹחַ עַל הַבְּנֵקִים
בְּתַחוּם הַצִּרְכָּנִי | פֶּרֶק ז' - פְּעִילוֹת הַפִּיקּוֹחַ עַל הַבְּנֵקִים | הַקְּדָמָה - דְּבַרִּי הַמִּפְקָח
עַל הַבְּנֵקִים | דְּבַרִּי הַמִּפְקָחִים עַל הַבְּנֵקִים לְאוֹרֶךְ הַשְּׁנִינִי | פֶּרֶק א' - הַהִתְפַּתְחוּת

1. רווחיות מערכת הבנקאות

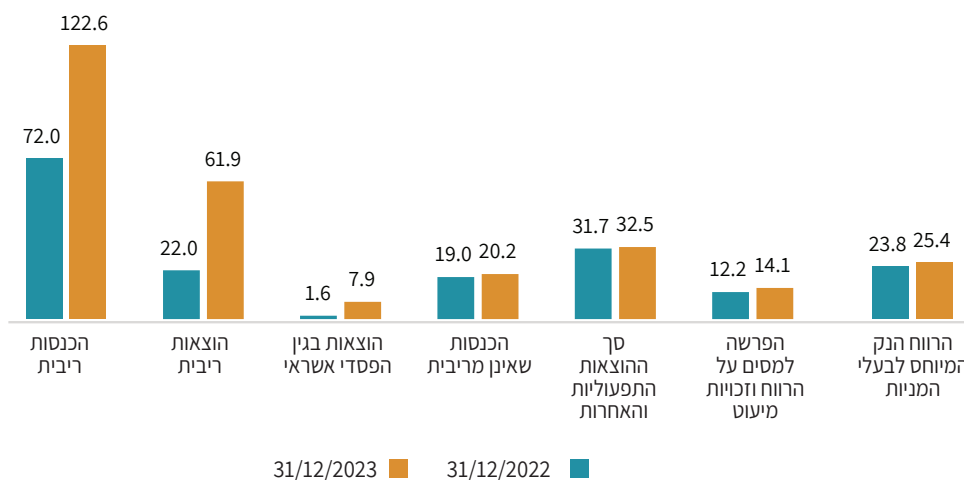
הרווח הנקי של סך מערכת הבנקאות לשנת 2023 הסתכם בכ-25.4 מיליארד ש"ח שמהווה גידול של 7% ביחס לשנת 2022 (איור ג'-1). הגידול ברווח הנקי מוסבר בעיקרו מגידול משמעותי בהכנסות הריבית, בין היתר בשל המשך עליית ריבית בנק ישראל במחצית הראשונה של השנה וריבית ממוצעת גבוהה לאורך כל השנה, ובשילוב עם העלייה בהיקף האשראי שחלה בעיקר בשני הרבעונים הראשונים של השנה (להרחבה ראו פרק ה.2 בסקירה זו). הגידול בהכנסות הריבית קוזז בעלייה המשמעותית שחלה בהוצאות הריבית על רקע העלייה בריבית בנק ישראל והמשך המגמה של הציבור להעביר כספים מחשבון העו"ש שאינו נושא ריבית (או נושא ריבית בשיעור נמוך) לפיקדונות נושאי ריבית (להרחבה ראו פרק ב' בסקירה זו). בנוסף, נוכח הרעה בתנאים המקרו כלכליים והשפעותיה של מלחמת "חרבות ברזל" שפרצה באוקטובר 2023, חלה עלייה משמעותית בהוצאה להפסדי אשראי שגרמה למיתונה של הרווחיות.

בדומה לעולם, מגמה זו של גידול בהכנסות הריבית לצד גידול מתון יותר בהוצאות הריבית היא תוצאה של עליית ריבית מהירה יחסית לאחר תקופה ארוכה של סביבת ריבית נמוכה עד אפסית. בסביבה זו, המרווחים של מערכת הבנקאות היו לחוצים מטה ולקוחות העדיפו לשמור את כספם באפיקים נזילים. עם עליית הריבית, המרווחים החלו לגדול שכן חל גלגול מהיר של הריבית על האשראי (שכן רובו בריבית משתנה; להרחבה ראו פרק ב' בסקירה זו) בעוד קצב ההסטה של פיקדונות הציבור מאפיקים שאינם נושאים ריבית או נושאים ריבית נמוכה לפיקדונות נושאי ריבית היה איטי יותר. עם זאת, ראוי לציין כי שיעור התמסורת עלה משמעותית החל מאמצע שנת 2022 (להרחבה ראו תיבה ג'-1 בסקירה זו) וכי החל מהרבעון השלישי של שנת 2023 חלה עלייה משמעותית בהוצאות הריבית כך שפער הריבית החל לרדת.

לרווחיות הגבוהה תרמו בעיקר הכנסות הריבית על רקע שיעור הריבית הגבוה לאורך השנה והגידול המואץ בהיקף אשראי במחצית הראשונה של שנת 2023

רכיבי דוח רווח והפסד (מצטבר), סך מערכת הבנקאות
שנת 2022 מול שנת 2023 | מיליארדי ש"ח

איור ג' - 1

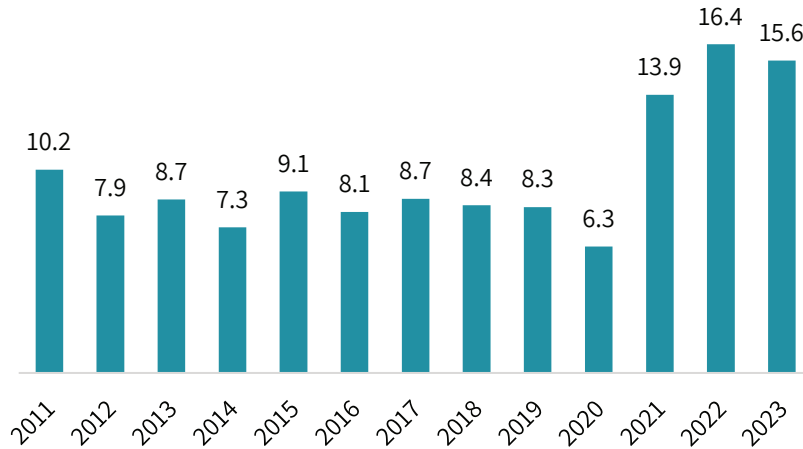
המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

על אף הגידול ברווח הנקי חלה על רקע המשך הגידול בהון ירידה קלה בתשואה להון, בין היתר בשל חלוקת דיווידנדים שמרנית יחסית נוכח המלחמה והיא עומדת נכון לשנת 2023 על 15.6% (להרחבה ראו פרק ד' בסקירה זו; איור ג'-2). בדומה לעולם, רווחיות גבוהה זו היא זמנית שכן היא אינה ברת קיימא ולהערכתנו היא עתידה לרדת לשיעורים הדומים יותר לממוצע בשנים הקודמות.

ירידה קלה בתשואה להון חלה בשנת 2023, אך בראייה היסטורית היא עדיין גבוהה

התשואה להון (ROE) לאחר מס, סך מערכת הבנקאות 2011 עד 2023 | אחוזים

איור ג' - 2

המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

הפיקוח על הבנקים פרסם עם תחילת מלחמת "חרבות ברזל" שפרצה בשבעה באוקטובר 2023 מתווה סיוע ללקוחות הבנקים וחברות כרטיסי האשראי כדי להקל עליהם בהתמודדות עם השלכותיה של המלחמה. מערכת הבנקאות אימצה את המתווה בצורה רחבה ואף יישמה מעבר לכך הקלות נוספות ללקוחותיה. אומדן סך ההטבות האמורות לציבור, בכפוף לניצול מלא שלהן מצד הלקוחות, הוערך על ידי מערכת הבנקאות בכ-2.1 מיליארד ש"ח. אומדן היקף ניצול ההטבות בפועל נכון למועד פרסומם של הדוחות הכספיים של הבנקים ושל חברות כרטיסי האשראי, עומד על כ-772 מיליון ש"ח, שמהווים כ-37% מהאומדן לניצולן המלא של ההקלות שהעניקו הבנקים וחברות כרטיסי האשראי לציבור. הקלות אלה לא כוללות את הרחבתו של מתווה ההקלות, כפי שפורסם על ידי הפיקוח על הבנקים בתחילת מרץ 2024 ושנכנס לתוקף בתחילת אפריל 2024 (להרחבה ראו תיבה ו'-2 בסקירה זו). מחישוב אומדן להשפעת הקלות והטבות אלו על התשואה להון, עולה כי זו הייתה גבוהה בכ-0.5 נקודות אחוז.¹

¹ עלות ההטבות מחושבת כאומדן כלכלי להטבות שהבנקים העניקו במסגרת מלחמת חרבות ברזל.

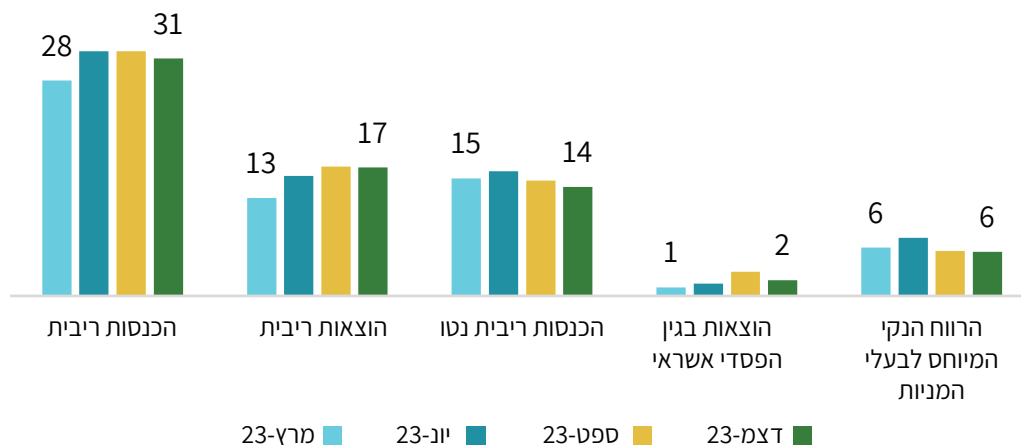
2. התפתחות סעיפי ההכנסות וההוצאות בדוח רווח והפסד

הכנסות הריבית נטו עלו בשנת 2023 בשיעור של כ-21% ביחס לשנת 2022 והסתכמו ב-60.7 מיליארד ש"ח (לוח 6). העלייה בהכנסות הריבית נטו נובע מגידול משמעותי בהכנסות הריבית שהסתכמו ל-122.6 מיליארד ש"ח (גידול של כ-70% ביחס לאשתקד) וזאת בין היתר נוכח המשך עליית ריבית בנק ישראל במהלך השנה הנוכחית, רמת ריבית גבוהה ששררה לכל אורכה והמשך הגידול בהיקפו של האשראי (בעיקר במהלך המחצית הראשונה של שנת 2023). את הגידול בהכנסות הריבית קיזזו במידת מה הוצאות הריבית, שכמעט שולשו בהשוואה לשנת 2022 ועמדו על 62 מיליארד ש"ח נכון לדצמבר 2023 (אם כי הגידול בהיקפן של הוצאות הריבית עודנו נמוך מהגידול בהיקפן של הכנסות הריבית). הגידול המשמעותי בהוצאות הריבית נובע הן מעליית ריבית בנק ישראל והן מעלייה בהיקף ההתחייבויות נושאות הריבית. במחצית השנייה של שנת 2023 הביאו הירידה בהכנסות הריבית מהעמדת אשראי (נוכח ההאטה המשמעותית בקצב הגידול של תיק האשראי במחצית זו) והעלייה המסוימת בהוצאות הריבית על פיקדונות הציבור (נוכח ההאטה בקצב הגידול של פיקדונות נושאי ריבית), לירידה בהכנסות הריבית נטו (איור ג'-3).

במחצית השנייה של שנת 2023 חלה לצד עלייה בהוצאות הריבית ירידה בהכנסות מריבית ושני סעיפים אלה יחד הובילו לירידה בהכנסות הריבית נטו

רכיבי דוח רווח והפסד עיקריים (רבעוני), סך מערכת הבנקאות, מרץ 2023 עד דצמבר 2023 | מיליארדי ש"ח

איור ג' - 3

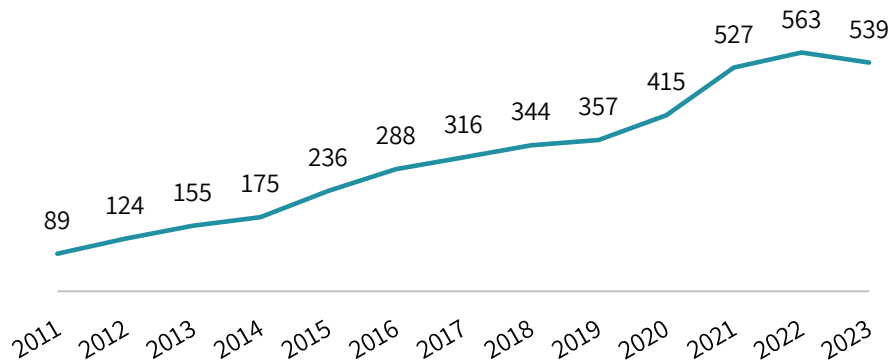
המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

מערכת הבנקאות מאופיינת בעודף נכסים נושאי ריבית על פני התחייבויות נושאות ריבית (להרחבה ראו פרק ב' בסקירה זו). בפרט, קיים עודף נכסים שצוברים ריבית במסלול שצמוד לריבית הפריים, בהשוואה להתחייבויות שמשלמות ריבית, בין אם במסלול של ריבית קבועה ובין אם במסלול שצמוד לריבית הפריים. כאשר הריבית של בנק ישראל עולה, העלייה המיידית בהכנסות הריבית מהנכסים היא גבוהה משמעותית מהגידול המקביל בהוצאות הריבית מההתחייבויות, מה שמוביל לעלייה בולטת יותר בהכנסות ביחס להוצאות. דינמיקה זו מגבירה את ההכנסות מריבית נטו של הבנקים. עם זאת חל השנה לראשונה מזה למעלה מעשור שינוי משמעותי של ירידה בעודף הנכסים נושאי הריבית על ההתחייבויות נושאות הריבית, כאשר כספי הציבור המשיכו לעבור מיתרות זכות בחשבונות העו"ש שאינן נושאות ריבית לפיקדונות נושאי ריבית (איור ג'-4).

בשנת 2023 ירד הפער שבין הנכסים נושאי הריבית לבין התחייבויות נושאות הריבית וזאת בעקבות גידול מהיר יותר של ההתחייבויות נושאות הריבית מאשר הנכסים נושאי הריבית

התפתחות ההפרש בין נכסים נושאי ריבית להתחייבויות נושאות ריבית, סך מערכת הבנקאות, 2011 עד 2023 | מיליארדי ש"ח

איור ג' - 4

המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

סביבת הריבית הגבוהה ששררה במהלך השנה הגדילה את ההשפעה החיובית של המחיר על הכנסות הריבית נטו בהשוואה לאשתקד, בעוד שהשפעת הכמות על הכנסות הריבית נטו הייתה שלילית, על רקע ההאטה בקצב גידול האשראי במהלך השנה (לוח 7). הגידול בהשפעתו החיובית של המחיר על הכנסות הריבית נטו, נובע מגידול בנכסים נושאי ריבית אחרים בלבד, כאשר השפעת המחיר על הכנסות הריבית נטו מאשראי ופיקדונות הייתה שלילית (ניתן לראות עלייה במרווח מקבלת פיקדונות, לצד שחיקה במרווח מממן אשראי, כך שהמרווח אשראי-פיקדונות יורד).

בעקבות הרמה הגבוהה של ריבית בנק ישראל לאורך כל שנת 2023, חל גידול הן בשיעור הכנסות הריבית מאשראי לציבור והן בשיעור הוצאות הריבית על פיקדונות הציבור (איור ג'-5). עם זאת היה הגידול בשיעור הוצאות הריבית על פיקדונות הציבור גדול יותר. רמת ריבית בנק ישראל, הירידה בשיעור האינפלציה, ההטבות וההקלות בתנאי המימון ללקוחות בעקבות מלחמת "חרבות ברזל", הביאו לירידה משמעותית בפער הריבית במחצית השנייה של שנת 2023, מה שהוביל נכון לדצמבר 2023 לירידה בפער הריבית² משיעור של 3.07% לשיעור של 2.4%. פער הריבית שכולל גם את יתרות העו"ש שאינן נושאות ריבית הוא מעט גבוה יותר, אך גם בו חלה ירידה משיעור של 3.63% לשיעור של 3.48% (איור ג'-6).

על אף הירידה בפער הריבית, עלה המרווח הפיננסי³ במהלך השנה לשיעור של 2.75% וזאת נוכח עלייה חדה יותר בהכנסות המימון נטו ביחס לנכסים הכספיים שמניבים ריבית (איור ג'-7). העלייה במרווח הפיננסי מקורה בפעילות אחרות של הבנק שאינן מתן אשראי וקבלת פיקדונות מהציבור (לדוגמה, תיק ניירות ערך). העלייה העיקרית במרווח הפיננסי חלה ברבעון הראשון של השנה והתמתנה במעט במחצית השנייה, עת חלה ירידה בהכנסות המימון.

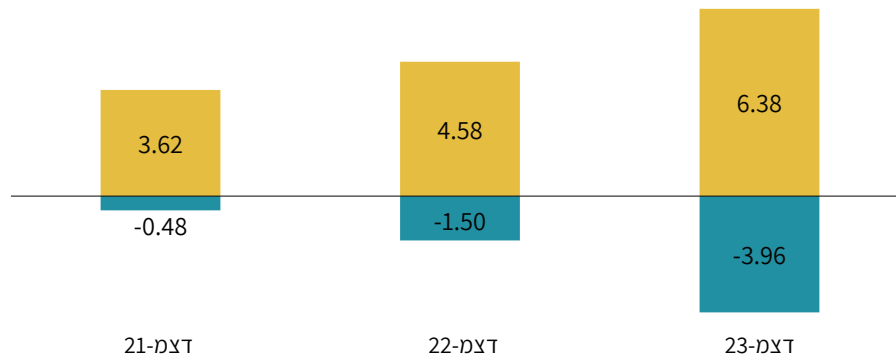
² לפי הפער שבין הריבית הממוצעת על יתרת האשראי לבין הריבית הממוצעת על יתרת הפיקדונות.

³ מדד שמשקף את יכולתה של מערכת הבנקאות להשיא רווחים מתוך הנכסים שמשיאים הכנסות מימון. מחושב על ידי חלוקת סך הכנסות המימון נטו (מריבית ושאיין מריבית) בסך הנכסים מניבי הריבית.

על רקע רמת ריבית בנק ישראל בשנת 2023, חל גידול הן בשיעור הכנסות הריבית מאשראי לציבור והן בשיעור הוצאות הריבית על פיקדונות הציבור

איור ג' - 5

שיעור ההכנסה מריבית על אשראי לציבור, שיעור ההוצאה לריבית על פיקדונות, סך מערכת הבנקאות, 2021 עד 2023 | אחוזים

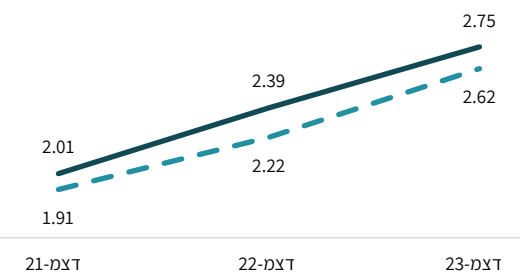
■ שיעור הכנסות ריבית מאשראי לציבור ■ שיעור הוצאות ריבית על פיקדונות הציבור

המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

במהלך שנת 2023 חלה ירידה בפער הריבית, לצד עלייה במרווח הפיננסי וזאת על רקע העלייה בהכנסות המימון

איור ג' - 7

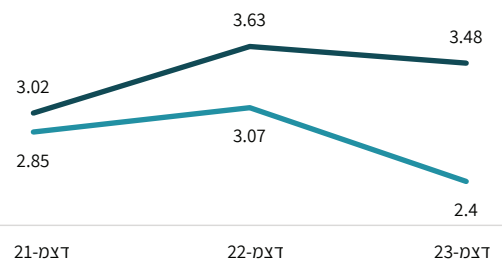
המרווח הפיננסי במערכת הבנקאות, סך מערכת הבנקאות, 2021 עד דצמבר 2023 | באחוזים

— המרווח הפיננסי — המרווח הפיננסי (בניטרול אינפלציה)

איור ג' - 6

פער הריבית (אשראי לציבור ופיקדונות הציבור), סך מערכת הבנקאות, 2021 עד 2023 | אחוזים

— פער הריבית (כולל יתרות עו"ש) — פער הריבית

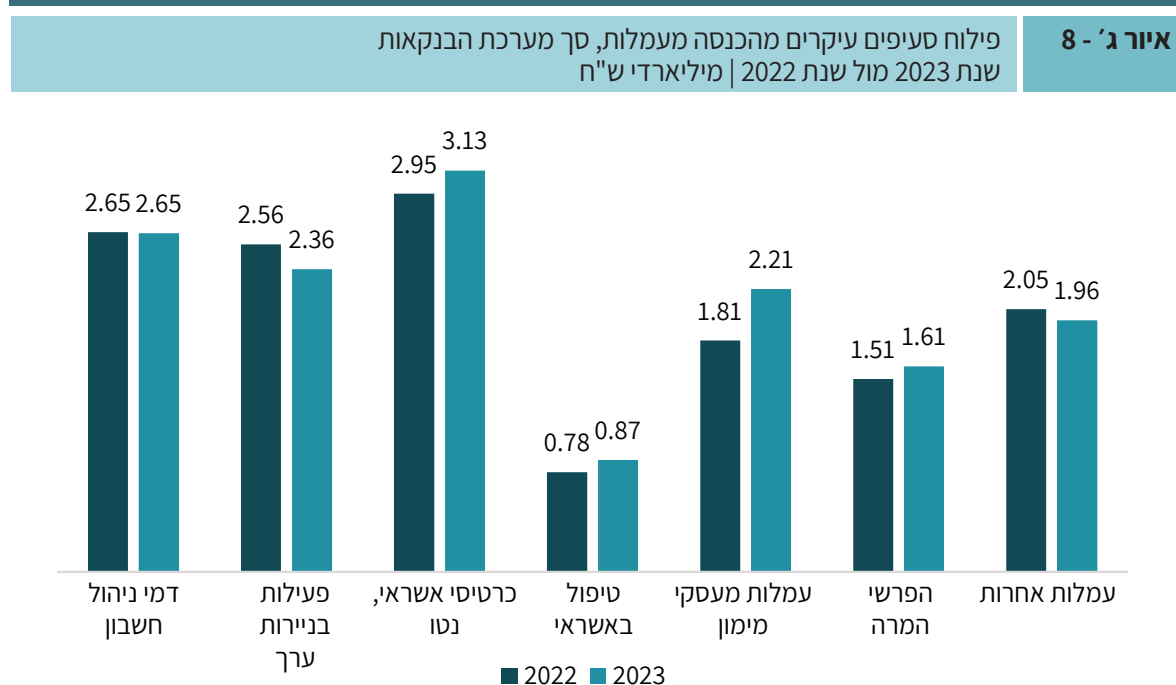
המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

ההוצאות להפסדי אשראי הסתכמו בשנת 2023 בהוצאה של 7.9 מיליארד ש"ח בהשוואה להוצאה של כ-1.6 מיליארד ש"ח במהלך שנת 2022. העלייה בהפרשות החלה כבר ברבעון השני של השנה, אך היא גדלה משמעותית ברבעון השלישי של השנה, בעיקר לאור הגידול בהפרשה קבוצתית להפסדי אשראי, נוכח אי הוודאות בעקבות המלחמה וההרעה בסביבה המקרו כלכלית. (איור ג'-3; להרחבה ראו פרק ה.2).

ההכנסות שאינן מריבית הסתכמו בשנת 2023 ב-20.2 מיליארד ש"ח, גידול של 6.6% ביחס לשנת 2022. הגידול נובע בעיקרו מגידול בהכנסות המימון שאינן מריבית, על רקע עלייה בהתאמות לשווי הוגן של מכשירים נגזרים וגידול קל בהכנסה מעמלות (כפי שיפורט בהמשך).

ההכנסות מעמלות הסתכמו בשנת 2023 ב-14.8 מיליארד ש"ח, גידול של כ-3.4% ביחס לשנת 2022. עיקר הגידול נבע מגידול בעמלות מכרטיסי אשראי, עמלות מעסקי מימון והפרשי המרה וזאת על רקע גידול בפעילות הפיננסית של הלקוחות. בנוסף חל קיטון בעמלות מפעילות בניירות ערך, על רקע הצמצום במחזורי הפעילות ומעבר של כספי לקוחות לקרנות כספיות. העמלות בגין דמי ניהול חשבון נותרו ברמה זהה וזאת בעיקר בשל השפעתן של ההטבות שהוענקו ללקוחות בעקבות מלחמת "חרבות ברזל" (אזור ג'-8).

עיקר העלייה בהכנסות מעמלות בשנת 2023 משקפת גידול בפעילות הפיננסית של הלקוחות

המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

3. היעילות התפעולית

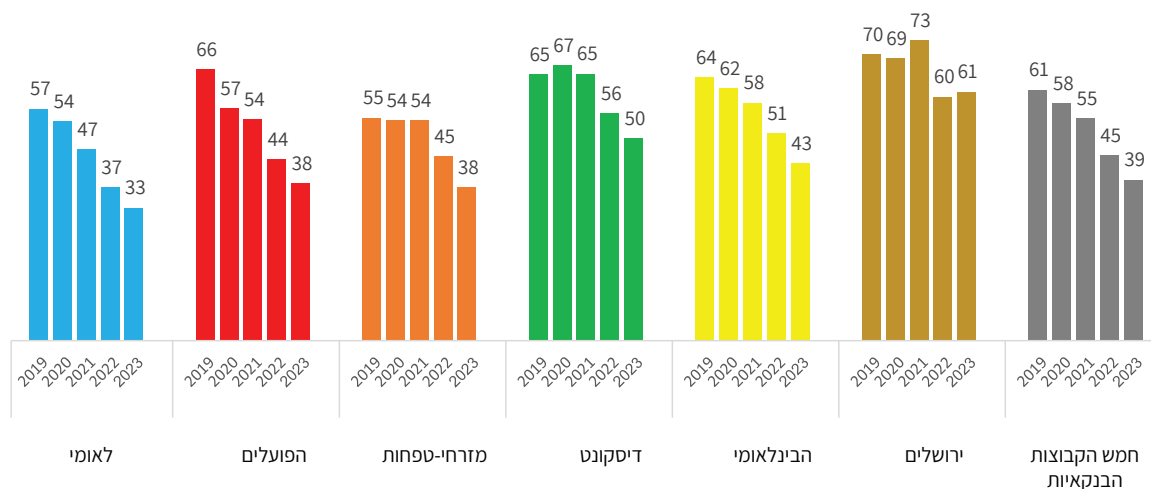
יחסי יעילות עיקריים

במהלך שנת 2023 נמשכה מגמת השיפור ביחסי היעילות במערכת הבנקאות, אולם שיפור זה, על אף שהינו משמעותי, אינו מגיע מתהליכי התייעלות משמעותיים, אלא ממרכיב ההכנסות (בעיקר הכנסות ריבית נטו) שהמשיך לעלות גם בשנה זו. יחס היעילות התפעולית⁴ ירד משמעותית ובשנת 2023 הוא עמד על 39%, בהשוואה ל-45% בשנת 2022 (איור ג'-9). השיפור המהותי ביחס היעילות התפעולית נובע מהגידול בהכנסות הריבית נטו, על רקע סביבת הריבית הגבוהה יחסית (להרחבה ראו פרק ג.1 בסקירה זו). בנוסף ירד יחס העלות ליחידת תפוקה גם הוא במהלך שנת 2023 ועמד בסופה על כ-1.30%, בהשוואה ל-1.37% בסוף שנת 2022, כאשר מגמה זו מאפיינת כמעט את כל הקבוצות הבנקאיות (איור ג'-10). השיפור ביחס העלות ליחידת תפוקה⁵ מקורו בעיקר בגידול בהיקף האשראי לציבור (בשיעור של כ-6.3% בשנת 2023) ובעיקר במהלך המחצית הראשונה של שנת 2023 (להרחבה ראו פרק ג.2 בסקירה זו), בעוד שסך ההוצאות התפעוליות האחרות גדל בקצב נמוך יותר (כ-3.3%; איור ג'-11, לוח 6).

הגידול בהכנסות הריבית נטו במהלך שנת 2023, היוו גורם עיקרי להמשך השיפור ביחס היעילות במערכת הבנקאות

יחס היעילות התפעולית, סך מערכת הבנקאות, 2019 עד 2023

איור ג' - 9

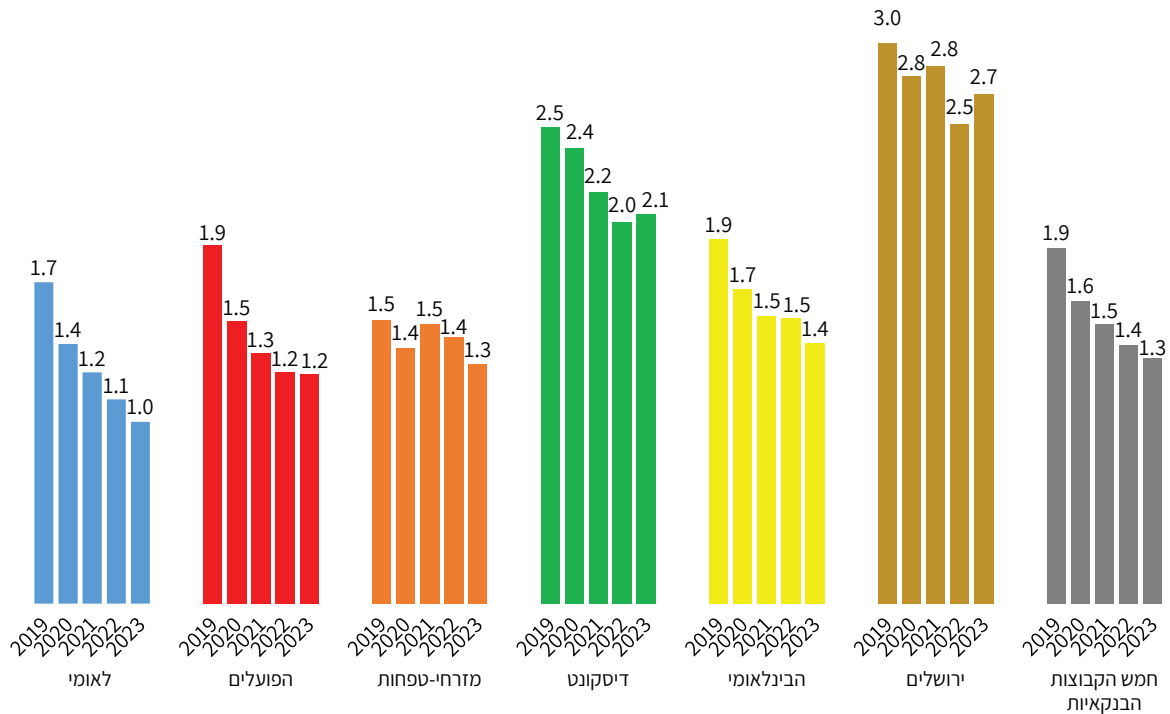

(1) היחס בין סך ההוצאות התפעוליות לאחרות לסך ההכנסות מריבית נטו וההכנסות שאינן מריבית (cost to income).
המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

⁴ היחס בין סך ההוצאות התפעוליות והאחרות לבין סך ההכנסות הריבית נטו וההכנסות שאינן מריבית (cost to income).
⁵ היחס בין סך ההוצאות התפעוליות והאחרות לבין יתרת הנכסים הממוצעת (average cost).

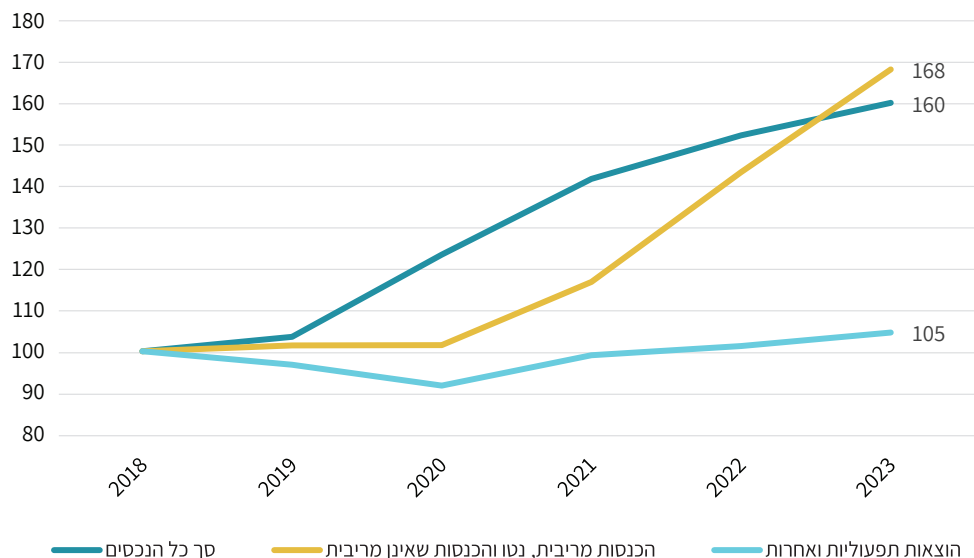
בחסות הגידול ביתרת הנכסים הממוצעת, חל במהלך שנת 2023 שיפור בעלות ליחידת תפוקה במערכת הבנקאות

איור ג' - 10 העלות ליחידת תפוקה¹, סך מערכת הבנקאות, 2019 עד 2023

(1) היחס בין סך ההוצאות התפעוליות והאחרות ליתרת הנכסים הממוצעת (average cost).
המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

לאחר עלייה מהירה של סך הנכסים, התמתנה עלייה זו בשנתיים האחרונות, כאשר ההכנסות המשיכו לצמוח בקצב מהיר

איור ג' - 11 מדד התפתחות רכיבי יחס היעילות¹, סך מערכת הבנקאות, 2018 עד 2023 | 100 = 2018

(1) היחס בין סך ההוצאות התפעוליות והאחרות ליתרת הנכסים הממוצעת (average cost).
המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

התפתחות ההוצאות התפעוליות ואחרות

ההוצאות התפעוליות והאחרות עלו במהלך שנת 2023 בהשוואה לתקופה המקבילה אשתקד בשיעור של כ-3.3% ועמדו על כ-32.5 מיליארד ש"ח. הגידול בשנה הנסקרת חל על אף שכבר במהלך שנת 2022 היו ההוצאות התפעוליות גבוהות במיוחד בהשוואה לשנים שקדמו להן (שיעור גידול ממוצע של כ-5% בשנים 2021-2022), בייחוד לאור הגידול בהוצאות השכר והנלוות בשל מתן תגמולים ומענקים לעובדים, בין היתר לאור עמידה ביעדי התשואה שקבעו הבנקים. הגידול בהוצאות התפעוליות והאחרות בשנת 2023 בהשוואה לתקופה המקבילה אשתקד, חל על רקע התפתחויות מנוגדות ברכיבי ההוצאות התפעוליות ובין הבנקים (כפי שיפורט להלן), כך שההוצאות שמתקבלות ברמת המערכת הינן מתונות יותר.

בסעיף ההוצאות בגין משכורות והוצאות נלוות חל במהלך שנת 2023 צמצום של כ-2.3%, בהשוואה לגידול של כ-2.5% בתקופה המקבילה אשתקד ועמד על כ-17.5 מיליארד ש"ח (איור ג'-12). בין הבנקים חלה התפתחות מעורבת בסעיף זה, כאשר בקרב הבנקים שבהם חלה ירידה בהוצאות השכר, נבע הדבר בעיקר כתוצאה מירידה בהוצאות בגין מענקים מותני תשואה.⁶ לעומת זאת, בבנקים שבהם עלו הוצאות השכר, הושפע הדבר בעיקר מעלייה במצבת כוח האדם ומעלייה במשכורות. בבחינת התפלגות השכר בין עובדי מערכת הבנקאות לפי גובה השכר, המשיך במהלך שנת 2023 לגדול משקלם של עובדים עם הכנסות בינוניות-גבוהות ומעלה, על חשבון צמצום מתון במשקל המשרות ברמות הכנסות בינוניות ומטה (לוח 11).

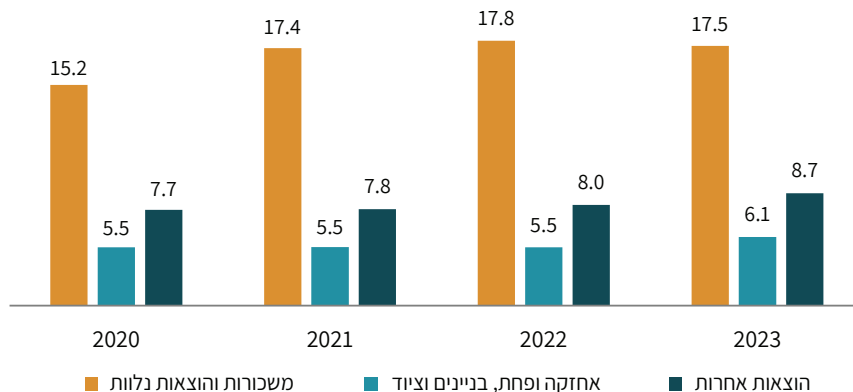
בהוצאות האחרות ובהוצאות האחזקה והפחת על בניינים וציוד נרשם בשנת 2023 גידול של כ-11.2% בהשוואה לשנת 2022, שבה היקף ההוצאות הללו נותר ללא שינוי ניכר. הסיבה לגידול בשנה הנסקרת נעוצה בין היתר בעבודות אחזקה שקשורות במהלך התקופה הנסקרת למעברים של מטות הניהול של הבנקים למבנים חדשים.

בהוצאות האחרות נרשם בשנת 2023 גידול של כ-8.7% בהשוואה לתקופה המקבילה אשתקד שבה חל גידול של כ-3.3%. הגידול בסעיף הוצאות זה נבע בין היתר מגידול בהוצאות השיווק והפרסום.

הגידול בהוצאות התפעוליות והאחרות בהשוואה לתקופה המקבילה אשתקד, חל על רקע התפתחויות מנוגדות בין רכיבי ההוצאות התפעוליות, שהובילו לגידול מתון יחסית בהוצאות

פילוח סעיפי הוצאות תפעוליות ואחרות עיקריים,¹ סך מערכת הבנקאות
2020 עד 2023 | מיליארדי ש"ח

איור ג' - 12

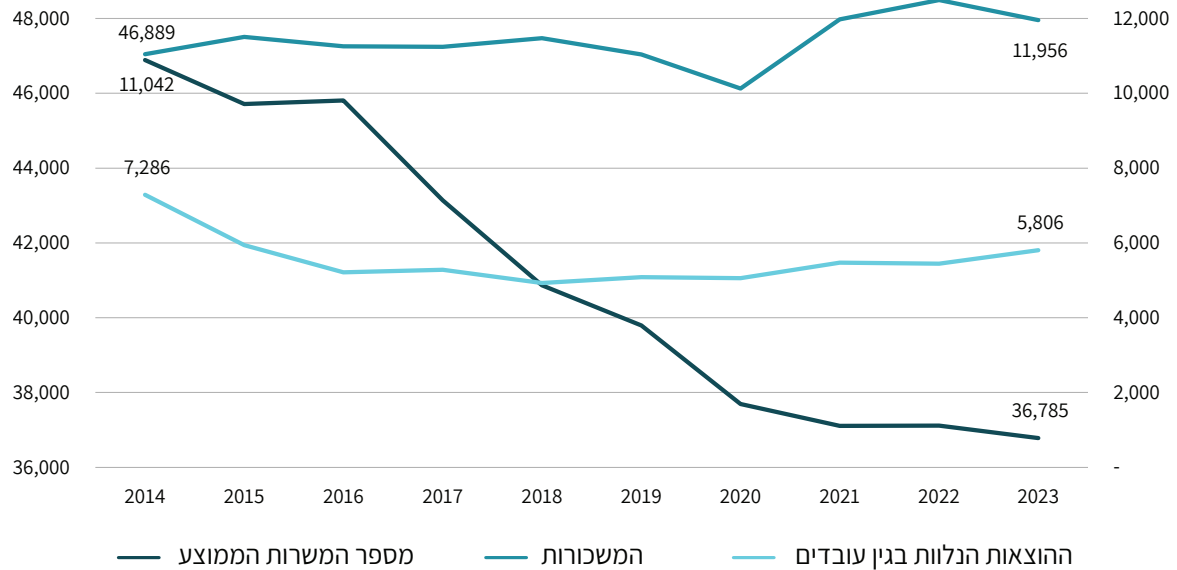
(1) היחס בין סך ההוצאות התפעוליות והאחרות ליתרת הנכסים הממוצעת (average cost).
המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

⁶ כמו גם מפרישת עובדים ומסיוס העסקתם של עובדים שהגיעו מבנק שמוזג לתוך בנק אחר.

במהלך שנת 2023 חלה ירידה מתונה בהוצאות השכר, לאחר שבתקופה המקבילה אשתקד הן הגיעו לשיא של השנים האחרונות וזאת במקביל למגמת הצמצום העקבי במספר המשרות הממוצע

מספר המשרות הממוצע וההוצאות על משכורות והוצאות נלוות בגין עובדים¹, סך מערכת הבנקאות, 2014 עד 2023² | ציר שמאלי - מספר משרות, ציר ימני - מיליוני ש"ח

איור ג' - 13

(1) ההוצאות הנלוות כוללות פיצויים, תגמולים, קרן השתלמות, פנסיה, חופשה, ביטוח לאומי ומס שכר, הוצאות נלוות אחרות, הוצאות פרישה מרצון והטבה עקב הקצאת אופציות לעובדים.

(2) החל משנת 2017 הנתונים מוצגים ללא ישראל כרט. החל משנת 2018 הנתונים מוצגים ללא לאומי קארד.

המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

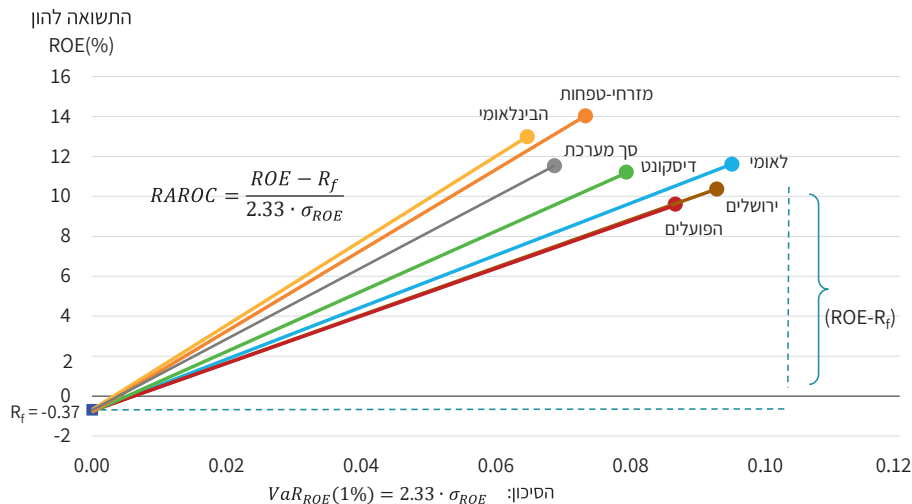
4. התשואה המותאמת לסיכון

התשואה המותאמת לסיכון (RAROC – Risk Adjusted Return on Capital) מחושבת כיחס בין התשואה העודפת להון (מעבר לשיעור תשואה חסר סיכון), לבין סטיית התקן של התשואה להון באותה התקופה (שמייצגת את הערך הנתון לסיכון של הבנקים, קרי יחידת הסיכון).⁷ מדד זה מבוסס על גישת "הערך לסיכון" (Value at Risk), כאשר הוא מוגדר כהפסד המרבי שצפוי מפעילותו של הבנק במהלך תקופה מסוימת ובהסתברות מסוימת.⁸ באופן כללי, ככל שהערך שמתקבל מחישוב זה הוא גבוה יותר, כך התשואה העודפת שהשיג אותו בנק היא גבוהה יותר ביחס לרמת הסיכון שלו. **מניתוח של מערכת הבנקאות הישראלית עולה כי בהשוואה לאשתקד, חלה השנה ירידה נוספת בתשואה המותאמת לסיכון של הקבוצות הבנקאיות (1.3 לעומת 1.8 בשנת 2022; לוח ג'-1), כלומר, התשואה העודפת נמוכה ביחס לרמת הסיכון.** הירידה בתשואה המותאמת לסיכון מוסברת בירידה קלה שחלה במערכת בתשואה להון, לצד עלייה בריבית חסרת הסיכון ועלייה ב"סיכון" (המכנה). ניתוח התשואה המותאמת לסיכון בכל בנק בשש השנים האחרונות, מצביע על הבדלים, לפעמים ניכרים, בין הבנקים, ביחס לביצועים המותאמים לסיכון (איור ג'-14). התשואה המותאמת לסיכון של כל בנק הוא השיפוע של המיתר שיוצא מהתשואה חסרת הסיכון (מסומנת כ- R_f ; עומדת על ממוצע של -0.37% בחמש השנים האחרונות) ומסתיים בנקודה על מערכת הצירים שהינה צירוף של התשואה והסיכון שהשיג כל בנק. ככל שהשיפוע חד יותר, הוא מבטא תמורה גבוהה יותר לכל יחידת סיכון ולכן משמעותו ביצוע טוב יותר ולהפך.

יש בשנים האחרונות שונות בין הבנקים בתשואה המותאמת לסיכון

איור ג' - 14

התשואה-להון המותאמת לסיכון,
השוואה בין הקבוצות הבנקאיות לסך מערכת, ממוצע 2018 עד 2023

R_f - הריבית החסרת הסיכון השנתית הממוצעת בשנים 2018 עד 2023 ריבית מתבססת על התשואה-לפדיון על אג"ח צמודה למדד ל-5 שנים ("גליל").

ROE - התשואה להון השנתית הממוצעת בתקופה 2018 עד 2023.

σ_{ROE} - סטיית התקן המתבססת על ROE של כל רביע בתקופה של שבע שנים (28 תצפיות)

המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

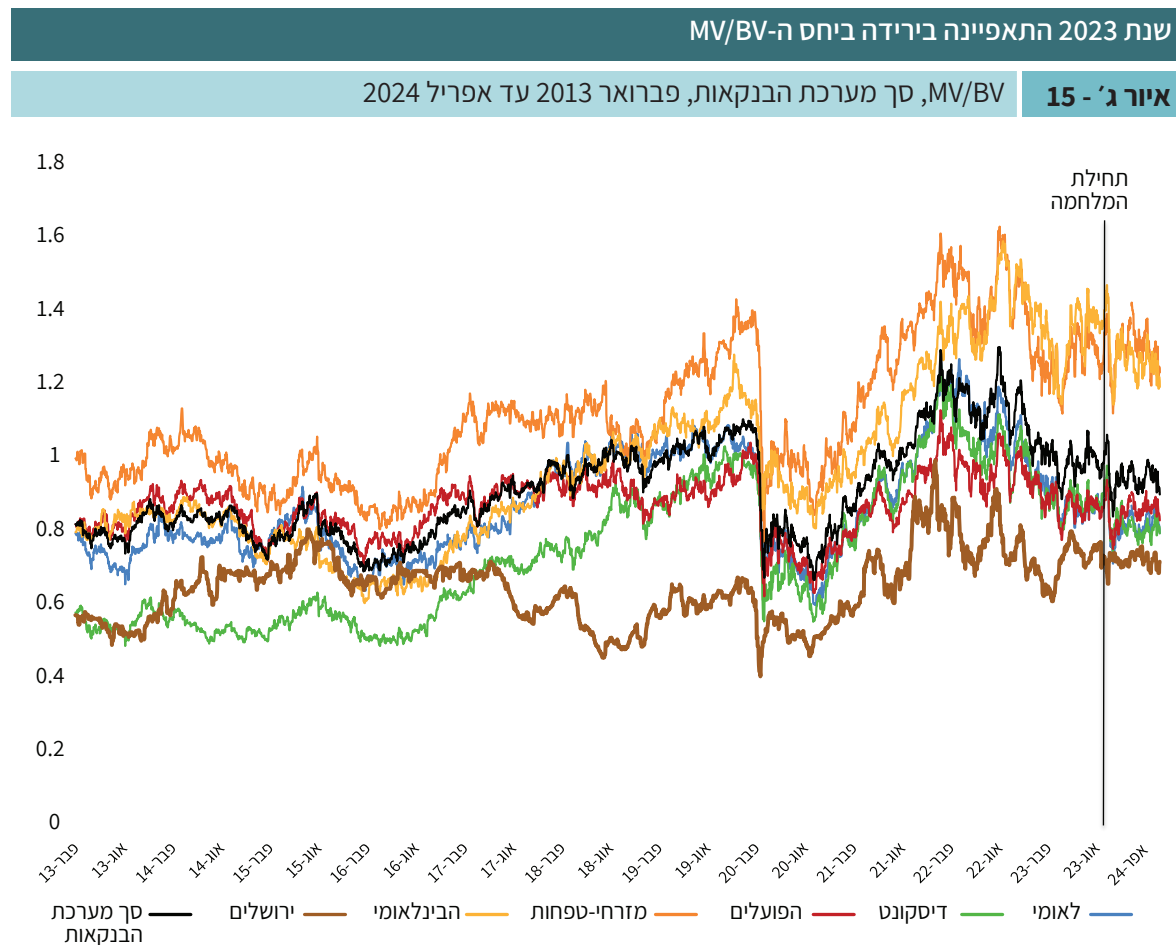
⁷ הפיתוח של מדדי ה-RAROC החל בשלהי שנות ה-70 בבנק Bankers Trust והפך למדד מקובל למדידת ביצועים מותאמים לסיכון במערכות בנקאיות.

⁸ ההנחה בחישוב זה היא שמכלול הסיכונים הבנקאים באים לידי ביטוי בתשואה להון וזו מתפלגת נורמלית על פני התקופה המתאימה. סטיית התקן של התשואה להון השנתית (ממוצע ROE של ארבעת הרבעונים הקודמים), מחושבת לכל רבעון על פני תקופות של שבע שנים, קרי 28 תצפיות.

לוח ג' 1 - תשואה מותאמת לסיכון RAROC בגישת השונוות - השונוות המשותפת, מערכת הבנקאות, 2018 עד דצמבר 2023								
סך מערכת	ירושלים	הבינלאומי	מזרחי טפחות	פועלים	דיסקונט	לאומי	ריבית חסרת סיכון	
1.61	1.17	1.57	1.53	1.17	1.33	0.97	-0.25	31/12/2018
1.77	1.20	2.40	2.23	0.88	1.39	1.08	-0.65	31/12/2019
1.15	0.60	2.00	1.88	0.62	0.78	0.69	-0.64	31/12/2020
1.96	1.51	2.31	2.32	1.30	1.66	1.57	-1.50	31/12/2021
1.80	1.20	2.02	1.88	1.31	1.57	1.62	-0.37	31/12/2022
1.30	0.77	1.51	1.38	1.05	1.29	1.06	1.19	31/12/2023

5. ניתוח תוצאות הבנקים לפי ערך השוק של מניותיהם לעומת ערך בספרים (Market Value to Book Value)

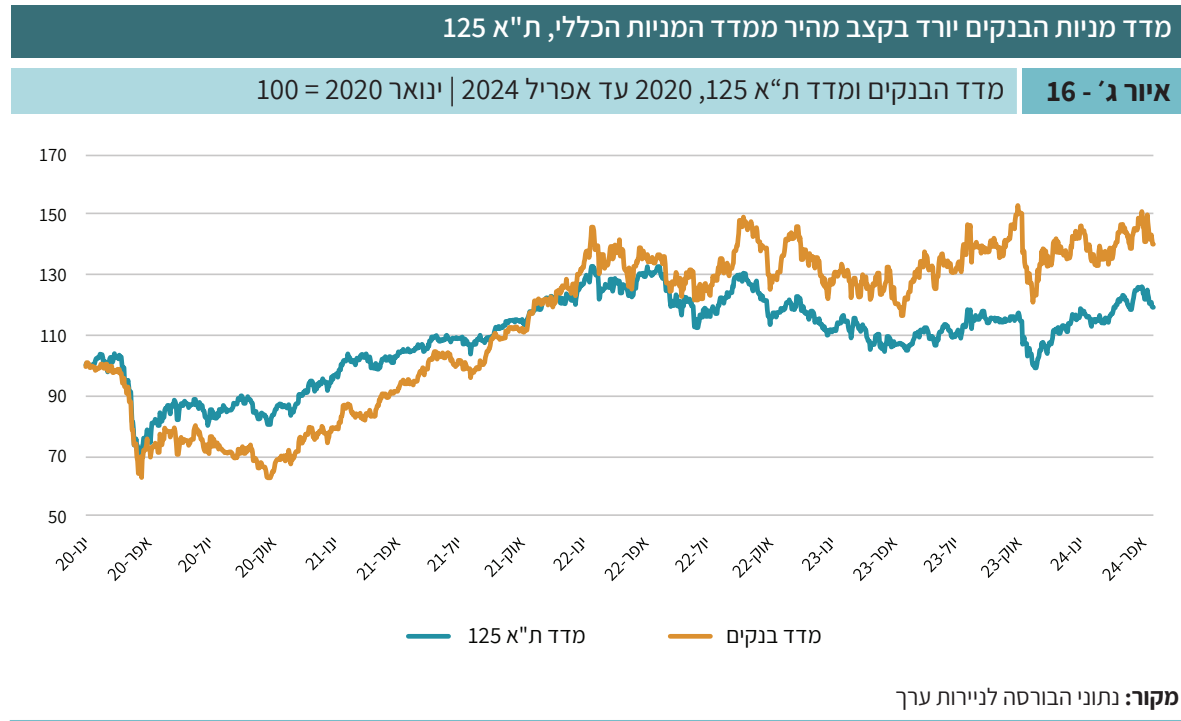
עם פרסום הדוחות הכספיים של הבנקים לשנת 2023, יחס ערך השוק של המניות של כלל מערכת הבנקאות בישראל לעומת ערך בספרים, ה-MV/BV, עמד על 0.93 (נכון לחודש מרץ 2024; איור ג'-15). התפתחות היחס לאורך השנה מתאפיינת בתנודתיות גבוהה במחירי המניות של הבנקים, שמשקפת את הסיכון הגאופוליטי וזאת לצד המשך עליית ערך הבנקים בספרים (מכנה היחס). בלטה רמתו הנמוכה של היחס בחודש אפריל (0.89), שבמהלכו הודיעה חברת מודיס לראשונה מאז משבר הקורונה על שינוי התחזית של דירוג האשראי של ישראל מחיובית ליציבה, על רקע שינוי החקיקה הנרחבים שהתרחשו באותה העת. בנוסף, במהלך חודש אוקטובר, לאחר פרוץ מלחמת "חרבות ברזל", הגיע היחס לשיא שלילי בשנת 2023 ועמד על 0.84, לעומת 1.04 טרם פרוץ המלחמה. נציין כי במשבר הקורונה בשנת 2020 חלה ירידה חדה יותר ביחס, כך שבמהלך חודש פברואר 2020, צנח היחס בכ-40 נקודות אחוז.

מקור: הבורסה לניירות ערך בתל אביב ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

הבנקים מזרחי-טפחות והבינלאומי מוסיפים להיות הבנקים בעלי יחס ה-MV/BV הגבוה ביותר (איור ג'-15). ניתן להסביר מגמה זו באמצעות הרווחיות הגבוהה של בנקים אלה, אשר באה לידי ביטוי בתשואה להון הגבוהה יותר שהם רשמו: 19.1% במזרחי-טפחות ו-19.7% בבינלאומי, בהשוואה ל-15.6% בכלל מערכת הבנקאות.

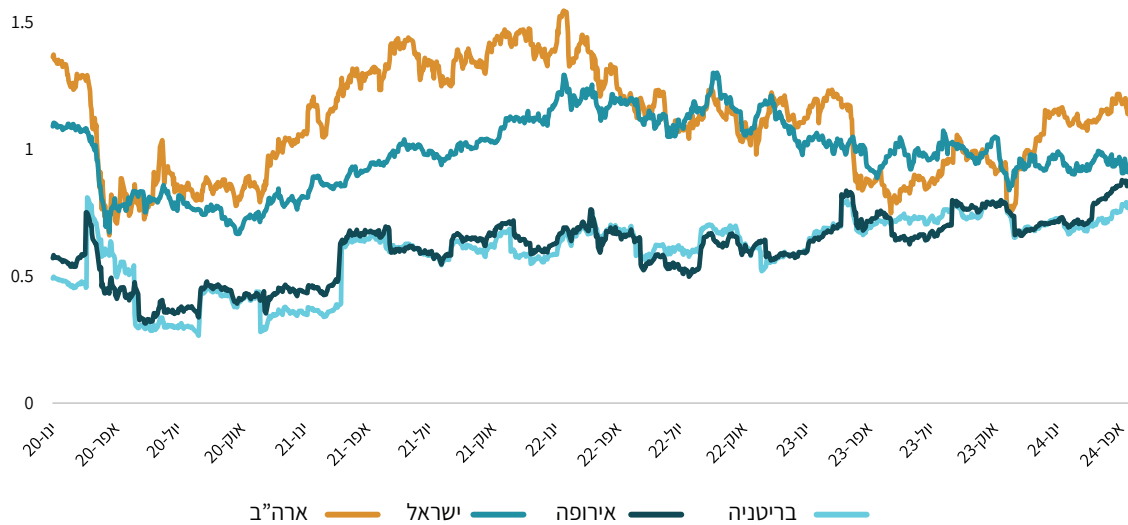
המגמות במניות הבנקים מאפיינות את כלל ענפי המשק, אך בעוצמה גבוהה יותר. כך, בחודשים אפריל ואוקטובר שבהם ירד מדד הבנקים בחדות, ירד מדד ת"א 125 בקצב מתון יותר (איור ג'-16). הסיבה לכך נעוצה ככל הנראה בכך שציבור המשקיעים מאמין כי הבנקים חשופים יותר למגמות המקרו כלכליות מאשר שאר המשק. בחודשים האחרונים, על רקע מלחמת "חרבות ברזל", נצפו בקרב מדינות נבחרות בעולם מגמות שונות ביחס ה-MV/BV (איור ג'-17). כך החל יחס זה בארצות הברית לעלות בחודש דצמבר ומגמה דומה נרשמה בתחילת חודש מרץ 2024 באירופה. בישראל נותר יחס זה ברמתו, מה שמצביע על ביצועי חסר של הבנקים הישראלים בהשוואה לעמיתיהם בעולם, על אף הרווחיות הגבוהה שהם רשמו השנה.

בחודשים האחרונים הביצועים של מניות הבנקים הישראלים משקפים ביצועי חסר בהשוואה לעמיתיהם בחו"ל

יחס ה-MV/BV בענף הבנקאות, ישראל ומדינות נבחרות, * 2020 עד מרץ 2024

איור ג' - 17

המקור: Bloomberg, הבורסה לניירות ערך בתל אביב ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

* ישראל - מדד בנקים בנק ישראל, בריטניה - FTSE 350 Banks Index, אירופה - MSCI Europe Banks Index, ארה"ב - KBW Bank Index.

תיבה ג'-1: ניתוח ביצועי הפיקדונות במגזר משקי הבית

- במהלך שנת 2023 עלתה ריבית בנק ישראל עד לרמה של 4.75% וזאת כאשר מערכת הבנקאות נמצאת במצב של עודפי נזילות גבוהים באופן היסטורי.
- על רקע העלייה בריבית בנק ישראל חלה עלייה בביצועי הפיקדונות בכל מגזרי הפעילות ובפרט במשקי הבית. כמו כן ניכרת עלייה בשיעור הפיקדונות נושאי הריבית של פרטיים¹ על שיעור הכספים שמוחזקים בחשבונות העו"ש מסך כל הפיקדונות הפרטיים, כאשר שיעור זה עמד בחודש פברואר 2024 על כמעט 60%.
- בשנת 2023 עמד שיעור התמסורת² הממוצע במגזר משקי הבית על כ-68%. במגזרי הפעילות העסקיים היה שיעור התמסורת גבוה יותר (83%-93% בממוצע, עבור מגזרי העסקים הקטנים והגדולים, בהתאמה).
- בממוצע בשנת 2023, כשליש מביצועי הפיקדונות משקי הבית היה לתקופה של עד חודש, כאשר החל מהרבעון האחרון של שנת 2023 מגיעים אלה מגיעים לכמעט ממחצית מביצועי הפיקדונות, ושיעור התמסורת עבור פיקדונות לתקופות ארוכות יותר היה גבוה בכ-20 נקודות אחוז וקרוב יותר לזה של המגזר העסקי. עם זאת, במהלך שנת 2023 ירד שיעור התמסורת בפיקדונות הארוכים משנה והוא אף היה נמוך יותר מפיקדונות בטווח הביניים (בין חודש לשנה) וזאת בהתאם להתפתחות בציפיות לריבית.
- מערכת הבנקאות מציעה ללקוחותיה פיקדונות בריבית משתנה ובריבית קבועה, בהתאם לציפיות השוק לסביבת הריבית. מסוף שנת 2023 התייצבו ברמות דומות שיעור ההתפלגות של ביצועי הפיקדונות בין ריבית משתנה לבין ריבית קבועה וכן שיעור התמסורת בכל אחד ממסלולים אלה. מגמה זו משקפת את העלייה באי-הוודאות לגבי סביבת הריבית, ייתכן ועל רקע המלחמה.
- בשיעור התמסורת המצטברת של ריבית בנק ישראל לריבית פיקדונות משקי הבית אמנם חלה ירידה, אך שיעור התמסורת של ריבית בנק ישראל למשקי הבית הוא עדיין גבוה בהשוואה לארה"ב ולאירופה ונמוך מעט בהשוואה לבריטניה ולאוסטרליה.

כללי

ריבית הבנק המרכזי היא הכלי העיקרי שדרכו מיושמת המדיניות המוניטרית ובהתאם לכך היא זו שממנה גם נגזר שיעור הריבית על האשראי לציבור והריבית שמשולמת לו על פיקדונותיו.³ רמת הריבית של הבנק המרכזי משפיעה באופן ישיר על העדפות המשק והפרטים שפועלים בו לצורך או לחסוך – כאשר רמת הריבית היא נמוכה, המניע הוא לצרוך יותר מאשר לחסוך ולהיפך כאשר רמת הריבית היא גבוהה. בעשור שקדם למשבר הקורונה עמדה ריבית בנק ישראל, כמו גם זו של בנקים מרכזיים משמעותיים בעולם, על שיעורים נמוכים בראייה היסטורית.⁴ החל מחודש אפריל 2022, נוכח עליית האינפלציה בישראל ובעולם ועל

¹ פרטיים הינם מגזר משקי בית והבנקאות הפרטית.

² שיעור התמסורת הוא למעשה השיעור שבו גלגלו הבנקים את השינוי בריבית בנק ישראל אל הריבית שמשולמת על הפיקדונות. שיעור התמסורת משקף את הגמישות של ריבית הפיקדונות הקמעונאי והסיטונאי לריבית בנק ישראל. בנייר זה חישבנו את שיעור התמסורת כשינוי המצטבר בריבית הפיקדונות בחודש מסוים, לעומת ריבית הפיקדונות בחודש מרץ 2022 (החודש שקדם להעלאות ריבית בנק ישראל) מחולק בשינוי המצטבר בריבית בנק ישראל באותו פרק זמן.

³ בנקים מסחריים מפיקדים עודפי נזילות בפיקדונות בבנק המרכזי ומזוכים בתמורה בריבית הבנק המרכזי. ריבית זו אמורה לשמש כבסיס לתמחורם של מוצרי אשראי ופיקדונות.

⁴ בתקופה זו הגיעה ריבית בנק ישראל אל שפל של 0.1% (מרץ 2015), ריבית הבנק המרכזי האירופאי עמדה על שיעור שלילי במשך 9 שנים (בתקופה שבין יוני 2013 ליולי 2022) וריבית הפדרל ריזרב עמדה קרוב ל-0% (בתקופה שבין דצמבר 2008 לדצמבר 2016).

מנת לשמור את האינפלציה ביעדה⁵, החל בנק ישראל, בדומה לבנקים מרכזיים בעולם, להעלות את הריבית עד לשיעור של 4.75% בחודש מאי 2023.⁶ עלייה חדה זו בריבית בנק ישראל גררה עלייה מקבילה בריבית על האשראי לציבור וכן לעלייה בריבית שמשולמת על פיקדונות הציבור.

בנק הוא מוסד פיננסי שעיסוקו המרכזי הוא תיווך בין כספי מפקידים לכספי לווים. על מנת לקיים פעילות זו, הוא נדרש לנהל מערכת שבה הוא יוכל מחד להמשיך להעמיד אשראי ללקוחותיו ושמידך תישמר לו היכולת לעמוד בהתחייבויותיו מול לקוחותיו. מערכת זו מנוהלת על ידי חטיבות הנג"ה בבנקים (ניהול הנכסים וההתחייבויות), שתפקידן כרוך בהתאמה שוטפת של תמהיל הנכסים של הבנק לזה של התחייבויותיו (או של ניהול הפער ביניהם), הן מבחינת נזילותם והן מבחינת התאמתם לשינויים בלתי צפויים בשיעורי הריבית, שערי החליפין והאינפלציה. חטיבות הנג"ה בבנקים מנהלות פעילות זו באמצעות תמחור הפיקדונות ותמחור האשראי. נציין כי בישראל פיקדונות הציבור מהווים את מקור המימון העיקרי של מערכת הבנקאות.

לפתחה של מערכת הבנקאות עומדים כמה שיקולים באופן ניהול מקורות אלה, כאשר בראשם עומד סיכון הנזילות של הבנק. רמת הנזילות של הבנק משקפת את יכולתו של הבנק לממן גידול בנכסיו, תוך עמידה בפירעון התחייבויותיו במועדי פירעונם, מבלי להיקלע להפסדים חריגים. המשבר הפיננסי הגלובלי בשנת 2008, הגביר את המודעות לחשיבות ניהולו של סיכון הנזילות והוא זוכה בעולם לתשומת לב מרובה (ובמיוחד בסביבת ריבית גבוהה, נוכח כשלי בנקים בעולם בתחילת שנת 2023; להרחבה ראו תיבה ה'-2 בסקירה זו). כחלק מהניהול של סיכונים הנזילות, נדרשים הבנקים לעמוד ביחס כיסוי נזילות (LCR)⁷ שהוא גבוה מ-100%, במטרה לשפר את העמידות של נזילות הבנק בטווח הקצר (להרחבה ראו פרק ה.3 בסקירה זו). יחס כיסוי הנזילות נשחק ככל שיש לבנק התחייבויות שנחשבות לפחות יציבות. בהתייחס לאופי הפיקדונות שקיימים בבנק, נציין כי פיקדונות ארוכי טווח נחשבים כיציבים יותר על פני פיקדונות קצרים ובנוסף, באופן כללי, פיקדונות קמעונאיים ושל עסקים קטנים נחשבים יציבים יותר משל פיקדונות סטונאיים ופיקדונות גדולים יותר שנחשבים לפחות יציבים. החל משנת 2008, מתאפיינות מערכות הבנקאות בישראל ובעולם בעודפי נזילות גבוהים בעקבות המשבר הפיננסי הגלובלי ויישומן של מסקנות ועדת באזל (שמירה על יחס כיסוי הנזילות). מגמה זו התרחבה ביתר שאת בעקבות ההרחבות הפיסקליות והכמותיות שביצעו ממשלות ובנקים מרכזיים ברחבי העולם בניסיון להתמודד עם משבר הקורונה. הרחבות אלה הביאו לגידול בפיקדונות הציבור, כך שהביקוש למקורות (בפרט פיקדונות) מצד הבנקים ירד והחליש את התמסורת של ריבית הבנק המרכזי לריבית הפיקדונות.

מערכת הבנקאות מציעה ללקוחותיה פיקדונות לתקופות זמן שונות, החל מפיקדונות יומיים וכלה בפיקדונות לתקופות ארוכות במיוחד (מעל שנתיים) ומתמחרת אותם באופן שונה. לבנקים יש באופן מבני עודף של נכסים על התחייבויות, כאשר הנכסים (שעיקרם הגדול הוא אשראי), הינם לתקופות לפירעון ארוכות יותר מזה של ההתחייבויות (שעיקרם המוחלט הוא פיקדונות). בהתאם לכך פיקדונות לטווחים ארוכים יותר מאפשרים לבנק "להישען" עליהם כמקור יציב למתן אשראי. על אף זאת, חשוב לציין, כי תמחור הפיקדונות מצד הבנקים אינו מתיישר באופן ליניארי עם תקופת הפיקדון והוא תלוי במודל העסקי ובניהול הנכסים וההתחייבויות של כל בנק ובנק בנפרד (כפי שיתואר להלן).

מעבר להיותו של פיקדון מקור להעמדת אשראי, יוכלו ככל הנראה לקוחות עם כוח מיקוח גדול יותר לקבל תנאים אטרקטיביים יותר עבור פיקדונותיהם. כוח המיקוח של הלקוח מול הבנק יכול לבוא לידי ביטוי בסל

⁵ יעד האינפלציה של בנק ישראל עומד על בין 1% ל-3%.

⁶ ריבית בנק ישראל המשיכה לעמוד על רמה זו עד לחודש ינואר 2024, אז החליטה הוועדה המוניתרית להוריד את הריבית ב-0.25% לשיעור של 4.5%.

⁷ Liquidity Coverage Ratio.

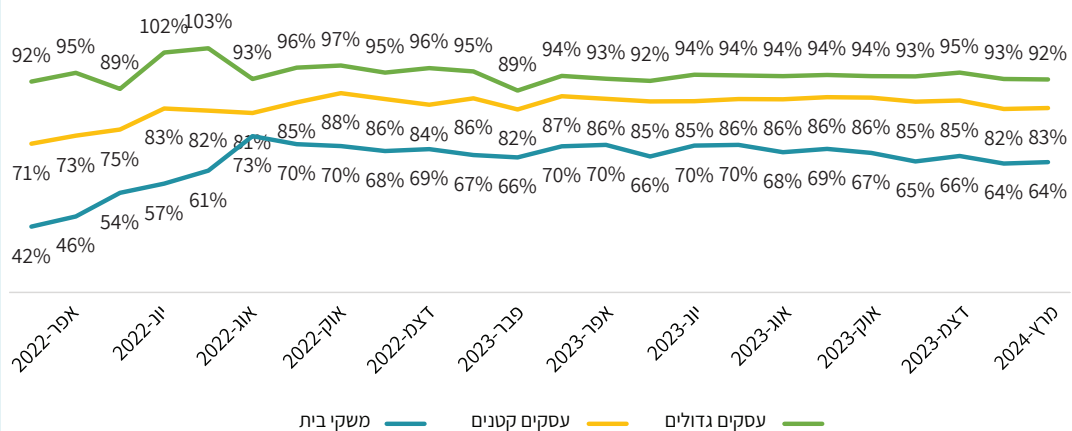
הפעילות הכולל של הבנק (למשל פעילות באשראי או בני"ע), גודלו של הפיקדון, יכולתו לתחר בין הבנקים והכרות עם חלופות חיסכון אחרות בשוק (רכישת מק"מ או קרן כספית). לקוחות עסקיים מאופיינים באופן כללי בסל פעילות נרחב, בפיקדונות בהיקפים גדולים יותר ובהיותם מגזר לקוחות מתוחכם יחסית, שמקנה להם יכולת טובה יותר להשוות מחירים. דוגמה לכך ניתן לראות בהבדלים בשיעור התמסורת לפי מגזרי פעילות במגזר מט"י (מטבע ישראלי) לא צמוד החל מהעלאת הריבית בחודש אפריל 2022. ברב המקרים, ככל שסל הפעילות והפיקדון של לקוח גבוה יותר, הוא נהנה מגילגול מלא יותר של ריבית בנק ישראל לריבית בפיקדון (שיעור התמסורת גבוה יותר; איור ג'-18).

עוד ניתן לראות מהאיור, כי החל מחודש אפריל 2022, חלה עלייה עקבית בתמסורת ריבית הפיקדונות של משקי הבית וזו התייצבה החל מהרבעון האחרון של שנת 2022. העלייה האיטית יותר בריבית הפיקדונות ביחס לעלייה בריבית הבנק המרכזי בתחילת מחזור עליית הריבית (תופעה שאינה ייחודית רק לישראל), מוסברת בין היתר בחזרה של המרווח בין ריבית הפיקדונות לריבית הבנק המרכזי לטווחים ששררו לפני עידן הריבית האפסית ולעודפי הנזילות הגדולים שהיו במערכת הבנקאות.⁸

ללקוחות עסקיים מאפיינים שמקנים להם כוח מיקוח גדול יותר, שככל הנראה מקבל ביטוי בשיעור תמסורת גבוה יותר של ריבית בנק ישראל לפיקדונות.

תמסורת ריבית בנק ישראל לריבית פיקדונות לפי מגזר פעילות במט"י לא צמוד, אפריל 2022 עד מרץ 2024 | אחוזים

איור ג'-18

המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים

שיקול נוסף שבנק לוקח בחשבון בניהול הנכסים וההתחייבות שלו הוא סיכון הריבית, כלומר הסיכון שעולה משינויים עתידיים אפשריים בשיעורי הריבית, אשר משפיעים על רווחי הבנק וכפועל יוצא גם על ההון שלו.⁹ באופן כללי, הבנקים יתמחרו פיקדונות בריבית משתנה או קבועה בהתאם לציפיותיהם לגבי סביבת הריבית.

⁸ להרחבה ראו תיבה ד'2 בדו"ח בנק ישראל לשנת 2022 ("התמסורת מהמדיניות המוניטרית לריבית הפיקדונות בישראל").

⁹ צורות העיקריות של סיכון הריבית שאליו נחשפים תאגידים בנקאים כוללות סיכון תמחור מחדש, סיכון עקום התשואה, סיכון בסיס (המכונה גם סיכון מרווח) וסיכון אופציות.

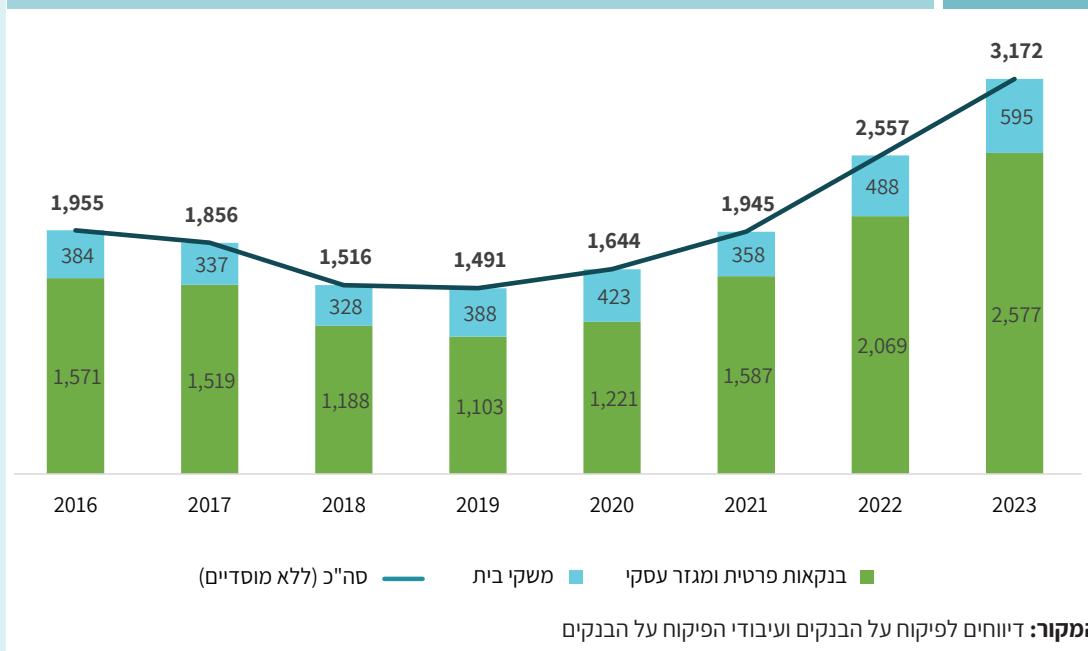
אי לכך מתמחר הבנק את הפיקדונות שהוא מציע ללקוחותיו תוך בחינה של הנכסים וההתחייבויות שקיימים בבנק, של צרכי הנזילות הצפויים במבט צופה פני עתיד ושל תחזיות/ציפיות הבנק למדדי השוק המתאימים.

על רקע העלייה בריבית בנק ישראל החל מחודש אפריל 2022 וכפועל יוצא גם בריבית על הפיקדונות, נוצר ללקוחות תמריץ גדול יותר לסגור כספים בפיקדונות לתקופות זמן שונות. ביצועי הפיקדונות במהלך שנת 2023 היו גבוהים ביחס לשנים האחרונות, כאשר עלייה זו החלה כבר במהלך המחצית השנייה של שנת 2022 (איור ג'-19). ביצועי הפיקדונות¹⁰ בחמש השנים 2016 עד 2021 שקדמו לעליות הריבית, נעו בשינויים קלים סביב 1.7 טריליון ש"ח בממוצע לשנה. בשנת 2023 נרשמו ביצועי פיקדונות בהיקף של 3.2 טריליון ש"ח (כולל פיקדונות מתחדשים), עלייה של 24% בסך ביצועי הפיקדונות לעומת שנת 2022, שבה נרשמו ביצועים של 2.6 טריליון ש"ח (קצב גידול של 36% ביחס לשנת 2021). מגמה דומה התקיימה עבור מגזר משקי הבית. בין השנים 2016 עד 2021 סך ההיקף השנתי של ביצועי הפיקדונות נע סביב ממוצע של כ-370 מיליארד ש"ח בשנה, כמעט ללא שינוי משנה לשנה ואילו בשנים 2022 ו-2023 עלה בחדות (היקף ביצועים של 488 מיליארד ש"ח ו-595 מיליארד ש"ח, שיעור שינוי שנתי של 36% ו-22%, בהתאמה; איור ג'-19).

בשנתיים האחרונות על רקע רמת הריבית, חלה עלייה בביצועי פיקדונות בכל מגזרי הפעילות ובמגזר משקי הבית בפרט.

סך ביצועי פיקדונות שנתיים לפי מגזרי פעילות, כל מגזרי ההצמדה, 2016 עד 2023 | מיליארדי ש"ח

איור ג'-19

רוב מוחלט של פיקדונות הציבור הם של משקי הבית,¹¹ אך היקפם הכספי הוא משני למגזרי פעילות אחרים כדוגמת המגזר העסקי והגופים המוסדיים. מתוך מספר הפיקדונות, חלקם של משקי בית הוא הגבוה ביותר

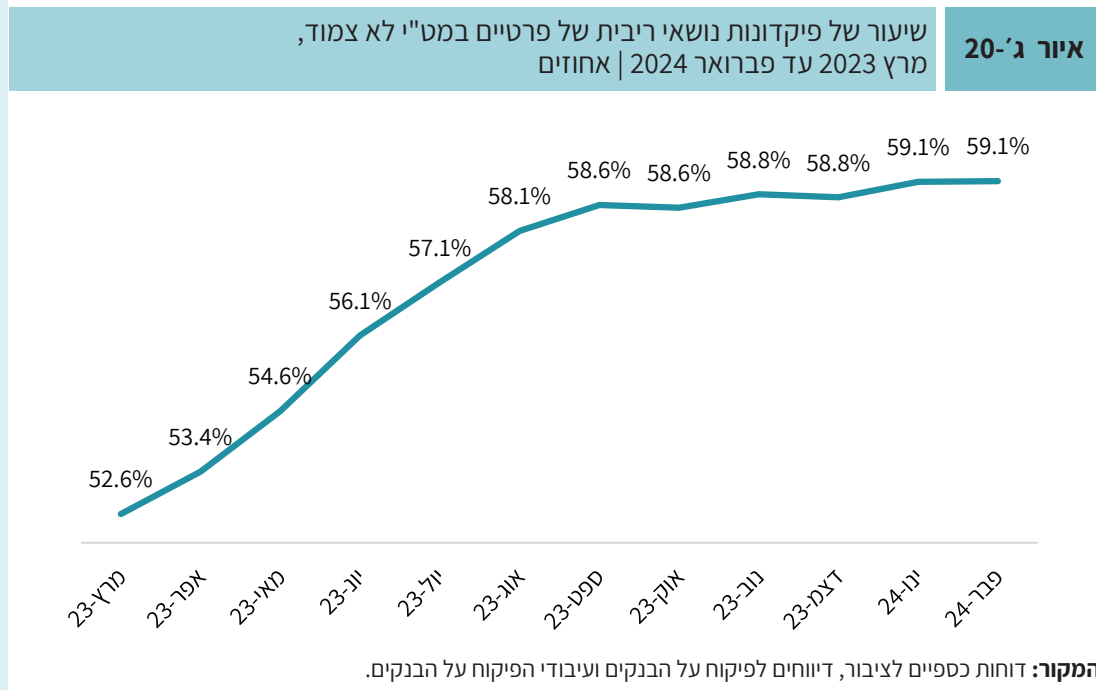
¹⁰ סך היקפם של ביצועי הפיקדונות בכלל מגזרי הפעילות הוא ללא מוסדיים והם כוללים פיקדונות מתחדשים.

¹¹ פיקדונות משקי בית במגזר מט"י (מטבע ישראלי) לא צמוד בלבד, שכן הוא מהווה למעלה מ-90% מביצועי הפיקדונות של משקי הבית.

והגיע בשנת 2023 לכ-8.6 מיליון פיקדונות¹² שמהווים כ-79% מהכמות הכוללת של פיקדונות הציבור שבוצעו במהלך השנה. מנגד, סך היקפם הכספי של ביצועי פיקדונות של משקי הבית מהווה כ-16% בלבד מסך היקף הביצועים של הציבור. כלומר, רוב הפיקדונות הינם של משקי בית, אך הם בממוצע פיקדונות קטנים בהשוואה למגזרים האחרים (העסקיים).

על רקע עליית הריבית שמשולמת על הפיקדונות, עלה שיעורם של פיקדונות נושאי ריבית¹³ מתוך סך יתרת הפיקדונות הפרטיים (איור ג'-20). בתקופה שבין החודשים מרץ 2023 לספטמבר 2023, חלה עלייה עקבית בשיעור זה מ-52.6% ל-58.6%, כאשר חלק מהכספים שהופקדו על ידי הציבור בפיקדונות נושאי ריבית מקורם בהסטה מיתרות עו"ש. החל מחודש ספטמבר 2023 עד חודש פברואר 2024, נרשמה עלייה מתונה יותר בפיקדונות נושאי ריבית ל-59.1%, כאשר ההתמתנות בעלייה באה ככל הנראה בעקבות השפעותיה של המלחמה. אלה כוללים עלייה בסך פיקדונות הציבור בשל הרחבות פסקליות (גידול בהוצאות הממשלה בעקבות המלחמה) וייתכן שתרמה לכך גם העלייה באי-הוודאות והעדפתו של הציבור להחזיק כספים נזילים במסגרת אירוע קיצון מסוג זה.

במהלך שנת 2023, על רקע רמת הריבית, נמשכה הסטה של כספים של משקי הבית מיתרות עו"ש לפיקדונות נושאי ריבית. ברבעון האחרון של השנה, ככל הנראה נוכח אי הוודאות סביב המלחמה, קצב ההסטה התמתן

נציין כי עם עליית ריבית בנק ישראל, בחודש אפריל 2022, החל שיח ציבורי ער בנושא ריבית הפיקדונות של משקי הבית. במקביל שלח המפקח על הבנקים על רקע השינויים בסביבת הריבית מכתב למערכת

¹² לרבות פיקדונות מתחדשים.

¹³ שיעור זה מחושב מתוך סך יתרות העו"ש שאינן נושאות ריבית, יתרות עו"ש ופיקדונות לפי דרישה ולזמן קצר שנושאים ריבית ופיקדונות לזמן קצוב נושאי ריבית. יתרות עו"ש, פיקדונות לפי דרישה ופיקדונות לזמן קצר שהינם נושאי ריבית, קוטלגו כיתרות שלא נושאות ריבית, משום שהן בעלות מאפיינים שקרובים יותר ליתרות עו"ש שאינן נושאות ריבית.

הבנקאות, שכלל בין היתר את הציפייה כי הבנקים יתאימו את המוצרים והשירותים שלהם לסביבה המשתנה ויפעלו בהוגנות מול לקוחותיהם. בנוסף קרא המפקח לציבור לתחר את מוצרי פיקדונות השונים ואת החלופות המקבילות שקיימות בשוק. על מנת לסייע לציבור לבצע השוואה זו, החל בנק ישראל לפרסם מידע השוואתי ברמת הבנק הבודד אודות פיקדונות משקי הבית לטווחי זמן שונים (להרחבה ראו תיבה ו' 4- בסקירה זו). כמו כן נפגשו הנגיד והמפקח על הבנקים ברבעון השני של שנת 2023 עם מנהלי הבנקים והם הציגו בפניהם את ציפיתם מהבנקים לזכות יתרות עו"ש בריבית, לתמחור הוגן של מוצרי הפיקדון של משקי הבית, לצד צעדים להקלה של נטל החוב על משקי הבית.

2. ניתוח תמסורת משקי הבית, השוואה בין מגזרי פעילות, תקופות פיקדון, מנגנון ריבית והשוואה לעולם

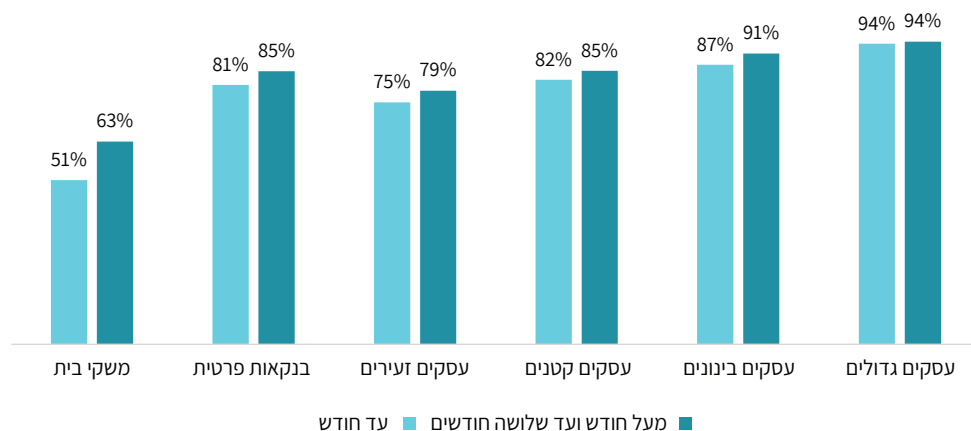
מלבד גודל הפיקדון, נבדלים בין היתר פיקדונות של לקוחות ממגזר משקי הבית מפיקדונות לקוחות עסקיים, גם בתקופה לפירעון. בממוצע בשנת 2023, לפחות מחצית מביצועי הפיקדונות במגזר העסקי היו לתקופה של עד חודש (ככל שמדובר בעסק בעל מחזור פעילות גדול יותר, תקופת הפיקדון קצרה יותר) ואילו כשני שליש מביצועי הפיקדונות במגזר משקי הבית הם לתקופה ארוכה מחודש (בממוצע בשנת 2023, מרבית ביצועי הפיקדונות של משקי הבית הינם לטווחים ארוכים יותר בשונה ממגזרי הפעילות האחרים).

בהשוואה בין שיעור תמסורת הריבית לפיקדונות עד חודש לבין פיקדונות מעל חודש ועד שלושה חודשים בין מגזרי הפעילות השונים, (איור ג'-21), ניתן לראות כי השינוי הגדול ביותר בתמסורת בין תקופות הפיקדון בהשוואה לשאר מגזרי הפעילות הינו עבור מגזר משקי הבית: התמסורת עולה עבור פיקדונות בין חודש לשלושה חודשים (מ-51% ל-63%). עבור שאר מגזרי הפעילות, שיעור התמסורת הוא גבוה יחסית ואינו שונה משמעותית גם עבור פיקדונות שנסגרים לתקופה קצרה מאוד של עד חודש. חלק ניכר מביצועי הפיקדונות של משקי הבית בשנתיים האחרונות הינם לתקופה של עד שנה.

התמסורת לריבית הפיקדונות של משקי הבית נמוכה ביחס למגזרי פעילות אחרים, אך היא עולה יותר עבור פיקדונות לתקופות מעל חודש.

תמסורת ממוצעת של ריבית בנק ישראל לפיקדונות לפי מגזר פעילות ותקופת פיקדון, מט"י לא צמוד, סך מערכת הבנקאות, שנת 2023 | אחוזים

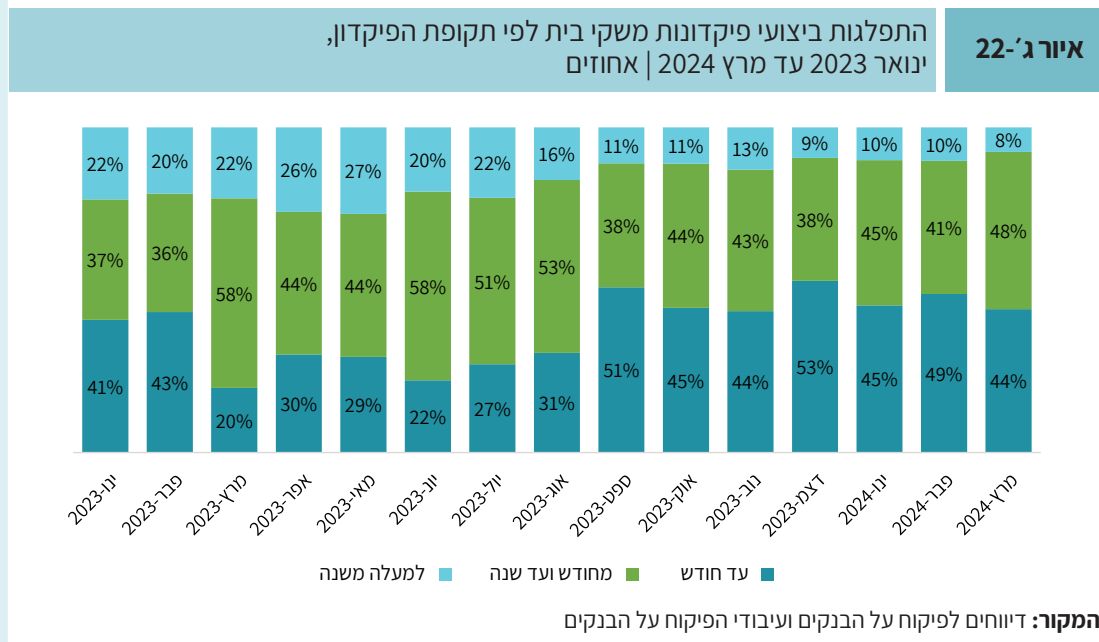
איור ג'-21

המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים

בשנת 2023, בממוצע חודשי, כמחצית מהביצועים נעשו בפיקדונות לתקופה של עד שלושה חודשים ו-36% התבצעו בפיקדונות לתקופה של עד חודש. התפלגות זו נשמרה בשיעורים דומים ברבעון הראשון של שנת 2024. ייתכן שההעדפה של משקי בית שלא לסגור כספים לפרקי זמן ארוכים יותר, נובעת מהרגל של שנים רבות שבהן סביבת הריבית הייתה אפסית ורוב כספם היה נזיל בפיקדונות לפי דרישה (עו"ש ופיקדונות יומיים או עד שבוע), שכן הריבית לא הייתה גבוהה מספיק על מנת לפצות את המפקידים על אובדן הנזילות. התפתחויות בשוק ההון והתפתחויות טכנולוגיות שהביאו לזמינות ולמהירות בביצוע תשלומים ופעולות, גם באופן ישיר מחשבון העו"ש (בהשוואה למשל לתשלום בכרטיס אשראי), העלו את הצורך להחזיק שיעור גבוה יותר של כספים נזילים. בהתייחס למלחמה, על אף רמת הריבית הגבוהה, ניתן לראות כי משקי בית העדיפו להחזיק כספים בפיקדונות לתקופות קצרות יותר (איור ג'-22) ושחלה התמתנות בקצב העלייה של שיעורם של פיקדונות נושאי ריבית של פרטיים מסך הפיקדונות (איור ג'-20).

במהלך שנת 2023 חל צמצום בחלקם של פיקדונות לתקופה של עד חודש, מתוך סך הביצועים. מסוף שנת 2023 ובתחילת שנת 2024, נרשמת עלייה בחלקם של ביצועי פיקדונות עד חודש, על חשבון פיקדונות ארוכים משנה.

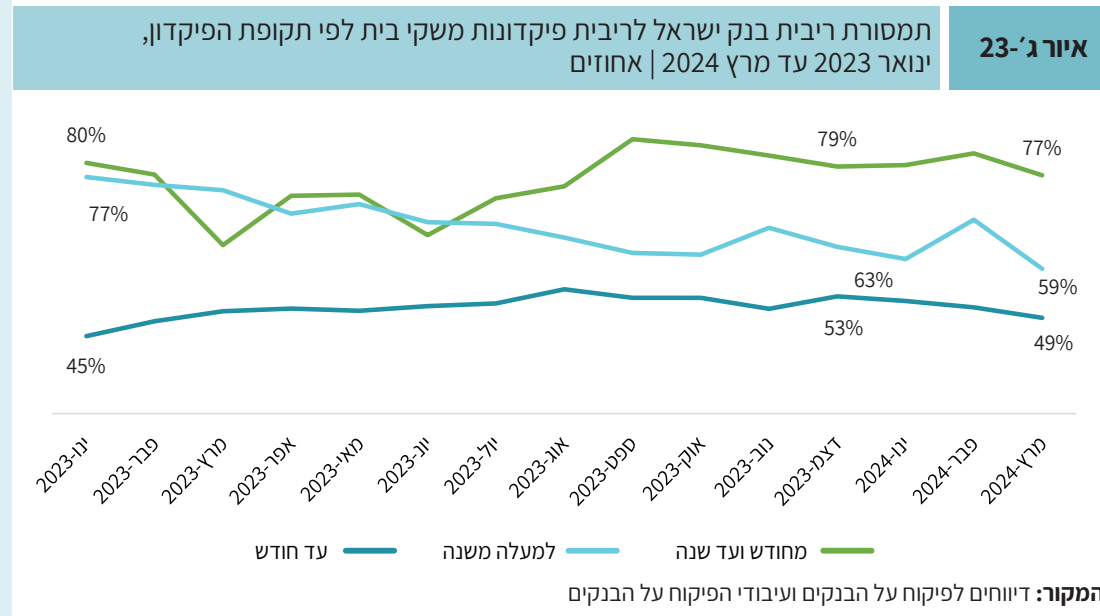

ככלל, לקוח שמעוניין בפיקדון לתקופה ארוכה יותר, יצפה מהבנק לקבל ריבית גבוהה יותר על אובדן הנזילות (בהתאם לציפיות השוק ולתקופת הפיקדון). כך שבנוסף לשינוי בטעמים של משקי הבית, ייתכן כי הריבית שהוצעה להם כפיצוי בגין ויתור על נזילות וסגירת כספים בפיקדון לתקופה, לא הייתה גבוהה מספיק עבורם. במהלך שנת 2023 התמסורת עבור פיקדונות לתקופה ארוכה מחודש היא אכן גבוהה יותר. מתחילת שנת 2023 ועד לחודש מרץ 2024, חלה ירידה בשיעור התמסורת בפיקדונות עבור כל תקופה, אך במיוחד בפיקדונות לתקופה של מעל שנה (איור ג'-23). עם זאת יש חשיבות לציפיות לגבי סביבת הריבית הן מצד הלקוחות והן מצד הבנקים. כך ניתן לדוגמה לראות שבהתאם לציפיות לגבי תוואי הריבית של בנק ישראל¹⁴,

¹⁴ התחזית המקרו כלכלית של חטיבת המחקר בבנק ישראל מחודש אפריל 2024 צופה כי ריבית בנק ישראל תעמוד ברבעון הראשון של שנת 2025 על 3.75%, רמה נמוכה מרמתה כיום.

התמסורת לריבית הפיקדונות לתקופה שמעל שנה היא נמוכה מהתמסורת לריבית פיקדונות לתקופה שבין חודש עד שנה. בהתאם ניתן לראות כי החל מחודש אוגוסט 2023 חלה ירידה בביצועי פיקדונות לתקופה מעל שנה באופן משמעותי. בחודש מרץ 2024 ירד עוד שיעור הפיקדונות לתקופה של מעל שנה מסך ביצועי הפיקדונות והוא עומד על 8% (איור ג'-22).

על רקע הירידה בציפיות הריבית של התאגידים הבנקאיים, שיעור התמסורת לפיקדונות לתקופה ארוכה משנה נמוך יחסית מפיקדונות לתקופות קצרות יותר.

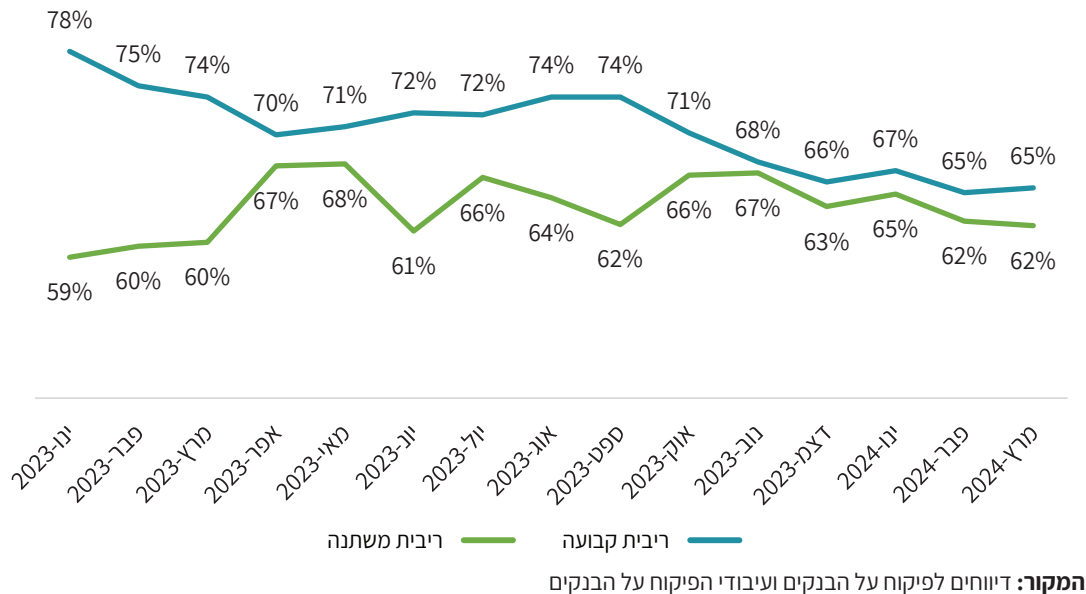
הפיקדונות שמוצעים לציבור נחלקים במנגנון הריבית בין ריבית קבועה לריבית משתנה. פיקדונות בריבית קבועה הינם פיקדונות שבהם הריבית שמשולמת ללקוח ידועה מראש וקבועה למשך תקופת הפיקדון. פיקדונות בריבית משתנה הינם פיקדונות שבהם הריבית עתידה להשתנות במהלך תקופת הפיקדון. הריבית בפיקדונות אלה מורכבת מריבית עוגן (בדרך כלל ריבית הפריים) וממרווח (שיעור הפחתה מריבית העוגן), כאשר המרווח נשאר קבוע לכל אורכה של תקופת הפיקדון ואילו העוגן (שהינו חיצוני ואובייקטיבי לבנק) משתנה בהתאם למנגנון השינוי של הפיקדון. הביצועים בין סוגי ריבית הפיקדונות נחלקים כמעט שווה בשווה בהתאם לציפיות הריבית בשוק, כאשר קיים שוני בין הבנקים השונים המציעים מוצרים כאלו או אחרים כתלות במודל העסקי שלהם ובצרכי המימון שלהם.

שיעור התמסורת על פיקדונות בריבית קבועה היה בתחילת שנת 2023 גבוה משמעותית משיעור התמסורת על פיקדונות בריבית משתנה. פער זה נובע ככל הנראה מהציפייה להמשך העלייה בריבית בנק ישראל. הפער הצטמצם במהלך השנה כביטוי לסוף תהליך העלאת הריבית של בנק ישראל. לקראת סוף שנת 2023, נוכח אי-הוודאות שעלתה בעקבות מלחמת "חרבות ברזל", חלה התכנסות לשיעור תמסורת דומה בין פיקדונות בריבית משתנה לבין אלה בריבית קבועה, שנשמרה גם בחודשים הראשונים של שנת 2024 (איור ג'-24).

נוכח הירידה בציפיות הריבית נרשמה ירידה בתמסורת ריבית הפיקדונות הקבועה. בחודשים האחרונים שיעור התמסורת בין סוגי המסלולים דומה.

תמסורת ריבית בנק ישראל לריבית פיקדונות משקי בית לפי סוג ריבית, מגזר מט"י לא צמוד, ינואר 2023 עד מרץ 2024 | אחוזים

איור ג'-24

מתחילת מחזור עליית ריבית בנק ישראל בחודש אפריל 2022 ונוכח העובדה שהיא גולגלה במלואה אל הריבית על האשראי, התעורר שיח ציבורי שמתייחס לכך שהתמסורת אל ריבית הפיקדונות הייתה איטית מדי ונמוכה מדי. נציין כי על אף התמסורת החלקית של ריבית הבנק המרכזי לריבית הפיקדונות של משקי הבית (זאת בהשוואה למגזרי פעילות אחרים, בהינתן תקופת הפיקדון הארוכה יחסית ותוואי הריבית הצפוי), מדובר בתופעה רווחת יחסית בעולם. כך עולה מהשוואה לכלכלות מפותחות,¹⁵ שבהן מערכת הבנקאות מאופיינת בעודפי נזילות משמעותיים. עם זאת שיעור התמסורת בישראל הינו גבוה באופן יחסי בהשוואה לכלכלות מפותחות בעולם.

רוב הבנקים המרכזיים בכלכלות המפותחות בעולם עצרו או האטו במהלך שנת 2023 את קצב העלאות הריבית ושיעור התמסורת לריבית הפיקדונות של משקי הבית נותר יחסית קבוע (איור ג'-25). בחלק מהכלכלות המפותחות תמסורת הריבית נמוכה יותר, למשל באירופה¹⁶ (25%, נכון לינואר 2024) ובארצות הברית¹⁷.

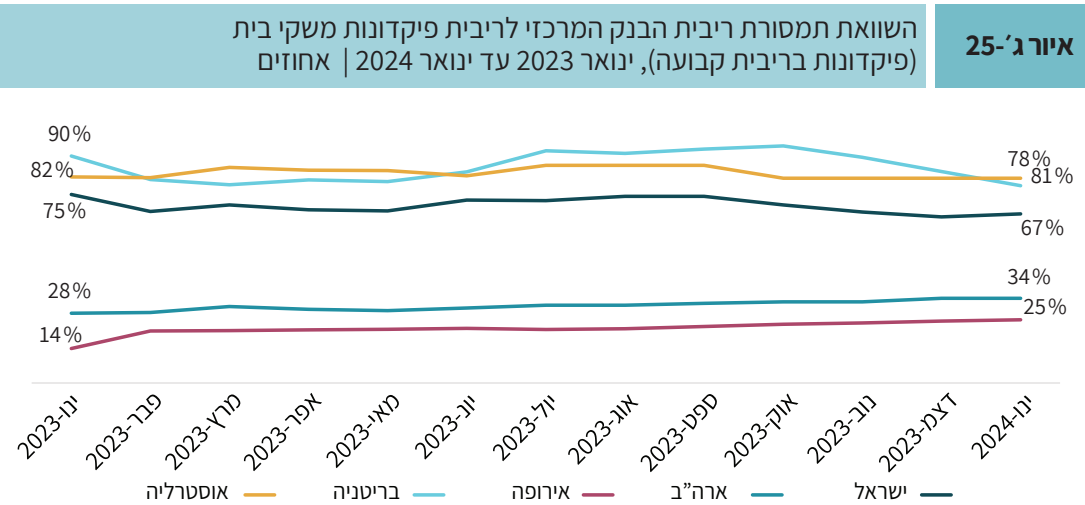
¹⁵ ייתכנו מאפיינים שונים בין פיקדונות של משקי הבית במדינות השונות. ערכנו השוואה לשיעורי הריבית בעולם לפי ריבית פיקדונות קבועה לא צמודה של משקי בית, בדומה למאפייני הפיקדונות בעולם.

¹⁶ הריבית שמחושבת בהשוואה זו משקללת את ביצועי הפיקדונות למשקי בית לתקופות ארוכות מיום deposits with an agreed maturity - פיקדונות נזילים עד שנה ו-redemable at notice פיקדונות לזמן קצוב מעל שנה), זאת בניגוד להשוואה שהוצגה בעבר, שכללה רק את הריבית בגין פיקדונות לטווח ארוך (deposits with an agreed maturity), שהינה ריבית גבוהה יותר, אך שיעור הפיקדונות מסוג זה נע בשנתיים האחרונות בין 1%-6%.

¹⁷ בארה"ב יש שלושה מוצרי פיקדון עיקריים: יתרות עו"ש נושאות ריבית, חשבון חיסכון (savings account), שמאפשר משיכה במגבלות מסוימות למשך תקופת הפיקדון ותעודת פיקדון, (CD - Certificate of Deposits), שאינו נזיל עד לפירעון. שיעור התמסורת בכל אחד מהמוצרים שונה: יתרות עו"ש נושאות ריבית - התמסורת היא אפסית, בחשבון חיסכון יש תמסורת בשיעור של 8% ועבור CD לשנה - יש תמסורת של 34% (הגבוהה מבין ה-CD's).

(שבה שיעור התמסורת נע בין שיעור אפסי ל-34%). מנגד, בהשוואה לבריטניה¹⁸ ולאוסטרליה¹⁹, שיעור התמסורת בישראל היה בשנה האחרונה נמוך יותר (78%-81%, בהתאמה, נכון לחודש ינואר 2024).

שיעור התמסורת לפיקדונות בריבית קבועה בישראל גבוה ביחס לתמסורת בכלכלות מפותחות בעולם

המקור: בנק ישראל, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.
 ארה"ב - Federal Reserve Economic Data, ריבית IOBR (Interest on Reserve Balances).
 ECB - נתוני ECB, ECB - Statistical Data Warehouse, ריבית Deposit facility rate.
 בריטניה - נתוני BOE, ריבית BOE Base Rate.
 אוסטרליה - נתוני RBA, RBA Official Cash Rate.

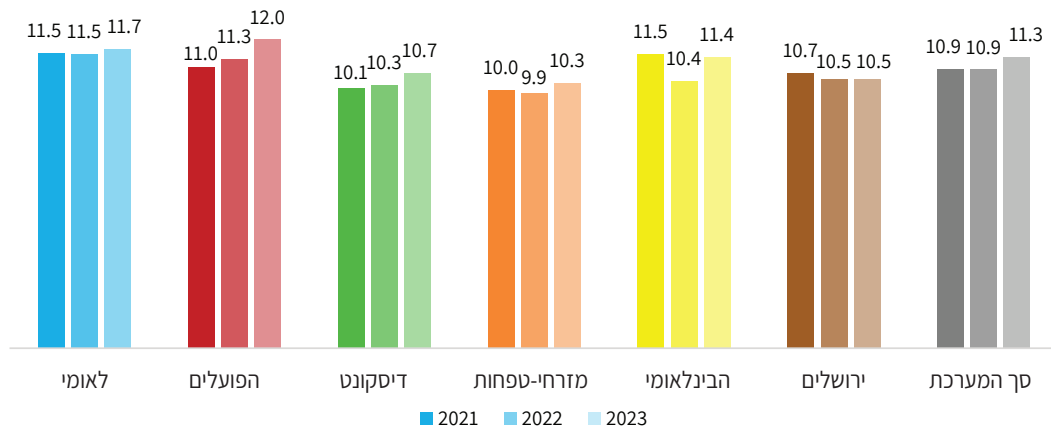
¹⁸ פיקדונות משקי בית לזמן קצוב, ללא אפשרות למשיכה מוקדמת, כולל פיקדון בגופים פיננסים נותני משכנתאות, אשר לא נשענים על מוצרי עו"ש ועל כן צרכני הנזילות שלהם שונים מעט בהשוואה לרוב הבנקים בישראל.
¹⁹ פיקדונות קמעונאיים לזמן קצוב, עד 10,000 דולר אוסטרלי בחמשת הבנקים הגדולים באוסטרליה.

הלימות ההון והמינוף

יחס ההון העצמי רובד 1 של מערכת הבנקאות עלה במהלך שנת 2023 והוא נאמד בכ-11.3% (איור ד'-1), בהשוואה לשיעור של 10.9% בשנת 2022. רמות יחסי ההון בכל הבנקים נותרו גבוהות ומעל לדרישות המזעריות והן מעידות על איתנותה של מערכת הבנקאות ועל יכולתה להמשיך ולתמוך במשק גם בעתות משבר. הרווחיות הגבוהה במהלך השנה, ההתמתנות בקצב צמיחתם של נכסי סיכון האשראי, על רקע ההאטה בקצב הצמיחה של תיק האשראי (להרחבה ראו פרק ה.2 בסקירה זו) והקיטון בשיעור חלוקת הדיווידנדים במחצית השנייה של שנת 2023, פעלו לחיזוק יחסי ההון. ההאטה בקצב הצמיחה של תיק האשראי, שהתבטאה בהתמתנות של קצב גידול החשיפות, יחד עם הגידול בהון, פעלו לשיפור של יחס המינוף לשיעור של 6.5%, בהשוואה לשיעור של 6.1% בסוף שנת 2022.

שיפור ביחסי ההון במהלך שנת 2023

איור ד' - 1 יחס הון עצמי רובד 1, סך מערכת הבנקאות, 2021 עד 2023 | אחוזים

המקור: דוחות כספיים לציבור דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

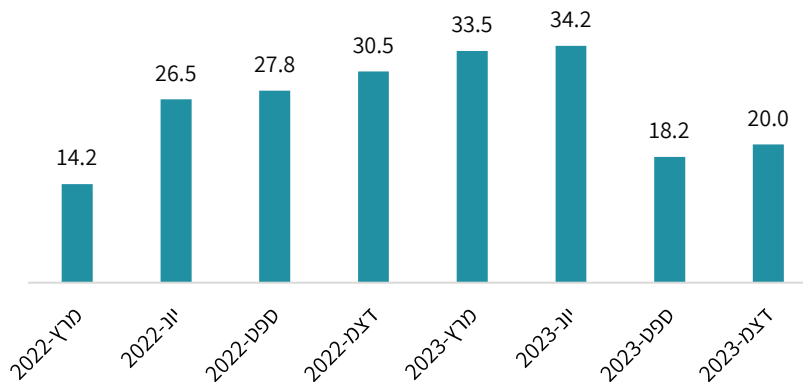
ההון העצמי רובד 1 במערכת הבנקאות גדל במהלך שנת 2023 בכ-12.3% והסתכם בכ-177 מיליארד ש"ח (לוח 12). קצב הגידול (במונחים שנתיים) במהלך שנת 2023 דומה לשיעור הגידול שנרשם במהלך שנת 2022 (12.1%) וגבוה בהשוואה לשיעור הגידול השנתי הממוצע בשנים 2021-2020 (7.7%). לעלייה בהון תרמו הרווחיות הגבוהה שהציגה מערכת הבנקאות במהלך השנה (רווח נקי של 25.8 מיליארד ש"ח בשנת 2023, ו-24.3 מיליארד ש"ח בשנת 2022; להרחבה ראו פרק ג.1 בסקירה זו) וכן העלייה בשווי תיק אג"ח הזמין למכירה (עלייה של כ-1.7 מיליארד ש"ח, לעומת שחיקה של כ-7.2 מיליארד ש"ח במהלך שנת 2022;¹ להרחבה ראו פרק ב' בסקירה זו). מנגד, חלוקת הדיווידנדים בסך 7.8 מיליארד ש"ח מתחילת השנה, מיתנה את הגידול בהון. בתוך כך חל במהלך המחצית השנייה של שנת 2023 קיטון בשיעור של חלוקת הרווחים (איור ד'-2), שתרם לעלייה בקצב צבירת ההון וזאת בין היתר נוכח מכתבו של המפקח על הבנקים למערכת הבנקאות לבחון מחדש על רקע השלכות מלחמת חרבות ברזל את המדיניות בגין חלוקת הרווחים ואת אי הוודאות בנוגע להתפתחויות אפשריות.²

¹ במהלך שנת 2022 קוזה השחיקה בשווי התיק הזמין למכירה עם ירידה בסך של כ-3.4 מיליארד ש"ח בהתחייבויות לזכויות עובדים.
² ראו מכתב מספר 202339 מתאריך 12 בנובמבר 2023 ומכתב מספר 202405 מתאריך 5 במרץ 2024 בנושא תכנוני הון ומדיניות חלוקת רווחים.

שיעור חלוקת הרווחים ירד במהלך המחצית השנייה של שנת 2023

איור ד' - 2

שיעור חלוקת הדיווידנדים מסך הרווח הנקי, סך מערכת הבנקאות, 2022 עד 2023 | אחוזים

המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

נכסי הסיכון גדלו במהלך שנת 2023 בשיעור של 7.6% (לוח 12), קצב שהוא נמוך בהשוואה לשיעור הצמיחה הממוצע בשנתיים האחרונות - 11.8%. ההתמתנות בקצב הגידול בנכסי הסיכון נובעת בעיקר מהאטה בקצב הגידול בנכסי סיכון האשראי, בעיקר במחצית השנייה של השנה (שמהווים כ-92% מסך נכסי הסיכון המשוקללים), על אף העלייה בקצב הגידול בנכסי הסיכון התפעולי וסיכון השוק במהלך השנה. שיעור הגידול בנכסי הסיכון האשראי עמד במהלך שנת 2023 על 6.7%, שיעור צמיחה שהוא נמוך בהשוואה לשיעור הצמיחה השנתי הממוצע שנרשם בשנים 2021-2022 (12.2%) וזאת על רקע ההאטה בקצב הצמיחה של תיק האשראי במהלך השנה (להרחבה ראו פרק ה.2 בסקירה זו). מנגד נמשכה במהלך שנת 2023 העלייה בקצב הצמיחה של נכסי הסיכון התפעולי: 19.7% ו-14.4% במהלך השנים 2023 ו-2022, בהתאמה וזאת בהשוואה לשיעור צמיחה שנתי ממוצע של 4.5% בין השנים 2021-2020. הגידול בקצב נכסי הסיכון התפעולי נובע מהעלייה ברווחיותם של הבנקים בשנתיים האחרונות, שכן הבנקים מיישמים עבור החישוב של נכסי הסיכון התפעולי את הגישה הסטנדרטית, שמבוססת על רווחיותם של הבנקים בטווח של שלוש שנים.³ נכסי סיכון השוק גדלו במהלך שנת 2023 בכ-4.7% (בהשוואה לקיטון בשיעור של -0.6% במהלך שנת 2022), בין היתר, על רקע אי הוודאות והתנודתיות בשווקים. **נציין כי לדירוג האשראי של מדינת ישראל יש השפעה על דרישות ההון בגין החשיפות של הבנקים לממשלת ישראל,⁴ לישויות של המגזר הציבורי, לגופים מוסדיים ולבנקים. מהערכותיהם של הבנקים בדוחותיהם הכספיים נכון לסוף שנת 2023, עולה כי השפעתה של הורדת דירוג האשראי של מדינת ישראל על ידי חברת S&P במהלך חודש אפריל 2024, תבטא בשחיקה של כ-0.2 נקודות אחוז ביחס ההון העצמי רובד 1.⁵**

³ להרחבה ראו הוראת ניהול בנקאי תקין 206, "סיכון תפעולי".

⁴ חשיפות של תאגידים בנקאים לממשלת ישראל ולבנק ישראל, שנקובות במט"ח או ששולמו במט"ח.

⁵ חברת הדירוג Moody's הודיעה ביום שישי, 9 בפברואר 2024 על הורדת דירוג האשראי של החוב של מדינת ישראל מ-A1 ל-A2, ועל אופק דירוג שלילי. עם זאת לא הייתה להורדת הדירוג השפעה על הקצאת נכסי סיכון האשראי. שכן, פרט לבנק לאומי, שמשמש בדירוגי אשראי של שלוש חברות דירוג (Moody's ו-S&P, Fitch), משתמשים כל שאר הבנקים בדירוג של חברת S&P בלבד. הורדת דירוג האשראי של מדינת ישראל על ידי חברת S&P בתאריך 18 באפריל 2024, תביא לעלייה בנכסי סיכון האשראי בבנקים ולשחיקת יחסי ההון בכל הבנקים במערכת, פרט לבנק לאומי, שכבר היום מקצה הון בגין הדירוג המחמיר יותר. ההשפעה על יחס ההון עצמי רובד 1 על פי הגילוי בדוחות הכספיים, נעה מ-0.1 נקודות אחוז עד 0.24 נקודות אחוז.

בדומה ליחס הון עצמי רובד 1, גם יחס ההון הכולל השתפר במהלך שנת 2023 והוא נאמד בכ-14.4% (בהשוואה ל-13.9% בסוף שנת 2022; לוח 12). השיפור ביחס ההון הכולל נובע בין היתר מגידול בהיקף של כ-1.9 מיליארד ש"ח בהפרשה הקבוצתית להפסדי אשראי שמוכרות כהון רובד 2.⁶

מגמת השיפור ביחס המינוף נמשכה ונכון לסוף שנת 2023 עומד יחס המינוף של סך מערכת הבנקאות על 6.5%, בהשוואה ל-6.1% בסוף שנת 2022 (לוח 13). השיפור ביחס המינוף של מערכת הבנקאות במהלך שנת 2023 נובע משיעור צמיחה גבוה יותר של הון רובד 1 (12.3%), בהשוואה לשיעור העלייה של סך החשיפות – 5.4%. מקורה של הירידה בקצב הגידול של סך החשיפות נעוצה בהתמתנות הגידול של החשיפות המאזניות בשנתיים האחרונות, שמהוות כ-87% מסך החשיפות במערכת (שיעור גידול של 5.3%-4.9% בשנים 2022 ו-2023, בהתאמה, לעומת שיעור צמיחה ממוצע של 16.8% בשנים 2020-2021). הירידה בקצב הגידול של החשיפות המאזניות נובעת בין היתר מהאטה בקצב הצמיחה של מאזני הבנקים (להרחבה ראו פרק ב' בסקירה זו), בעיקר על רקע ההאטה בקצב הצמיחה של תיק האשראי במחצית השנייה של שנת 2023.

⁶ ההפרשות הקבוצתיות לפני השפעת מס שכשירות להכללה בהון רובד 2, לא יעלה על 1.25% מסך נכסי הסיכון המשוקללים לסיכון אשראי שמחושבים לפי הגישה הסטנדרטית. להרחבה ראו הוראת ניהול בנקאי תקין 202 "ההון הפיקוחי".

1. פתיחה

מערכת הבנקאות חשופה למגוון רחב של סיכונים שנחלקים לסיכונים שאופייניים למערכות בנקאות, על רקע מהות פעילותם של הבנקים ובהם סיכון האשראי, סיכון השוק, סיכון הנזילות והסיכון התפעולי. לצד אלה התעצמו סיכונים נוספים, שמקורם בהתפתחותה של הסביבות העסקית, הטכנולוגית והאסדרה בישראל ובעולם ובהם הסיכון הטכנולוגי, סיכון הסייבר, הסיכון ההתנהגותי (Conduct), סיכון האקלים, סיכון הציות, סיכון המודל העסקי ועוד. מעבר לסיכונים מיקרו יציבותיים שמשפיעים על הבנק הבודד ושנובעים מאופי פעילותו וחשיפותיו, חשופה מערכת הבנקאות גם לסיכונים מקרו כלכליים, שנובעים מפגיעה בכלכלה הריאלית ובשוקי ההון. בעת התממשותם של סיכונים מקרו כלכליים, עולה המתאם בין הסיכונים השונים, מה שעלול להגביר עוד יותר את פגיעותה של מערכת הבנקאות.

הסביבה המקרו כלכלית המיטיבה וצעדי אסדרה שננקטו בעשור האחרון על ידי הפיקוח על הבנקים, סייעו לשפר את איתנותה של מערכת הבנקאות ואת יכולתה לעמוד בפני זעזועים. התפתחויות מיטיבות אלה, שהתבטאו, בין השאר, בשיפור באיכות ההון וביחסי הון גבוהים ביחס לעבר, בשיפור באיכות תיק האשראי וברידה בריכוזיותו ובנזילותו הגבוהה, הציבו את הבנקים בנקודת פתיחה טובה להתמודדות עם מלחמת "חרבות ברזל" ומאפשרים להם לספוג את ההפסדים הצפויים בגינה ולהמשיך במקביל להעמיד אשראי. עם זה מציבה המלחמה בפני מערכת הבנקאות אתגרים משמעותיים ובהם התעצמותם של סיכונים רבים – גאופוליטיים, פיננסיים, תפעוליים, וטכנולוגיים.

סיכון האשראי הוא הסיכון שנובע מההסתברות שלווה או שקבוצת לוויים לא יעמדו בהתחייבויותיהם לבנק, מה שיתבטא באי־תשלום של הקרן ו/או של הריבית ועקב כך יישחקו רווחיו הצפויים של הבנק.

סיכון השוק הוא הסיכון שנובע מההסתברות ששינויים בלתי צפויים במחירי השוק – שיעורי ריבית, מדדי מחירים, שערי חליפין, מחירי מניות ועוד, יפגעו בהכנסותיו של הבנק או בערך ההון שלו,¹ בשל פוזיציות מאזניות וחוץ־מאזניות, שמושפעות משינוי בשווי ההון של מכשירים פיננסיים, עקב שינוי בתנאי השוק.²

סיכון הנזילות הוא הסיכון שנובע מאי־ודאות לגבי משיכות בלתי צפויות של פיקדונות ומביקוש בלתי צפוי לאשראי שעל הבנק לספק באופן מיידי ושיגרמו לכך שהבנק לא יוכל לעמוד בהתחייבויותיו למפקידים.³

סיכון תפעולי⁴ הוא הסיכון להפסד או לפגיעה בהמשכיות העסקית של הבנק, שנובעת מאי־נאותות או מכשל של תהליכים פנימיים, של משאבי אנוש ושל מערכות שונות או כתוצאה מאירועים חיצוניים.

רמת הסיכון בפעילותה של מערכת הבנקאות עלתה במהלך שנת 2023, כפי שיפורט בהמשך הפרק וזאת על רקע רמת הריבית הגבוהה, התנודתיות בשווקים בישראל ובעולם, יוזמות חקיקה לשינוי מערכת המשפט ומלחמת "חרבות ברזל", שפרצה ברבעון האחרון של השנה. רמת הסיכון נותרה גבוהה גם בחודשים הראשונים של שנת 2024 וזאת על רקע אי־הוודאות הגבוהה באשר להתפתחויות המלחמה ולהשפעותיה על המשק.

בדומה לשנים קודמות ערך הפיקוח על הבנקים גם השנה סקר בקרב נושאי המשרה הבכירים במערכת הבנקאות בישראל,⁵ במטרה לסייע בגיבושה של הערכת הסיכונים במשק, דרך בחינה של התפתחות הסיכונים מנקודת המבט של נושאי המשרה הבכירים בבנקים ובחברות כרטיסי האשראי. הנשאלים התבקשו לציין בין היתר אילו מבין הסיכונים שמאיימים על הגוף שבו הם פועלים, מטרידים אותם ביותר, לרבות השלכותיה של מלחמת "חרבות ברזל".

¹ מתוך דוד רוטנברג, "ניהול בנקאי בישראל, ניהול נכסים, התחייבויות וסיכונים" הוצאת כתר, 2002, ירושלים.

² סעיף 2א' בהוראת ניהול בנקאי תקין 339 – ניהול סיכוני שוק.

³ שם.

⁴ סעיף 5 בהוראת ניהול בנקאי תקין מס' 350 – ניהול סיכונים תפעוליים.

⁵ כולל חברות כרטיסי האשראי.

מתוצאות הסקר עולה כי חלה עלייה ברמת הסיכון וסיכון הסייבר מוסיף גם בשנת 2024 להיות הסיכון המטריד ביותר במערכת הבנקאות (איור ה'-1). הסיכון הפוליטי המקומי⁶ והסיכון הגאופוליטי דורגו כסיכונים הבולטים אחרי סיכון הסייבר - עלייה לעומת שנת 2023, על רקע מלחמת "חרבות ברזל", השפעותיה על הכלכלה והחשש להתפתחות המלחמה לזירות נוספות. זאת בנוסף לחשש משינוי חקיקה משמעותיים ללא קיומה של הסכמה רחבה ובפרט קידום חקיקה שנוגעת להיטל מיוחד על מערכת הבנקאות.⁷

עלייה חדה נרשמה בתפיסת סיכון האשראי (עסקי וצרכני), שכן משקי בית ועסקים רבים נפגעו מהשלכות המלחמה ובפרט נפגעו ביכולת לעמוד בהתחייבויות של החזרי ההלוואות שלהם. בתוך כך עולה כי צעדי הסיוע וההקלות, בדגש על המתווים של דחיות ההחזרים, הביאו דווקא לעלייה בסיכון תיק האשראי, בכל מגזרי הפעילות, פרט לאשראי לדיור ושעבור הלקוחות נתנו צעדי הסיוע שנקטו הבנקים מענה מספק לצרכיהם בעת הזו. בנוסף מעידים רוב המשיבים שהצעדים שנקט בנק ישראל במהלך המלחמה⁸ תרמו לייצוב השווקים ולהורדה של רמת אי-הוודאות בתחילת המלחמה.

עם זאת, על אף השלכותיה המשמעותיות של המלחמה על הכלכלה ועל מערכת הבנקאות בפרט, יותר ממחצית מהמשיבים סבורים כי המלחמה לא צפויה להשפיע באופן משמעותי על מערכת הבנקאות בטווח הארוך, שכן המשיבים דיווחו שרמת הסיכון הכללית צפויה להתמתן בטווח הארוך.

מניתוח תוצאות הסקר עולה גם כי נרשמה ירידה בתפיסת סיכון המוניטין, ככל הנראה בעקבות השיפור בדרכים להתמודדות עם הסיכון במהלך השנה וזאת לאחר עלייה בשנים האחרונות, בין היתר, לנוכח העלייה ברווחיותם של הבנקים בשנים האחרונות. סיכונים נוספים שבהם נרשמה ירידה בתפיסת הסיכון, הם סיכון המודלים וסיכון ההתנהגות (conduct).

הפיקוח על הבנקים ממשיך לעקוב אחר מכלול הסיכונים שנשקפים למערכת הבנקאות. הוא פועל במרב הכלים שעומדים לרשותו כדי להבטיח שסיכונים אלה מנוהלים באופן נאות וזאת במטרה להמשיך ולשמור על מערכת בנקאות איתנה ויציבה שמסוגלת להתמודד עם כל תרחיש שעמו תיאלץ להתמודד בהווה ובעתיד, לשם שמירה על פיקדונות הציבור.

⁶ הסיכונים, פוליטי מקומי והמשכיות עסקית, לא הופיעו בסקר של שנת 2023.

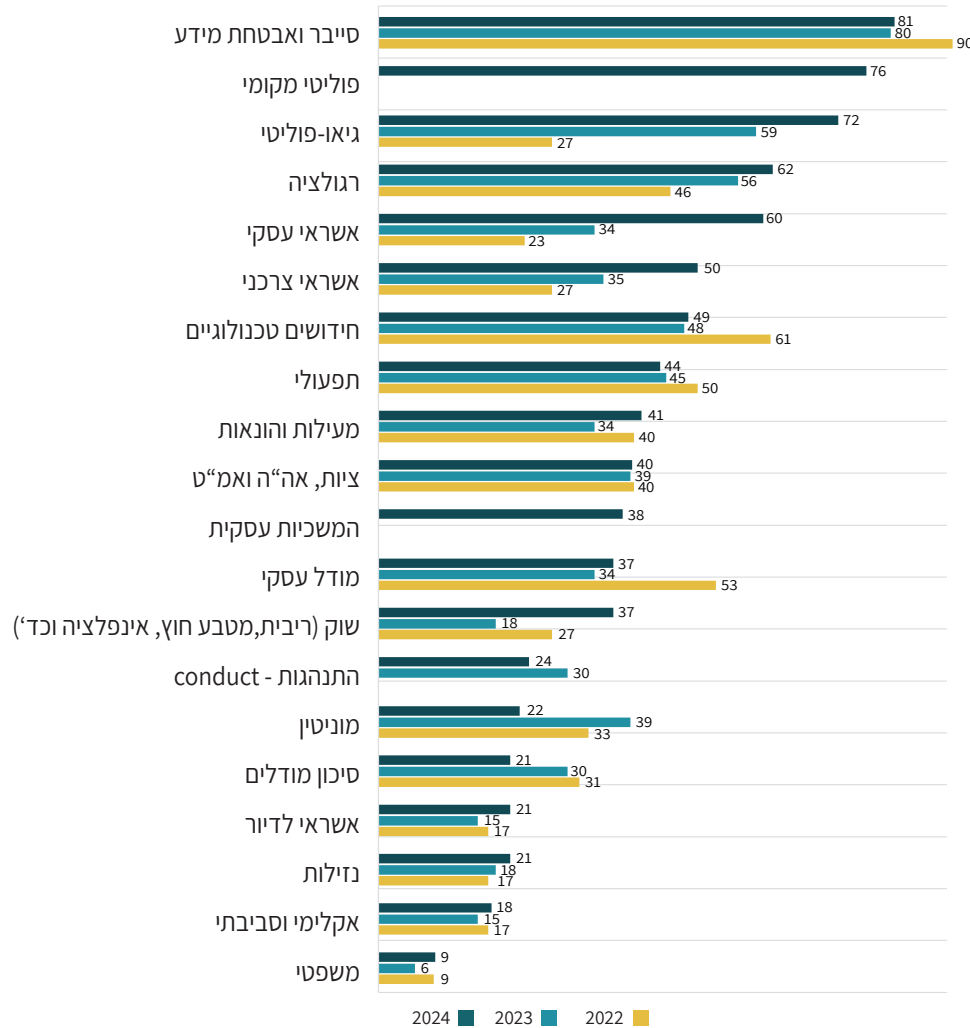
⁷ במהלך חודש מרץ 2024 התקבלה בכנסת הצעת החוק בנוגע להיטל מיוחד על מערכת הבנקאות, שבמסגרתה ישלמו הבנקים למדינה סכום של עד 2.5 מיליארד ש"ח בשנים 2024 ו-2025. להרחבה אודות המנגנון, ראו חוק תשלום מיוחד לשם השגת יעדי התקציב (הוראת שעה - "חרבות ברזל"), התשפ"ד - 2024.

⁸ פעילותו של בנק ישראל בשוק המט"ח - תכנית מכירת מט"ח בסכום של עד 30 מיליארד דולר ותכנית עסקאות החלף (swap) בסכום של עד 15 מיליארד דולר, <https://www.boi.org.il/publications/pressreleases/09-10-23/>, תכנית מוניטרית ממוקדת להקלת תנאי האשראי לעסקים קטנים וזעירים שנפגעו כתוצאה מהמלחמה, <https://www.boi.org.il/publications/pressreleases/06-11-23/>.

סיכון הסייבר ממשיך להיות הסיכון המטריד ביותר, כאשר הסיכונים הפוליטי מקומי והגאופוליטי דורגו השנה כסיכונים הבולטים אחריו

הסיכונים המטרידים כיום את מערכת הבנקאות, השוואה בין שלוש השנים האחרונות*

איור ה' - 1

* בשנת 2024, הסיכון הפוליטי מקומי הופרד לראשונה מהסיכון הגאופוליטי, וחידושים טכנולוגיים והמשכיות עסקית הופרדו לסעיפים שונים.

מקור: ניתוח תוצאות סקר הסיכונים לשנת 2024 של הפיקוח על הבנקים לנושאי משרה בכירים במערכת הבנקאות ובקרב חברות כרטיסי האשראי.

2. סיכון האשראי

תיק האשראי - כללי

תיק האשראי של מערכת הבנקאות צמח במהלך שנת 2023 ב-6.6%, שיעור צמיחה נמוך בהשוואה לשנים קודמות (12.3% בשנת 2022), בעיקר נוכח סביבת הריבית הגבוהה שהייתה בשנה זו ומלחמת "חרבות ברזל" שהחלה ברבעון האחרון (איור ה'-2). עיקר הצמיחה בתיק האשראי מקורה באשראי העסקי ובפרט במגזר העסקים הגדולים. אף על פי כן חלה במחצית השנייה של שנת 2023 האטה באשראי העסקי ובאשראי שאינו לענף הבינוי והנדל"ן חל אף ברבעון האחרון של שנת 2023 על רקע מלחמת "חרבות ברזל" צמצום קל (איור ה'-3). כמו כן חל בשנת 2023 צמצום של 1.4% ביתרת האשראי הצרכני (בהשוואה לצמיחה של 6.1% בשנת 2022). ההאטה באשראי, בכל המגזרים, החלה על רקע עליות הריבית (שראשיתן בחודש אפריל 2022), שמשקפות התייקרות של האשראי ועלייה בנטל החוב על הלווים,⁹ כאשר האטה זו המשיכה נוכח מלחמת "חרבות ברזל" גם ברבעון האחרון של השנה.

במהלך שנת 2023 חלה בכל מגזרי הפעילות הפיקוחיים עלייה בריבית הממוצעת במגזר השיקלי הלא-צמוד, שמהווה את עיקר האשראי הבנקאי שאינו לדיור (איור ה'-4).¹⁰ יצוין כי ברבעון האחרון של שנת 2023 ובתחילת שנת 2024 חל לאור תכניות הסיוע השונות שיפור קל בשיעורי הריבית בחלק ממגזרי הפעילות (להרחבה ראו תיבה ו'-2 ופרק ג.1 בסקירה זו) וכן לאור הורדת ריבית בנק ישראל בחודש ינואר 2024 ב-0.25 נקודות אחוז. **מבחינת איכות תיק האשראי, ניתן לומר כי סיכון האשראי עלה במהלך שנת 2023, אולם ייתכן כי תכניות הסיוע השונות על רקע מלחמת "חרבות ברזל" מיתנו מעט את העלייה בסיכון זה. נציין כי בחודשים הראשונים של שנת 2024 הייתה עדיין רמת אי-הוודאות גבוהה, כך שבמבט צופה פני עתיד, קיים חשש להמשך עלייה בסיכון האשראי.** העלייה בסיכון האשראי באה לידי ביטוי בעלייה בשיעור האשראי הבעייתי ובפרט באשראי בפיגור מעל ל-90 יום, כך שהאומדן ל-NPL¹¹ מסך האשראי לציבור עלה לרמה דומה לזו שנצפתה בשנת 2020 (שנת משבר הקורונה; איור ה'-5, לוח 15). בהמשך להרעה בתנאים המקרו כלכליים ובהתפתחויות באיכות תיק האשראי, חל גידול בשיעור המחיקות וגם בהפרשות להפסדי אשראי (בפרט על רקע מלחמת "חרבות ברזל"), כדי לוודא כי הפרשות אלה יהיו מספיקות לכיסוי האומדן להפסדי האשראי שאותה צופה מערכת הבנקאות (איור ה'-6). בהתאם חלה עלייה בשיעור ההוצאה להפסדי אשראי, אשר מוסברת ברובה מגידול משמעותי בהפרשה הקבוצתית (כפי שיוסבר בהמשך; איור ה'-7).

⁹ העלייה בנטל החוב מביאה להאטה בצמיחת האשראי, בין היתר, מרצונם של חלק ממשקי הבית להקטנת החבות באמצעות פירעון (חלקי או מלא) של האשראי. להרחבה ראו **פרק ד' בדוח בנק ישראל לשנת 2023**.

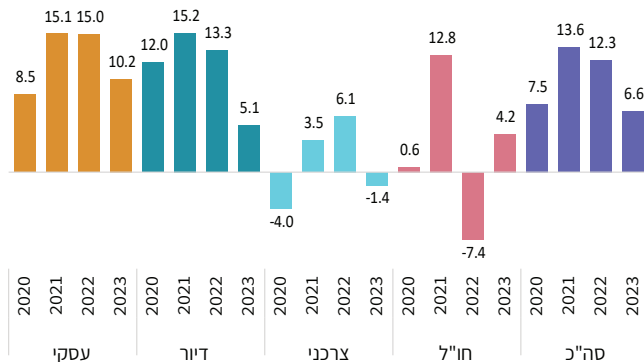
¹⁰ **הסקירה החצי-שנתית של 2023 למערכת הבנקאות בישראל**.

¹¹ NPL (Non-Performing Loans) – עד לאימוץ כללי ה-CECL בשנת 2022 לצורך חישוב האומדן של ה-NPL נמדדו החובות הפגומים והחובות שאינם פגומים בפיגור של מעל ל-90 יום. עם אימוץ כללי ה-CECL מחושב האומדן על מידת החובות שאינם צוברים ריבית או חובות שצוברים ריבית, אך נמצאים בפיגור של מעל ל-90 יום.

בשנת 2023 נרשמו שיעורי צמיחה נמוכים, בפרט ביחס לשנתיים הקודמות. ההאטה בצמיחת סך האשראי בשנת 2023 הייתה משמעותית יותר במחצית השנייה של השנה

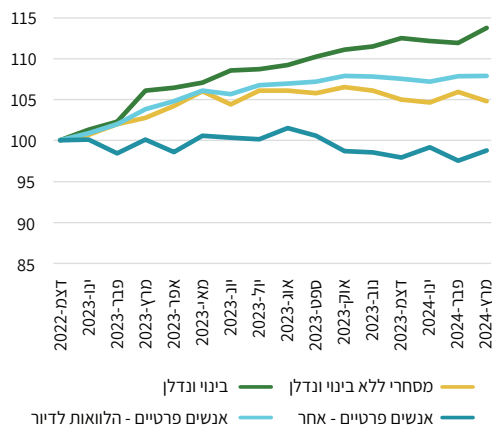
איור ה' - 2

שיעור השינוי ביתרת האשראי לפי ענפי משק מרכזיים, סך מערכת הבנקאות, 2020 עד 2023 | אחוזים

איור ה' - 3

התפתחות האשראי לפי ענפי משק מרכזיים, סך מערכת הבנקאות, דצמבר 2022 עד מרץ 2024 | דצמבר 2022 = 100

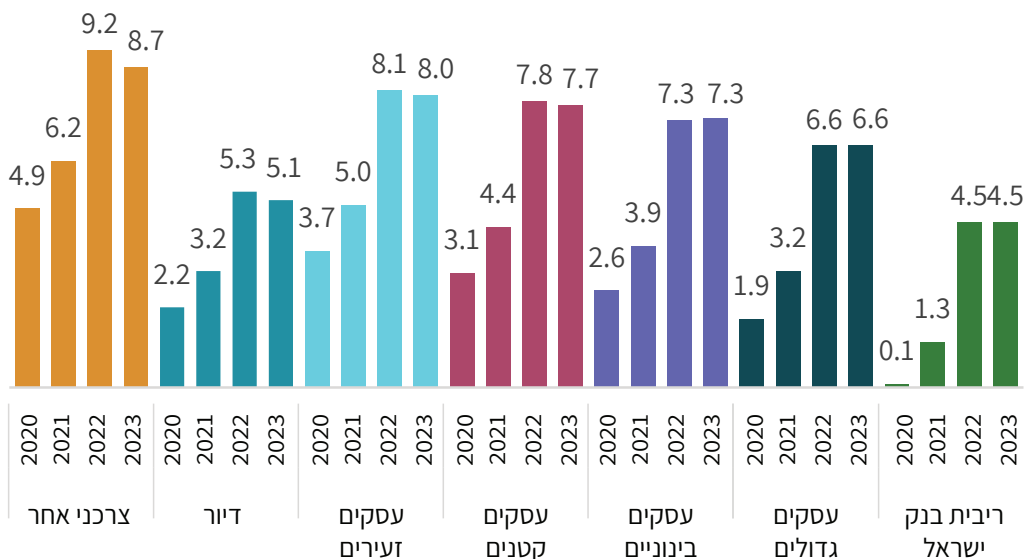

המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

בשנת 2023 חלה עלייה בריבית הממוצעת בכל מגזרי הפעילות

איור ה' - 4

ריבית ממוצעת על אשראי במגזר הלא-צמוד לפי מגזרי פעילות וריבית בנק ישראל, סך מערכת הבנקאות, 2020 עד 2024* | אחוזים

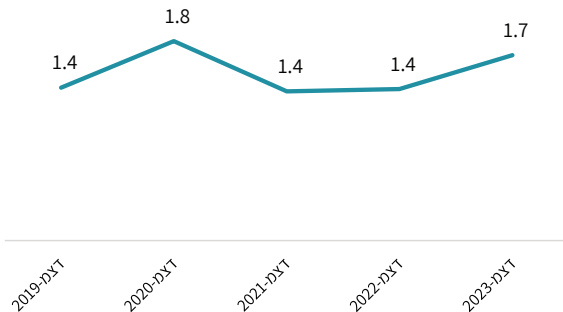
*נתוני שנת 2024 מבוססים על חודשים ינואר עד מרץ

המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

האומדן לשיעור ה-NPL על רקע ההרעה באיכותו של תיק האשראי יחד עם שיעור ההפרשה להפסדי אשראי

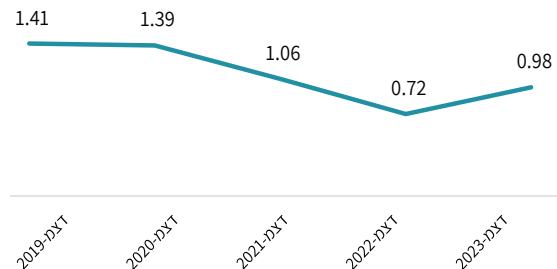
איור ה' - 6

שיעור ההפרשה להפסדי אשראי מסך האשראי לציבור, סך מערכת הבנקאות, אחוזים | 2019 עד 2023

איור ה' - 5

שיעור האשראי שאינו צובר ריבית או בפיגור מעל 90 יום (אומדן ל-NPL) מסך האשראי לציבור, סך מערכת הבנקאות, 2019 עד 2023 | אחוזים

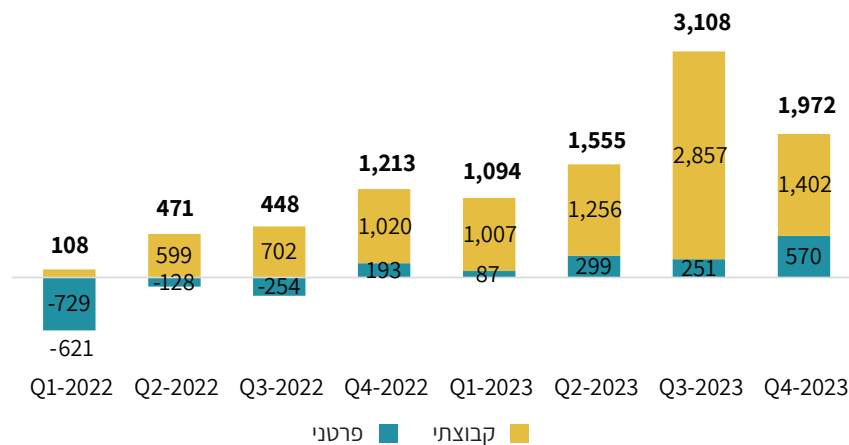

המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים

הבנקים הגדילו את ההוצאה הקבוצתית בשנת 2023 בשל ההרעה בסביבה המקרו כלכלית והשלכותיה של מלחמת "חרבות ברזל"

הוצאה להפסדי אשראי – קבוצתית ופרטנית לפי רבעון, חמש הקבוצות הבנקאיות, 2022 עד 2023 | מיליוני ש"ח

איור ה' - 7

המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

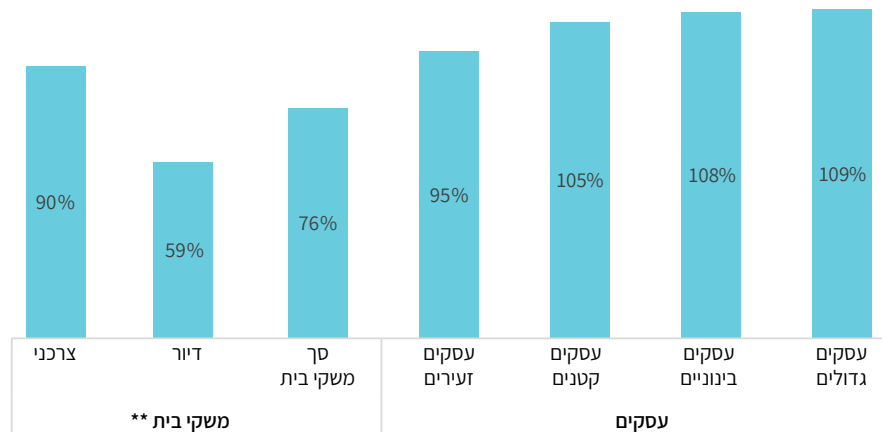
ביצועי האשראי

ביצועי האשראי במהלך שנת 2023 גדלו ב-22% בהשוואה לשנת 2022.¹² עם זאת יש שונות בביצועי האשראי בין מגזרי הפעילות השונים. במגזר העסקי עלו הביצועים ב-23% (בהובלת מגזר העסקים הגדולים), מה שניכר גם בהמשך הגידול ביתרת האשראי במגזר העסקי. עם זאת נצפתה בקרב ביצועי האשראי של משקי הבית (ללא אשראי לדיוור) ירידה של 12%, כאשר במקביל חלה עלייה של 10% בפירעונות (שבאה לידי ביטוי בפירעון מלא או חלקי של הלוואה קיימת), כך שיתרת האשראי הצרכני הצטמצמה (כפי שיפורט בהמשך).

עליית ריבית בנק ישראל במהלך השנים 2022-2023 גולגלה למגזרי העסקים באופן מעט שונה: ניתן לראות באיור ה-8 כי שיעור התמסורת אל שיעור הריבית עבור המגזר העסקי היה גבוה יותר משיעור התמסורת אל שיעורי הריבית עבור משקי הבית וזאת לאור השוני במגזרי ההצמדה: רוב האשראי הצרכני הוא במגזר השיקלי הלא-צמוד בריבית משתנה, כפי שקיים במגזר העסקי, אך באשראי לדיוור, שמהווה את עיקר האשראי למשקי הבית, רק כ-39% מהאשראי לדיוור הוא במגזר השיקלי הלא-צמוד בריבית משתנה ולכן שיעור התמסורת במגזר זה הוא נמוך יותר.

שיעור התמסורת אל הריבית על האשראי למשקי הבית היה נמוך משיעור התמסורת אל ריבית האשראי העסקי

איור ה' - 8 שיעור התמסורת של ריבית בנק ישראל אל הריבית (המשוקללת) על האשראי, לפי מגזרי פעילות פיקוחיים, סך מערכת הבנקאות, השינוי שנצפה עד דצמבר 2023* | אחוזים

* השינוי שנצפה בריבית בהשוואה בין הריבית המשוקללת על הלוואות מחודש ינואר 2022 (טרם העלאות הריבית) לריבית המשוקללת על הלוואות מחודש דצמבר 2023.
** ללא בנקאות פרטית.

המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

משקי בית - אשראי שאינו למגורים

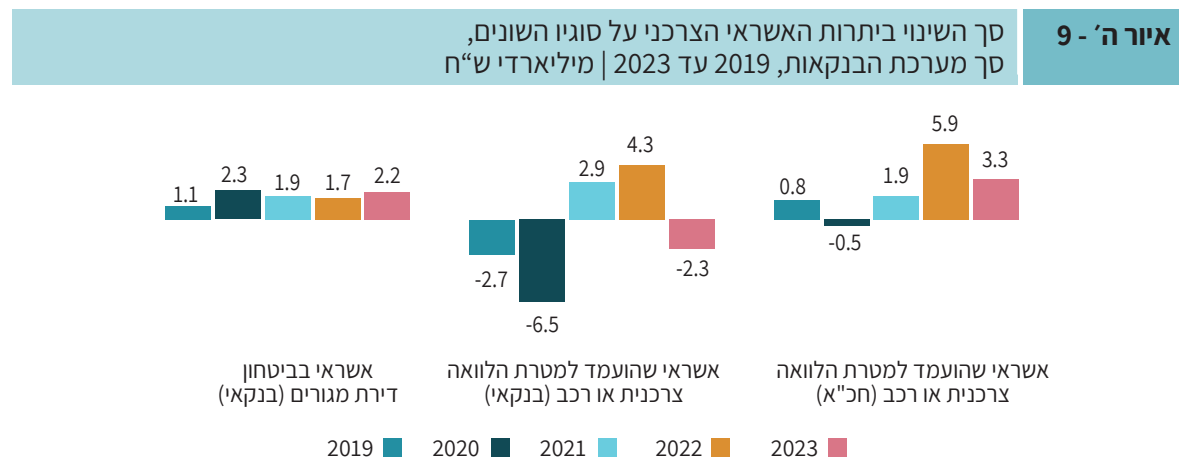
בשנת 2023 חל ביתרת האשראי למשקי הבית צמצום של 1.4% (איור ה'-2), כאשר הצמצום שנצפה היה בעיקר באשראי שאינו בגין פעילות בכרטיסי אשראי; לוח 18). צמצום זה נובע משיעורי הריבית הגבוהים, כפי שפורט לעיל, כאשר הצמצום שנצפה ברבעון האחרון של שנת 2023 משויך, בחלקו, גם למלחמת "חרבות ברזל". נציין כי בעוד

¹² ביצועי האשראי כוללים אשראי מסוג הלוואה (אשראי לזמן קצוב), מסגרות אשראי ואשראי מסוג on-call.

שהאשראי לזמן קצוב¹³ הצטמצם במהלך שנת 2023 ב-2.3 מיליארד ש"ח, גדל אשראי זה בחברות כרטיסי אשראי ב-3.3 מיליארד ש"ח (איור ה'-9; להרחבה ראו פרק ה.5 בסקירה זו).

חלק מהאשראי לדיור הינו אשראי לכל מטרה שניתן בביטחון דירת מגורים (ולכן הוא מסווג כאשראי לדיור), אך הוא משמש כמעין אשראי צרכני ולכן נרצה בניתוח זה להתייחס אליו ככזה. האשראי לכל מטרה עלה במהלך שנת 2023 ב-2.2 מיליארד ש"ח, קצב גידול גבוה יותר בהשוואה לשנתיים האחרונות. יצוין כי הלוואה לכל מטרה בביטחון דירת מגורים היא למעשה תחליף זול יותר להלוואה צרכנית, דבר שיכול להסביר מדוע לא ניכרת האטה משמעותית בסוג אשראי זה (איור ה'-9), בעוד שבאשראי הצרכני נצפה צמצום. במסגרת עדכון הוראת ניהול בנקאי תקין מס' 251 (הוראת שעה) בחודש דצמבר 2023, הקל הפיקוח על הבנקים את מגבלת שיעור המימון בהלוואה לכל מטרה בשעבוד דירת מגורים, על ידי הגדלת שיעור המימון המרבי בהלוואות אלה מ-50% ל-70% מערך הנכס.¹⁴ מתחילת ההקלה ועד לחודש אפריל 2024 ניתנו במסלול זה כ-3,600 הלוואות בסכום כולל של כ-714 מיליון ש"ח. נציין כי אלה מהוות כ-28% מסך ביצועי המערכת בהלוואות לכל מטרה במשכון דירת מגורים.

בשנת 2023 חלו מגמות מעורבות באשראי הצרכני (כולל בביטחון דירת מגורים) בין מקורות האשראי השונים

המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

¹³ האשראי הצרכני הבנקאי מורכב מעו"ש בחובה, פעילות בכרטיסי אשראי בנקאים, הלוואות מגובות בביטחון (בשעבוד רכב) והלוואות שאינן מגובות בביטחון, כאשר שני הרכיבים האחרונים נקראים לעיתים "אשראי לזמן קצוב".

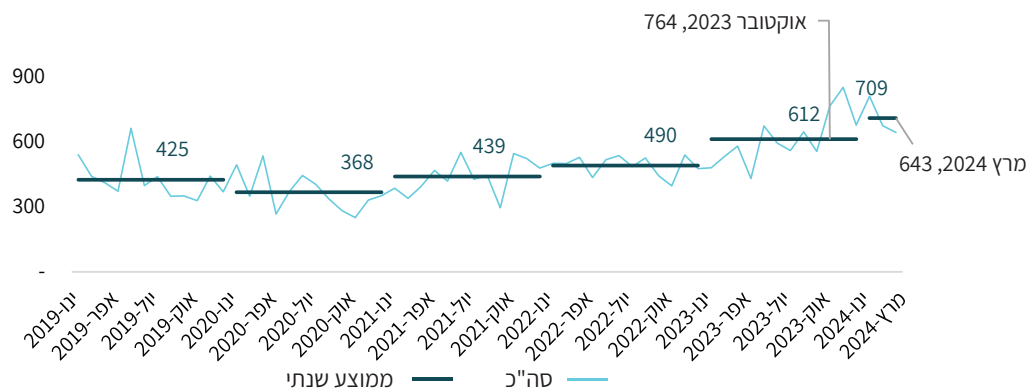
¹⁴ ובלבד שסכום הלוואה שמעל לשיעור מימון של 50% לא יעלה על 200,000 ש"ח. בנוסף ניתן פטור ממגבלות רגולטוריות (כדוגמת שיעור מימון, יחס החזר מהכנסה) למתן אשראי של עד 200,000 ש"ח שמועד לבניית ממ"ד (בהתאם לתנאים שפורסמו במסגרת ההוראה). הקלות אלה ניתנו לשלושה חודשים והן הוארכו בחודש מרץ 2024 בשלושה חודשים נוספים, כך שהן תקפות עד לתאריך 30 ביוני 2024.

עם העלייה של ריבית בנק ישראל עלה נטל החוב של משקי הבית.¹⁵ הקושי בתשלום החוב, בנוסף לפרוץ מלחמת "חרבות ברזל", תרמו, בין היתר, לעלייה בהיקף המיחזורים של האשראי הפרטי של משקי הבית, כפי שבא לידי ביטוי באיור ה'-10. את המגמה הזו ניתן להסביר, בין היתר, על ידי נטייתם של משקי הבית להקטין את נטל החוב במצבים אלה.¹⁶ יצוין כי שיעור האשראי בפיגור של משקי הבית נותר נמוך (0.7%). שיעור ההוצאה להפסדי אשראי עבור מגזר זה עלה, במקביל לעליית משקלו של האשראי שאינו צובר ריבית והאשראי בפיגור מעל 90 יום עבור מגזר משקי הבית (לוח 16).

היקף המיחזורים של משקי הבית עלה בשנת 2023 ובפרט עם פרוץ המלחמה

איור ה' - 10

מיחזור אשראי צרכני שניתן למשקי הבית,
סך מערכת הבנקאות, ינואר 2019 עד מרץ 2024 | מיליוני ש"ח

* הממוצע השנתי של 2024 מבוסס על חודשים ינואר-מרץ.

המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

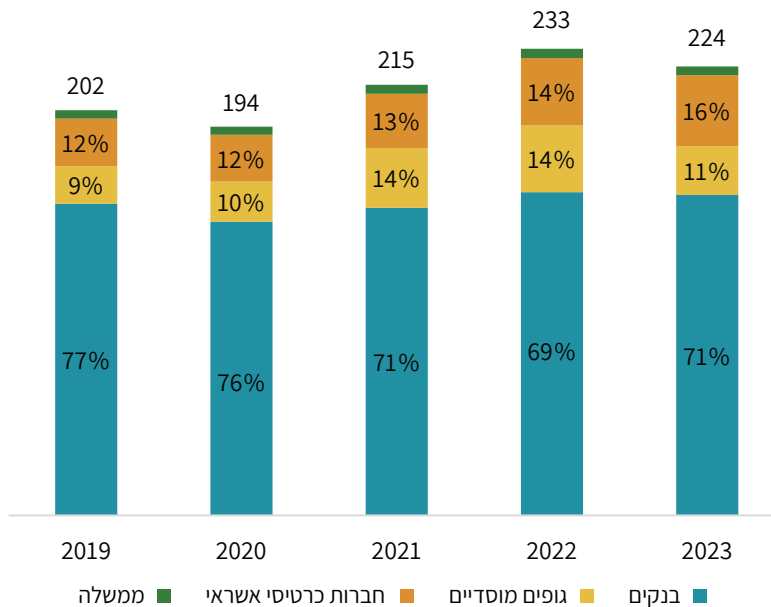
¹⁵ להרחבה ראו תיבה בנושא "סקירת העלייה בסכום ההחזר החודשי של הלוואות לדיור והגורמים להם", מתוך [סקירת מערכת הבנקאות לשנת 2022](#).

¹⁶ להרחבה ראו [תיבה ד-2 בדוח בנק ישראל לשנת 2023](#).

כאמור לעיל, האשראי הבנקאי למגזר משקי הבית הצטמצם ("אשראי צרכני"; איור ה'-2) ומגמה דומה נצפתה גם בסך החוב של משקי הבית (שאינו לדיור; איור ה'-11), כך שסך החוב שאינו לדיור של משקי הבית ירד ב-9 מיליארד ש"ח.¹⁷ עם זאת היה השינוי בשנת 2023 שונה בין הגופים הפיננסים השונים: בעוד שבקרב הבנקים נותרה יתרת החוב כמעט ללא שינוי (צמצום של 1 מיליארד ש"ח) ובקרב חברות כרטיסי האשראי חל גידול של 2 מיליארד ש"ח ביתרת החוב, חל ביתרת החוב לגופים המוסדיים קיטון של כ-10 מיליארד ש"ח, כך שלמעשה כל הצמצום שנצפה ביתרות החוב למשקי הבית מוסבר על ידי הקיטון ביתרת החוב לגופים אלה (כאשר הירידה התרכזת בהלוואות מקופות גמל ומקרנות השתלמות). ירידה זו נבעה ברובה מירידה בביקושים לאשראי חדש ומפדיונות של הלוואות קיימות, על רקע עליית ריבית בנק ישראל.¹⁸

ביתרת החוב שאינו לדיור של משקי הבית חל צמצום, בעיקר בגופים המוסדיים, בעוד שבקרב חברות כרטיסי האשראי חל גידול קל

איור ה' - 11 התפלגות יתרות החוב שאינו לדיור¹ של משקי הבית לפי מקורות, דצמבר 2019 עד דצמבר 2023 | אחוזים | מיליארדי ש"ח

(1) יתרת החוב בבנקים כוללת גם את האשראי שניתן במסגרת הלוואה לכל מטרה בביטחון דירת מגורים ואשראי שהינו באחריות או בערבות הבנקים. לא כולל אשראי מתושבי חוץ, עקב היעדר נתונים. בחישוב זה לא נכלל האשראי שניתן על ידי מקורות חוץ-בנקאיים שאינם מוסדיים או חברות כרטיסי אשראי.

המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

¹⁷ יתרת חוב מחושבת לפני הפרשות להפסדי אשראי ואילו יתרות האשראי מוצגות אחרי הפרשות להפסדי אשראי.
¹⁸ להרחבה ראו [דוח 'מבט סטטיסטי' לשנת 2023 של החטיבה למידע ולסטטיסטיקה בבנק ישראל](#). במקביל חל גידול ביתרת החוב שאינו לדיור עבור חברות חוץ-בנקאיות, כפי שמשקף ב'מבט הסטטיסטי' ובפרק ד' [דוח בנק ישראל](#).

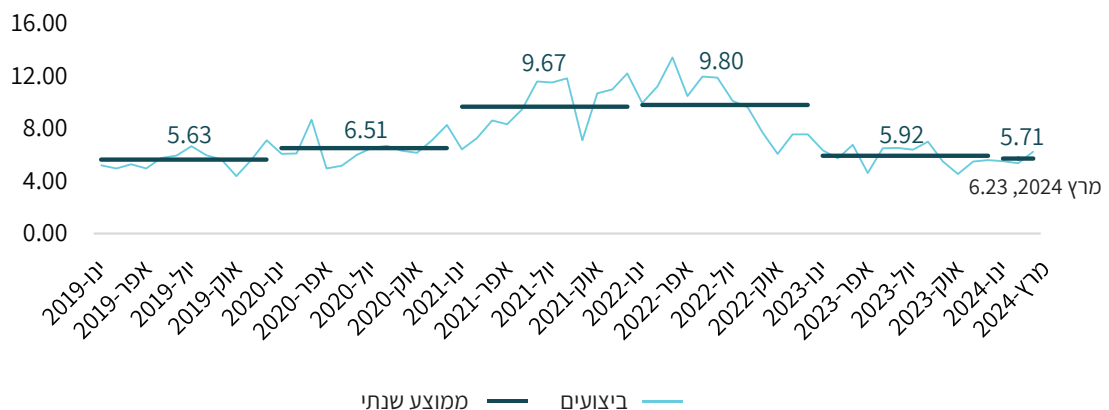
משקי בית - אשראי לדיור

בשנת 2023 נמשכה מגמת ההאטה בביצועי אשראי למטרת מגורים, שהחלה כבר מאמצע שנת 2022. מגמה זו הוחרפה עם פרוץ המלחמה, כך שהממוצע השנתי של שנת 2023 הינו נמוך גם ביחס לשנת 2020, השנה שבה חל משבר הקורונה (איור ה'-12). לאורך שנת 2023 הועמד אשראי לדיור בהיקף מצטבר של 71 מיליארד ש"ח, ירידה של 40% בהשוואה להיקף האשראי שהועמד בשנת 2022. נציין כי בחודשים ינואר עד מרץ 2024 הועמד אשראי בהיקף מצטבר של כ-17 מיליארד ש"ח, מה שמשקף המשך האטה באשראי לדיור גם בשנת 2024. ההאטה מתבטאת גם במספר העסקאות, שירד ב-41% (כ-74 אלף הלוואות נלקחו בשנת 2023, בהשוואה לכ-125 אלף בשנת 2022). ההאטה זו מתואמת עם ההאטה במספר העסקאות בשוק הנדל"ן שהחלה גם היא מאמצע שנת 2022, אך נראה כי בחודשים ינואר ופברואר 2024 נרשמה התאוששות חלקית, בפרט ברכישת דירות חדשות, כפי שעולה מנתוני רשות המיסים והלמ"ס. לצד ההאטה בביצועי האשראי לדיור, החל מאמצע שנת 2023 החלה עלייה איטית בסך האשראי שהועמד באמצעות הלוואות מסוג בולט/בלון, שהתגברה מעט החל מדצמבר 2023 אך היקפים אלו עדיין נמוכים (איור ה'-13). הלוואות אלה ניתנות בעיקר כהלוואות גישור, אך הגידול שנצפה מיוחס בעיקר לעלייה בהלוואות מסוג הלוואות היוון (או הלוואות סבסוד קבלנים), על רקע העלייה במבצעי השיווק של הקבלנים, שמעוניינים להחזיר את הקונים לשוק ולצמצם את הפער שקיים היום בין ההיצע הגבוה לבין ההאטה ביקושים: במסגרת מבצעים אלה, נדרשים הרוכשים בעת רכישת הדירה לשלם חלק מסוים ממחיר הדירה, ובמקביל נוטלים הלוואה לדיור לתקופה של כשנה עד שלוש שנים מסוג בולט, כשהוצאות הריבית בגין ההלוואה משולמות על ידי הקבלן. נציין כי אמנם הטבת מימון זו, בסביבת הריבית הנוכחית, הינה בעלת ערך כלכלי עבור הרוכשים,¹⁹ אולם אין להתעלם מכך שהיא מגלמת בתוכה גם סיכונים אפשריים ועל כן הפיקוח על הבנקים ממשיך לעקוב אחר ההתפתחויות בנושא. על אף הירידה שנצפתה במדד מחירי הדירות (בחודשים מרץ עד אוקטובר) נותר גובה ההלוואה הממוצעת לאורך שנת 2023 יציב (הממוצע השנתי הינו 960 אלף ש"ח; איור ה'-14).

היקף הביצועים בשנת 2023 נמוך בכ-40% מההיקף שנרשם בשנת 2022

איור ה' - 12

הביצועים החודשיים באשראי למגורים,
סך מערכת הבנקאות, ינואר 2019 עד מרץ 2024 | מיליארדי ש"ח

* הממוצע השנתי של 2024 מבוסס על חודשים ינואר-מרץ.

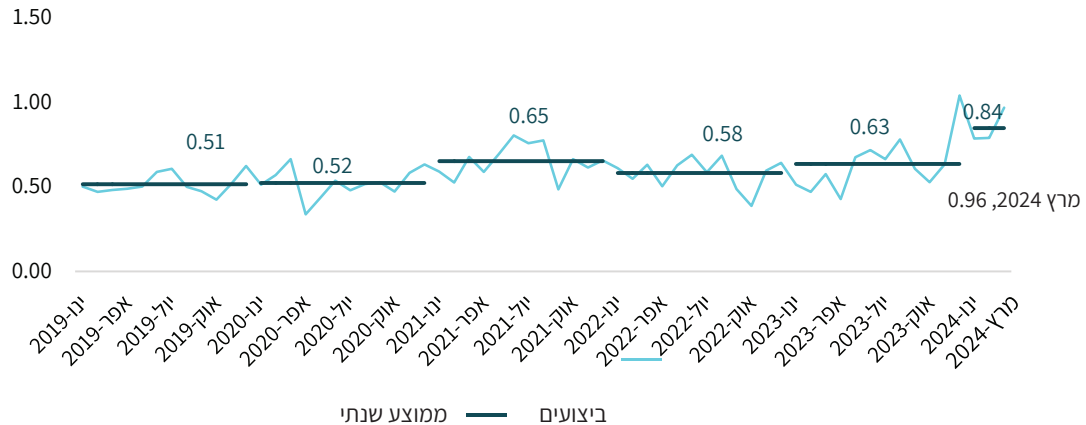
המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

¹⁹ מעבר לתשלום הריבית על הלוואה אלו על ידי הקבלן, מקבלים הרוכשים הנחה בגובה הוצאות הריבית וחוסכים הצמדה למדד תשומות הבנייה בגובה ההלוואה שנטלו. בנוסף מבצע זה פוטר את הרוכשים מהצורך למכור בתוך זמן קצר נכס קיים, כדי לממן את עלות רכישת הנכס החדש וכן מתאפשר לרוכשים לדחות בכשנתיים עד שלוש שנים את מועד נטילת ההלוואה לדיור לזמן הארוך.

היקף האשראי שניתן במסגרת הלוואות בולט/בלון גדל, בפרט בחודש דצמבר 2023

איור ה' - 13

ביצועי בולט/בלון באשראי למטרת מגורים, סך מערכת הבנקאות, ינואר 2019 עד מרץ 2024 | מיליארדי ש"ח

ביצועים — ממוצע שנתי

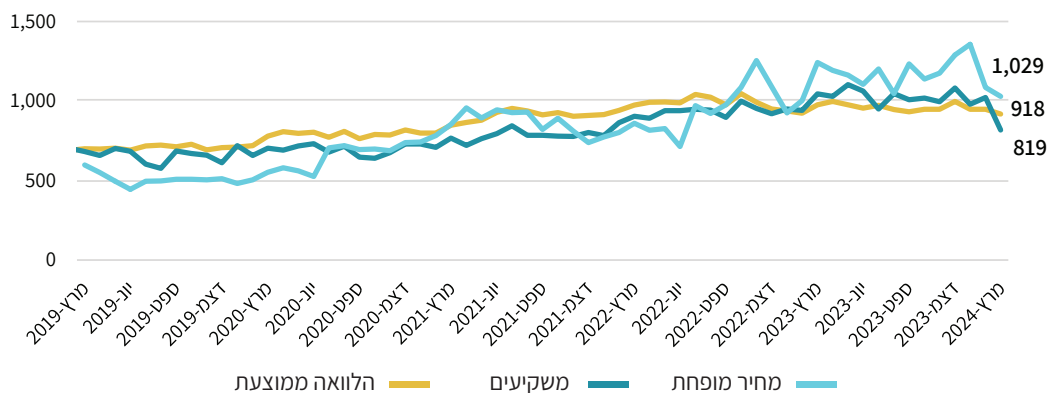
* הממוצע השנתי של 2024 מבוסס על חודשים ינואר-מרץ.

המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

גובה ההלוואה הממוצעת נותר יציב וזאת על אף הירידה במדד מחירי הדירות במהלך שנת 2023

איור ה' - 14

גובה הלוואה ממוצעת, סך מערכת הבנקאות, ינואר 2019 עד מרץ 2024 | אלפי ש"ח

מחיר מופחת — משקיעים — הלוואה ממוצעת

המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

בשלהי שנת 2022 החלה עלייה במיחזורים, בין היתר על רקע עליות הריבית והצורך של לווים להקל את תנאי האשראי ועל התזרים שלהם. עם פרוץ מלחמת "חרבות ברזל" יצא בנק ישראל במתווה סיוע שבמסגרתו יכלו לווים לדחות את החזרי ההלוואות (להרחבה ראו תיבה ו'-2 בסקירה זו) וחלק מהבנקים אף הרחיבו את משך תקופת הדחייה. עם הארכת מתווה הסיוע של בנק ישראל והארכת תקופת הדחייה מעבר ל-3 חודשים, נצפתה עלייה בנתוני המיחזורים בהתאם להוראות הדיווח לפיקוח.²⁰ במקביל הביאה ההאטה שחלה בביצועי האשראי בתקופה זו לכך ששיעור המיחזורים בתקופה זו עמד על 53%, שיעור גבוה בהסתכלות היסטורית (איור ה'-15).²¹

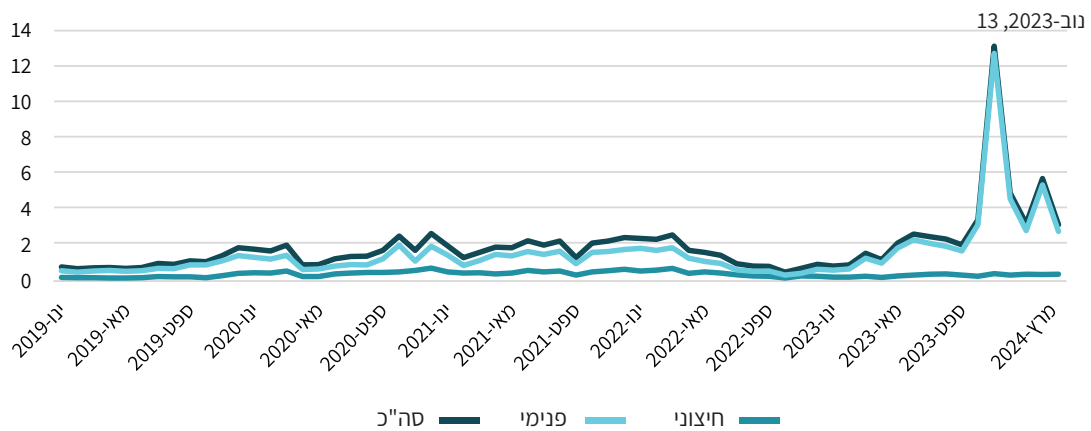
²⁰ בהתאם להוראות הדיווח לפיקוח 877 סעיף 12ג, הלוואה שאינה בפיגור, שהתשלום החודשי בגינה הוקפא זמנית, עד שלושה חודשים, לא תיכלל ב"אשראי שמוחזר" לעניין הדיווח לפיקוח.

²¹ בתקופת הקורונה הונחו הבנקים שלא לדווח על דחיות של עד ששה חודשים כמיחזור. בתקופת מלחמת "חרבות ברזל" ההנחיה לבנקים הייתה לדווח על דחיות כאמור ולכן כל דחייה לתקופה של מעל שלושה חודשים דווחה כמיחזור.

היקף המיחזורים בשלהי שנת 2023 עלה משמעותית כתוצאה מהארכת תקופת הדחיות במסגרת מתווי הסיכוי שאומצו נוכח המלחמה

מיחזורים באשראי למטרת מגורים, סך מערכת הבנקאות, ינואר 2019 עד מרץ 2024 | מיליארדי ש"ח

איור ה' - 15

המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

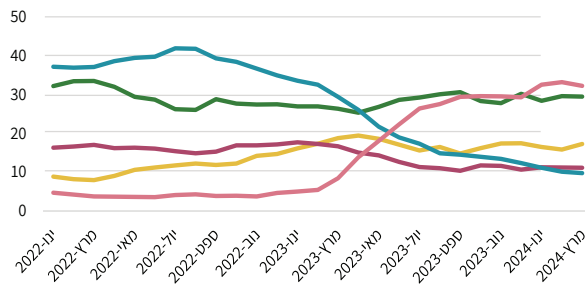
למעט ריבית הפריים, נותרו לאורך שנת 2023 שאר שיעורי הריבית במסלולים השונים יציבים יחסית (ירידה קלה בריבית המשתנה הלא־צמודה, בעקבות ירידת תשואות של אג"ח ממשלתי שקלי בטווחים קצרים – עד 5 שנים; איור ה'-16). הפער בין ריבית הפריים לבין ריבית קבועה לא־צמודה (קל"צ), מצביע על ציפיית השוק לירידה נוספת בריבית בנק ישראל בעתיד. במהלך שנת 2023 המשיכה מגמת הצמצום בשיעור האשראי לדיוור שניתן בריבית הפריים, עד לשיעור של 10%, במקביל להמשך העלייה בשיעור האשראי בריבית משתנה לא־צמודה שאינה פריים, שהגיע לשיא של 33% בחודש פברואר 2024, לצד תנודתיות קלה בשיעור האשראי שניתן בריבית קל"צ (איור ה'-17). בעוד שמועד עדכון ריבית הפריים משתנה בסמוך למועד השינוי בריבית בנק ישראל, מועד השינוי בריבית על אשראי שניתן במסלול של ריבית משתנה לא־צמודה שאינה פריים, מתעדכן בתום כל תקופה מוגדרת כפי שנקבע בעת ביצוע המסלול (בדרך כלל שנתיים עד 5 שנים), בהתאם לשינוי ב"עוגן" (אג"ח ממשלתי נומינלי). מגזר הצמדה זה חשוף פחות לשינויים בריבית ויוצר ודאות מסוימת בנוגע לגובה הריבית עבור הלווה, בפרט בסביבת ריבית עולה. נציין כי השינוי בתמהיל ההלוואה לדיוור (הסטה של ביצועי אשראי בריבית פריים אל אשראי בריבית משתנה לא־צמודה, שאינה פריים) מיתן את העלייה בריבית המשוקללת של ההלוואה במועד נטילתה.²²

²² למידע נוסף אודות המסלולים השונים ראו אתר ייעודי בנושא [רפורמת השקיפות במשכנתאות](#).

שיעורי הריבית במסלולים השונים היו יציבים לאורך שנת 2023, אך חל שינוי בתמהיל, כך שחלה הסטה מאשראי במסלול צמוד פריים, אל אשראי במסלול בריבית משתנה לא צמודה שאינה פריים

איור ה' - 17

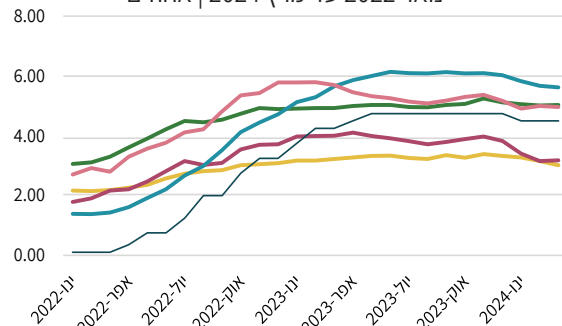
התפלגות מסלולי ריבית מסך הביצועים למטרת מגורים, סך מערכת הבנקאות, ינואר 2022 עד מרץ 2024 | אחוזים

ריבית ישראל — ריבית משתנה לא צמודה (פריים) — ריבית קבועה לא צמודה — ריבית קבועה צמודה — ריבית משתנה לא צמודה (לא פריים) — ריבית קבועה לא צמודה

איור ה' - 16

הריבית על הלוואות למטרת מגורים לפי מסלולי ריבית ומגזרי הצמדה, סך מערכת הבנקאות, ינואר 2022 עד מרץ 2024 | אחוזים

המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים

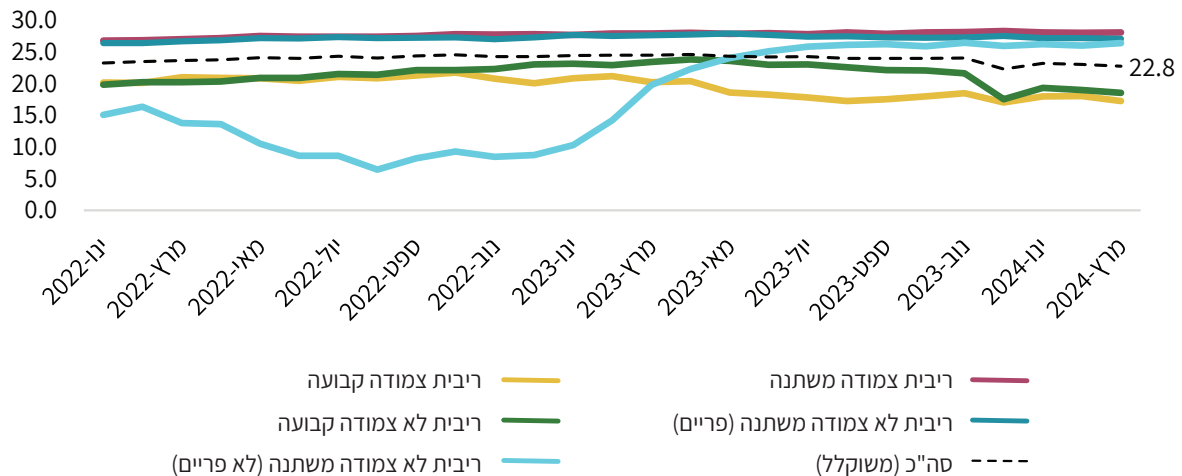
איכות תיק האשראי לדיור

על אף העלייה שחלה במהלך שנת 2023 בסביבת הסיכון, שמרו מדדי הסיכון בתיק האשראי לדיור על יציבות יחסית: התקופה הממוצעת לפירעון, שיעור ההחזר מההכנסה ושיעור ההלוואות בשיעור מימון ובשיעורי החזר גבוהים, נותרו ללא שינוי מהותי, כאשר שיעור המימון הממוצע אף ירד מעט ומנגד חלה עלייה קלה בשיעור הפיגורים, אך שיעור זה הוא עדיין נמוך בראייה היסטורית. התקופה הממוצעת לפירעון בתיק האשראי לדיור בסוף שנת 2023 עמדה על כ-22.3 שנים (22.8 שנים נכון לחודש מרץ 2024), נמוכה יותר בהשוואה לסוף שנת 2022, אז היא עמדה על כ-24.3 שנים. נציין כי עיקר הירידה חלה ברבעון האחרון של שנת 2023 (איור ה'-18). ירידה זו משויכת לירידה בתקופה לפירעון של האשראי שנלקח בריבית קבועה לא צמודה. שיעור המימון הממוצע בתיק האשראי לדיור נותר כמעט ללא שינוי ועמד בחודש מרץ 2024 על כ-53% (איור ה'-19). שיעור ההחזר מההכנסה הממוצע בתיק האשראי לדיור נותר אף הוא בשנת 2023 יציב (כ-29%; איור ה'-20).

בתיק האשראי לדיור חלה ירידה קלה בתקופה הממוצעת לפירעון

התקופה לפרעון לפי מסלולי הריבית, סך מערכת הבנקאות, ינואר 2022 עד מרץ 2024 | שנים

איור ה' - 18

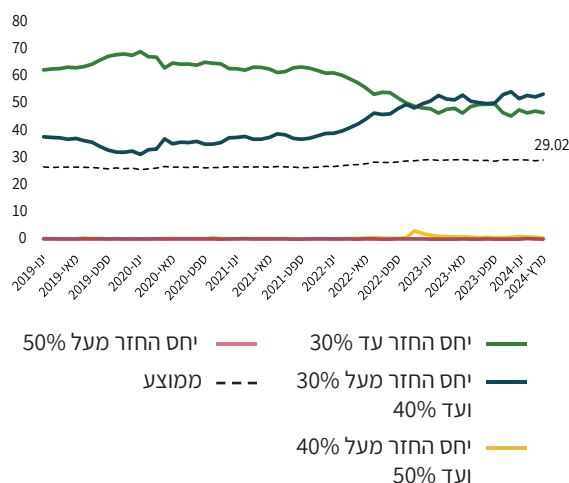

המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

בשנת 2023 נרשמה יציבות בשיעור המימון ושיעור ההחזר מהכנסה הממוצעים

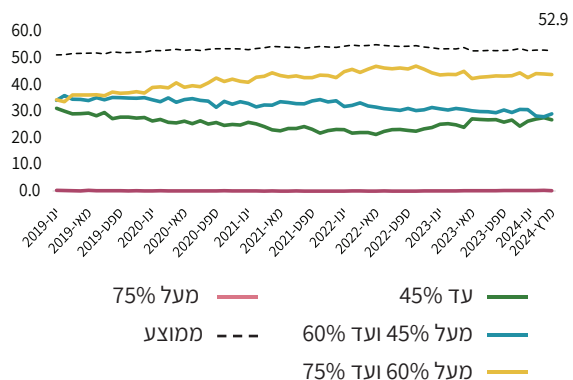
איור ה' - 20

התפלגות ביצועי ההלוואות למטרת מגורים לפי שיעור ההחזר מהכנסה, סך מערכת הבנקאות, ינואר 2019 עד מרץ 2024 | אחוזים

איור ה' - 19

התפלגות ביצועי ההלוואות למגורים לפי שיעור המימון, סך מערכת הבנקאות, ינואר 2019 עד מרץ 2024 | אחוזים

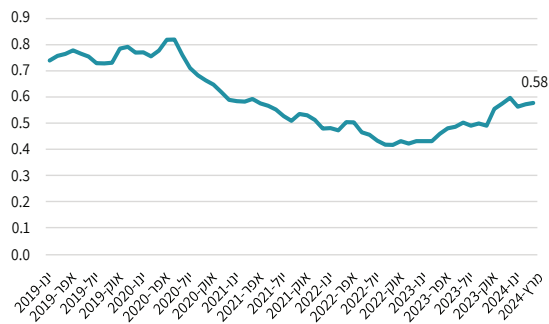
המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

בהתאם ליציבות שנרשמה בשנת 2023 בשיעור המימון ובשיעור ההחזר מההכנסה הממוצעים, גם שיעור ההלוואות שניתנו בשיעורי מימון גבוהים (60%-75%) ושיעורי החזר מהכנסה גבוהים (40%-30%), היו לאורך שנת 2023 יציבים, אך בראייה היסטורית מדובר בשיעור גבוה יחסית של הלוואות אלה וזאת על רקע מגמת העלייה שהחלה מהמחצית השנייה של 2019 בשיעור זה, שמייצג הלוואות "מסוכנות" יותר (איור ה'-21). כמו כן נמצא שיעור הפיגורים מעל 90 יום באשראי לדיוור מסוף הרבעון הראשון של שנת 2023 במגמת עלייה והוא עומד נכון למרץ 2024 על כ-0.58%, שיעור דומה לזה שנצפה בתחילת משבר הקורונה, אך עדיין נמוך בראייה היסטורית (איור ה'-22). ייתכן שהעלייה בהיקף המיחזורים, עוד קודם למלחמה הייתה אפקטיבית עבור הלווים וסייעה להם לעמוד בנטל החוב, על אף עלייתו נוכח עליית ריבית בנק ישראל. בנוסף גיבש הפיקוח על הבנקים עם פרוץ מלחמת "חרבות ברזל" מתווה סיוע שאומץ על ידי מערכת הבנקאות ושאפשר ללווים שנפגעו מהמלחמה, בין היתר, את דחיית תשלומי ההלוואות ללא ריבית, כך שייתכן שצעדים אלה, בשילוב עם צעדי סיוע נוספים שנקט כל בנק ובנק, סייעו ללווים להימנע מכניסה לכשל ובהתאם לכך שיעור הפיגורים נשאר עדיין ברמה נמוכה באופן יחסי לעבר.

בשנת 2023 חלה יציבות בשיעור ההלוואות בשיעורי מימון ושיעורי הכנסה גבוהים, ואילו בשיעור הפיגורים חלה עלייה, אך זו עדיין נמוכה בראייה היסטורית

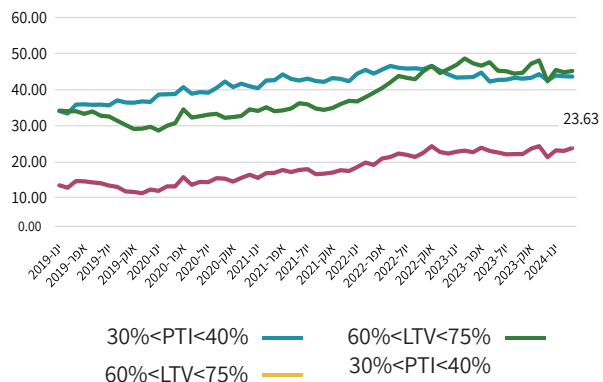
איור ה' - 22

שיעור הפיגורים (מעל 90 יום),
סך מערכת הבנקאות,
ינואר 2019 עד מרץ 2024 | אחוזים

איור ה' - 21

משקל הלוואות בשיעורי מימון ובשיעור החזר גבוהים,
סך מערכת הבנקאות,
ינואר 2019 עד מרץ 2024 | אחוזים

המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים

אשראי עסקי

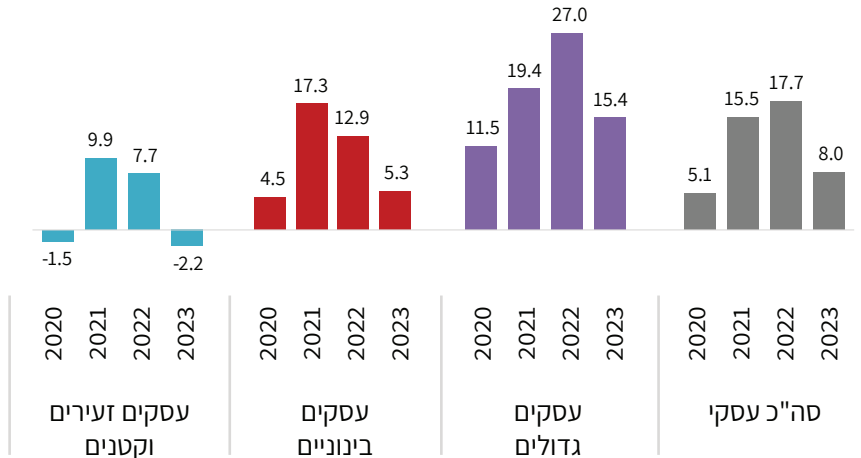
מגזרי פעילות פיקוחיים

הצמיחה באשראי העסקי הואטה בשנת 2023 בצורה משמעותית והיא עומדת על כ-8% (בהשוואה לכ-18% בשנת 2022). ההאטה בצמיחת האשראי העסקי נצפתה בכלל מגזרי הפעילות וביתר שאת במגזר העסקים הזעירים והקטנים, שם חל אף צמצום ביתרת האשראי (איור ה'-23, לוח 19), משום שהוא רגיש יותר לשינויים בריבית ולזעזועים מקרו כלכליים, בדומה לאשראי למשקי הבית. האשראי העסקי שהועמד בשנת 2023 מהווה כשליש מיתרת האשראי העסקי הכוללת. שליש נוסף מוגדר כ"הלוואות מתחדשות" והיתר הועמד בשנים קודמות (לעומת האשראי לדיוור, שרובו הועמד לפני יותר מ-5 שנים; לוח 14).

יש האטה בצמיחת האשראי העסקי הכולל, כאשר במגזר העסקים הזעירים והקטנים אף חל צמצום

איור ה' - 23

שיעור השינוי ביתרת האשראי (פעילות בישראל) לפי מגזרי פעילות, סך מערכת הבנקאות, 2020 עד 2023 | אחוזים

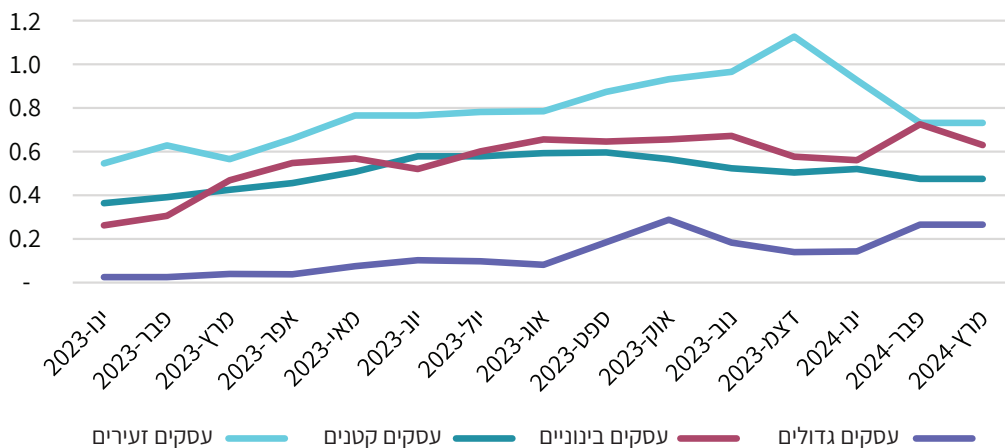
המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

ההרעה בסביבה המקרו כלכלית בשנת 2023 בשילוב עם השלכותיה של מלחמת "חרבות ברזל" הביאו במהלך שנת 2023 לעלייה בשיעור האשראי בפיגור (מעל 90 יום), בפרט במגזר העסקים הזעירים והגדולים. נציין כי ברבעון הראשון של שנת 2024 נצפתה גם במגזר העסקים הבינוניים מגמת עלייה, לעומת ירידה במגזר העסקים הזעירים (ייתכן שבזכות תכניות הסיוע השונות למגזר העסקים הזעירים), כאשר שיעור זה עודנו נמוך (איור ה'-24). עלייה זו מצביעה על העלייה בסיכון האשראי בתיק העסקי, אשר נובעת בעיקר מהשפעות המלחמה.

לאורך שנת 2023 חלה עלייה בשיעור האשראי בפיגור מעל 90 יום בכל מגזרי הפעילות

איור ה' - 24

שיעור האשראי בפיגור מעל 90 יום לפי מגזרי פעילות - פעילות בישראל, סך מערכת הבנקאות, ינואר 2023 עד מרץ 2024 | אחוזים

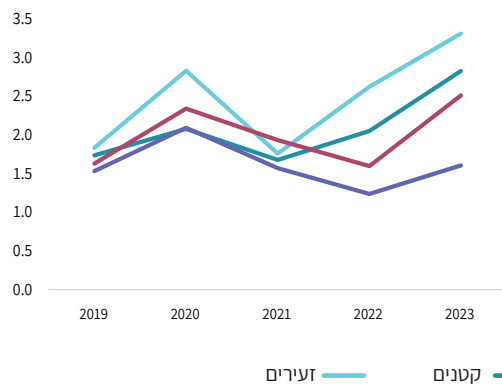
המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

בשנת 2023 נרשמה עלייה בהוצאה להפסדי אשראי בכל מגזרי הפעילות (איור ה'-25) ובהתאם עלה שיעור ההפרשה ביחס לסך האשראי בכל מגזרי הפעילות (איור ה'-26). עיקר ההוצאה לאורך כל שנת 2023 הינה בגין הוצאה קבוצתית ונובעת מסיבות שונות: במחצית הראשונה נבע הגידול בהוצאה הקבוצתית מהרעה בסביבה המקרו כלכלית ועליית נטל החוב של הלווים ובמחצית השנייה נובעת עיקר העלייה בהוצאה מעליית חוסר הוודאות נוכח השפעותיה של מלחמת "חרבות ברזל".

חלה עלייה בהוצאות להפסדי אשראי בכל מגזרי הפעילות. עיקר העלייה התרחשה במחצית השנייה, בגלל המלחמה ומקורה בעלייה בשיעור ההפרשה הקבוצתית

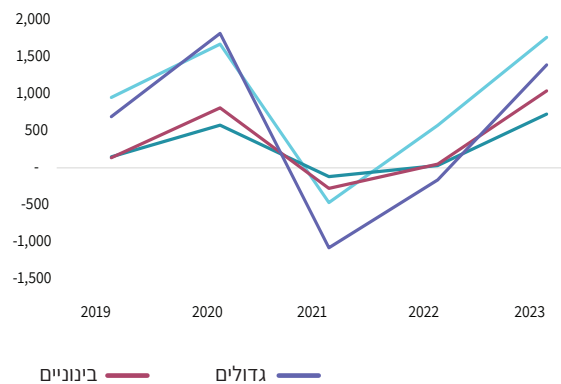
איור ה' - 26

שיעור ההפרשה להפסדי אשראי מסך האשראי, סך מערכת הבנקאות, 2019 עד 2023 | אחוזים

איור ה' - 25

סך ההוצאה להפסדי אשראי, סך מערכת הבנקאות, 2019 עד 2023 | מיליוני ש"ח

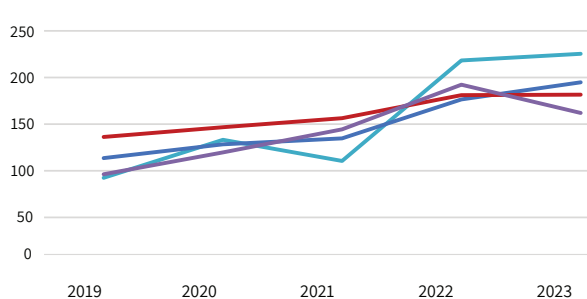
המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים

מבחינת אשראי בעייתי (אשראי לא צובר, נחות או בהשגחה מיוחדת), שיעורו ביחס לסך האשראי עלה בכל מגזרי הפעילות. בעוד שהאשראי הבעייתי גדל ב-37%, האשראי שאינו צובר ריבית והאשראי בפיגור מעל 90 יום (שמהווים אומדן ל-NPL), גדלו ב-50%. אף על פי כן נותר ברוב המגזרים חלקו של האשראי הבעייתי מסך האשראי נמוך ביחס למשבר הקורונה (איור ה'-27). יחס הכיסוי (שמחושב כיתרת ההפרשה להפסדי אשראי מסך האשראי שאינו צובר ריבית ואשראי צובר בפיגור מעל 90 יום), עלה בהשוואה לשנת 2022 כמעט בכל מגזרי הפעילות (איור ה'-28). המשמעות היא כי מערכת הבנקאות הגדילה את הכרית להפסדי אשראי וזו לא נשחקה. אחד הגורמים העיקריים שמסבירים את המגמה השונה שנצפתה במגזר העסקים הגדולים הוא שחלק ניכר מהאשראי למגזר זה שייך לענף הבינוי והנדל"ן, שם דווקא היחס נשחק (אך הוא עומד עדיין על רמה גבוהה; ראו הסבר בהמשך הפרק ואיור ה'-31).

בשנת 2023 חלה עלייה בשיעור האשראי הבעייתי, אך הוא עדיין נמוך בהשוואה לתקופת הקורונה ברוב מגזרי הפעילות. כמו כן עלה יחס הכיסוי ברוב מגזרי הפעילות

איור ה' - 28

יחס הכיסוי* לפי מגזרי פעילות,
סך מערכת הבנקאות,
אחוזים | 2019 עד 2023

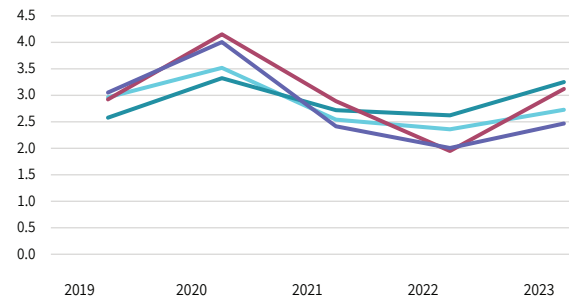

* יחס הכיסוי = סך ההפרשה להפסדי אשראי מסך האשראי שאינו צובר ריבית + אשראי צובר בפיגור מעל 90 יום.

גדולים בינוניים קטנים זעירים

איור ה' - 27

שיעור האשראי הבעייתי מסך האשראי
לפי מגזרי פעילות, סך מערכת הבנקאות,
אחוזים | 2019 עד 2023

המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים

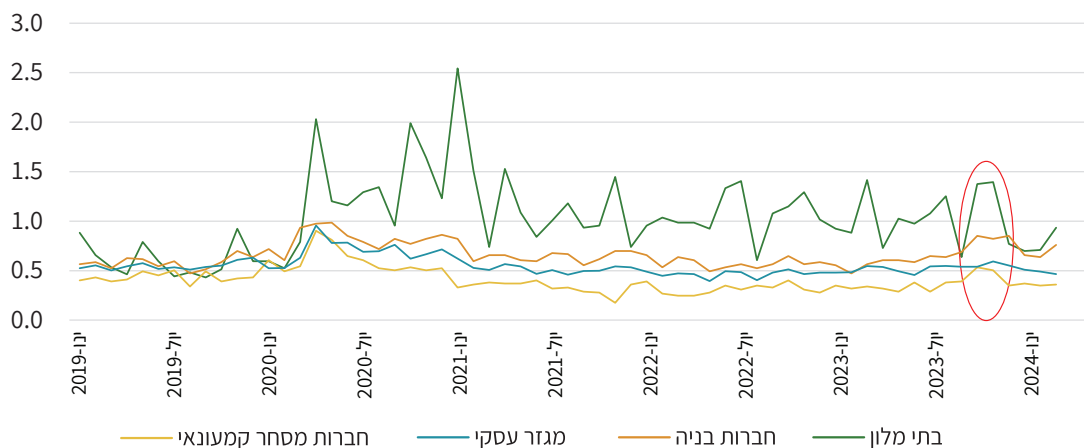
ענפי משק

מלחמת "חרבות ברזל" השפיעה באופן מיידי על כלל המשק, אך עם הימשכותה חוו רוב ענפי המשק התאוששות כמעט מלאה, אך יש ענפים במשק שעדיין מתמודדים עם קשיים מהותיים, ביניהם קשוי גיוס מקורות מימון ובפרט בענף בתי המלון (כפי שעולה מסקר המגמות של הלמ"ס; איור ה'-29).²³

פרוץ המלחמה הביא איתו קושי בגיוס מקורות מימון

התפלגות קשוי מימון בסקר מגמות לפי ענפים של האשראי הבנקאי,¹ ינואר 2019 עד מרץ 2024

איור ה' - 29

¹ הנתונים נמדדו לפי סקאלה הנעה בין 0-3, לפי רצף של דרגת החומרה של המגבלה (ממגבלה קלה עד קשה).
מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

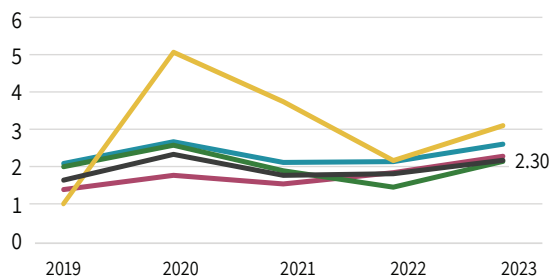
²³ להרחבה ראו פרק ב' בדוח בנק ישראל.

מבחינת איכות תיק האשראי העסקי, חלה הרעה בכל מדדי איכות האשראי: ההוצאות להפסדי אשראי עלו בכל ענפי המשק ובפרט בענף הבינוי והנדל"ן ובענף המסחר (איור ה'-30). עיקר ההוצאה הינה בגין ההפרשה להפסדי אשראי, כך ששיעור ההפרשה מסך האשראי הגיע לרמה דומה לזו שנצפתה במשבר הקורונה בשנת 2020 (איור ה'-31). ההוצאה להפסדי אשראי בשנת 2023 הושפעה בעיקר מהגדלת ההפרשה הקבוצתית להפסדי אשראי, בשל התאמות בגין השפעות מקרו כלכליות (עלייה בסבירות להאטה כלכלית בשל סביבת ריבית גבוהה לאורך זמן ובשל השלכות המלחמה). עלייה זו חלה, בין היתר, על רקע העלייה בהיקף האשראי הבעייתי (איור ה'-32). יחס הכיסוי (יתרת ההפרשה להפסדי אשראי מסך האשראי שאינו צובר ריבית ואשראי בעייתי בפיגור מעל 90 יום),²⁴ ירד מעט בהשוואה לשנת 2022 (בניכוי בינוי ונדל"ן היחס עלה; איור ה'-33). ההסבר לירידה ביחס הכיסוי בבינוי ונדל"ן הוא שעל אף שההפרשה להפסדי אשראי עלתה, כלומר הבנקים ממשיכים להחזיק עבור ענפי הבינוי והנדל"ן כרית גדולה, האשראי שאינו צובר ריבית והאשראי בפיגור מעל 90 יום גדלו יותר ולכן היחס ירד (כלומר, בענף זה חלה שחיקה בכרית, אך היא עדיין נאותה).

חלה עלייה בהוצאות להפסדי אשראי בכל ענפי המשק ובפרט בענף הבינוי והנדל"ן ובענף המסחר. עיקר העלייה מקורה בעלייה בשיעור ההפרשה, שהגיעה לרמה דומה לזו שנצפתה בתקופת הקורונה

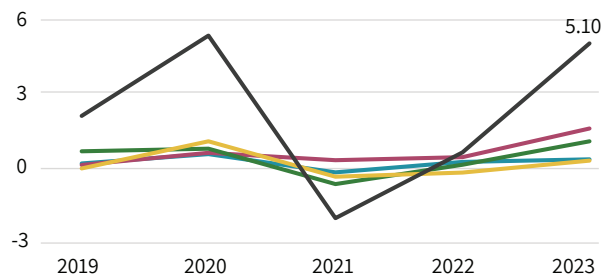
איור ה' - 31

שיעור ההפרשה להפסדי אשראי מסך האשראי
לפי ענפי משק מרכזיים, סך מערכת הבנקאות,
אחוזים | 2019 עד 2023

איור ה' - 30

הוצאות להפסדי אשראי לפי ענפי משק מרכזיים,
סך מערכת הבנקאות,
מיליארדי ש"ח | 2019 עד 2023

— סה"כ מסחרי — מסחר — תעשייה וחרושת — בניין ונדל"ן — בתי מלון, שירותי הארחה ואוכל

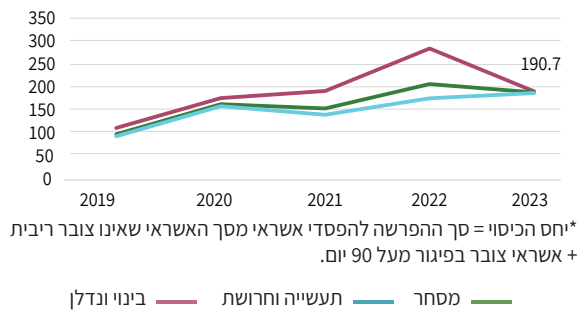
המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים

²⁴ אשראי בעייתי נחלק לאשראי צובר ושאינו צובר. אשראי שאינו צובר ואשראי צובר בפיגור מעל 90 יום מייצגים אומדן ל-NPL, שהינו מדד "אובייקטיבי" לאשראי בעייתי בין הבנקים השונים ולכן מצאנו לנכון לשבץ אותו במכנה (פיגור של עד 90 יום לעיתים הינו פיגור טכני בלבד). יצוין כי רוב האשראי הבעייתי הוא דווקא אשראי צובר שאינו בפיגור מעל 90 יום.

חלה עלייה בשיעור האשראי הבעייתי, אך הוא עדיין נמוך בהשוואה לתקופת הקורונה. כמו כן ירד יחס הכיסוי מעט לאור הירידה ביחס זה בענף בינוי ונדל"ן

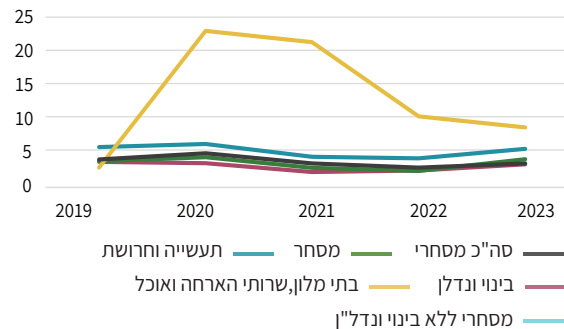
איור ה' - 33

יחס הכיסוי*, סך מערכת הבנקאות, אחוזים | 2019 עד 2023

איור ה' - 32

שיעור האשראי הבעייתי מסך האשראי לפי ענפי משק מרכזיים, סך מערכת הבנקאות, אחוזים | 2019 עד 2023

המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים

במהלך הרבעון הראשון של שנת 2024 פרסמו חברות הדירוג S&P ו-Moody's הערכה על עמידות הבנקים בישראל וקבעו ביחס לתיק האשראי כי ענף הבינוי והנדל"ן, שמהווה כ-40% מהאשראי העסקי (ו-19% מסך האשראי לציבור; לוח 17), הוא בין הענפים עם הסיכון הגבוה ביותר נוכח המלחמה (כמו גם ענף התיירות, ענפי השירותים ומגזר העסקים הזעירים והקטנים). עם זאת הביקוש המובנה הגבוה לאשראי לדיור, שמהווה כ-37% מסך האשראי ושיעורי המימון הנמוכים של האשראי לדיור (לאור אמות מידה שמרניות של חיתום ופיקוח הדוק של הפיקוח על הבנקים), מסייעים בהפחתת הסיכון של הבנקים. חברות הדירוג התייחסו לחולשות שקיימות בענף הבינוי והנדל"ן - התמודדות עם מחסור בעובדים, חשיפה לקרקעות ולנדל"ן מניב (להרחבה ראו תיבה ה'-1 בסקירה זו ופירוט נוסף בהמשך הפרק).

ענף הבינוי והנדל"ן

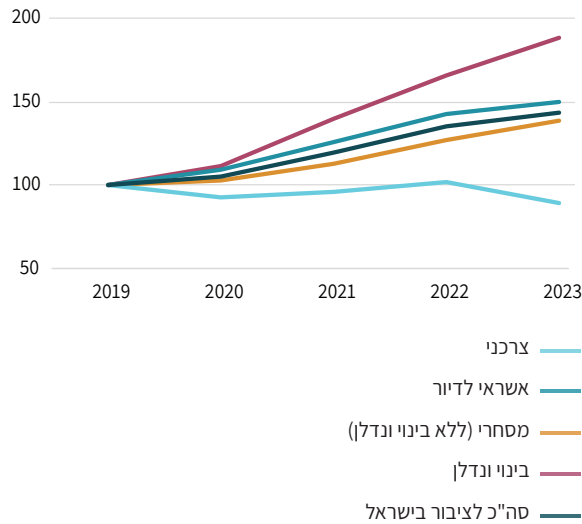
ענף הבינוי והנדל"ן מהווה נכון לסוף שנת 2023 כ-40% מהאשראי העסקי (איור ה'-34 וכ-20% מסך האשראי לציבור בישראל) והוא שהוביל את צמיחת תיק האשראי בישראל (איור ה'-35). **קצב הגידול באשראי לענפי הבינוי והנדל"ן המשיך בשנת 2023 להיות גבוה ועמד על כ-14% (קצב הצמיחה היה גבוה במיוחד ברבעון הראשון של השנה והואט בהמשכה), קצב גבוה ביחס לשאר הענפים, אם כי נמוך יותר מקצב הצמיחה בשנת 2022, שעמד על כ-18.6%.** התמתנות זו בקצב הגידול באשראי לבינוי ונדל"ן מוסברת בעיקר על ידי ההתמתנות בפעילות בשוק הדיור וההאטה במכירת דירות, לצד התייקרות עלויות המימון וכן האטה בענף ההייטק, שהביאה להאטה בשוק הנדל"ן למשרדים והאטה ברבעון האחרון של שנת 2023 כתוצאה ממלחמת "חרבות ברזל".²⁵

²⁵ להרחבה אודות השפעות המלחמה על הפעילות בענף הבינוי ראו [פרק ה' בדוח בנק ישראל לשנת 2023](#).

הענף המוביל באשראי העסקי הינו ענף הבינוי והוא זה שהוביל את צמיחת תיק האשראי (בשילוב עם ענף הנדל"ן)

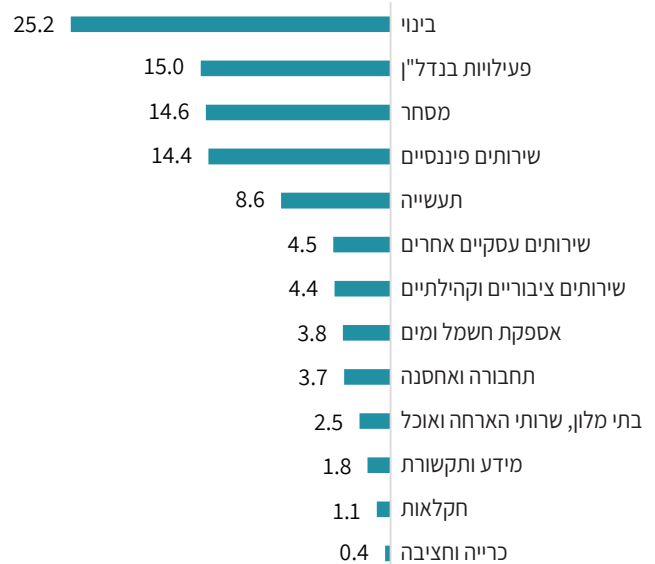
איור ה' - 35

התפתחות יתרת האשראי המאזני בענפי משק מרכזיים (פעילות בישראל), סך מערכת הבנקאות, 2019 עד 2023 | דצמבר 2019 = 100

איור ה' - 34

התפלגות יתרת האשראי המאזנית לפי ענפי משק, סך מערכת הבנקאות, דצמבר 2023 | אחוזים

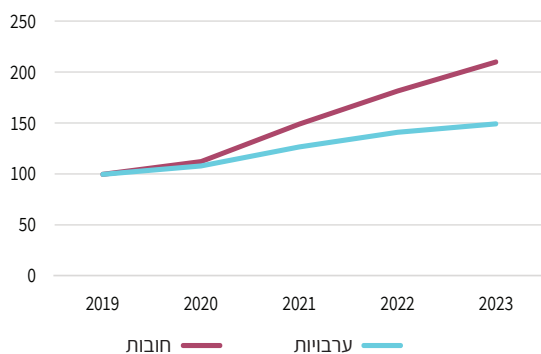
המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים

האשראי לבינוי ונדל"ן עמד בסוף שנת 2023 על סך של כ-296 מיליארד ש"ח (איור ה'-35), כ-34% ממנו הינו אשראי למימון קרקעות (איור ה'-36). הגידול המואץ ביתרת האשראי בענף הבינוי והנדל"ן מצביע על עלייה בסיכון האשראי במערכת הבנקאות לענף זה, בפרט נוכח סביבת הריבית והשפעתה של מלחמת "חרבות ברזל" (להרחבה ראו תיבה ה'-1 בסקירה זו). האשראי לבינוי מורכב בעיקר מאשראי לקרקעות ומאשראי לפרויקטים בתהליכי בנייה (בעיקר למגורים), כאשר האחרון מורכב מחובות שהבנק מעמיד לקבלנים ומערביות חוק המכר שהבנק מעמיד עבור רוכשי הדירות. על רקע ההאטה במכירות ניתן לראות האטה גם בקצב הגידול בערביות חוק המכר שמעמיד הבנק. עם זאת ממשיך החוב לענף הבינוי לצמוח בקצב מהיר, בפרט בהשוואה לסך התיק העסקי ולתיק לדיור, נוכח צרכי האשראי הגדלים לצורך קידום הפרויקטים, בפרט על רקע ההאטה ממכירות ובהתאם ההאטה בכניסתם של כספי המכירות (איור ה'-37).

החוב בענף הבינוי גדל מהר יותר מהאשראי החוץ-מאזני (ובפרט ערבויות חוק מכר)

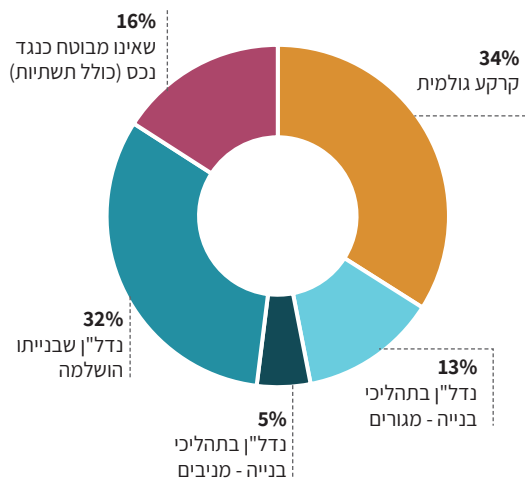
איור ה' - 37

התפתחות האשראי הבנקאי בענף הבינוי (חובות וערבויות), סך מערכת הבנקאות, 100 = 2019 עד 2023

איור ה' - 36

התפלגות סיכון האשראי המאזני לענף הבינוי והנדל"ן, סך מערכת הבנקאות, דצמבר 2023 | אחוזים

המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים

3. סיכון הנזילות

במהלך שנת 2023 חל שיפור במדדי הנזילות השונים והם נמצאים ברמה גבוהה מדרישת הסף שנקבעה על ידי הפיקוח על הבנקים. בחלקה הראשון של השנה הגדיל בנק ישראל משמעותית את היקף הנפקות המק"מ,²⁶ זאת על רקע היקפי הביקוש הגבוהים²⁷ דבר שהביא לקיטון בפיקדונות המוניטרים של התאגידים הבנקאים. לצד זאת נמשכה על רקע הרמה הגבוהה של הריבית במשק הסטה של כספי הציבור לתקופות פיקדון ארוכות יותר. במקביל עקב בנק ישראל אחר ההתפתחויות בסיכון הנזילות בחו"ל, בין היתר על רקע משבר הבנקים בארה"ב ובאירופה (להרחבה ראו תיבה ה'-2 בסקירה זו). ברבעון האחרון של השנה פרצה מלחמת "חברות ברזל". הגידול הניכר בהוצאות הממשלה בעקבות המלחמה הביא לגידול בפיקדונות הציבור ולגידול בהנפקות אג"ח ממשלתי. הגידול בפיקדונות הציבור לא לווה בגידול דומה ביתרת האשראי והביא לגידול בפיקדונות המוניטרים בבנק ישראל, על חשבון הנפקות מק"מ. בנוסף נראה כי ברבעון האחרון העדיף הציבור להחזיק פיקדונות לטווחים קצרים יותר, ככל הנראה נוכח העלייה בסביבת אי-הוודאות.

כחלק מניהול סיכון הנזילות, נקבעו במסגרת באזל III שני יחסי נזילות סטנדרטיים שבהם נדרשים הבנקים לעמוד. הראשון הוא יחס כיסוי הנזילות (LCR – Liquidity Coverage Ratio),²⁸ שנועד לבחון האם יש לבנקים כרית נזילות מספקת כדי לעמוד בתרחיש קיצון משמעותי שנמשך 30 ימי קלנדריים. היחס השני הוא יחס המימון היציב נטו (NSFR – Net Stable Funding Ratio),²⁹ שנועד לבחון האם הבנקים שומרים על פרופיל מימון יציב בהתאם להרכב נכסיהם המאזניים ולפעילויותיהם החוץ-מאזניות. עמידה ביחס זה מצביעה על כך שיש די מקורות מימון יציבים זמינים כדי לעמוד במימון הנדרש (בהסתכלות קדימה לטווח של שנה אחת). עמידה בשני היחסים הללו בורזמנית ממתנת את סיכון הנזילות שעלול להיגרם כתוצאה משינויים בלתי צפויים בתזרימי המזומנים.

במהלך שנת 2023 חל שיפור ביחס כיסוי הנזילות שהגיע בעיקר במהלך הרבעון האחרון של השנה. ברבעון הראשון חל קיטון ביחס זה בהשוואה לדצמבר אשתקד, אולם ברבעונים העוקבים של השנה חל שיפור. יחס כיסוי הנזילות נאמד בכ-137% בסוף שנת 2023, בהשוואה ל-133% בסוף שנת 2022 והוא גבוה משמעותית מהדרישה המזערית שקבע הפיקוח על הבנקים (איור ה'-38). בתחילת שנת 2023 חלה ירידה ביחס כיסוי הנזילות, כאשר חל קיטון הן במלאי הנכסים הנזילים באיכות גבוהה והן בתזרים היוצא נטו, אולם הקיטון במלאי הנכסים הנזילים היה משמעותי יותר. הקיטון במלאי הנכסים הנזילים באיכות גבוהה נבע בעיקר מירידה בהיקף הפיקדונות המוניטרים בבנק ישראל, שקוזה בחלקה על ידי גידול בהיקף אחזקות המק"מ בבנקים (שהגיע בשילוב עם עלייה בהנפקות המק"מ של בנק ישראל). הקיטון בתזרים היוצא נטו נבע מפעילות הבנקים במט"ח שהביאה לגידול בתזרים הנכנס, בשילוב עם הסטה של פיקדונות הציבור (בעיקר קמעונאים ועסקים קטנים) לתקופות ארוכות של יותר מ-30 יום ועלייה ברכישת מק"מ על ידי הגופים המוסדיים, שהביאו לקיטון מתון יותר בתזרים היוצא.

²⁶ מק"מ הוא נייר ערך שבנק ישראל מוכר לתקופות קצרות (עד כשנה), אשר באמצעותו יכול בנק ישראל להזרים או לספוג נזילות. ניירות ערך אלה מונפקים לציבור הרחב וניתן לסחור בהם בבורסה לניירות ערך. המק"מ מונפק בכל חודש, כך שבכל נקודת זמן יש 12 סדרות מק"מ שחירות עד טווח של שנה. תשואות המק"מ מסייעות בחישוב ציפיות הציבור לאינפלציה וכך – בניהול המדיניות המוניטרית לטווחים של עד שנה.

²⁷ לפירוט בנוגע לעלייה בביקוש למק"מ והגדלת מכרזי המק"מ, ראו הודעה של בנק ישראל מתאריך 24.11.2022 "[הגברת תדירות מכרזי המק"מ של בנק ישראל](#)".

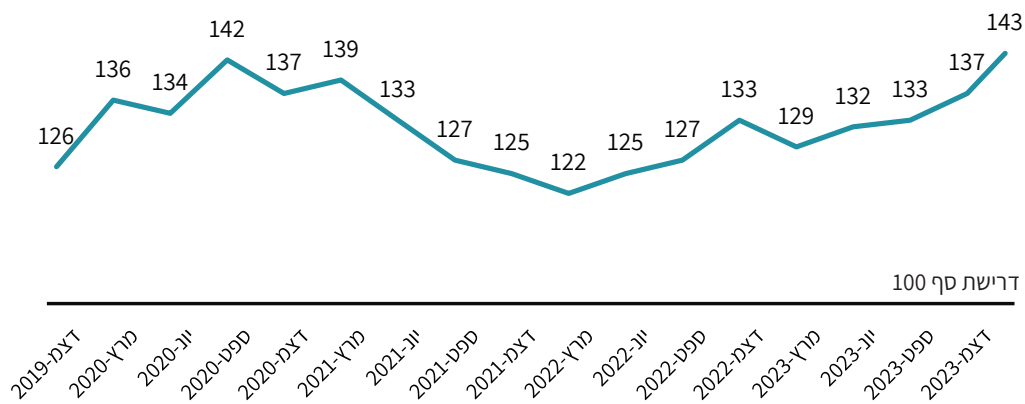
²⁸ הממד יחס כיסוי הנזילות פותח בידי ועדת באזל במטרה לקדם את העמידות קצרת הטווח של פרופיל הנזילות בתאגידים הבנקאים. היחס מראה מהי כמות הנכסים הנזילים האמיתיים שתאגידים צריכים להחזיק כדי לשרוד בתרחיש קיצון משמעותי שנמשך 30 ימי קלנדריים. יחס כיסוי הנזילות מורכב משני רכיבים: במונה – מלאי הנכסים הנזילים האמיתיים (HQLA, High Quality Liquid Assets). מלאי זה בנוי משתי רמות של נכסים: רמה 1 – נכסים איכותיים שהיקף החזקתם אינו מוגבל; ורמה 2 – נכסים שהיקף החזקתם מוגבל ל-40% ממלאי הנכסים הנזילים האמיתיים. (רמה זו מחולקת לשתי רמות משנה: 2 ו-2ב; היקף החזקתם של נכסים ברמה האחרונה מוגבל ל-15%). במכנה – סך תזרים המזומנים היוצא נטו, דהיינו, סך תזרים המזומנים היוצא הצפוי בתרחיש הקיצון בניכוי סך תזרים המזומנים הנכנס הצפוי באותו תרחיש. את סך תזרים המזומנים היוצא הצפוי מחשבים על ידי הכפלת היתרות של קטגוריות או של סוגים שונים של התחייבויות מאזניות וחוץ-מאזניות בשיעורי משיכתן הצפויים (drawn down or run off). את סך תזרים המזומנים הנכנס הצפוי מחשבים על ידי הכפלת היתרות של חייבים חוזיים (contractual receivables) בשיעורי קבלתן הצפויים בתרחיש, עד לרף מצטבר של 75% מסך תזרים המזומנים היוצא הצפוי.

²⁹ מטרתו של יחס המימון היציב נטו הינה לשפר את יציבותו של פרופיל המימון של מערכת הבנקאות בטווח הארוך על ידי דרישה שמימון פעילות הבנק תיעשה בעיקרה על ידי מקורות מימון עמידים באופן יחסי וארוכי טווח (של שנה ויותר). יחס המימון היציב נטו מורכב משני רכיבים: במונה – סך מימון יציב זמין (ASF, Available amount of stable funding) – החלק מההון ומההתחייבויות שניתן להסתמך עליו כמקור מימון על פני אופק זמן של שנה ויותר. במכנה – סך מימון יציב נדרש (RSF, Required amount of stable funding) – סך הנכסים (לרבות חשיפות חוץ-מאזניות) שבנק צפוי להידרש לממן על פני אופק זמן של שנה ויותר ולפיכך יש להחזיק כנגדו מימון יציב זמין.

לאחר הרבעון הראשון ועד לסוף הרבעון השלישי של השנה, המשיך בנק ישראל להגדיל את יתרות המק"מ על חשבון הפיקדונות המוניטרים בהיקפים נמוכים יותר, כך שהקטון בהיקף מלאי הנכסים הנזילים באיכות גבוהה האט (תוך שינוי תמהיל בין פיקדונות מוניטרים לאחזקות במק"מ). לצד זאת נרשם קטון מהיר מעט יותר בתזרים היוצא נטו ל-30 יום, בשל קטון בפיקדונות המוסדיים והסיטונאים הלא-פיננסיים, כך שחל שיפור קל ביחס כיסוי הנזילות. ברבעון הרביעי חלה עלייה במלאי הנכסים הנזילים, בעיקר בשל גידול בסעיף מזומנים ופיקדונות בבנק ישראל (על רקע הזרמות הממשלה לפיקדונות הציבור נוכח הגידול בהוצאות הממשלה בעקבות המלחמה, שהגדילו את פיקדונות הציבור, ללא גידול דומה ביתרת האשראי) ועלייה בסעיף ניירות ערך סחירים כשירים (בעיקר רכישה של אג"ח ממשלתי על ידי התאגידים הבנקאים; להרחבה ראו פרק ב' בסקירה זו). הגידול בפיקדונות הציבור, בעיקר ביתרות העו"ש, הביא לגידול בתזרים היוצא, אך בקצב מתון יותר (איור ה'-39). שינוי המגמה בהתפתחות של מלאי הנכסים הנזילים באיכות גבוהה, לצד ההאטה ביתרת האשראי, הובילו בסוף שנת 2023 ובתחילת שנת 2024 לשיפור ביחס כיסוי הנזילות. נציין כי בחודשים הראשונים של שנת 2024 המשיך הצמצום בהנפקות מק"מ של בנק ישראל לצד גידול בפיקדונות מוניטרים. בנוסף תמך הגידול ברכישת אג"ח ממשלתי על ידי התאגידים הבנקאים בהמשך העלייה במלאי הנכסים הנזילים באיכות גבוהה. לצד זאת נרשם קטון מתון בתזרים המזומנים היוצא נטו, בעיקר בשל ירידה קלה בפיקדונות סיטונאים לא פיננסיים ומוסדיים, כך שבתחילת שנת 2024 נרשמה עלייה נוספת ביחס כיסוי הנזילות ל-143%.

לאחר הרבעון הראשון של שנת 2023 חל שיפור ביחס כיסוי הנזילות כאשר עיקר העלייה הגיעה ברבעון האחרון של השנה

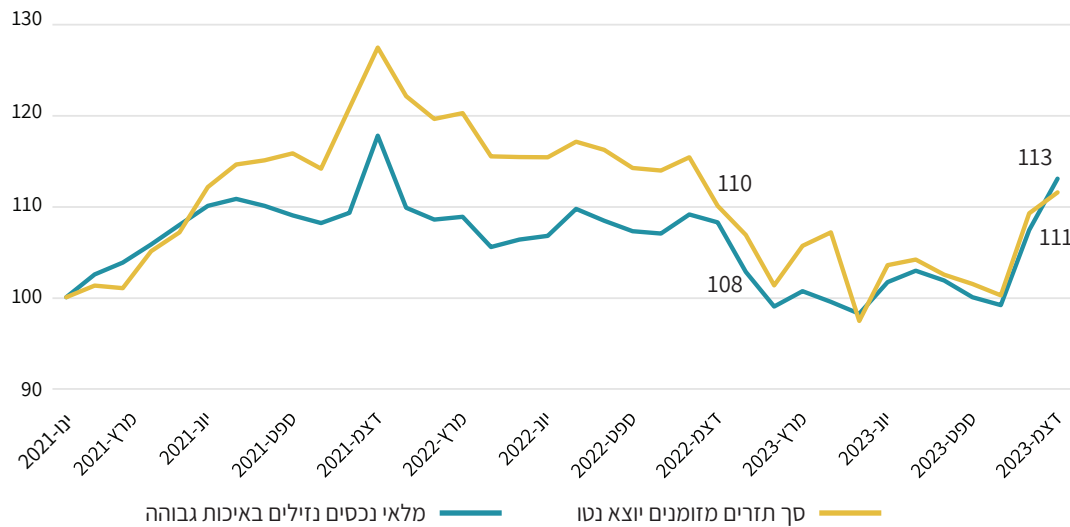
איור ה' - 38 | יחס כיסוי הנזילות (LCR), סך מערכת הבנקאות, ספטמבר 2019 עד פברואר 2024 | אחוזים

מקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

ברבעון הרביעי של שנת 2023, חל שינוי במגמה ונרשם גידול מהיר יותר במלאי הנכסים הנזילים באיכות גבוהה על פני הגידול בתזרים היוצא נטו ל-30 יום

איור ה' - 39 התפתחות היקף הנכסים הנזילים באיכות גבוהה (HQLA) והיקף תזרים היוצא נטו, סך מערכת הבנקאות, ינואר 2021 עד דצמבר 2023 | ינואר 2021=100

מקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

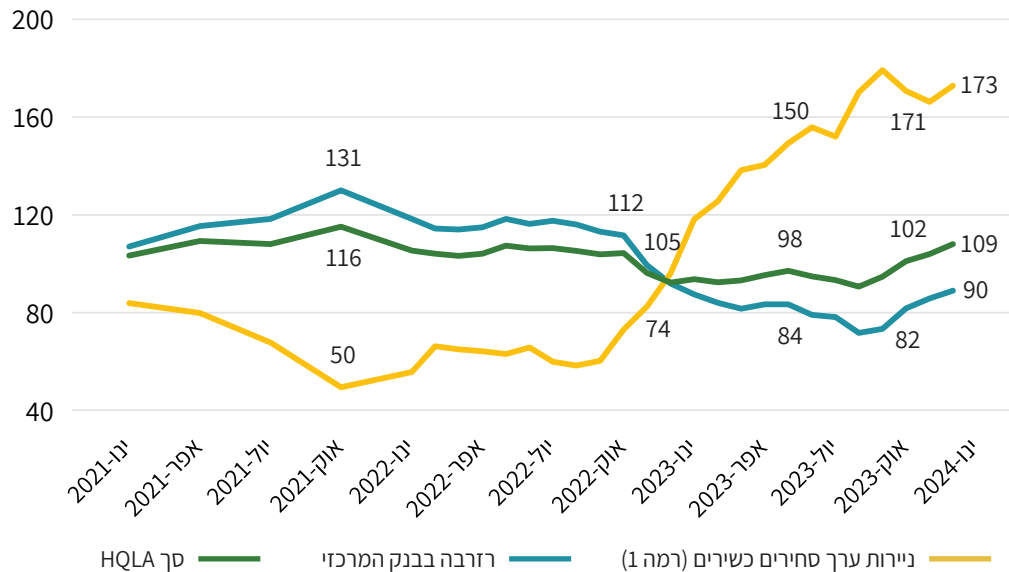
כפי שצוין לעיל, מלאי הנכסים הנזילים באיכות גבוהה (HQLA)³⁰ ירד מעט במהלך שנת 2023 (איורים ה'-41-40). הירידה במהלך השנה הסתכמה בכ-15 מיליארד ש"ח. עיקר הירידה נובעת מקיטון של 122 מיליארד ש"ח בסעיף מזומנים ופיקדונות בבנק ישראל, שקוזז בעלייה של 84 מיליארד ש"ח בסעיף ניירות ערך סחירים כשירים. ברבעון האחרון חל שינוי מגמה ונרשמה עלייה גם בסעיף מזומנים ופיקדונות בבנק ישראל (15 מיליארד ש"ח ברבעון הרביעי של שנת 2023), בעיקר בשל הגידול בפיקדונות הציבור. סעיף ניירות ערך סחירים וכשירים גדל במשך שנת 2023 כאשר בשלושת הרבעונים הראשונים נבעה העלייה בעיקר מהגידול האמור באחזקות מק"מ של התאגידים הבנקאים. ברבעון האחרון נבע הגידול בסעיף זה עקב העלייה בהוצאות הממשלה על רקע המלחמה, כך שנרשם גידול משמעותי בהנפקות אג"ח ממשלתי וגידול באחזקותם על ידי התאגידים הבנקאים, שקוזזה מעט בירידה באחזקות במק"מ. בחודשיים הראשונים של שנת 2024 נמשכה המגמה שהחלה ברבעון הרביעי של 2023: חל גידול של 32 מיליארד ש"ח בסך הנכסים הנזילים באיכות גבוהה שנובע כמעט כולו מעלייה בסעיף מזומנים ופיקדונות בבנק ישראל (כ-30 מיליארד ש"ח). עלייה זו הביאה כאמור בחודש פברואר 2024 לעלייה נוספת ביחס כיסוי הנזילות ל-143%.

³⁰ הקיטון האמור מתייחס למלאי הנכסים באיכות גבוהה במט"י.

החל מהרבעון האחרון של שנת 2023, ניכרת עלייה במלאי הנכסים הנזילים באיכות גבוהה שנובעת בעיקרה מגידול בסעיף הפיקדונות שמוחזקים בבנק ישראל

איור ה' - 40

התפתחות היקף סך נכסים נזילים באיכות גבוהה (HQLA) ורכיבים עיקריים מתוכו, סך מערכת הבנקאות, ינואר 2021 עד פברואר 2024 | ינואר 2021=100

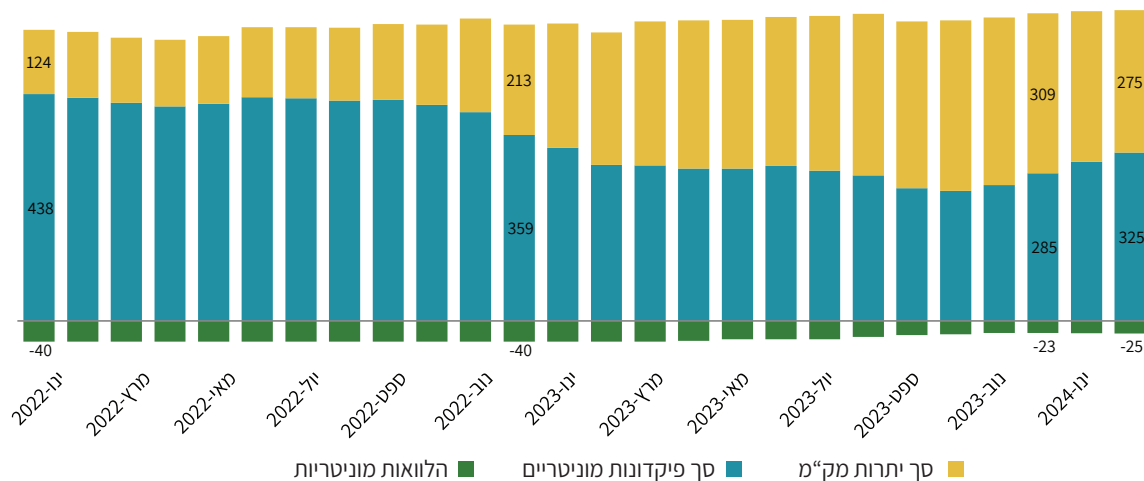
¹ כהגדרתם בהוראת ניהול בנקאי תקין 221.

מקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

מהרבעון האחרון של שנת 2023 חל גידול בפיקדונות מוניטריום על חשבון הנפקות מק"מ

איור ה' - 41

סך פיקדונות והלוואות מוניטריות וסך יתרות מק"מ, ינואר 2022 עד פברואר 2024 | מיליארדי ש"ח

מקור: החטיבה למידע ולסטטיסטיקה בבנק ישראל.

יחס המימון היציב נטו נשחק לאורך שלושת הרבעונים הראשונים של שנת 2023, כאשר במהלך הרבעון הרביעי של השנה חלה התאוששות קלה ביחס, אשר קיזזה מעט את השחיקה והוא עומד על כ-123% בהשוואה ל-126% בחודש דצמבר 2022 (איור ה'-42). הירידה ביחס זה בהשוואה לחודש דצמבר 2022, נובעת מגידול בפריטי המימון היציב הנדרש (גידול שנתי של 5.6%), בעיקר על רקע הגידול ביתרת ההלוואות, מול גידול שנתי של כ-2.9% בלבד בפריטי המימון היציב הזמין (איור ה'-43). ברבעון האחרון חלה עלייה ביחס זה, על רקע גידול בפיקדונות קמעונאים ושל עסקים קטנים וגידול קל בסעיף ההון, לצד האטה בקצב הגידול של יתרת האשראי. על אף השחיקה ביחס זה בשנת 2023, מוסיף יחס המימון היציב נטו להיות גבוה מהדרישה המזערית שקבע הפיקוח על הבנקים (100%).

יחס המימון היציב נטו נשחק מעט בשלושת הרבעונים הראשונים של השנה. ברבעון האחרון, על רקע האטה בגידול ביתרת ההלוואות וגידול מהיר יותר בסך המימון היציב הזמין, נעצרה השחיקה ביחס

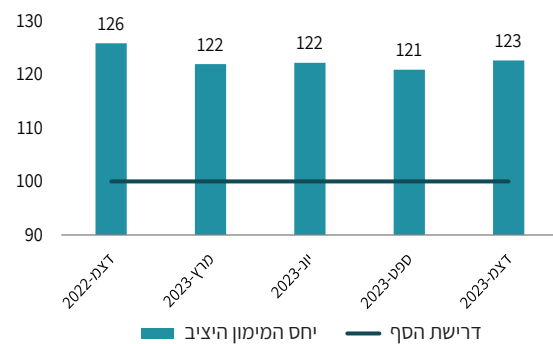
איור ה' - 43

התפתחות סך המימון היציב הזמין (AFS) וסך המימון היציב הנדרש (RSF)¹, סך מערכת הבנקאות, דצמבר 2022 עד דצמבר 2023 | דצמבר 2022=100

איור ה' - 42

יחס מימון יציב (NSFR), סך מערכת הבנקאות דצמבר 2022 עד דצמבר 2023

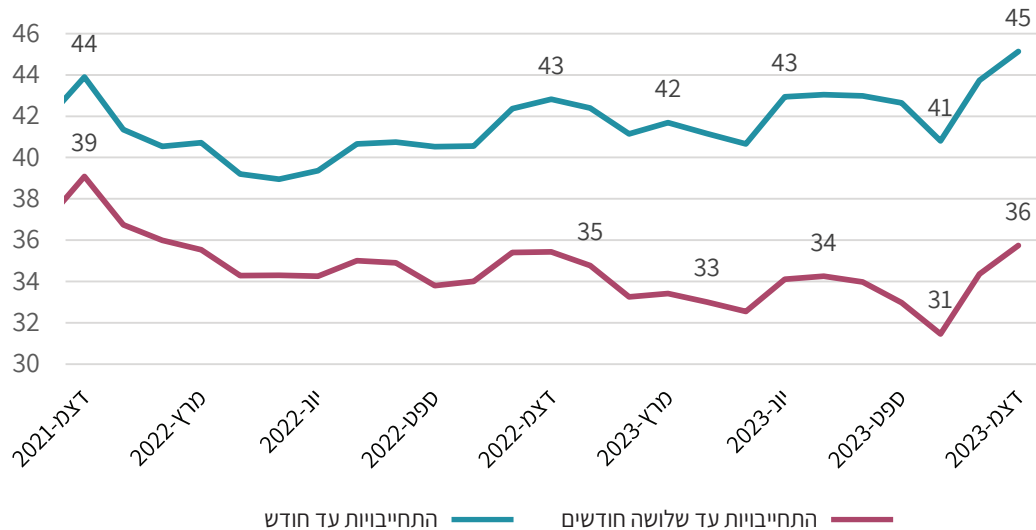

המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים

בשנת 2023 חלה עלייה ביחס מלאי הנכסים הנזילים להתחייבויות קצרות (בין אם לתקופה של עד חודש ובין אם לתקופה של עד שלושה חודשים). בתשעת החודשים הראשונים של השנה נותר יחס מלאי הנכסים הנזילים להתחייבויות עד חודש ברמה דומה וזאת נוכח ירידה בשיעורים דומים במלאי הנכסים הנזילים (ירידה של 10% בשיעורים שנתיים, בעיקר בשל הסטת פיקדונות מוניטרים לרכישת מק"מ על ידי מוסדיים) ובהתחייבויות עד חודש (ירידה של 9.5% בשיעורים שנתיים, שמשקפת הסטה של יתרות כספים מעו"ש לפיקדונות לזמן קצוב). במקביל נותר היחס בין מלאי הנכסים הנזילים להתחייבויות עד שלושה חודשים כמעט ללא שינוי (ירידה של 0.8% במונחים שנתיים). בתחילת הרבעון האחרון של השנה נרשמה ירידה ביחס זה, נוכח גידול חד בחודש אוקטובר בהתחייבויות הקצרות עד חודש ועד שלושה חודשים, על רקע הגידול בפיקדונות הציבור. לאחר מכן, עם הגידול במלאי הנכסים הנזילים, חל שיפור ביחס להתחייבויות עד חודש (שהמשיכו לגדול בקצב איטי יותר) וגם ביחס להתחייבויות עד שלושה חודשים (איור ה'-44).

בעקבות המלחמה חלה עלייה במלאי הנכסים הנזילים להתחייבויות קצרות במהלך הרבעון הרביעי של השנה

איור ה' - 44 נכסים נזילים להתחייבויות קצרות, סך מערכת הבנקאות, דצמבר 2021 עד דצמבר 2023 | אחוזים

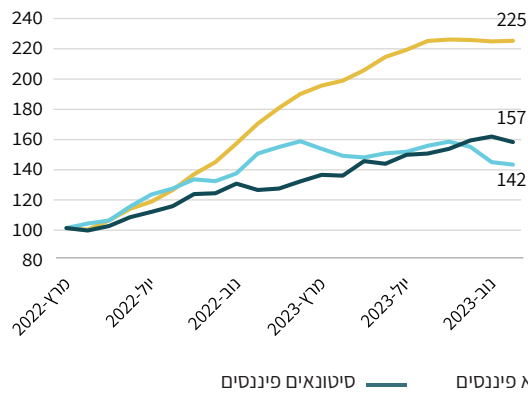
מקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים

החל מהרבעון השני של שנת 2022, עת החל בנק ישראל להעלות את הריבית, החלה מגמה בציבור של סגירת כספים בפיקדונות ארוכים יחסית. בתשעת החודשים הראשונים של שנת 2023 נמשכה מגמה זו בקצב איטי יותר בכל המגזרים ובלטה בעיקר בפיקדונות של קמעונאים ושל עסקים קטנים (בתשעת החודשים של שנת 2023 ירדו פיקדונות שנסגרו לתקופה של עד חודש ב-12% ולתקופה של מעל חודש עלו ב-31%, במונחים שנתיים). ברבעון האחרון של שנת 2023 חל שינוי במגמה ונרשמה עלייה בפיקדונות לתקופה של עד חודש, לעומת קיטון בפיקדונות לתקופה של מעל חודש (עלייה של 27% בפיקדונות עד חודש וירידה של 7% בפיקדונות מעל חודש, במונחים שנתיים; להרחבה ראו פרק ב' בסקירה זו). מגמות אלה בפיקדונות למשיכה עד חודש חלו על כל מגזרי הפעילות ובעיקר על סטונאים לא-פיננסים (כ-56% מהשינוי ברבעון האחרון נובע מגידול בפיקדונותיהם). בתחילת שנת 2024 התמתנה מעט מגמה זו עבור סך פיקדונות הציבור, אך עדיין נרשמה עלייה קלה מאוד בפיקדונות של קמעונאים ושל עסקים קטנים עד חודש, לעומת ירידה קלה בפיקדונות מעל חודש (איורים ה'-45-46).

עלייה בפיקדונות לטווחים קצרים עד חודש, על רקע הזרמות הממשלה והעלייה באי־הודאות

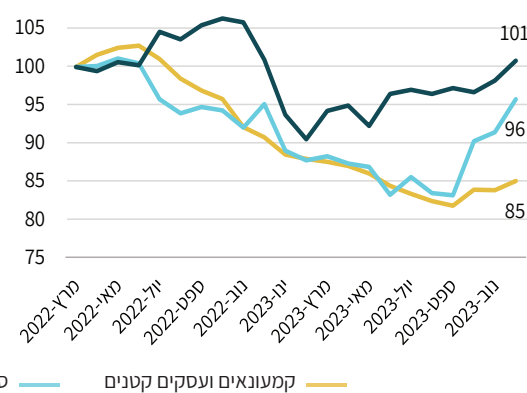
איור ה' - 46

התפתחות פיקדונות הציבור לפי סוג מפקיד, מעל חודש, סך מערכת הבנקאות, מרץ 2022 עד דצמבר 2023 | מרץ 2022=100

איור ה' - 45

התפתחות פיקדונות הציבור לפי סוג מפקיד, עד חודש, סך מערכת הבנקאות, מרץ 2022 עד דצמבר 2023 | מרץ 2022=100

המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים

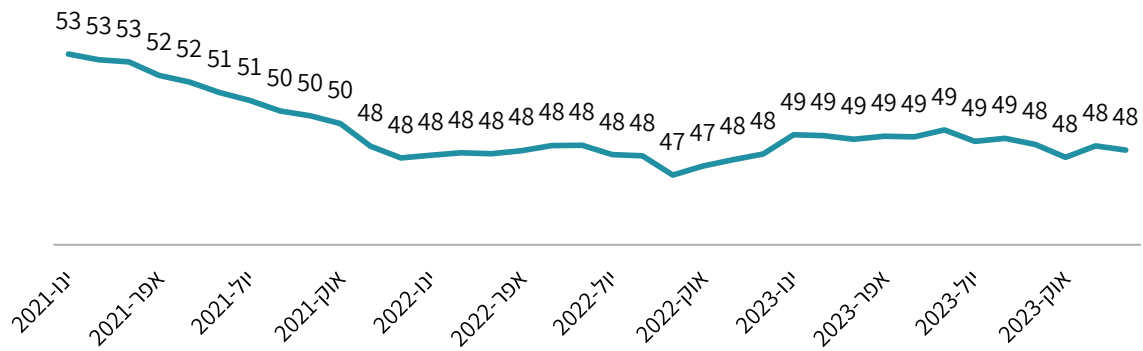
יחס מימון הליבה (CFR – Core Funding Ratio),³¹ שנועד לבחון את איכות המקורות שעליהם נשען הבנק, קרי, שיעור ההתחייבויות היציבות מסך ההתחייבויות, עלה מעט במחצית הראשונה של שנת 2023 ל-48.9%, בשל ירידה ביתרת ההתחייבויות לצד גידול בפיקדונות קמעונאים. מחודש יוני חלה עלייה עקבית ביתרת ההתחייבויות אשר שחקה באיטיות את היחס, עד לירידה משמעותית שלו בחודש אוקטובר 2023 (47.7%), אז נרשמה על רקע הזרמות הממשלה לפיקדונות הציבור בעקבות המלחמה עלייה חדה בהתחייבויות (איור ה'-47). העלייה ברבעון הרביעי של שנת 2023 נובעת בעיקר מהגידול בסך הפיקדונות של הקמעונאים ושל העסקים הקטנים וזאת לצד יציבות יחסית בסך ההתחייבויות. בחודש פברואר 2024 נמשכה מגמה זו, כך שנרשמה עלייה קלה ביחס מימון הליבה ל-48.5%.

³¹ בהתאם להגדרת ה-EBA, יחס מימון הליבה מורכב משני הרכיבים הבאים: במונה – סך ההתחייבויות היציבות – מורכב מיתרת הפיקדונות הקמעונאים, יתרת הפיקדונות הסיטונאים לתקופה של מעל שנה ואג"ח וכתבי התחייבויות נדחים. במכנה – סך ההתחייבויות.

יחס מימון הליבה ירד במחצית השנייה של שנת 2023 עד לחודש אוקטובר ולאחריו חלה עלייה בשל גידול ביתרת הפיקדונות הקמעונאיים והעסקים הקטנים

יחס מימון ליבה (CFR)¹, סך מערכת הבנקאות, ינואר 2021 עד דצמבר 2023 | אחוזים

איור ה' - 47

מקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

¹ בהתאם להגדרת ה-EBA, יחס מימון הליבה מורכב משני הרכיבים הבאים: במונה - סך ההתחייבויות היציבות - מורכב מיתרת הפיקדונות הקמעונאיים, יתרת הפיקדונות הסיטונאיים לתקופה של מעל שנה ואג"ח וכתבי התחייבויות נדחים. במכנה - סך ההתחייבויות.

4. סיכון השוק

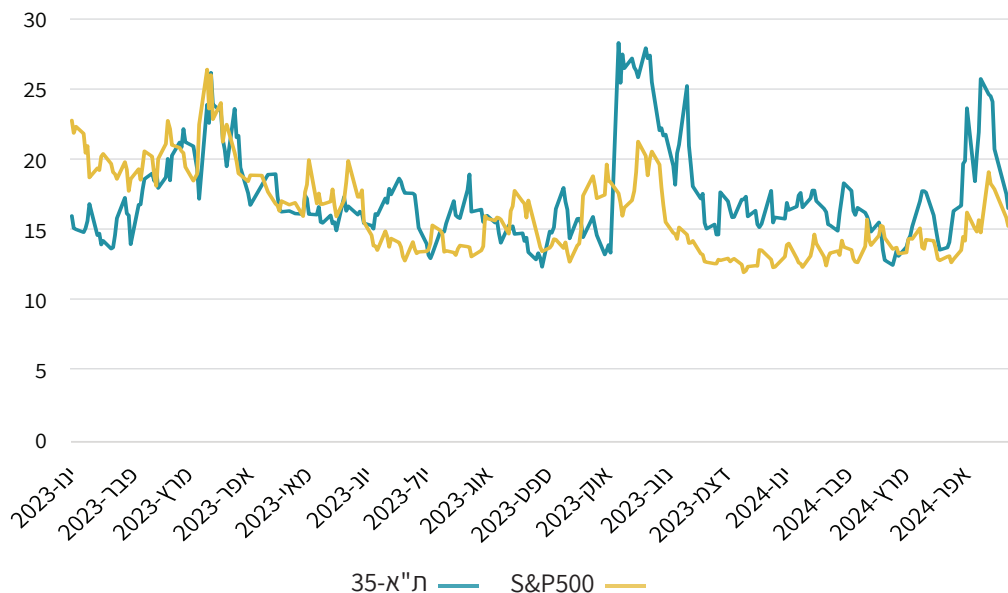
רמת אי־הוודאות בשווקים נותרה במהלך שנת 2023 גבוהה (איור ה'-48), נוכח המשך העלאות הריבית וההתמתנות בתוואי הורדת הריבית הצפוי, על רקע דביקות האינפלציה בחלק ניכר ממדינות העולם ובישראל בפרט. בישראל, אי־הוודאות הפוליטית סביב תהליכי החקיקה לגבי מערכת המשפט ואי־הוודאות לגבי מועד ואופן סיום מלחמת "חרבות ברזל", שפרצה ברבעון האחרון של השנה ואפשרות התרחבות המלחמה לזירה הצפונית, השפיעו הן על הפעילות הריאלית והן על השווקים הפיננסים. השפעות אלה, התבטאו בין היתר, בעלייה בפרמיית הסיכון של מדינת ישראל בשווקים הפיננסים, הורדת דירוג האשראי הן של מדינת ישראל והן של הבנקים בידי חברות S&P ו-Moody's³², לצד הכרזה על תחזית דירוג שלילית. חשיבות ניהול סיכוני השוק ליציבותה של מערכת הבנקאות התחדד במהלך שנת 2023 וזאת עקב קריסתם של בנקים בארה"ב (להרחבה ראו תיבה ה'-2 בסקירה זו), שהתרחשה, בין היתר, עקב חולשות בניהולו של סיכון השוק.

במהלך השנה נרשמה תנודתיות גבוהה בשער החליפין של השקל, במיוחד עם פרוץ המלחמה. על מנת למתן את התנודות בשער החליפין ולספק את הנזילות הנדרשת להמשך הפעילות הסדירה של השווקים, נקט בנק ישראל בכמה צעדים³³, שכללו מכירת מטבע חוץ בהיקף של עד 30 מיליארד דולר והפעלת מנגנוני עסקאות החלף (swap) של עד 15 מיליארד דולר. זאת לצד תכנית מוניתרית ממוקדת להקלת תנאי האשראי לעסקים קטנים וזעירים שנפגעו כתוצאה מהמלחמה בהיקף של עד 10 מיליארד ש"ח.³⁴

יחס מימון הליבה ירד במחצית השנייה של שנת 2023 עד לחודש אוקטובר ולאחריו חלה עלייה בשל גידול ביתרת הפיקדונות הקמעונאים והעסקים הקטנים

מדד התנודתיות* (VIX "מדד הפחד"), ינואר 2023 עד אפריל 2024

איור ה' - 48

* נקבע על ידי חישוב סטיית התקן הגלומה בשעריהן של אופציות הנסחרות על מדד S&P 500, ומדד תל אביב 35. מקור: נתוני בנק ישראל.

³² חברת הדירוג Moody's הודיעה ביום שישי, 9 בפברואר 2024 על הורדת דירוג האשראי של מדינת ישראל מ-A1 ל-A2 ועל אופק דירוג שלילי וחברת S&P הודיעה על הורדת דירוג האשראי ביום חמישי, 18 באפריל 2024 מ-AA- ל-AA+.

³³ פעילות בנק ישראל בשוק המט"ח. <https://www.boi.org.il/publications/pressreleases/09-10-23/>

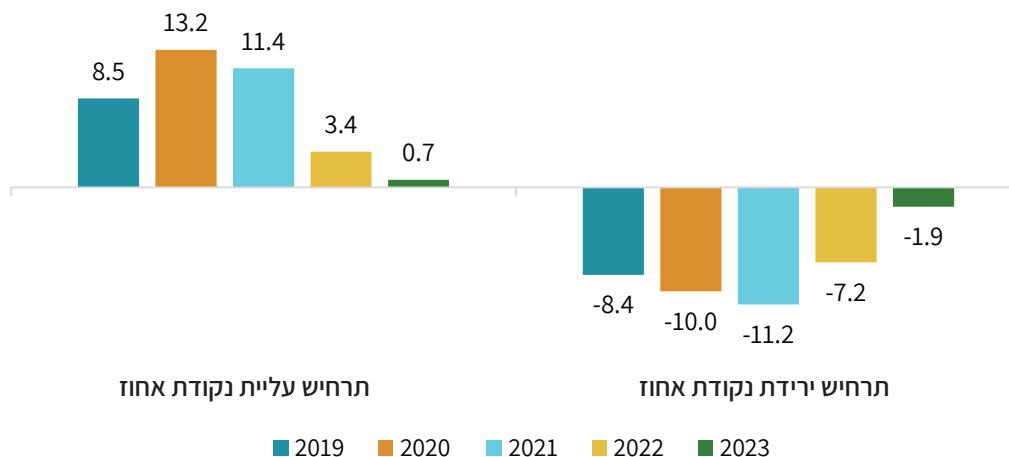
³⁴ בנק ישראל מודיע על תכנית מוניתרית ממוקדת להקלת תנאי האשראי לעסקים קטנים וזעירים שנפגעו כתוצאה מהמלחמה. <https://www.boi.org.il/publications/pressreleases/06-11-23/>

א. חשיפה לסיכוני הריבית³⁵

לפי גישת הרווחים, שבוחנת את השפעתם של השינויים בשיעורי הריבית על הרווחים הצפויים בטווח של שנים עשר חודשים, עולה כי מערכת הבנקאות חשופה לירידתם של שיעורי ריבית, אולם השפעת תרחיש של ירידת שיעורי ריבית במקביל ירדה במהלך שנת 2023, בהשוואה לסוף שנת 2022. כך ששיעור ההפסדים האפשריים מסך ההכנסות³⁶ תחת תרחיש זה קטן בכ-5.3 נקודות אחוז בהשוואה לשנת 2022 (איור ה'-49). קיטון זה נובע הן מהמשך הגידול בהכנסות הבנקים (רווח נקי של 25.8 מיליארד ש"ח בשנת 2023, ו-24.3 מיליארד ש"ח בשנת 2022; להרחבה ראו פרק 1.ג בסקירה זו) והן מקיטון בסך ההפסד האפשרי מתרחיש של ירידה בשיעורי הריבית בהשוואה לסוף שנת 2022 (סך ההפסד האפשרי בשנת 2023 עמד על כ-4.7 מיליארד ש"ח לעומת 5.4 מיליארד ש"ח בשנת 2022). הקיטון בסך ההפסד נובע, בין היתר, מעדכון המודלים הפנימיים של הבנקים לחישוב הרגישות לשינויים בשיעורי הריבית. זאת עקב השינויים בסביבת הריבית והסטת כספים מפיקדונות עו"ש, שאינם נושאי ריבית, לפיקדונות נושאי ריבית (להרחבה ראו פרק ב' בסקירה זו).

ירידה ברגישות לשינויים בהכנסות כתוצאה משינויים אפשריים בשיעורי הריבית

איור ה' - 49 השפעת תרחישי שינויים בריבית על ההכנסות מריבית וההכנסות המימון שאינן מריבית, מסך ההכנסות מריבית ושאין מריבית, סך מערכת הבנקאות, 2019 עד 2023 | אחוזים

מקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

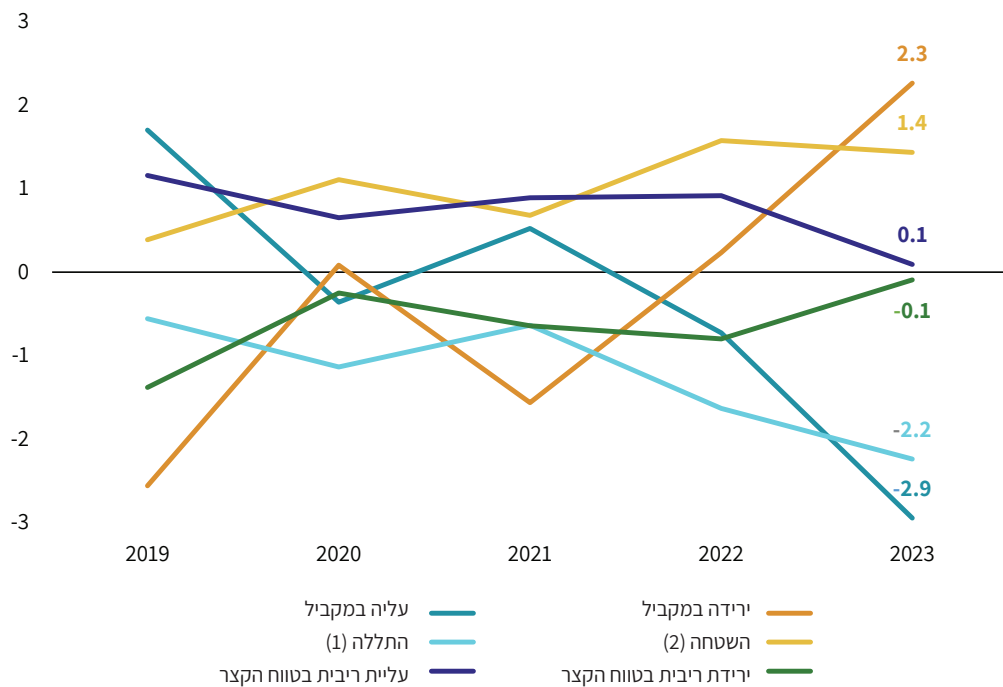
גישת השווי ההוגן, שמשמשת לאמידה של סיכון הריבית באופק זמן ארוך יותר משנה, בוחנת את השפעתם של תרחישים שונים לשינויים בריבית השוק חסרת הסיכון על השווי ההוגן של הנכסים, ההתחייבויות והפוזיציות החוץ-מאזניות של התאגיד הבנקאי. **הסיכון המשמעותי ביותר למערכת הבנקאות הינו תרחיש של עלייה במקביל של נקודת אחוז (איור ה'-50) וזאת בהשוואה לשנת 2022, שבה הרגישות הגבוהה ביותר הייתה לתרחיש**

³⁵ סיכון ריבית (ללא מרווח סיכון אשראי) הוא הסיכון שנשקף להון ולרווחי הבנקים כתוצאה מתנועות בשיעורי הריבית שמשפיעות על הפוזיציות הקיימות בכל אחד מהבנקים. כאשר שיעורי הריבית משתנים, משתנים עמם הערך הנוכחי והעיתוי של תזרימי המזומנים העתידיים. אלה, בתמורה, גורמים לשינוי בערכם הבסיסי של הנכסים, ההתחייבויות והפריטים החוץ-מאזניים ומשנים בכך את ערכו הכלכלי של הבנק. שינויים בשיעורי הריבית משפיעים גם על הרווחים של התאגיד הבנקאי, על ידי שינוי ההכנסות וההוצאות הרגישות לריבית, דבר שמשפיע על הכנסות הריבית נטו (NII). סיכון ריבית ברמה מופרזת יכול להוות איום משמעותי על בסיס ההון של תאגיד הבנק/או על רווחיו העתידיים, אם הוא לא ינוהל כהלכה.

³⁶ הכנסות מריבית והכנסות מימון שאינן מריבית.

של התללה.³⁷ השינוי בשווי ההוגן נטו המותאם³⁸ ביחס להון העצמי רובד 1 מתרחיש של עלייה במקביל ביחס להון העצמי רובד 1, עמד בסוף שנת 2023 על שיעור של -2.9%, לעומת שיעור של -0.7% בסוף שנת 2022, ושיעור של -1.6% תחת תרחיש ההתללה בסוף שנת 2022. בשונה מניתוח הרגישות לפי גישת הרווחים, סך ההפסדים המוחלט גדל והוא עומד תחת תרחיש התללה נכון לסוף שנת 2023 על כ-5.2 מיליארד ש"ח לעומת 2.6 מיליארד ש"ח בסוף שנת 2022. השינוי ברגישות לתרחיש ההתללה ובהיקף הפגיעה האפשרית בהשוואה לשנת 2022, נובע מכמה גורמים, שהמרכזי בהם הינו הסטת כספים מפיקדונות עו"ש, שאינם נושאי ריבית, לפיקדונות נושאי ריבית. הסטה זו התבטאה בגידול בעודף הנכסים על ההתחייבויות בטווח של מעל לשנה על חשבון עודף הנכסים על ההתחייבויות לפי דרישה ועד שנה (איור ה'-51) ובהתקצרות מח"מ ההתחייבות במאזני הבנקים (0.9 שנים בסוף שנת 2023 בהשוואה ל-1.04 בסוף שנת 2022). זאת, בין היתר, על רקע עדכון המודלים הפנימיים של חלק מהבנקים בנוגע לאופן פריסת חשבונות העו"ש במהלך השנה, שהביאו לעליית הרגישות לתרחיש של עליית ריבית במקביל.

הסיכון המשמעותי ביותר למערכת הבנקאות הינו תרחיש של עלייה במקביל	
השינוי בשווי ההוגן נטו המותאם כתוצאה מתרחישים שונים לשינויים בריבית, ביחס להון העצמי רובד 1, סך מערכת הבנקאות, 2019 עד 2023 אחוזים	איור ה' - 50

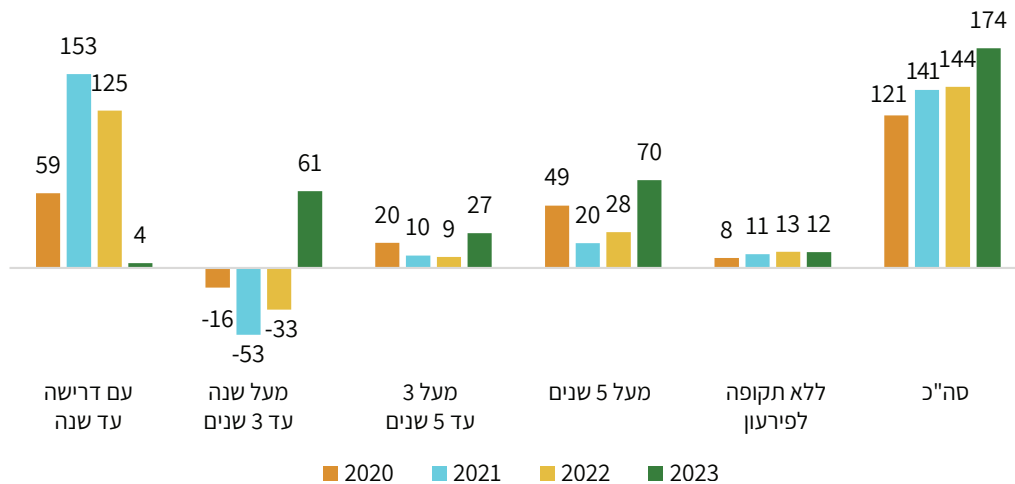
1 התללה - ירידה בריבית בטווח הקצר ועלייה בריבית בטווח הארוך.

2 השטחה - עלייה בריבית בטווח הקצר וירידה בריבית בטווח הארוך.

המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

³⁷ תרחיש התללה מאופיין בירידת ריבית בטווח הקצר, לצד עליית ריבית בטווח הבינוני והארוך.
³⁸ שווי הוגן נטו של המכשירים הפיננסיים, למעט פריטים לא-כספיים ולאחר השפעת התחייבויות לזכויות עובדים ופריסה לתקופות של פיקדונות לפי דרישה.

עודף נכסים חיובי בכל טווחי הזמן	
איור ה' - 51	עודף הנכסים הפיננסיים על ההתחייבויות הפיננסיות, סך מערכת הבנקאות, 2020 עד 2023 מיליארדי ש"ח

מקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

ב. סיכון בסיס ההצמדה

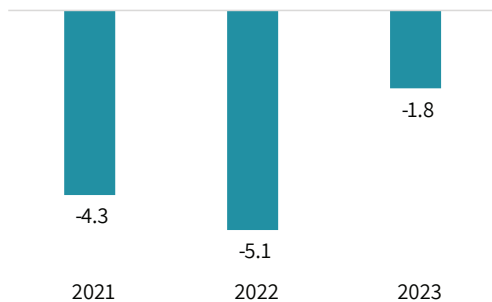
חשיפת מערכת הבנקאות למדד המחירים המשיכה לגדול במהלך שנת 2023. שיעור החשיפה למדד ביחס להון העצמי רובד ³⁹1 עמד בסוף שנת 2023 על כ-65%, זאת לעומת שיעור של כ-60% בסוף שנת 2022 (איור ה'-52). כמו כן גדל גם שיעור החשיפה נטו למדד (לאחר השפעת מכשירים נגזרים) משיעור של 53.3% בסוף שנת 2022 לשיעור של 60% בסוף שנת 2023. עם זאת קטנה במהלך שנת 2023 ההשפעה של ירידה בשיעור האינפלציה ביחס להון העצמי רובד 1 (קיטון של 3.3 נק' אחוז; איור ה'-53), על אף הגידול בסך ההפסד האפשרי (3.2 מיליארד ש"ח – גידול של כ-670 מיליון ש"ח בהשוואה לשנת 2022). זאת לאור הרווחיות הגבוהה של המערכת במהלך השנה, שהתבטאה בגידול של כ-12.3% בהון העצמי רובד 1 של סך המערכת (להרחבה ראו פרק ד' בסקירה זו).

³⁹ שיעור החשיפה מחושב כהפרש שבין הנכסים ההתחייבויות צמודי-המדד.

עלייה בחשיפה למדד המחירים לצרכן במקביל לירידה בהשפעת ירידה אפשרית במדד המחירים לצרכן על ההון העצמי רובד 1, לאור חיזוק ההון במהלך השנה

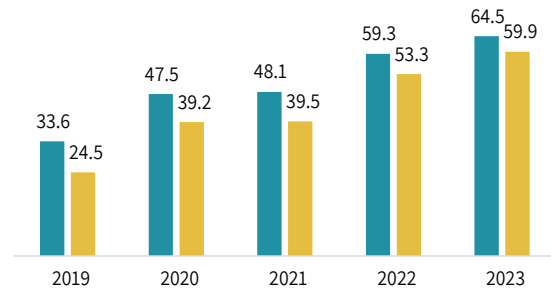
איור ה' - 53

השפעת ירידה של 3 נקודות אחוז במדד המחירים לצרכן ביחס להון העצמי רובד 1, סך מערכת הבנקאות, 2021 עד 2023 | אחוזים

איור ה' - 52

חשיפה¹ למדד המחירים לצרכן ביחס להון העצמי רובד 1, סך מערכת הבנקאות, 2019 עד 2023 | אחוזים

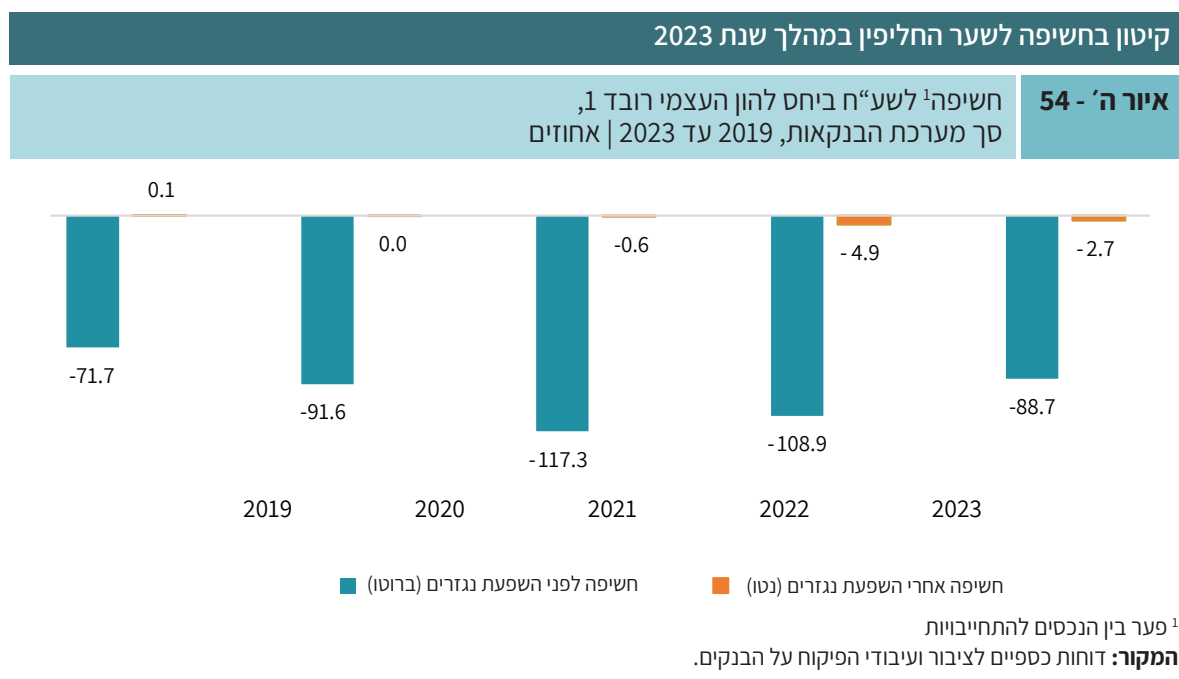
חשיפה אחרי השפעת נגזרים (נטו)
חשיפה לפני השפעת נגזרים (ברוטו)

¹ פער בין הנכסים להתחייבויות

המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים

ג. מטבע חוץ

במגזר מטבע החוץ יש במערכת הבנקאות עודף של התחייבויות על נכסים, כאשר רוב החשיפה היא לדולר ארה"ב. פער זה קטן במהלך שנת 2023 בכ-5 מיליארד ש"ח והוא עומד על כ-158 מיליארד ש"ח, שמהווים כ-89% ביחס להון העצמי רובד 1, בהשוואה לשיעור של 109% בשנת 2022 (איור ה'-54) ולכן עלול לגרום לבנקים הפסדים משמעותיים בתרחיש של היחלשות השקל מול המטבעות הזרים (שכן במצב זה תביא היחלשות השקל להגדלת ההתחייבויות של הבנקים ולהקטנת ההון). בפועל מגדירים הבנקים את החשיפה למטבע חוץ על ידי פעילות בנגזרים, כך שהחשיפה נטו (לאחר השפעת נגזרים) היא נמוכה מאוד, כפי שניתן לראות בחשיפה נטו לשע"ח ביחס להון העצמי רובד 1 (-2.7% בסוף שנת 2023 בהשוואה לשיעור של -4.9% בסוף שנת 2022).

5. חברות כרטיסי האשראי

א. הלימות ההון

יחס ההון עצמי רובד 1 בקרב חברות כרטיסי האשראי ממשיך להיות גבוה ועמד על 12.5% בסוף שנת 2023, לעומת 12.1% בתקופה המקבילה אשתקד ומעל לסף הרגולטורי הנדרש (8%; איור ה'-55). בחברות "כ.א.ל." ו"מקס" עלה היחס בשל צמיחה מהירה יותר של ההון עצמי רובד 1 ביחס לצמיחת נכסי הסיכון. בחברת "ישראכרט" נותר היחס זהה בשל צמיחה בשיעור דומה ברכיבי היחס.

מקור: דוחות כספיים של חברות כרטיסי האשראי לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

ב. פעילות בכרטיסי אשראי

פעילות כרטיסי האשראי (בנקאים וחוף־בנקאים) הינה פעילות הליבה של חברות כרטיסי האשראי והיא מהווה גם ערוץ ההכנסה העיקרי. הפעילות נחלקת לשני מגזרים עיקריים – סליקה והנפקה. מגזר הסליקה כולל את פעילות החברה, בתפקידה כסולקת, שבו היא מחויבת לזכות בתי עסק בגין עסקאות בכרטיסי אשראי בתמורה לעמלה שנגבית מהם. נציין כי במסגרת פעילות החברות במגזר זה, מציעות החברות שירותים נלווים נוספים לאותם עסקים שהן סולקות, כדוגמת מתן אשראי, פתרונות פיננסים כגון ניכיון שוברים, הקדמת תשלומים וערבויות ומוצרים משלימים נוספים. במסגרת מגזר ההנפקה, שכולל תפעול כרטיסים בנקאים והנפקת כרטיסים חוף־בנקאים, מתפעלות החברות ומנפיקות כרטיסי חיוב לאנשים פרטיים, ללקוחות עסקיים ולבתי עסק, שממשימים אותם כאמצעי תשלום בארץ ובעולם. ההכנסות העיקריות במגזר זה מקורן בעמלות שנגבות ממחזיקי הכרטיסים, מחברות כרטיסי האשראי שסולקות אותן (עמלה צולבת) ומארגונים בין־לאומיים בגין עסקאות בחו"ל. גם במגזר זה מציעות חברות כרטיסי האשראי ללקוחותיהן מוצרי אשראי שונים כגון עסקאות קרדיט, אשראי מתגלגל והלוואות צרכניות ועסקיות.

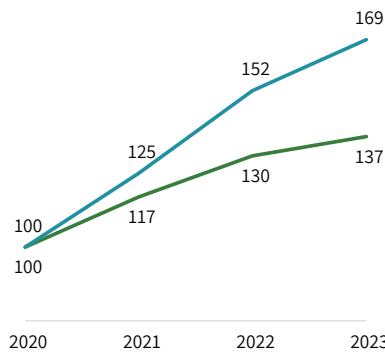
בשנת 2023 עמד מספר כרטיסי האשראי הפעילים בישראל על כ-11 מיליון, כך נמשכה מגמת העלייה במספר הכרטיסים, הן בכרטיסים בנקאים והן בכרטיסים חוף־בנקאים (איור ה'-56). הגידול המהיר יותר במספר הכרטיסים

החוץ־בנקאים מגיע בשילוב עם גידול מהיר יותר גם בהיקפי העסקאות שמבוצעות בכרטיסים אלה ביחס לכרטיסים הבנקאים (איור ה' 57). קצבי הצמיחה המהירים בכרטיסים החוץ־בנקאים, הן במספר הכרטיסים והן בהיקף העסקאות, עשויים להיות תוצאה של כמה התפתחויות, ביניהן: מאמצי חברות כרטיסי האשראי להרחיב את בסיס לקוחותיהם ואת הכנסותיהן מפעילות הנפקה של כרטיסים חוץ־בנקאים; העדפת הלקוחות; ובהסתכלות רחבה יותר של ההתפתחות בשנים האחרונות – זו הושפעה גם מיישומה של רפורמת שטרם בנוגע לצמצום המסגרות בכרטיסי האשראי הבנקאים בבנק פועלים ובבנק לאומי. עם זאת, רוב הכרטיסים (כ-63%) הם עדיין בנקאים ועיקר העסקאות (כ-72%) מבוצעות בכרטיסים אלה (איור ה' 58).

הכרטיסים הבנקאים מהווים את רוב הכרטיסים הפעילים בישראל, אולם היקף העסקאות בכרטיסים החוץ־בנקאים צומח בקצב מהיר יותר

איור ה' - 57

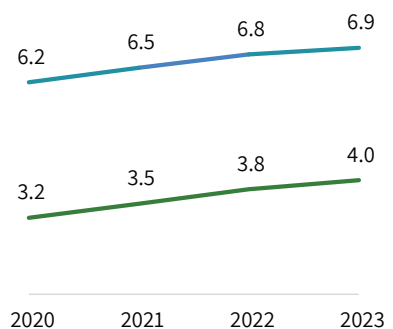
התפתחות היקף העסקאות השנתי בכרטיסי אשראי בנקאיים וחוץ־בנקאיים, 2020 עד 2023 | דצמבר 2020=100

— כרטיסים חוץ־בנקאיים
— כרטיסים בנקאיים

איור ה' - 56

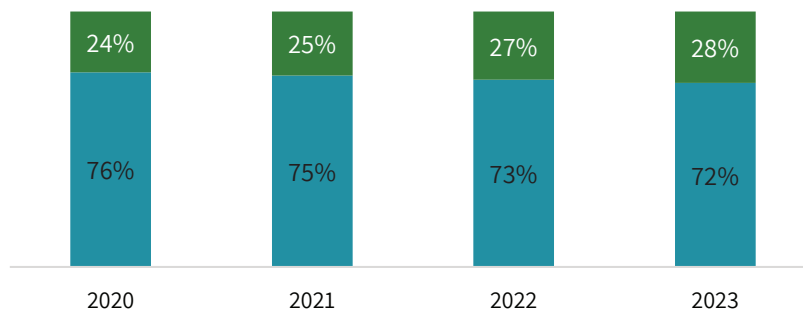
מספר כרטיסים פעילים בחברות כרטיסי האשראי, 2020 עד 2023 | מיליוני כרטיסים

¹ פער בין הנכסים להתחייבויות

איור ה' - 58

התפלגות מחזור העסקאות בכרטיסי אשראי, לפי סוג הכרטיס, 2020 עד 2023 | אחוזים

■ כרטיסים חוץ־בנקאיים ■ כרטיסים בנקאיים

המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

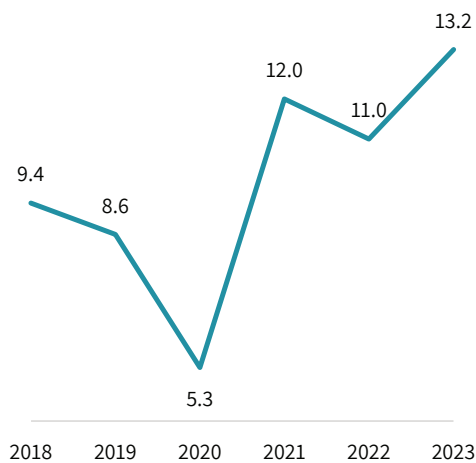
ג. רווחיות

הרווח המצרפי הנקי של חברות כרטיסי האשראי צמח בכ-30% בהשוואה לרווח שלהן בשנת 2022 ועמד על 920 מיליון ש"ח בסוף שנת 2023 (איור ה'-59). כמחצית מהרווח הנקי מיוחס לפעילות במגזר הסליקה, רבע מהרווח הנקי מיוחס לפעילות במגזר ההנפקה והרבע הנותר נרשם בסעיף "אחר", בגין רווח חד-פעמי באחת החברות.⁴⁰ נציין כי על אף המשך הירידה בעמלת הסליקה, ממשיכה העלייה ברווח ממגזר זה (בין היתר על רקע המשך הגידול בהיקפי הפעילות בכרטיסי אשראי). גורמים שונים מיתנו את העלייה ברווחיות, כאשר העיקריים שבהם הם הגידול בהוצאות בגין הפסדי אשראי והקיטון בצד ההכנסות. לקיטון בהכנסות תרמו כמה גורמים: קיטון בהכנסות שמקורן בעמלות שירות⁴¹ על רקע מתווי הסיוע; קיטון בעמלות מעסקאות כרטיסי אשראי בחו"ל; קיטון בהכנסות מעמלה צולבת, שנובעת מהאטה חדה בהיקפי הפעילות בענפים שנפגעו; וקיטון בהכנסות מסליקה. יחס התשואה להון של חברות כרטיסי האשראי עמד בשנת 2023 על 13.2%, לעומת 11% בתקופה המקבילה אשתקד (איור ה'-60). עיקר הגידול ביחס זה נובע מעלייה גבוהה של הרווח הנקי (בעיקר על רקע רמת הריבית הגבוהה לאורך שנת 2023), לעומת עלייה מתונה יותר של ההון.

הרווחיות בשנת 2023 מוסיפה להשתפר, על אף הסביבה המקרו כלכלית ומלחמת "חרבות ברזל"

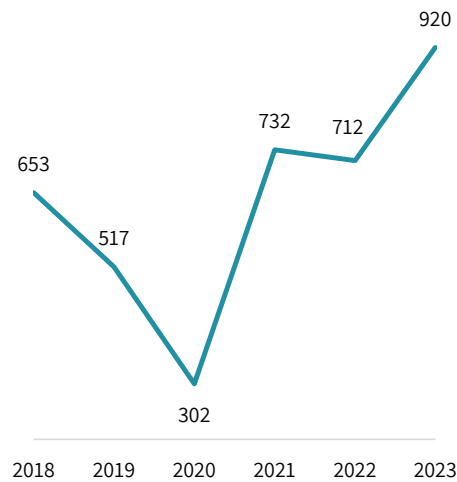
איור ה' - 60

תשואה להון, חברות כרטיסי האשראי,
2018 עד 2023 | אחוזים

איור ה' - 59

הרווח הנקי המיוחס לבעלי המניות, חברות כרטיסי
האשראי, 2018 עד 2023 | מיליוני ש"ח

המקור: דוחות כספיים של חברות כרטיסי האשראי לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

⁴⁰ חברת "כ.א.ל." רשמה רווח חד פעמי שנובע בין היתר ממכירת בניין, אשר הסתכם ב-277 מיליון ש"ח.

⁴¹ עמלות שירות שנגבות ממחזיקי כרטיס ומבתי העסק.

ד. אשראי

תיק האשראי של חברות כרטיסי האשראי צמח בשנת 2023, הן באשראי ללקוחות פרטיים, שצמח בכ-12.5%, והן באשראי המסחרי, שצמח בכ-23%. ניכרת הרעה במדדי איכות האשראי הצרכני והמסחרי, הן בשל המעבר של חברות כרטיסי האשראי בתחילת 2023 ליישום כללי CECL, שהוביל לגידול חד-פעמי בהפרשות והן בשל עליית הסיכון בתיק, נוכח הסביבה המקרו כלכלית והשפעות המלחמה. בנוסף נרשמה עלייה ביחס הכיסוי,⁴² אשר מצביעה על כך ששיעור ההפרשה גדל יותר משיעור האשראי הבעייתי, כלומר על כושר כיסוי גבוה יותר כנגד כשלים פוטנציאליים עתידיים.

אשראי ללקוחות פרטיים

האשראי ללקוחות פרטיים בחברות כרטיסי האשראי כולל מגוון של מוצרי אשראי נושאי ריבית שאותן הן מציעות, כאשר העיקריים שבהם הינם: אשראי צרכני אחר; אשראי מתגלגל;⁴³ והלוואות בביטחון רכב. בבחינת התפלגות האשראי ללקוחות פרטיים למוצרי אשראי אלה, נכון לסוף שנת 2023, תפס האשראי הצרכני האחר את הנתח הגדול ביותר והוא עומד על כ-65% מיתרת תיק האשראי לאנשים פרטיים. האשראי המתגלגל מהווה כ-22% מסך התיק והאשראי בביטחון רכב מהווה כ-13% מהתיק.

תיק האשראי ללקוחות פרטיים בחברות כרטיסי האשראי צמח במהלך שנת 2023 בכ-12.5% (כ-2.7 מיליארד ש"ח) ועמד בסוף שנת 2023 על כ-24 מיליארד ש"ח (איור ה'-61) וזאת בהשוואה לצמיחה של כ-32% במהלך שנת 2022 (כ-5 מיליארד ש"ח). בהתייחס למוצרי האשראי השונים, גדל האשראי הצרכני האחר בכ-12%, האשראי המתגלגל צמח בכ-8% ואילו האשראי בביטחון רכב צמח בשיעור של כ-25% (שיעור גבוה ביחס לחלקו). נציין כי קצב הצמיחה בחברות כרטיסי האשראי בתיק האשראי ללקוחות פרטיים היה גבוה מזה של הבנקים (שלמעשה היה שלילי במהלך שנת 2023; להרחבה ראו פרק ה.2 בסקירה זו) ובהתאם עלה בסוף שנת 2023 חלקן של החברות בסך האשראי הצרכני שמעמידה מערכת הבנקאות ל-23%, לעומת 21% בסוף שנת 2022 ו-17% בסוף שנת 2021.

איכות אשראי

במהלך שנת 2023 חלה הרעה במדדי איכות האשראי לאנשים פרטיים בחברות כרטיסי האשראי. שיעור האשראי הבעייתי מיתרת האשראי גדל בכ-30% והוא עומד בסוף 2023 על כ-5.8%, בהשוואה לכ-4.5% בסוף שנת 2022. שיעור ההוצאות בגין הפסדי אשראי מסך יתרת האשראי עלה משמעותית ועמד בשנת 2023 על 3.1% לעומת 1.3% בשנת 2022. נציין כי שיעור ההוצאה להפסדי אשראי בסוף שנת 2023 דומה לשיעור ההוצאה בסוף שנת 2020, נוכח משבר הקורונה אז. בהתאם עלה גם שיעור יתרת ההפרשה להפסדי אשראי מסך האשראי לפרטיים והוא עמד בסוף 2023 על כ-4.9%, בהשוואה לכ-3% בסוף שנת 2022 (איור ה'-62).

מקור העלייה בהפרשה להפסדי האשראי בשנת 2023 טמון בכמה גורמים אשר השפיעו בצורה שונה לאורך השנה, כפי שיפורט להלן. החל מחודש ינואר 2023⁴⁴ החלו חברות כרטיסי האשראי ביישום כללי CECL, אשר מקדימים הכרה בהפסדי אשראי שצפויים להתרחש לאורך כל חיי ההלוואה. בהתאם לגילוי שנכלל בדוחות הכספיים של חברות כרטיסי האשראי, חל כתוצאה מהיישום לראשונה של כללים אלה גידול חד-פעמי בהפרשה להפסדי אשראי בסך של כ-61 מיליון ש"ח, שמהווה כ-0.3 נקודות אחוז מהגידול בשיעור ההפרשה להפסדי אשראי ביחס ליתרת האשראי לציבור. בנוסף תרמו לעלייה בשיעור ההוצאה גם הסביבה המקרו כלכלית ובפרט עליות הריבית במחצית הראשונה

⁴² יחס הכיסוי הינו היחס בין ההפרשה להפסדי אשראי לבין יתרת האשראי הבעייתי.

⁴³ אשראי מתגלגל: בעת שימוש בכרטיס אשראי נקבעת מראש מסגרת אשראי לשימוש בעל הכרטיס. בתאריך הפירעון החודשי, בעל הכרטיס יכול לבחור לפרוע סכום חלקי מסך החיוב בגין העסקאות ואת היתרה, שלא נפרעה, להעביר לחיוב של החודש הבא. בגין דחיית הפירעון לחודש הבא, קרי "גלגול האשראי", ישלם הלקוח ריבית.

⁴⁴ החל מחודש ינואר 2022 יושמו בתאגידים הבנקאים כללים חדשים בנושא הפרשות להערכה נוכחית של הפסדי אשראי חזויים – CECL. בחברות כרטיסי האשראי נכנסו כללים אלה לתוקף החל מחודש ינואר 2023.

של השנה וכן אי־הוודאות במשק ובייחוד בעניין יציבות הלווים ויכולתם לעמוד בהחזר האשראי נוכח מלחמת "חרבות ברזל". בנוסף הוכפל היקף המחקיקות החשבונאיות, דבר שמוסבר גם על ידי העלייה בסיכון בתיק, אך גם על ידי הימנעות מתהליכי גבייה מול לקוחות, נוכח מלחמת "חרבות ברזל".

אשראי מסחרי

מוצרי האשראי המסחרי העיקריים שמציעות חברות כרטיסי האשראי הינם: הלוואות לבתי עסק ולקוחות עסקיים לתקופות זמן שונות, שמהווים את הרכיב העיקרי בתיק; וכן ניכיון של שוברים. תיק האשראי המסחרי של חברות כרטיסי האשראי צמח במהלך שנת 2023 בכ-23% ועמד על 4.2 מיליארד ש"ח וזאת בהשוואה לצמיחה של כ-44% בשנת 2022, שבה הוא עמד על 3.4 מיליארד ש"ח (איור ה'-61). נציין כי תיק האשראי המסחרי של חברות כרטיסי האשראי מהווה פחות מ-1% מסך האשראי המסחרי במערכת הבנקאות.

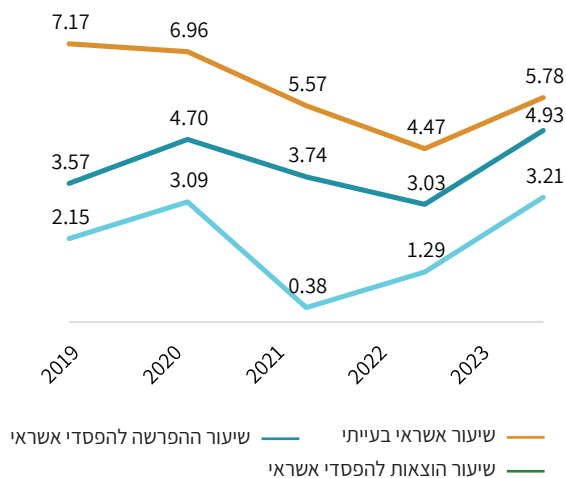
איכות אשראי

במהלך שנת 2023 חלה הרעה באיכות האשראי המסחרי. שיעור האשראי הבעייתי עלה, לצד שיעור יתרת המחקיקות נטו שצמח גם הוא, אולם מדובר בסכומים זניחים. כמו כן חלה עלייה משמעותית בהוצאות להפסדי אשראי בגין אשראי מסחרי, כך ששיעור ההוצאה בגין אשראי זה הגיע לכ-2% מתיק האשראי המסחרי, לעומת 0.1% בשנת 2022.

לצד צמיחת תיק האשראי, חלה עלייה בסיכון התיק, כפי שהדבר מתבטא בהרעה במדדי איכות האשראי

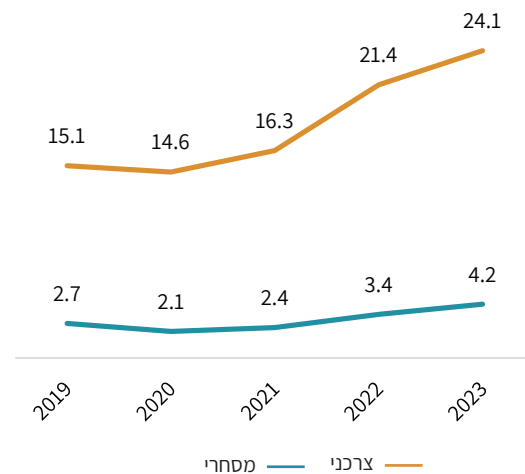
איור ה' - 62

שיעור האשראי הבעייתי, שיעור ההוצאות להפסדי האשראי ושיעור יתרת ההוצאות להפסדי אשראי מסך יתרת האשראי לאנשים פרטיים, 2019 עד 2023 | אחוזים

איור ה' - 61

התפתחות האשראי הצרכני והמסחרי, חברות כרטיסי האשראי, 2019 עד 2023 | מיליארדי ש"ח

המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

6. סיכוני טכנולוגיית המידע

טכנולוגיית המידע מהווה את התשתית המרכזית לפעילותו העסקית של התאגיד הבנקאי. תאגידים בנקאים נשענים באופן גובר והולך על טכנולוגיה על מנת לעמוד במגוון האתגרים שניציבים בפניהם בשוק התחרותי. מערכותיו של התאגיד הבנקאי נותנות שירות לקווי העסקים בתוך התאגיד הבנקאי ולציבור הרחב והן מקושרות אל צדדים שלישיים. תפקידה של הטכנולוגיה, בין היתר, הוא ליצור את הקישור המתאים בין התשתיות, המערכות ושאר הרכיבים המתאימים, באופן שיתמוך בצורה המיטבית ביותר במתן מוצרים ושירותים קיימים ובהצעת מוצרים ושירותים חדשים. מידע מדויק, שניתן בזמן ובאופן מאובטח, הינו קריטי לעמידה בדרישות העסקיות של התאגיד הבנקאי.

לצד היתרונות, חושפת הטכנולוגיה את התאגיד הבנקאי למגוון רחב של סיכונים להפסד כתוצאה מפגיעה בסודיות, כשל בשלמות של נכס מידע,⁴⁵ חוסר התאמה או חוסר זמינות של נכס מידע או חוסר יכולת לשנות את מערך טכנולוגיית המידע בזמן ובעלויות סבירים, כאשר הדרישות העסקיות והסביבות משתנות. סיכונים אלה נקראים סיכוני טכנולוגיית המידע.

סיכוני טכנולוגיית המידע עלולים להוות סיכון יציבותי משמעותי לתאגיד הבנקאי ולסכן את עצם המשך קיומו. בהתאם לכך סבור הפיקוח על הבנקים כי ניהול נאות של סיכוני טכנולוגיית המידע הינו מרכיב בסיסי לצורך השגת היעדים האסטרטגיים, התאגידיים והתפעוליים של התאגיד הבנקאי. אשר על כן מצופה מהתאגיד הבנקאי לשמור באופן נאות על נכסי המידע שלו ולהטמיע תרבות ארגונית שמקדמת את ניהול סיכוני טכנולוגיית המידע שאליהם הוא חשוף.

סיכוני טכנולוגיית המידע הינם חלק ממשפחת הסיכונים התפעוליים והם כוללים את סיכוני אבטחת המידע ובתוכם את סיכוני הסייבר. בהתאם לכך נדרש ניהול סיכוני טכנולוגיית המידע להיות תואם את הוראות ניהול בנקאי תקין של הפיקוח על הבנקים שעוסקות בניהול סיכונים בכלל ובניהול סיכונים תפעוליים בפרט, כאשר מנגד דורשים מאפייניו הייחודיים התייחסות במסגרת ניהול סיכונים ייעודית ופרטנית שמתאימה לו, שנותנת, בין היתר, דגש לניהול של סיכוני אבטחת מידע ובכלל זה סיכוני סייבר.

יצוין כי הטקסונומיה מתייחסת לניהול סיכוני הסייבר כחלק בלתי נפרד מניהול כלל סיכוני אבטחת המידע שניציבים בפני התאגיד הבנקאי, אולם יש להדגיש כי למתקפות סייבר קיימים מאפיינים ייחודיים שעל התאגיד הבנקאי להתחשב בהם, בבואו לוודא את נאותות הטיפול בהם.

עם פרוץ מלחמת "חברות הברזל" פעלו כל התאגידים הבנקאים במתכונת חירום שכוללת בין היתר הפעלת חדר מצב, דיווחי חירום לבנק ישראל כנדרש, מעבר לעבודה מרחוק, בדיקת מתקני הגיבוי והערכות לתרחישי החרפה. חטיבות הטכנולוגיה בתאגידים הבנקאים נדרשו להטמיע במערכות הבנק את מתווי ההלוואות והמשכנתאות במהירות וזאת על מנת לספק מענה ללקוחות שנפגעו.

סיכון המשאב האנוש הטכנולוגי, אשר היווה סיכון משמעותי במערכת הבנקאות בשנת 2021 ובתחילת שנת 2022, ירד בצורה ניכרת ברוב תחומי הטכנולוגיה וזאת לנוכח התמורות בשוק. יש לציין כי התאגידים הבנקאים מתקשים עדיין לגייס עובדים בתחומים בעלי ביקוש גבוה מאוד, אך מדובר בגומחות ייחודיות אשר אינן ברורות השפעה משמעותית על סיכון המשאב האנושי.

חלק גדול ממערכת הבנקאות נמצאת כעת בשלב זה או אחר של שדרוג מערכות הליבה. התאגידים הבנקאים אשר החלו בשנים האחרונות ביישום בפועל של פרויקטי השדרוג, ממשיכים להתקדם בהם תוך כדי ביצוע התאמות לפי הצורך. במקביל לכך ובעקבות התיקון שבוצע בהוראת ניהול בנקאי תקין מס' 362 בחודש יוני 2022, שמאפשר

⁴⁵ מידע ותשתית טכנולוגית, לרבות נתונים

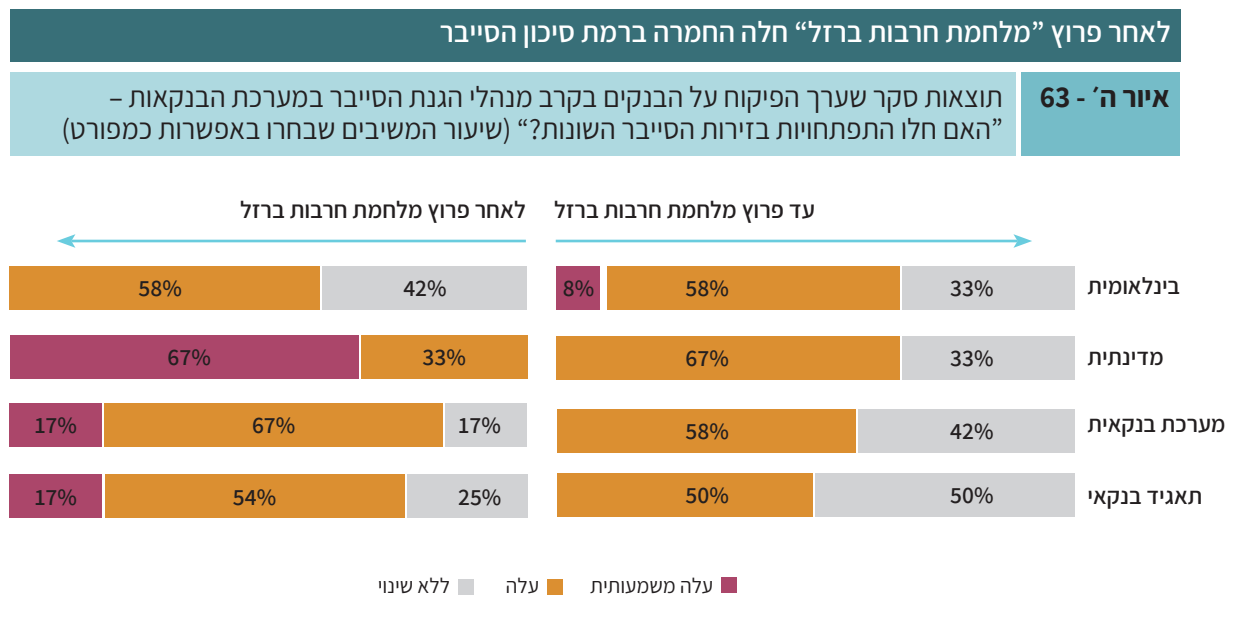
את העברתם של כל סוגי המערכות לענן, בכפוף לכמה עקרונות ודרישות מקצועיות, וחלק מן התאגידים הבנקאים אף החלו לבחון אפשרויות של הוצאת חלק ממערכות הליבה שלהן לענן.

התאגידים הבנקאים ממשיכים בהרחבת יישום מתודולוגיית אג'ייל (Agile) לניהול ולפיתוח של הפרויקטים, זאת לנוכח השיפור ב-TTM (Time To Market). הסיכון העיקרי במתודולוגיה זו נובע בעיקר מהצורך בהתאמת בקורות לתהליך החדש.

7. סיכון הסייבר

בשנת 2023 נותר איום הסייבר גבוה הן בישראל והן בזירה הבין-לאומית. ארגונים ברחבי העולם ובכלל זה במגזר הפיננסי, חוו עלייה בתדירות ובתחכום של מתקפות סייבר, לצד תקיפות באמצעות שרשרת האספקה, אירועי כופרה וסחיטה, דלף מידע ומתקפות מניעת שירות (DDoS) בעצמות גבוהה. כך למשל דיווח ה-FBI⁴⁶ כי בשנת 2023 התקבלו ב-FBI בארה"ב דיווחים בשיעור נזק כולל בסך 12.5 מיליארד דולר ארה"ב, מדובר בעלייה של כ-20% משנת 2022.⁴⁷ אך ההתפתחויות בעולם לא היו חריגות ביחס למגמות שנצפו בשנים האחרונות.

לצד זה, בישראל, ובין היתר על רקע מלחמת "חרבות ברזל" וההשלכות שהיא יצרה במרחב הסייבר הישראלי, נרשמה עלייה ניכרת במתקפות הסייבר, כולל התרחשויות משמעותיות במרחב הסייבר. בין האירועים הבולטים נרשמו במהלך השנה מתקפות על מוסדות בריאות ומוסדות אקדמיים, על מערכות דואר ישראל ועל חברת אחסון של אתרי חברות בולטות בישראל. מסקר שערך הפיקוח על הבנקים בקרב מנהלי הגנת הסייבר במערכת הבנקאות⁴⁸ עלה כי רובם אכן זיהו עוד טרם המלחמה עלייה מסוימת בסיכון הסייבר בשנת 2023, בהשוואה לשנת 2022 ולאחר פרוץ המלחמה חלה החמרה משמעותית ברמת הסיכון, בעיקר ברמה המדינית, אך גם ברמת מערכת הבנקאות והתאגידים הבנקאים (איור ה'-63).

⁴⁶ "Internet Crime Report 2023".

⁴⁷ בדוח מציינים כי על אף הנתונים ה"מרשימים", גבוה להערכתם היקף פשעי הסייבר בשנת 2023 מזה שדווח, שכן בעקבות חדירת ה-FBI לתשתית קבוצת הכופרה Hive, התגלה כי רק כ-20% מקורבנותיה דיווחו לרשויות החוק.

⁴⁸ מאז שנת 2021 מובילה יחידת הסייבר הפיקוחית תהליך שבמסגרתו מופץ בתחילת כל שנה שאלון מקיף בקרב מנהלי הגנת הסייבר של מערכת הבנקאות, שמטרתו לנתח את התפתחותם של איומי הסייבר בשנה החולפת ולצפות את המגמות הצפויות בתחום. השאלון, שממלא לרוב בשיתוף נציגי ניהול סיכונים שמתמחים בסייבר, מסייע לגבש תמונת מצב עדכנית אודות התפתחותם של סיכוני הסייבר.

כך גם משתקף מדוח מערך הסייבר הלאומי לשנת 2023 אשר מעלה כי נצפתה במהלך שנת 2023 עלייה של כ-43% בדיווחים למערך על אירועי סייבר בהשוואה לשנת 2022. מתוך הדיווחים, כ-68% התקבלו במהלך תקופת המלחמה. לפי מערך הסייבר הלאומי התעצמו מתקפות הסייבר במהלך מלחמת "חרבות ברזל" באופן הדרגתי ועברו מהתמקדות במתקפות למטרת גניבת מידע למתקפות שמכוונות לגרימת שיבוש ונזק. בתחילת המלחמה היו המתקפות פשוטות ולא מתוחכמות ובעיקר למטרות יצירת הד ציבורי, אך עם הזמן הן הפכו להיות ממוקדות יותר ומכוונות לשיבוש ממשי של ארגונים. המתקפות כוונות לארגונים חיוניים וליצירת אפקט רחב באמצעות כיוון המתקפות לחברות שנחשבות חלק משרשרת אספקה לארגונים רבים במשק. ככל שהמלחמה נמשכה, זוהו קבוצות תקיפה רבות יותר שפועלות מטעם איראן וחזבאללה, במטרה לקדם מתקפות סייבר שמלוות את הלחימה.

במהלך שנת 2023 לא התרחשו אירועי סייבר ואבטחת מידע מהותיים בקרב גופי מערכת הבנקאות. במהלך שנת 2023 ליווה הפיקוח על הבנקים את הטיפול ב-21 אירועי סייבר (לרבות חשד לאירועים) במערכת הבנקאות, בהשוואה ל-15 אירועי סייבר בשנת 2022. מהסקר שערך הפיקוח על הבנקים בקרב מנהלי הגנת הסייבר במערכת הבנקאות עלה כי חלה לאחר פרוץ מלחמת "חרבות ברזל" עלייה בכמות ניסיונות התקיפה בהשוואה לשנת 2022, בעיקר בתקיפות מסוג מניעת שירות מבוזרות (DDoS), אך לא חל שינוי משמעותי בבחינת כמות אירועי הסייבר וברמת הנזקים בפועל.

עם פרוץ מלחמת "חרבות ברזל" והחשש מפני התרחבותה של הלחימה ליצירת הסייבר, הגביר הפיקוח על הבנקים את עצימות פעילותו מול מערכת הבנקאות, תוך מעקב שוטף על ניסיונות תקיפה ואירועי סייבר, יצירת תמונת מצב יומית ושיקופה לגורמים המתאימים. בנוסף הנחה הפיקוח את מערכת הבנקאות להגביה את חומות ההגנה מפני אירועי סייבר, תוך הקלה של דרישות האסדרה, היכן שניתן, על מנת לאפשר למערכת הבנקאות להתמקד בהתמודדות עם האיום.

בשנת 2023 נצפתה מגמת עלייה בהונאות סייבר מבוססות הנדסה חברתית ובנזקי הונאות אלה בהשוואה לשנת 2022. סקר הסיכונים שערך הפיקוח על הבנקים בקרב נושאי משרה בכירים במערכת הבנקאות ובקרב חברות כרטיסי האשראי חושף כי המשיבים סבורים כי הסיכונים המתאימים ביותר לגופי מערכת הבנקאות בתחום הסייבר הם אירועי סייבר מבוססי הנדסה חברתית שמופנים כלפי לקוחות ואירועי מניעת שירות. הפיקוח על הבנקים מייחס חשיבות עליונה למאבק בהונאות פיננסיות ופועל רבות בנושא (להרחבה ראו פרק ו' בסקירה זו).

ההערכה היא כי רמת סיכון הסייבר תישאר גבוהה גם בשנת 2024 וכי המגמות שאפיינו את השנים האחרונות יימשכו. לאור מגמות התקיפה שנראו בשנים האחרונות, אנו צופים התגברות של המתקפות, הן מבחינת היקפן והן מבחינת רמת התחכום של התוקפים. התוקפים ינצלו חולשות מוכרות ושאינן מוכרות, תוך מימושן המהיר לכדי תקיפות. אנו צופים גם עלייה מתמשכת בתקיפות על שרשרת האספקה, בתקיפות מניעת שירות וניסיונות לפשיעת סייבר, לרבות התגברות בהיקפי ניסיונות להונאות. בראייה צופת פני עתיד, אנו צופים כי התפתחויות טכנולוגיות משמעותיות בתחומי הבינה המלאכותית, למידת מכונה ובעתיד אף המחשוב הקוונטי, יישמשו גם הם את התוקפים. על פי מערך הסייבר הלאומי⁴⁹ צפוי ששנת 2024 תהיה בסימן המשך הלחימה ומוכנות להרחבתה מול זירות נוספות, לצד שיפור ביכולות הסייבר ובנכונותם של התוקפים לבצע מתקפות שיגרמו נזק לעורף האזרחי.

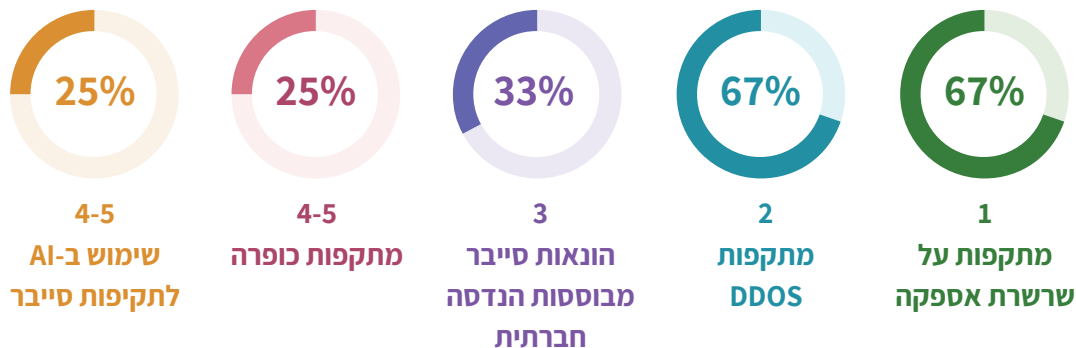
ממצאי הסקר שערך הפיקוח על הבנקים בקרב מנהלי הגנת הסייבר במערכת הבנקאות מצביעים גם הם על כך שרמת האיום תישאר גבוהה, תוך המשך המגמות שאפיינו את השנים האחרונות, כאשר מנהלי הגנת הסייבר צופים כי עיקר האירועים יתמקדו במתקפות על שרשרת האספקה, מתקפות DDoS והונאות פיננסיות שמבוססות הנדסה חברתית (איור ה'-64).

⁴⁹ דברי ראש מערך הסייבר הלאומי, דוח סיכום שנת 2023 של מערך הסייבר הלאומי.

עיקר האירועים הצפויים יתמקדו במתקפות על שרשרת האספקה, מתקפות DDoS והונאות פיננסיות שמבוססות הנדסה חברתית

תוצאות סקר שערך הפיקוח על הבנקים בקרב מנהלי הגנת הסייבר במערכת הבנקאות - "מה לדעתך תהיה המגמה המובילה של אירועי סייבר בשנת 2024 על מערכת הבנקאות?" (שיעור מנהלי הגנת הסייבר שבחרו באפשרות זו)

איור ה' - 64

בנוסף יביאו תמורות בתכניות העבודה של מערכת הבנקאות להמשך הרחבתם של משטחי התקיפה והגדלת הקישוריות הדיגיטלית, בין היתר כתוצאה מהאצת תהליכים עסקיים חדשניים ומהלכים טכנולוגיים ודיגיטליים. תהליכים אלה צפויים לכלול גם אימוץ של טכנולוגיות חדשות, הרחבת השימוש במידע והרחבה משמעותית של השימוש בטכנולוגיות ענן. כמו כן, צפוי שימוש גובר בממשקי API וגידול בממשקי צד שלישי ובינה מלאכותית.

גם בעולם מצביעים ממצאי הסקר שבוצע על ידי הפורום הכלכלי העולמי (WEF) לבניית תמונת מצב הגנת סייבר גלובלית לשנת 2024⁵⁰ על חשש מפני השפעתן של טכנולוגיות מתפתחות על הגנת סייבר בענפים שונים, במיוחד בינה מלאכותית יוצרת (Generative AI). במסגרת הסקר נמצא כי כ-56% מהמשיבים מתעשיית הבנקאות סבורים שבינה מלאכותית יוצרת תשפיע באופן משמעותי על הגנת סייבר בשנתיים הקרובות.

ממצאים אלה עולים בקנה אחד עם תוצאותיו של סקר הסיכונים שערך הפיקוח על הבנקים בקרב נושאי המשרה הבכירים בבנקים ובחברות כרטיסי האשראי, אשר הצביע על סיכון הסייבר כסיכון המטריד ביותר בראיית המערכת, זו השנה השישית ברציפות. בהתאם לכך ממשיכים התאגידים הבנקאים וחברות כרטיסי האשראי בהיערכות יזומה להתמודדות עם אירועי סייבר ועם השלכותיהם. היערכות זו מתמקדת בהגנה מפני תוקפים מתקדמים ונחשבים, תוך התאמה מתמדת של מנגנוני ההגנה לאיומים חדשים ומתפתחים, הן במניעה והן בזיהוי מוקדם של אירועים, לצד פיתוח יכולות תגובה והתאוששות מהירות. פעולות אלה נועדו לאפשר לתאגידים הבנקאים להתאושש במהירות וביעילות מאירועי סייבר, תוך מזעור הפגיעה האפשרית.

בנוסף מעודד הפיקוח על הבנקים את התאגידים הבנקאים להמשיך במאמצי ההגנה על מרחב הסייבר שלהם, באמצעות צמצום מתמיד של פרופיל סיכון הסייבר והחשיפה למתקפות, תוך שמירה על גמישות והתאמה מתמדת, ניטור שוטף והערכה מתמדת של האיומים וההזדמנויות והתאמת מאמצי ההגנה בהתאם וכן חיפוש מתמיד אחר חולשות ונקודות תורפה אפשריות. מכיוון שנקודת המוצא הינה כי מניעה מוחלטת של התממשות איומי סייבר אינה אפשרית, מצופה מהתאגידים הבנקאים לצד הדגש על מנגנוני מניעה להמשיך ולפתח יכולות לזיהוי, לתגובה ולניהול אירועים באופן אפקטיבי, כחלק מגישה שתאפשר לתאגיד הבנקאי התמודדות מוצלחת עם אתגרים ואיומים בתחום הסייבר, תוך שמירה על חוסן ארגוני.

⁵⁰ "Global Cybersecurity Outlook 2024".

תיבה ה'-1: התפתחות האשראי בענף הבינוי והנדל"ן

- האשראי המאזני לענף הבינוי והנדל"ן בחמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות המשיך לצמוח בשיעור גבוה (כ-14%) גם בשנת 2023. צמיחה זו נרשמה על אף העלייה ברמת הסיכון בענף, בפרט לנוכח ההאטה בפעילות בשוק הדיור, התייקרותן של עלויות המימון והשפעותיה של מלחמת "חרבות ברזל".¹
 - הגידול בסיכון בענף זה בא לידי ביטוי בגידול שחל בשיעור הכיסוי של ההפרשה להפסדי אשראי צפויים ביחס להיקף האשראי בענף. שיעור זה גדל במערכת הבנקאות במהלך שנת 2023 בכ-0.5% לשיעור של 2.4%, כאשר עיקר הגידול נרשם בעקבות השפעות מלחמת "חרבות ברזל".
- בתיבה זו נתאר את ההתפתחויות באשראי הבנקאי לענף הבינוי והנדל"ן בהתאם לפעילויות הבאות:
- אשראי למימון קרקעות – הירידה בביקוש לדירות גרמה, בין היתר, לירידה בשיעורי ההצלחה של מכרזי מקרקעין וכן לירידה במחירי הזכייה במכרזים שנסגרו בהצלחה. זאת לצד דרישת הפיקוח על הבנקים להקצאת הון נוספת בגין מימון קרקעות במינוף גבוה. אלה הובילו להאטה בקצב צמיחת האשראי למימון קרקעות בהשוואה לשנים קודמות.
 - ליווי פרויקטים לבנייה למגורים – במהלך שנת 2023 נרשם גידול משמעותי של כ-66% באשראי הכספי לליווי פרויקטים לבנייה למגורים. עלייה זו נרשמה בשל ההאטה במכירת דירות ולמרות העיכובים בהתקדמות הבנייה עם פרוץ המלחמה.²
 - נדל"ן מניב – משקלו היחסי של האשראי לנדל"ן מניב למשרדים ולמסחר בשיעור מימון גבוה עלה בשנת 2023, בין היתר על רקע עודפי הצע בשוק המשרדים באזורים מסוימים. באשר לנדל"ן מניב למגורים, לנוכח העלייה בסביבת הריבית ושינוי מיסוי, פחתה הכדאיות של הפעילות בתחום וחלק מהחברות בוחרות להעמיד למכירה דירות שהושכרו או שיועדו מראש להשכרה.
 - אשראי שאינו בביטחון נדל"ן – האשראי לפעילותם של קבלני ביצוע מהווה מרכיב משמעותי באשראי זה. הסיכון במימון של קבלני ביצוע היה גבוה עוד בטרם פרצה המלחמה ומאז שפרצה חשופים קבלני הביצוע לסיכונים נוספים ובפרט למחסור בכוח העבודה ולהתייקרות בעלויות העבודה ובעלויות חומרי גלם.
 - בעקבות העלייה בסיכון עוקב הפיקוח על הבנקים מקרוב אחר ההתפתחויות באשראי לענף ופועל על מנת לוודא כי סיכוני האשראי בענף מנוטרים ומתנהלים בהתאם לפרקטיקות מקובלות ונאותות של ניהול סיכונים.

כללי – התפתחויות עיקריות בשוק הנדל"ן

החל מהמחצית השנייה של שנת 2022 וביתר שאת בשנת 2023 נרשמה התמתנות בביקוש לדירות, שבאה לידי ביטוי בירידה במספר העסקות לרכישת דירה במהלך שנת 2023 (בכ-35% לעומת שנת 2022³), לעלייה

¹ להרחבה בדבר ההתפתחויות הכלכליות בשוק הדיור, ראו דו"ח בנק ישראל לשנת 2023, פרק ח' – "שוק הדיור".

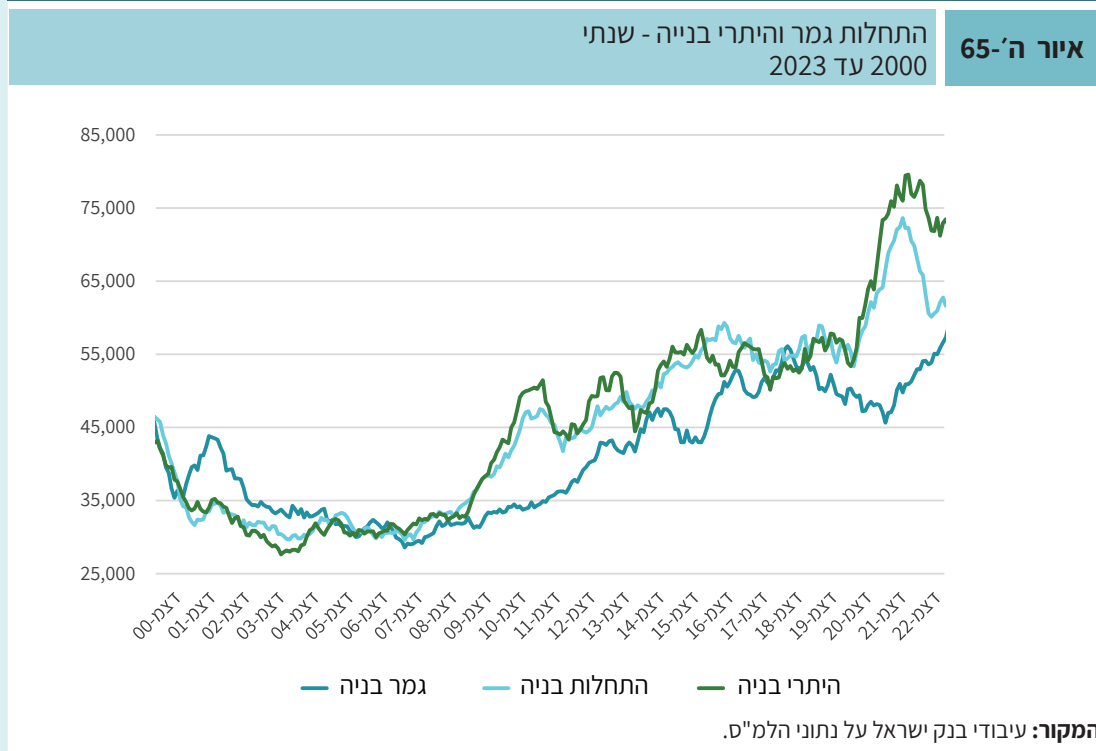
² האשראי הכספי לליווי פרויקטים לבנייה למגורים גדל, כאשר הפער בין עלויות הבנייה הנלוות להתקדמות הבנייה ובין תזרימי המזומנים שמתקבלים ממכירת דירות עולה.

³ דירות בעסקאות נדל"ן – סיכום שנת 2023, למ"ס – https://www.cbs.gov.il/he/mediarelease/DocLib/2024/047/04_24_047b.pdf

במלאי הדירות החדשות הלא-מכורות שהסתכם בכ-67 אלף,⁴ לירידה במחירי הדירות (כ-1.4%) ולירידה בהיקף ביצועי המשכנתאות (כ-40% בהשוואה לשנת 2022).

בענף הבינוי נרשמה האטה מסוימת ברמת הפעילות בשנת 2023 בהשוואה לשנים 2021-2022, הן במספר התחלות הבניה והן במספר הנפקות היתרי הבניה ולצד זאת בגמר הבניה נרשמה עלייה (איור ה'-65).

מנתוני הבניה של הלמ"ס עולה כי היקפי היתרים, התחלות הבניה וגמר הבניה הם גבוהים יחסית, למרות התמתנות הפעילות בענף בשנה האחרונה

לנוכח מלחמת "חרבות ברזל" שפרצה ב-7 באוקטובר 2023, חלה האטה נוספת בפעילות בשוק הנדל"ן. העצירה בכניסתם של הפועלים הפלסטינים לישראל, שהיוו שיעור ניכר מכוח העבודה בענף, הובילה לעצירת הבניה באתרי רבים. המחסור בכוח העבודה מהווה בעיה מרכזית בענף בתקופה זו,⁶ דבר שמשפיע גם על ייקורן של עלויות הבניה וגם על התקדמות הביצוע. בשל השפעות המלחמה הנחה הפיקוח על הבנקים את התאגידים הבנקאים להקל על הלווים ובכלל זה על הלווים בענף הבינוי והנדל"ן וזאת כחלק מהמהלכים להקלה על הלווים שנקטו בנק ישראל והממשלה.⁷ האשראי המאזני (חובות) לענף הבינוי והנדל"ן בחמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות צמח בשיעור גבוה של כ-14% בשנת 2023 והסתכם בכ-293 מיליארד ש"ח

⁴ נכון לסוף חודש פברואר 2024. ראו - דירות בעסקאות נדל"ן - דצמבר 2023 - פברואר 2024, למ"ס - https://www.cbs.gov.il/he/mediarelease/DocLib/2024/113/04_24_113b.pdf

⁵ ירידה במחירים שוטפים, על פי נתוני חודשים נובמבר-דצמבר 2023, בהשוואה לתקופה המקבילה אשתקד.

⁶ להרחבה ראו תיבה מתוך דו"ח בנק ישראל לשנת 2023 בדבר "תעסוקת עובדים לא ישראלים לאור מלחמת 'חרבות ברזל'".

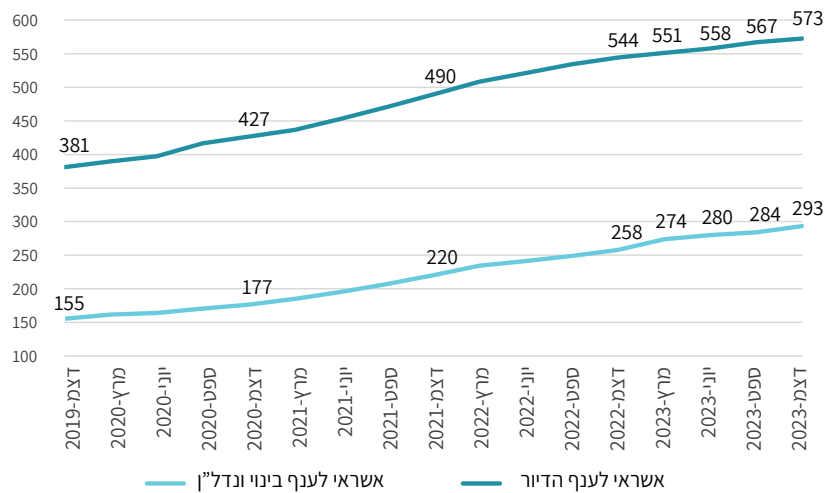
⁷ להרחבה ראו תיבה ו'2 ופרק ו' בסקירה זו.

(איור ה'-66). שיעור הצמיחה השנתי משקף את מגמת הצמיחה המהירה בשנים האחרונות באשראי לענף. הצמיחה באשראי לענף נרשמה על רקע ההתמתנות בפעילות בשוק הדיור וההאטה במכירת הדירות ולצד ההתייקרות של עלויות המימון.

קצב צמיחת האשראי לענף הבינוי והנדל"ן והאשראי לדיור

התפתחות האשראי המאזני (חובות) לענף בינוי ונדל"ן והאשראי לדיור, לווים בישראל, חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות, 2019 עד 2023 | מיליארדי ש"ח

איור ה'-66

המקור: עיבודי בנק ישראל על דיווחי הבנקים לפיקוח על הבנקים

במהלך השנה הנסקרת ובפרט מאז פרוץ המלחמה, חלה עלייה בסיכון האשראי בענפי הבינוי והנדל"ן, שמשקפת גם במדדי איכות האשראי. לאחר מספר שנים שבהם חווה שוק הדיור הישראלי גאות, שבאה לידי ביטוי בשיא של מספר העסקות לרכישת דירה, עלו מחירי הדירות וכך גם מחירי הקרקעות ששווקו באותה תקופה ובפרט בשנים 2021-2022. גאות זו לוותה גם בגידול מואץ של יתרות האשראי ושל מאפייני הסיכון של ההלוואות שניטלו באותה העת ובפרט בעלייה בשיעורי המימון (LTV).

בעקבות העלייה בסיכון עוקב הפיקוח על הבנקים מקרוב אחר ההתפתחויות באשראי לענף ופועל על מנת לוודא כי סיכוני האשראי בענף מנוטרים ומתנהלים בהתאם לפרקטיקות מקובלות ונאותות של ניהול סיכונים.

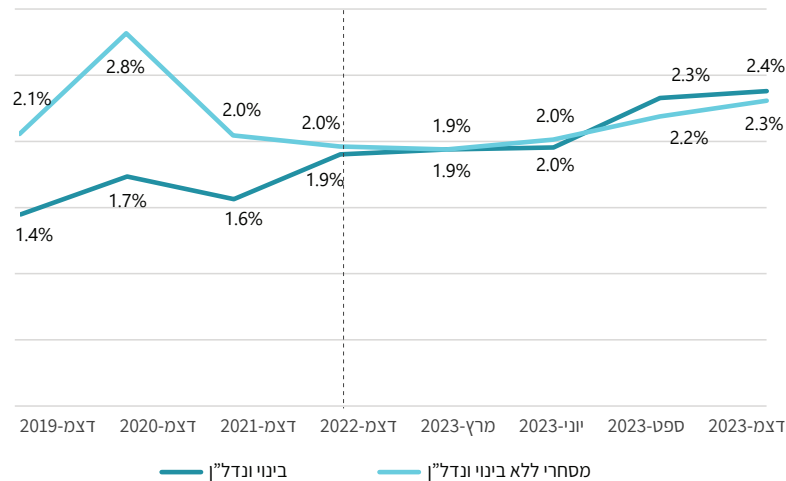
הגידול בסיכון בענף השתקף בגידול שחל בשיעור הכיסוי⁸ של ההפרשה להפסדי אשראי צפויים ביחס לאשראי בענף. בהתאם לאמור, הסתכם שיעור ההפרשה להפסדי אשראי מתוך סך האשראי (חובות) בחמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות לענף בסוף שנת 2023 בכ-2.4%, לעומת כ-1.9% בסוף שנת 2022 (איור ה'-67).

⁸ יחס הכיסוי מבטא את היחס שבין ההפרשה להפסדי אשראי ולבין יתרת האשראי המאזני (חובות).

שיעור ההפרשה להפסדי אשראי בענף בינוי ונדל"ן במגמת עלייה

איור ה'-67

שיעור ההפרשה להפסדי אשראי מתוך האשראי המאזני (חובות) בענף בינוי ונדל"ן ובסך האשראי המסחרי ללא בינוי ונדל"ן, פעילות בישראל, חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות, 2019 עד 2023 | אחוזים

המקור: עיבודי בנק ישראל על נתונים מהדוחות הכספיים לציבור

נסקור להלן את האשראי בענף בינוי ונדל"ן בהתאם לתחומי הפעילות העיקריים, שמייצגים בין היתר את הפעילויות העיקריות ואת השלבים השונים בתהליך הבנייה: רכישת קרקעות; נדל"ן למגורים בתהליכי בנייה; נדל"ן מניב ואשראי אחר (אשראי שאינו בביטחון נדל"ן ספציפי).

לוח ה'-1 | התפתחותן של יתרות אשראי מאזני לענף הבינוי והנדל"ן בישראל (במיליארדי ש"ח)

הרכיב				סיכון אשראי מאזני	
				12/2022	12/2023
				במיליארדי ש"ח	במיליארדי ש"ח
				באחוזים	באחוזים
קרקעות				36%	34%
ייזום נדל"ן לבנייה - מגורים				94	101
ייזום נדל"ן לבנייה - מניבים				9%	13%
נדל"ן מניב				13	15
תשתיות				32%	32%
אשראי שאינו מיועד למימון נכס ספציפי				82	94
סה"כ פעילות לוויים בישראל				3%	4%
(סך חשיפה - כולל חוץ מאזני)				9	12
				15%	12%
				38	35
				100%	100%
				259	295
				(435)	(485)

המקור: דיווחי הבנקים לפיקוח על הבנקים.

קרקעות

היקף האשראי המאזני לקרקעות בחמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות הסתכם נכון לסוף שנת 2023 בכ-101 מיליארד ש"ח, עלייה של כ-7% בהשוואה ליום 31 בדצמבר 2022. היקף האשראי המאזני לקרקעות בשיעור מימון העולה על 75% ואשר משקף סיכון מוגבר, הסתכם נכון לסוף שנת 2023 בכ-58 מיליארד ש"ח, כ-57% מיתרת האשראי המאזני לקרקעות בחמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות. זאת ועוד, עיכובים נוספים צפויים במעבר משלב מימון הקרקעות לשלב ליווי הבנייה בעקבות השפעות המלחמה ומצוקת כוח העבודה בענף.

ההאטה בביצועי האשראי לקרקעות בשנת 2023 בהשוואה לעבר מיוחסת, בין היתר, לצעדי הפיקוח על הבנקים שננקטו בשנים האחרונות ובפרט לדרישה להקצאת הון נוספת בגין מימון קרקעות במינוף גבוה,⁹ לירידה בשיעורי ההצלחה של מכרזי מקרקעין בשנת 2023 בפרט ולירידה במחירי הזכייה במכרזים שנסגרו בהצלחה.

התפתחויות אלה ואחרות הצביעו בחלק מהאזורים על ירידת ערך של קרקעות, בפרט אלה שנרכשו בשנים עברו במחירים גבוהים. בשל כך, **נדרשו הבנקים כדי לעמוד בהנחיות האמורות בדבר הקצאת הון נוספת בגין מימון קרקעות במינוף גבוה לבצע במהלך שנת 2023 התאמות במימון שניתן.**¹⁰ עם זאת יש לציין כי לאור הרווחים המשמעותיים שצברו היזמים בשנים האחרונות, יש לרבים מהם האפשרות לספוג את ההשפעות של השינויים בסביבה הכלכלית ושל השלכות המלחמה.

ליווי פרויקטים לבנייה למגורים

בשנת 2023 נרשמה לעומת שנת 2022 האטה של כ-35% במכירת דירות, מזה ירידה של כ-31% במכירת דירות חדשות בפרויקטים לבנייה למגורים.¹¹ מגמה זו החריפה בשל המלחמה, אם כי נרשמה לקראת סוף השנה התאוששות במכירת הדירות. מלאי הדירות הלא מכורות שבידי הקבלנים עלה והסתכם בסוף חודש פברואר 2024 בכ-67 אלף.

התפתחות סיכון האשראי לליווי פרויקטים לבנייה למגורים

במהלך שנת 2023 נרשם גידול משמעותי של כ-66% באשראי הכספי לליווי פרויקטים לבנייה למגורים, מכ-22.7 מיליארד ש"ח בסוף שנת 2022 לכ-37.6 מיליארד ש"ח בסוף שנת 2023,¹² שמוסבר, בין היתר, בהאטה במכירת דירות חדשות. עם זאת, יש מאז פרוץ המלחמה עיכובים משמעותיים גם בהתקדמות הבנייה בפרויקטים, אם כי קצב גמר הבנייה עודנו ברמה גבוהה באופן יחסי.¹³

פער בין קצב הביצוע ההנדסי לבין קצב המכירות – במהלך שנת 2023 נרשמה עלייה בנתח החשיפה הכוללת בחמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות לפרויקטים שבגינם קצב הביצוע גבוה מקצב המכירות¹⁴ מכ-27% נכון לסוף שנת 2022 לכ-36% נכון לסוף שנת 2023.¹⁵ עם זאת עלה בשיעור מתון יותר שיעור החשיפה בגין

⁹ חוזר הפיקוח על הבנקים מספר ח-2709-06 בדבר עדכון הוראה 203 – מדידה והלימות הון – הגישה הסטנדרטית – סיכון אשראי מיום 22 במאי 2022.

¹⁰ שם.

¹¹ דירות בעסקאות נדל"ן – סיכום שנת 2023, למ"ס –

https://www.cbs.gov.il/he/mediarelease/DocLib/2024/047/04_24_047b.pdf

¹² נתוני הדיווח לפיקוח על הבנקים, חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות – הוראה 831.

¹³ להרחבה ראו פרק ה' בדו"ח בנק ישראל לשנת 2023.

¹⁴ פער בין קצב הביצוע ההנדסי ובין קצב המכירות משמש מדד לרמת הסיכון בפרויקט לבנייה.

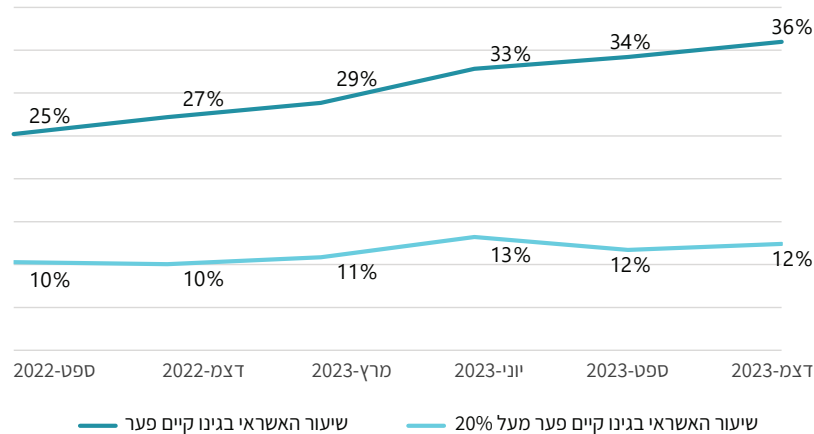
¹⁵ כנ"ל.

פרויקטים שלגביהם הפער בין קצב הביצוע ובין קצב המכירות גבוה (20% ומעלה), מכ-10% בסוף שנת 2022 לכ-12.4% בסוף שנת 2023 (איור ה'-68) וכן ראוי לציין כי בקרב כשני שלישים מהפרויקטים עולה קצב המכירות על קצב הביצוע ההנדסי.

עלייה בשיעור האשראי שבו יש פער בין קצב הביצוע למכירות, אך לא בשיעורים שעולים על 20%

שיעור האשראי לליווי פרויקטים בבנייה שבגינן קיים פער בין קצב הביצוע ההנדסי ובין קצב המכירות ושיעור האשראי בגינו פער זה עולה על 20%, פעילות בישראל, חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות, ספטמבר 2022 עד דצמבר 2023 | אחוזים

איור ה'-68

המקור: עיבודי בנק ישראל על דיווחי הבנקים לפיקוח על הבנקים

כושר ספיגה¹⁶ בפרויקטים לבנייה למגורים – בשנת 2023 נרשמה ירידה מסוימת ביחס כושר הספיגה בפרויקטים לבנייה למגורים, אולם יחס זה נותר ברמה גבוהה יחסית והסתכם נכון לסוף שנת 2023 בכ-70%. עם זאת יש לציין כי אף על פי שאתרי הבנייה פועלים מפרוץ המלחמה באופן חלקי בלבד, ממשיכים הקבלנים לשאת במלוא ההוצאות הקבועות והדבר מכביד על עלויות הבנייה. התפתחויות אלה ככל שיימשכו עלולות לפגוע בכושר הספיגה בפרויקטים.

כדי להתמודד עם קשיים אלה וכדי להניע את השוק חרף המלחמה ובמטרה לעמוד ביעדי המכירות המוקדמות בפרט, שמהוות תנאי קדם לליווי פרויקט לבנייה, מעניקים חלק מהיזמים מבצעים משמעותיים לרוכשי הדירות, תוך הימנעות מהורדת מחיריהן בפועל.

נדל"ן מניב

היקף האשראי המאזני לפעילויות בנדל"ן בחמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות הסתכם נכון לסוף שנת 2023 בכ-109 מיליארד ש"ח, עלייה של כ-11% בהשוואה לסוף שנת 2022.

נכון לסוף שנת 2023 הסתכמה יתרת האשראי המאזני לנדל"ן מניב שבנייתו הושלמה בחמש הקבוצות

¹⁶ כושר הספיגה מבטא את שיעור הירידה המרבי האפשרי במחירי המכירה של הדירות, מבלי שהבנק יספוג הפסדים מהפרויקט.

הבנקאיות הגדולות בכ-94 מיליארד ש"ח, מזה כ-18.8 מיליארד ש"ח (כ-20%) בשיעורי מימון העולים על 75% ומשקפים סיכון מוגבר.¹⁷ כמו כן הסתכמה יתרת האשראי המאזני נדל"ן מניב בתהליכי בנייה בחמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות לסוף שנת 2023 בכ-15 מיליארד ש"ח, מזה כ-3.9 מיליארד ש"ח (כ-26%) בשיעורי מימון שעולים על 75%.

סיכון האשראי נדל"ן מניב קיים הן בשלב הבנייה, שבו צרכי האשראי גבוהים, הואיל ותקבולי השכירות מהנכס מתהווים רק לאחר תום הבנייה, והן לאחר תום הבנייה, בשל שנות ההחזר הארוכות המקובלות באשראי זה. העלייה בסביבת הריבית משפיעה באופן משמעותי על רמת הסיכון בענף, לנוכח צרכי האשראי הגבוהים.

נדל"ן מניב – משרדים ומסחר

יתרת האשראי המאזני לנכסים מניבים למשרדים ולמסחר שבנייתם הושלמה הסתכמה נכון לסוף שנת 2023 בכ-61 מיליארד ש"ח, עלייה של כ-14% לעומת שנת 2022. האשראי בשיעור המימון שעולה על 75% ושמסקף סיכון מוגבר הסתכם נכון לסוף שנת 2023 בכ-11 מיליארד ש"ח ומהווה כ-18% מסך האשראי המאזני לנכסים מניבים למשרדים ולמסחר. סיכון האשראי בשנת 2023 בגין נכסים מניבים למשרדים הושפע, בין היתר, מסביבת הריבית הגבוהה ומהשינויים שחלו בטעמי השוכרים ובביקוש למשרדים להשכרה, תוך בידול בין בניינים חדשים לבין ישנים ובין אזורים גיאוגרפים שונים.

נדל"ן מניב – מגורים (כולל דיור מוגן)

יתרת האשראי לנכסים מניבים למטרת מגורים (כולל דיור מוגן) שבנייתם הושלמה הסתכמה בסוף שנת 2023 ב-15.4 מיליארד ש"ח, עלייה של כ-5% לעומת שנת 2022. האשראי למטרה זו בשיעור המימון שעולה על 75% ושמסקף סיכון מוגבר הסתכם נכון לסוף שנת 2023 בכ-3.5 מיליארד ש"ח ומהווה כ-23% מיתרת האשראי המאזני לנכסים מניבים למטרת מגורים (כולל דיור מוגן). לנוכח העלייה בסביבת הריבית פחתה הכדאיות של הפעילות בתחום ויש חברות שפעילות בתחום שמעמידות למכירה דירות שיועדו מראש להשכרה או ששימשו להשכרה לתקופה של מספר שנים.

אשראי שאינו בביטחון נדל"ן

אשראי לחברות בענף הבינוי והנדל"ן שאינו בביטחון נדל"ן ספציפי בישראל, משמש למספר מטרות ובעיקר למימון פעילות קבלני ביצוע ולאשראי לזמן קצר ללווים בענף, לרוב ללווים שמרכזים פעילות משמעותית. הואיל ואשראי זה אינו מובטח בשעבוד על נכס, קיים בגינו סיכון מובנה משמעותי. יתרת האשראי המאזני ללווים בענף בינוי ונדל"ן שאינו בביטחון נדל"ן כלשהו הסתכמה נכון לסוף שנת 2023 בכ-35 מיליארד ש"ח, ירידה של כ-8% בהשוואה לסוף שנת 2022.

קבלני ביצוע

הסיכון במימון קבלני ביצוע היה עוד בטרם פרצה המלחמה גבוה, בין היתר בשל ההאטה בענף והעלייה בסביבת הריבית. מאז פרוץ המלחמה חשופים קבלני הביצוע לסיכונים נוספים ובפרט למחסור בכוח העבודה ולהתייקרות בעלויות העבודה ובעלויות חומרי הגלם. יש לציין כי ככלל משמש רוב האשראי לקבלני ביצוע לערבויות (אשראי חוץ מאזני), בפרט לערבויות ביצוע כנגד פרויקטים ספציפיים.

¹⁷ נתוני הדיווח לפיקוח על הבנקים, חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות – הוראה 831.

תיבה ה'-2: לקחים מכשלי הבנקים בארה"ב בחודשים מרץ-מאי 2023¹

- בחודשים מרץ עד מאי 2023 קרסו שלושה בנקים אמריקאים, לאחר שחוו בפרק זמן קצר משיכות של פיקדונות בהיקפים חסרי תקדים.
- קריסת הבנקים הייתה אירוע הכשל המשמעותי במערכת העולמית מאז המשבר הפיננסי הגלובלי בשנת 2008 והיא העמידה למבחן את הרגולציה הבנקאית שעוגנה בעקבות אותו משבר.
- אירועים אלו מוכיחים פעם נוספת את החשיבות של פיקוח יציבותי, שמרני ואפקטיבי על גופים המקבלים פיקדונות ומעמידים מהם אשראי.
- הפיקוח על הבנקים למד את פרטי האירועים ואת התגובות הרגולטוריות להן בעולם ובחן אילו לקחים יכולים להיות רלוונטיים למערכת הישראלית. בכוונת הפיקוח על הבנקים ליישם את הלקחים שנלמדו.

השתלשלות האירועים

שלושת הבנקים האמריקאים המדוברים (Silicon Valley Bank (SVB), Signature Bank New-York (SBNY) ו-First Republic Bank (FRB), נהנו עד לתחילת שנת 2022 ממוניטין טוב, הצלחה פיננסית ומצמיחה מואצת וחריגה בהיקפי הפיקדונות ובמחירי מניותיהם. הצלחה אשר הושפעה בין היתר מהפריחה בשוק ההייטק והקריפטו בתקופה שלאחר מגפת הקורונה. המגמה התהפכה החל מהרבעון השני של שנת 2022, כאשר החלה סדרה של העלאות ריבית חדות בארה"ב וכאשר חל מיתון משמעותי בסקטור הטכנולוגיה וירידות חדות בשוק הקריפטו. לקוחות משני הסקטורים האלה החלו למשוך את הפיקדונות שלהם והרווחיות של הבנקים החלה להישחק עקב העלאת הריבית על הפיקדונות מתוך ניסיון לשמר את הלקוחות.

SVB היה הראשון להיפגע. סוכנויות הדירוג, אשר זיהו את החשש לפגיעה ברווחיות שלו, איימו בהורדת דירוג. במענה לכך פרסמה הנהלת הבנק בתאריך 8 במרץ 2023 תכנית לחיזוק הנזילות וההון, אשר נועדה להרגיע את השוק אך בפועל נתפסה כעדות למצוקה בה הבנק נמצא והביאה באופן מיידי לקריסה באמון השוק במצב הבנק, לצניחת מחירי מניית הבנק ולגל חסר תקדים של משיכת פיקדונות ממנו. ב-10 במרץ 2023 הבנק הגיע לכשל והרגולטור סגר אותו.

הקריסה של SVB הגבירה מאוד את הרגישות בכלל המערכת הפיננסית והשפיעה לרעה במיוחד על SBNY ועל FRB, שסומנו גם הם על ידי השוק כפגיעים. שני הבנקים חוו משיכות גדולות של פיקדונות וב-12 במרץ 2023 הרגולטור נאלץ לסגור את SBNY.

בשלב זה הודיעו הרגולטורים שהם יבטיחו גם את הפיקדונות הלא מבוטחים בשני הבנקים שקרסו, יצאו בתכנית רחבה לאספקת נזילות למערכת הבנקאות ודאגו לכך שמספר בנקים גדולים יפקידו 30 מיליארדי דולרים ב-FRB וישדרו בכך אמון במצבו. קצב המשיכות מ-FRB אכן הואט לזמן מה, עד שנחשף בדוחות הרבעוניים שפורסמו בסוף אפריל ההיקף המסיבי של משיכת הפיקדונות בפועל ברבעון הראשון של 2023, דבר שערער מחדש את האמון בבנק והוביל לחידוש גל המשיכות המסיביות.

ב-1 במאי 2023 נרכש FRB על ידי JP Morgan Chase בהתערבות הרגולטור, ונשיא ארה"ב הצהיר שגם המפקדים של בנק זה לא יפגעו.

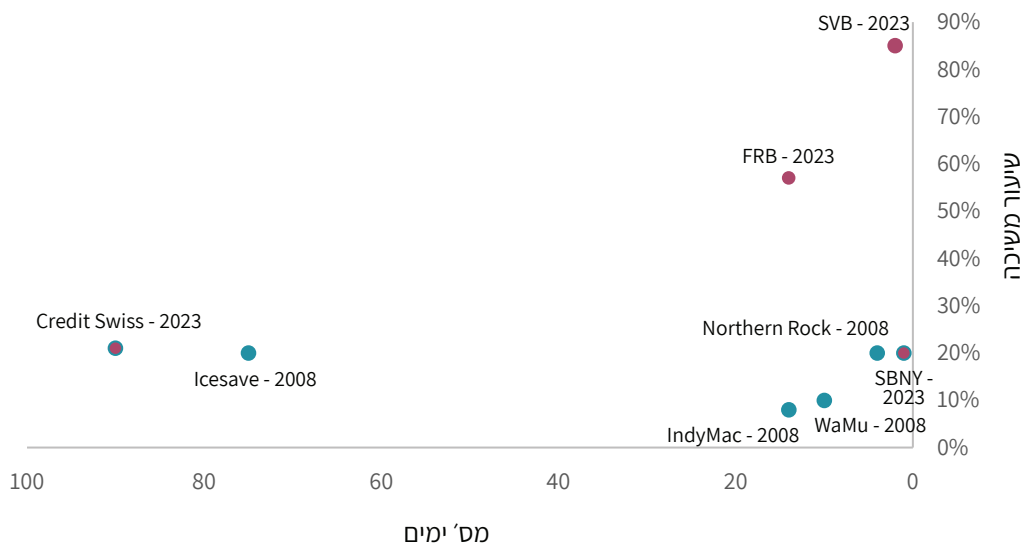
¹ בהמשך התיבה מופיעה התייחסות קצרה גם לאירוע הכשל בבנק השווייצרי Credit Swiss, שארע באותו פרק זמן.

שלושת הבנקים שקרסו נהנו עד לערב הקריסה ממוניטין טוב, מהלימות הון נאותה, מרווחיות סבירה ומרמה נמוכה של חשיפה לסיכון אשראי. נבדק ונמצא שלמרות שהם הוגדרו בנקים בינוניים, וככאלה לא חלו עליהם מלוא הדרישות הרגולטוריות, הרי שספק אם החלה מלאה של דרישות אלה היה בה בכדי לשנות את ההתפתחויות. למרות שלכל אחד מהם היו מאפיינים ייחודיים לו, ניתן להכליל ולומר שעיקר הרגישות שלהם נבעה מכך שחלק מהותי מהרווחיות שלהם נבע ממרווחי ריבית שנבעו מפערי מח"מ (משך חיים ממוצע) חוזיים² והתבסס על אמון ביציבות קשרי הלקוחות שלהם. אמון זה היה רלוונטי במיוחד בהתחשב בכך שלפחות שניים משלושת הבנקים שקרסו היו בעלי מודל עסקי נישתי, עם התמחות במתן שירותים איכותיים לפלח לקוחות מסוים (לקוחות עסקיים ופרטיים מתחומי ההייטק והקריפטו).

המהירות והעוצמה של משיכת הפיקדונות בשלושת המקרים היו חסרות תקדים בהשוואה למשברים פיננסים קודמים, לרבות במשבר הגלובלי בשנת 2008. להמחשה, מבנק SVB נמשכו ביום אחד פיקדונות בהיקף 40 מיליארדי דולרים ומבנק FRB נמשכו במהלך שבועיים 100 מיליארדי דולרים (איור ה'-69).

הריצה אל הבנק - התעצמות במהירות ובהיקף המשיכות בשנת 2023 לעומת העבר

איור ה'-69 המהירות והעוצמה של משיכת הפיקדונות בהשוואה למשברים פיננסים קודמים

המקור: מסמך ועדת באזל Report on the 2023 banking turmoil, אוקטובר 2023.

חשוב להבין שלמרות ששלושת הבנקים החזיקו בכריות נזילות בהיקפים שבמונחים רגולטוריים נחשבים לסבירים עד טובים, לא היה ביכולתם לעמוד בפני גלי משיכות בהיקפים האמורים.

² פערי מח"מ חוזיים מבטאים את החשיפה לסיכון להפסד כתוצאה משינוי בשיעורי הריבית כאשר היא נמדדת לפי מועדי הפירעון החוזיים של הנכסים לעומת אלו של ההתחייבויות, מבלי להביא לידי ביטוי השפעת הנחות על התנהגות הלקוחות.

סיכון ריבית

ככלל, המודל העסקי של הבנקים היה מבוסס על מתן שירות איכותי ללקוחותיהם ואגב כך קבלת פיקדונות גדולים יחסית, עם מועדי פירעון קצרים וריבית נמוכה. הבנקים השתמשו בכספי הפיקדונות הללו למתן הלוואות או להשקעה באגרות חוב לתקופות ארוכות בריבית קבועה, באופן שהשיא להם מרווחי ריבית נוחים מפערי התשואה לזמן קצר לעומת זמן ארוך. כתוצאה מכך, החשיפה שהתקבלה ממועדי הפירעון החוזיים היתה גבוהה, אך הבנקים הניחו שבזכות קשרי לקוחות טובים הפיקדונות יישארו בהיקף יציב ובריבית נמוכה, וכי בהתאם לכך רמת החשיפה שלהם בפועל לסיכון ריבית היא סבירה. על פניו נראה שנתוני העבר ההיסטוריים, בהם מקובל לעשות שימוש במודלים לניהול סיכונים, תמכו במידה מסוימת בהנחה זו.

למעשה, עם עליית הריבית החדה במהלך שנת 2022, החל מצד הלקוחות לחץ להעלות את הריבית על הפיקדונות והמרווח של הבנקים החל להצטמצם, כאשר במקביל חלה ירידה בשווי ההוגן של הנכסים ושל ההון הכלכלי.³ הסתבר שההנחה האמורה, שעמדה בבסיס המודל העסקי וניהול הסיכונים שלהם, קרסה לחלוטין והנהלות הבנקים עשו מאמצים קדחתניים לצמצם את הפגיעה הצפויה ברווחיות על מנת להימנע מפגיעה קשה בתדמית ומפגיעה במדדי השוק, גם על ידי הגדלה נוספת של החשיפות לסיכון ריבית ו"הימור" על היפוך המגמה בריבית. נראה שהנהלות הבנקים הניחו שכריות הנזילות שלהם יאפשרו להם לצלוח את התקופה הקשה. בדיעבד מסתבר שהם כשלו גם בהנחה זו.

בלוח ה-2 מוצגים מדדי סיכון ריבית נבחרים, חודשים ספורים לפני הקריסה, כולל השוואה לנתוני המערכת הישראלית. ניתן להתרשם מהרמה הגבוהה של סיכון ריבית בבנקים שקרסו, ובנוסף מכך שרגישות ההון הכלכלי, אשר מחושבת לאחר השפעת הנחות התנהגותיות, נותנת תמונת חשיפה לסיכון שהיא מתונה בהרבה ממדדי הסיכון ללא ההנחות הללו.

לוח ה-2 | מדדי סיכון ריבית נבחרים ליום 31 בדצמבר 2022

ישראל	ארצות הברית			
	SVB	SBNY	FRB	
בנקים בישראל (מנעד)				
5% - 10%	55%	41%	70%	נכסים נטו ⁽¹⁾ < 3 שנים מסך נכסים
6% - (-17%)	-94%	-54%	-241%	שווי הוגן נטו ⁽²⁾ מהון עצמי
0.8% - (-2.3%)	-15.0%	3.3%	N.A.	רגישות הון כלכלית בתרחיש עליית ריבית של 1%

המקור: דוחות כספיים של הבנקים לתאריך 31 בדצמבר 2022.

⁽¹⁾ נכסים נטו – נכסים בניכוי התחייבויות.

⁽²⁾ שווי הוגן נטו – ההפרש בין נכסים לפי שווי הוגן והתחייבויות לפי שווי הוגן.

³ בהון כלכלי הכוונה להפרש המתקבל בין הנכסים להתחייבויות במונחי שווי כלכלי, שנהוג למדוד לפי שווי הוגן.

סיכון נזילות

בשנים שקדמו לכשל נהנו שלושת הבנקים מצמיחה משמעותית בפיקדונות. בהתאם למודל העסקי שלהם, שיעור גבוה מאוד מהפיקדונות היו פיקדונות גדולים יחסית, אשר ככאלה אינם מבוטחים בביטוח פיקדונות, וכן היו בעלי מועדי פירעון חוזיים קצרים. כאמור, ניהול סיכוני הנזילות התבסס במידה רבה על ההנחה, שבזכות קשרי הלקוחות הפיקדונות ישמרו על רמה יציבה, וכן על היכולת להנזיל במהירות נכסים ארוכים ולא סחירים על ידי שעבודם לצורך קבלת קווי אשראי זמינים במייד מהבנק המרכזי ומ-FHLB.⁴

סדרת עליות הריבית שהחלה בחודש מרץ 2022, יחד עם האטה בענפי הטכנולוגיה ומשבר בקריפטו, גרמו לגל משיכת פיקדונות ראשון כבר בשלהי שנת 2022. זה היה גל משמעותי ושלושת הבנקים עמדו בו, תוך הקטנת כריות הנזילות וניצול חלקי של קווי האשראי הזמינים מהבנק המרכזי ומה-FHLB.

בתחילת שנת 2023, כפי שצוין קודם, משיכות הפיקדונות מהבנקים התגברו להיקפים חסרי תקדים ונוצרה "ריצה אל הבנק". העוצמה והמהירות של המשיכות הושפעו במידה רבה מהעברת המסרים המהירה ברשתות החברתיות ומניצול של אמצעים טכנולוגיים. הקריסה של SVB ושל SBNY הייתה כמעט מיידית ואילו FRB, אשר החזיק בקווי אשראי זמינים מהבנק המרכזי ומה-FHLB בהיקף יוצא דופן של למעלה מ-60 מיליארדי דולרים, החזיק מעמד למעלה מחודש.

בהתאם לגודלם והמדרג הרגולטורי בארה"ב, שלושת הבנקים לא היו חייבים בעמידה ביחס ה-LCR.⁵ עם זאת, חשוב לציין שגם יחס זה לא יכול לתת מענה למשיכות של פיקדונות בהיקפים כאמור וכי מבדיקות שנעשו בדיעבד עולה שגם אם היחס היה חל עליהם כדרישה, הם היו עומדים בו ממש עד לתחילת הקריסה.

בלוח ה-3 מוצגים מדדי סיכון נזילות נבחרים, כולל השוואה לנתוני המערכת הישראלית. ההבדלים הבולטים הם במשקל הפיקדונות לפי דרישה וכן בכך שהבנקים בארה"ב נוהגים להחזיק בקווי אשראי זמינים במייד גם מול הלוואות ונכסים לא סחירים אשר משועבדים לבנק המרכזי ול-FHLB ומשמשים כרובד משמעותי נוסף של מקורות נזילות מידיים לשעת חירום.

לוח ה-3 | מדדי סיכון נזילות נבחרים ליום 31 בדצמבר 2022

ישראל	ארצות הברית			
בנקים בישראל (מנעד)	SVB	SBNY	FRB	
64%-79%	94%	90%	68%	פיקדונות מעל 1 מיליון ש"ח/סך הפיקדונות (בבנקים בארה"ב- מעל 250 א' דולר) ⁽¹⁾
31%-50%	79%	74%	61%	פיקדונות לפי דרישה מסך נכסים
25%-36%	67%	42%	43%	נכסים נזילים מסך נכסים ⁽²⁾

המקור: דוחות כספיים של הבנקים לתאריך 31 בדצמבר 2022.

⁽¹⁾ בארה"ב – פיקדונות עד 250 א' דולר מבוטחים בביטוח פיקדונות פדרלי.

⁽²⁾ נכסים נזילים כוללים מזומנים, פיקדונות בבנקים והשקעות באג"ח. בארה"ב כולל גם קווי אשראי זמינים במייד מהבנק המרכזי ומה-FHLB, שהועמדו בשעבוד תיקי הלוואות.

⁴ FHLB – Federal Home Loan Bank. גוף בחסות ממשלתית שנוסד על פי חוק ואשר עוסק במתן אשראי למוסדות פיננסים בארה"ב, ראו: <https://fhlbanks.com/>.

⁵ מדד של יחס נזילות לטווח קצר, Liquidity Coverage Ratio.

שווייץ⁶

במקביל לאירועים בארה"ב הודיע בנק UBS ב-19 למרץ 2023 על רכישת Credit Swiss (CS). הרכישה באה בעקבות סדרת אירועים שבהם היה מעורב CS במהלך מספר שנים, אשר הובילו לקנסות, להפסדים ולפגיעה במוניטין של הבנק. בעיות הבנק התעצמו בחודש מרץ 2023, עם הודעתו על דחייה בפרסום הדוחות הכספיים לשנת 2022, אשר לצד כשלי הבנקים בארה"ב והסנטימנט השלילי בשווקים, הובילו למשיכת כספים מוגברת ולחשש ליציבות הבנק. במענה לכך פעלו הרשויות בשווייץ במהירות והביאו לרכישת הבנק על ידי בנק UBS, תוך מתן ערבויות מדינה מסוימות. המהלך הביא בין היתר להפסדים ניכרים למחזיקי אגרות חוב המשמשות כ"הון רובד 1 נוסף" ועל כך נשמעה ביקורת נרחבת.

תגובות רגולטוריות מסתמנות בעולם

כשל הבנקים בארה"ב וכשל הבנק השווייצרי היו הכשלים המשמעותיים במערכת הבנקאות מאז המשבר הפיננסי הגלובלי בשנת 2008. הכשלים נבחנו בסמוך לאירועי הכשל וממשיכים להילמד על ידי רשויות הפיקוח הבינלאומיות והמקומיות על מנת לבחון האם מסגרות האסדרה והפיקוח והסדרי הטיפול בכשל הקיימים, הם נאותים ונותנים מענה הולם, גם בעולם של שינויים בעולם הבנקאות.

רשימה ארוכה של רשויות בארה"ב ובשווייץ, רשויות בינלאומיות וגופי מחקר ואקדמיה מובילים בעולם פרסמו במהלך שנת 2023 דוחות ותובנות לגבי האירועים, משמעותם והשלכותיהם.⁷ בין הנושאים הרבים שהועלו ראוי לציין את הנקודות הבאות:

- חשיבה על צמצום הפער בין הדרישות הרגולטוריות מבנקים גדולים ומערכתיים לבנקים שאינם מוגדרים ככאלה;
- חזרה על חשיבות ניהול סיכונים אפקטיבי וממשל תאגידי נאות, ועל חשיבות התנהלות רגולטורית תובענית ונחושה לתיקון חולשות שזוהו בבנקים;
- בחינה של היבטים שונים בהוראות הקיימות בדבר ניהול סיכון הנזילות, לרבות בחינת מקדמי המשיכות ב-LCR בהיבט מהירות משיכת פיקדונות בתקופה הטכנולוגית הנוכחית והשפעת ריכוזיות פיקדונות, חידוד הדרישות לגבי תכניות חירום בנזילות והצורך בתרגול המוכנות לשימוש בקווי אשראי זמינים במידה מהבנק המרכזי;
- בחינה האם הטיפול הקיים בסיכון ריבית במסגרת הוראות באזל להקצאת הון הינו נאות ומספיק;
- בחינה של תועלת השימוש במכשירי "הון רובד 1 נוסף", לאור האירועים ב-CS.

⁶ מקורות המידע: FINMA Report Lessons Learned from the CS Crisis, 19 בדצמבר 2023; דוח ועדת באזל Report on the banking turmoil, 5 באוקטובר 2023.

⁷ בין הרשויות אנו רואים לנכון לציין בארה"ב את ה-FED ואת ה-FDIC ובין הרשויות הבינלאומיות את ה-BIS ואת ה-FSB. להלן קישורים למספר דוחות מובילים בהקשר זה:

- <https://www.federalreserve.gov/publications/review-of-the-federal-reserves-supervision-and-regulation-of-silicon-valley-bank.htm>
- <https://www.bis.org/bcbs/publ/d555.htm>
- <https://www.fsb.org/wp-content/uploads/P101023.pdf>

צפוי שבשנים הבאות יבואו חלק מהתובנות לידי ביטוי בעדכוני רגולציה בארה"ב ובגופים הבינלאומיים. מובן שכאשר אלו יגובשו, הפיקוח על הבנקים יבחן את הצורך באימוצם.

הפקת לקחים בפיקוח על הבנקים

הפיקוח על הבנקים למד את פרטי האירועים ואת התגובות הרגולטוריות להם בעולם ובחן אילו לקחים יכולים להיות רלוונטיים למערכת הבנקאות הישראלית. בכוונת הפיקוח ליישם את הלקחים הנ"ל ולהמשיך לעקוב אחר התהליכים המקבילים בחו"ל.

נדגיש כי הפיקוח על הבנקים עוקב בשגרה מקרוב אחר התפתחות הסיכונים השונים בבנקים ואחר ניהול הסיכונים והממשל התאגידי שלהם, לרבות בתחומי סיכונים ריבית ונזילות. כפי שצוין תדיר בדוחות הבדיקה של גורמים מוסמכים מחו"ל, התנהלות הפיקוח בתחומים אלה, כביתר התחומים היציבותיים, מתאפיינת בשמרנות ובקפדנות.

בין הצעדים שמתוכננים על ידי הפיקוח על הבנקים:

- שיפור כלי המעקב הפיקוחיים אחר התפתחות סיכון נזילות וסיכון ריבית;
- הגברת מעורבות פיקוחית במודלים שבנקים מפעילים במסגרת ניהול הסיכונים שלהם, ובחינת דרכים להגביל הסתמכות מופרזת על הנחות התנהגותיות;
- בחינת תכניות החירום של מערכת הבנקאות למצבי קיצון בנזילות, בדגש על התמודדות עם משיכות בהיקפים גבוהים מאוד בזמן קצר מאוד;
- בחינה מחדש של הסדרי בנק בכשל והתשתית החוקית שתומכת בהסדרים אלה.

הפיקוח על הבנקים שקד במהלך שנת 2023 על הגברת חוסנה של מערכת הבנקאות. עם פרוץ המלחמה בשבעה באוקטובר 2023, הוכיחה מערכת הבנקאות את מוכנותה ואת יציבותה. שנת 2023 התאפיינה גם בהמשך קידום צעדים להעצמת כוח המיקוח של הלקוחות ולהגברת התחרות והחדשנות במגזר הבנקאי.

1. החזון ויעדים אסטרטגיים של הפיקוח על הבנקים

החזון של הפיקוח על הבנקים הוא "קידום טובת הציבור על ידי שמירה על היציבות וההוגנות של מערכת הבנקאות, באמצעות פיקוח מקצועי, מוביל וסקוף". יעדי הפיקוח על הבנקים נגזרים מחוק בנק ישראל, תש"ע-2010, ומיעדים אסטרטגיים אשר נקבעו במטרה לתמוך ולסייע בהשגת חזונו. החוק קובע כי על הפיקוח על הבנקים לפעול לטובת הציבור והמשק באמצעות שלושה יעדים מרכזיים: מניעת פגיעה ביכולתם של תאגידים בנקאים לקיים את התחייבויותיהם; הבטחת תפקודם התקין של תאגידים בנקאים ושמירה על ענייני לקוחותיהם; תמיכה ביציבותה של המערכת הפיננסית. בתחילת שנת 2024 התקיים תהליך גיבוש אסטרטגית הפיקוח על הבנקים לשנים הקרובות. התהליך התייחס לניתוח ההתפתחויות בסביבה הכלכלית, הטכנולוגית והרגולטורית.

היעדים האסטרטגיים הפיקוחיים שנקבעו בהלימה ליעדי בנק ישראל, כוללים:

- יציבות - שמירה על יציבות הגופים המפוקחים; על תפקודם הרציף ועל כספי המפקידים, בשגרה ובחירום;
- הוגנות - הטמעת תרבות של הוגנות כלפי הלקוחות ורמת שירות מיטבית ומכלילה.

בנוסף נקבעו יעדים תומכים:

- עידוד תחרות במערכת הפיננסית;
 - חיזוק אפקטיביות עבודת הפיקוח על הבנקים.
- מטרת אלה שואפות יחד לשמור על סביבה בנקאית איתנה, הוגנת ותחרותית, שיכולה להסתגל ולשגשג בתוך מתגרים עכשוויים ואי ודאויות עתידיות.

2. מלחמת "חרבות ברזל": פיקוח וניהול בנקאות בשעת משבר

בשבעה באוקטובר 2023, בעקבות מתקפת טרור רצחנית, הכריזה מדינת ישראל על מצב חירום ופתחה בפעולות צבאיות נגד ארגוני טרור ברצועת עזה וניהלה במקביל את המתרחש עם ארגון חיזבאללה בלבנון. משבר לאומי זה הדגיש את ההכרח לשמור על מערכת בנקאות יציבה ומתפקדת לאור האתגרים שנוצרו בעקבותיו. להלן מבט מעמיק על הפעולות העיקריות שנקט הפיקוח על הבנקים במהלך המלחמה:

המשכיות עסקית במגזר הבנקאי במהלך מלחמת "חרבות ברזל"

למערכת הבנקאות תפקיד מרכזי בתיווך הפיננסי וקידום הפעילות הכלכלית במדינה, ובכלל זה תפקודן התקין של מערכות תשלומים וסליקה, אספקת שירותים בנקאים לציבור, כמו גם חשיבות אמן הציבור ושמירה על המוניטין. לצד זאת, חשופה מערכת הבנקאות למגוון רחב של איומים שעלולים לשבש את הפעילות העסקית, בין השאר: מלחמה, רעידת אדמה, מתקפת סייבר, שביתת עובדים ועוד. מתוקף חשיבותה, מחויבת מערכת הבנקאות להבטיח את עמידותה בפני איומים ושיבושים תפעוליים משמעותיים. נושא זה מוסדר בהוראת נוהל בנקאי תקין 355, שמגדירה את ניהול המשכיות העסקית המצופה מהתאגידים הבנקאים. עקרונות פיקוחיים נוספים בנושא גובשו בחוזרים ובמכתבים נוספים שמופצים למערכת הבנקאות מעת לעת.

עם פרוץ מלחמת "חרבות ברזל" ולאחר השתתפות הפיקוח על הבנקים בהערכות מצב לאומיות, גובשו הנחיות

למערכת הבנקאות במטרה לאפשר למערכת הבנקאות להמשיך להעניק שירותים בנקאיים גם במצב החירום, לרבות:

- פעילות מערך הסינון באזורי העימות, בהתאם למדיניות ההתגוננות שנקבעה על-ידי פיקוד העורף.
- הפעלת היתר המפקח להעתקת סניפים ולהפעלת סניפים ניידים בריכוזי אוכלוסיות מפונים, תוך הרחבת היקף השירותים הניתנים בסניפים הניידים.
- פרסום מתווה מקיף של הקלות אשר נועדו להקל על קבוצות אוכלוסייה שונות בהתמודדות עם השלכות המלחמה בהיבטים פיננסים.
- הקמת מוקד חירום בפיקוח, במטרה לסייע בהתנהלות מול מערכת הבנקאות.
- עריכת ביקורים יזומים בריכוזי אוכלוסיות מפונים, במטרה לברר אודות הצרכים של האוכלוסיות שפוננו.
- הגדלת היקף מלאי המזומנים בתאגידים הבנקאיים בהתאמה לצרכי הסניפים 7 ימי עסקים קדימה, חלף 3 ימי עסקים כבשגרה.
- היערכות עם סניפי גרעין,¹ תוך פיזור גיאוגרפי רחב, למתן שירותים בנקאים חיוניים במקרה של הסלמה נוספת של הלחימה ועל רקע המתיחות הביטחונית בגבול הצפון.
- מלחמת "חרבות ברזל" חידדה את חשיבות הרציפות התפקודית וההמשכיות העסקית של התאגידים הבנקאיים, ובסיום המלחמה יקיים הפיקוח על הבנקים הליך הפקת לקחים פנימי ומול התאגידים הבנקאיים, וכן יהיה שותף להליך הפקת לקחים לאומי.

הדגשים של הפיקוח על הבנקים למערכת הבנקאות בעקבות מלחמת "חרבות ברזל"

על רקע מלחמת "חרבות ברזל" פרסם המפקח על הבנקים מכתב לתאגידים הבנקאים ולחברות כרטיסי האשראי, שהדגיש את תפקידה החיוני של מערכת הבנקאות בהתמודדות במצבי חירום ובעיקר:

- הצורך בעמידה כבסיס איתן לצד לקוחותיה, תוך נקיטת גישה פרואקטיבית במציאת פתרונות ומתן הקלות ככל שניתן ללקוחות הנמצאים במצוקה.
- שמירה על רציפות מתן שירותים באופן הולם ומקצועי, לרבות בפעילות הסניפים ומכשירי משיכת המזומנים האוטומטים;
- ניהול מכלול הסיכונים התפעוליים והפיננסים אשר ייחודיים לתקופה הספציפית.

ניטור והערכת סיכונים המתפתחים בעקבות מלחמת "חרבות ברזל"

עם פרוץ מלחמת "חרבות ברזל", פעל הפיקוח לניטור השלכות המלחמה וסיכונים על מערכת הבנקאות. במסגרת זו, הופעלה הוראת הדיווח לפיקוח בחירום והוגברו פעולות הניטור השוטפות על התפתחות הסיכונים במערכת. כחלק מכך, בחן הפיקוח את מתווה ההון של התאגידים הבנקאיים, ווידא כי מערכת הבנקאות ערוכה עם כריות נזילות הולמות, ווידא כי לתאגידים הבנקאיים כריות נאותות לספיגת הפסדי אשראי. כמו כן, ווידא הפיקוח כי התאגידים הבנקאיים פועלים לחיזוק הליכי הניטור, הדיווח, הבקרה וניהול הסיכונים, ובוחנים השלכות תרחישים של הדרדרות נוספת במצב הביטחוני והכלכלי, כל זאת על מנת לאפשר זיהוי מוקדי סיכון מתפתחים והיערכות נאותה אליהם.

¹ סניף "גרעין" הינו סניף שנערך מבעוד מועד לשעת חירום מכל ההיבטים, ואשר הוחלט לגביו מראש כי ייפתח בשעת חירום.

דיווח בשעת חירום

הפיקוח על הבנקים המשיך גם השנה לבסס את תהליכי העבודה על ניתוח מידע שמתקבל באופן שוטף ממערכת הבנקאות, תוך קידום צעדים להגברת מיצוי הערך הטמון במידע והגדלת יעילות הניהול והעיבוד שלו. עם פרוץ מלחמת "חרבות ברזל" באוקטובר 2023, החליט המפקח על הבנקים כי לאור היקף האירוע וחומרתו, יש להפעיל את הוראת הדיווח במצב מיוחד (הוראת החירום) ולבקש מהבנקים לדווח היקף רחב יותר ותדיר יותר של נתונים אודות תפקוד מערכת הבנקאות, מצבם הכלכלי של הלקוחות ובפרט - נפגעי המלחמה, וזאת על מנת לתמוך בגיבוש צעדים שיסייעו לציבור, ולעקוב אחר יישומם. (להרחבה ראו תיבה ו'3 בסקירה זו).

ניטור סיכוני אשראי

עם פרוץ מלחמת "חרבות ברזל", החל הפיקוח על הבנקים במעקב הדוק אחר מצבם של הלווים בענפים שהוגדרו כרגישים בשל השלכות המלחמה, ואחר אפקטיביות הלווי והסיוע הבנקאי הניתן להם.

הפיקוח על הבנקים ווידא כי התאגידים הבנקאיים מעדכנים את ההפרשה להפסדי אשראי כדי לתת ביטוי מלא להשלכות המלחמה. בנוסף, פעל כדי להבטיח כי ניתן בדוחות לציבור גילוי מקיף על השלכות המלחמה על רמות הסיכונים אליהם חשופים התאגידים הבנקאיים, וכן גילוי על הצעדים שננקטו על ידי התאגידים הבנקאיים על מנת לתמוך ולסייע ללקוחותיהם. בנוסף, הפיקוח על הבנקים הבהיר את הטיפול החשבונאי והגילוי הנדרש בפעולות של דחיית תשלומים שבוצעו במסגרת הסיוע ללקוחות ולמשק להתמודד טוב יותר עם השלכות המלחמה.

ניטור סיכוני סביבת רשת (סייבר)

עם פרוץ מלחמת "חרבות ברזל" ולנוכח החשש כי ממד הסייבר יהפוך לחלק מזירת הלחימה, פעל הפיקוח על הבנקים בעצימות מול מערכת הבנקאות במספר היבטים ובהם מעקב ועדכון שוטף אחר ניסיונות תקיפה ואירועים לרבות ריכוז תמונת מצב הגנת סייבר יומית, ושיקופה לגורמים הרלוונטיים; מתן הנחיות למטרת הגבהת חומות ווידוא מוכנות לאירוע וכן מתן הקלות בדרישות רגולציה, היכן שהתאפשר.

שאלות ותשובות לשעת חירום במהלך מלחמת "חרבות ברזל"

הפיקוח על הבנקים פיתח ומעדכן באופן שוטף מסמך שאלות נפוצות מקיף כדי לסייע לציבור בניהול צרכיו הבנקאיים בזמנים המאתגרים שהביאה עלינו מלחמת "חרבות ברזל". קובץ השאלות הנפוצות נועד לספק תשובות ברורות ונגישות לבעיות השכיחות ביותר שעמן מתמודדים לקוחות הבנקים במהלך המלחמה.

התאמות להוראות ניהול בנקאי תקין לצורך התמודדות עם מלחמת "חרבות ברזל" (הוראת שעה)

על מנת לסייע למערכת הבנקאות וללקוחותיה להתמודד עם אתגרי המצב, גיבש הפיקוח על הבנקים שורה של צעדים מקלים והתאמות להוראות המפקח על הבנקים, במסגרת הוראת שעה, ברבעון האחרון של שנת 2023 ובמהלך שנת 2024. ההתאמות בהוראות הפיקוח נועדו לאפשר לבנקים ולחברות כרטיסי האשראי את הגמישות העסקית זאת במטרה להקל על הלקוחות אשר נפגעו ממצב המלחמה. הקלות והתאמות בוצעו במגוון תחומים, כגון: יחסי בנק-לקוח, הקלות במתן אשראי, הקלות בהיבטים תפעוליים, והקלות בזיהוי בעת מתן שירותים מסוימים.

דוגמאות להקלות בתחום יציבות

אשראי לדיור

ניתנה הקלה בשיעור המימון המרבי בעת לקיחת הלוואה לדיור בשעבוד דירת מגורים שאינה למטרת רכישת נכס ("הלוואה לכל מטרה"). בנוסף, ניתנו פטורים ממגבלות שונות בעת הוספת ממ"ד, במקרים בהם פיקוד העורף הקל בדרישות התכנון.

מתן אשראי

לאור הקושי של לווים להציג דוחות כספיים מעודכנים, ניתנה לבנקים אפשרות להמשיך להעמיד אשראי, על בסיס הדוחות האחרונים שברשותם.

הקלה בהיבטי רוטציה וחופשה רציפה לעובדי התאגיד הבנקאי

ניתנה הארכה לתקופת ניצול החופשה השנתית הרציפה לעובדים בעלי תפקידים רגישים, וכן ניתנה הארכה למשך הזמן המרבי למילוי תפקיד רגיש על ידי מנהל או עובד.

עבודת הדירקטוריון

עקב בעיות זמינות של נושאי משרה ועובדים נקבעו מספר הקלות בעבודת הדירקטוריון, ביניהן הקלה בקיום ישיבות בתקשורת, והקלה בדרישות סף המינימום למועדי אישור הפרוטוקול והפצת טיוטת מסמך המפרט את ההחלטות שהתקבלו בישיבה.

ניהול סיכונים תפעוליים

ניתנה הארכה לביצוע סקר הפערים הרב שנתי בנושא סיכונים תפעוליים שהתאגידים הבנקאיים נדרשים לבצע באופן מחזורי.

דוגמאות להקלות בתחום ציות

הקלה בזיהוי בעת הנפקת כרטיס חיוב חוץ בנקאי

הוגדלה מסגרת הפעילות בכרטיס חיוב חוץ בנקאי שמאפשרת מתן הקלות בזיהוי, מ-50,000 ש"ח ל-100,000 ש"ח.

הקלה בזיהוי בפתיחת חשבון סליקה לבית עסק

הוגדלו היקפי הפעילות בחשבון סליקה שמאפשרים הקלה בזיהוי, מ-50,000 ש"ח ל-200,000 ש"ח, ובלבד שהגידול בהיקף הסליקה ניתן לצורך סיוע על רקע המלחמה.

הקלה בזיהוי בחשבונות תשלום

הוגדלו היקפי הפעילות בחשבונות תשלום שמאפשרים הקלה בזיהוי, ובלבד שהגידול בהיקף הפעילות נועד לצורך סיוע על רקע המלחמה.

כרטיסים נטענים

הגדלה של מסגרת הטעינה בכרטיסים אנונימיים שמנפיקות החברות לשימוש בקבוצה סגורה של בתי עסק (Closed loop).

דוגמאות להקלות בתחום הצרכני

הקלה בנושא ניהול מסגרות אשראי בחשבונות עובר ושב

נקבע שהתאגיד הבנקאי רשאי לאפשר חריגה ממסגרת האשראי לפרק זמן ארוך יותר מיום עסקים אחד, אשר במהלכו תוסדר המסגרת מול הלקוח, ובלבד שהתאגיד הבנקאי יפעל להסדרת המסגרת כאמור בהקדם האפשרי בשים לב לאתגרים שעומדים בפניו ובפני הלקוח בשל מצב המלחמה.

הקלות בכללי הבנקאות (שירות לקוח) (גילוי נאות ומסירת מסמכים) התשנ"ב 1992

על מנת שלא לעכב את מימוש המתווים הייחודיים שגובשו בתקופה זו ואשר נועדו לסייע ללקוחות מערכת הבנקאות על ידי דחיית תשלומי הלוואות, נקבע כי הסכמת הלקוח יכולה להתקבל בדרכים שונות בהתאם לשיקול דעת התאגיד הבנקאי, ובכלל זה בשיחה טלפונית, ובלבד שתתועד.

בנוסף נקבע כי הסכמת לווה אשר אינו יכול לחתום על מסמכי הלוואה לדיור בשל מצב המלחמה, יכולה להתקבל בדרכים שונות בהתאם לשיקול דעת התאגיד הבנקאי, לאחר זיהוי הלווה ותייעוד הסכמתו ובלבד שיתר הלווים ידרשו לחתום על מסמכי הלוואה כנדרש בכללים. הקלה זאת נועדה להקל על לוויים שנמצאים בשלבים מתקדמים של תהליך קבלת הלוואה לדיור, ונדרשים בתקופה זו לחתום על מסמכי הלוואה, אולם נתקלים בקושי לבצע זאת כיוון שקיים קושי לאחד מהם להגיע לסניף הבנק בשל המלחמה.

בנוסף להקלות שניתנו במסגרת הוראת השעה, פעל הפיקוח על הבנקים למתן הקלות בנושא שיקים ללא כיסוי

עם פרוץ מלחמת "חרבות ברזל" וההכרזה על מצב החירום במשק, נתוני השיקים החוזרים המדווחים על ידי הבנקים, העידו על סימני מצוקה משמעותיים, הן ברמת המשק כולו והן באזורי הסיכון.² שיעור השיקים החוזרים בשבוע השלישי של המלחמה הגיע לשיא של 5.22% לעומת 3.60% בשגרה, וכן שיעור השיקים שחזרו מסיבת אכ"מ (אין כיסוי מספיק) עלה לרמה של 1.39% לעומת 0.83% בשגרה.

בהתאם לנתונים שהוצגו, ועל בסיס שיתוף פעולה בין משרד המשפטים לבנק ישראל ובאישור ועדת חוקה, חוק ומשפט, קבע שר המשפטים, יריב לוין, מתוקף סמכותו לפי חוק שיקים ללא כיסוי, תקנות לפיהן שיקים שסורבו עקב היעדר כיסוי במהלך חודש אוקטובר בכל חשבונות השיקים במדינת ישראל, לא יכללו ברשימת השיקים המביאה להטלת הגבלה על החשבון שעליו הם משוכים. בהתאם, שיקים אלו הוסרו גם מרשימת השיקים למשלוח התראה בגין חמישה שיקים ללא כיסוי. בנוסף, הקלות אלו חלו על קבוצות אוכלוסייה זכאיות, כגון תושבי הישובים שנפגעו, משרתי ומשרתות מילואים ובנות ובני זוגם, נעדרים, חטופים או שבויים ובני משפחותיהם, נפגעי פעולות איבה ובני משפחותיהם ועוד, הכול כמפורט בתקנות, לתקופה נוספת, עד ליום 21 בינואר 2024.

על מנת להגביר את שיעור מיצוי הזכויות בקרב האוכלוסיות הזכאיות, נקט הפיקוח על הבנקים במספר צעדים להגברת המודעות להקלות, בין היתר באמצעות הנחיה להוספת המידע הרלוונטי במשלוח ההודעות של הבנק המתחייבות בקשר עם אירוע של שיק ללא כיסוי ובאמצעות פרסום באתרי הבנקים המסחריים ובנק ישראל.

לפי הנתונים שהתקבלו בפיקוח על הבנקים, בעקבות התקנות נגרעו 6,123 שיקים שחזרו מסיבת אין כיסוי מספיק. לפי הערכתנו שיעור מיצוי הזכויות בקרב חיילי המילואים עומד כיום על כ-50%, המהווים 1,525 שיקים שנגרעו. בהתאם לאמור, התקנות הביאו גם לירידה בכמות הלקוחות שהוטלה עליהם הגבלה בנקאית ובכמות החשבונות המוגבלים במשק בעקבות זאת ביום 2.4.24 נשלח מכתב מהמפקח למערכת הבנקאות ובו הבהרות לגבי אופן יישום תקנות שיקים ללא כיסוי (להרחבה ראו תיבה ו'7 בסקירה זו).

² אזורי הסיכון הוגדרו בהתאם למדיניות ההתגוננות לאוכלוסייה של פיקוד העורף. עם פרסום תקנות שיקים ללא כיסוי, עודכנו אזורי הסיכון הנבדקים ונקבעו בהתאם לרשימת היישובים שכלולים בתוספת לחוק דחיית מועדים; (הוראת שעה – "חרבות ברזל") (חוזה, פסק דין או תשלום לרשות), התשפ"ד-2023.

3. הפעולות המרכזיות לשמירה על יציבותם של הגופים המפוקחים, על תפקודם הרציף ועל כספי המפקידים בשגרה ובחירום

הפיקוח על הבנקים פעל במטרה לחזק את היציבות של מערכת הבנקאות ולהבטיח את תפקודה התקין בנושאים הבאים:

הליך ההערכה הפיקוחי (Supervisory Review and Evaluation Process – SREP)

בשנת 2023 ערך הפיקוח תהליך הערכת הסיכונים הפיקוחי. התהליך כלל את הערכת פרופיל הסיכון של ששת התאגידים הבנקאיים ובפעם הראשונה הורחב גם להערכת פרופיל הסיכון של שלוש חברות כרטיסי האשראי. מטרת התהליך הינן, בין היתר, הערכה זו נועדה לזהות ולהעריך מוקדי סיכון בתאגידים אלה, להעריך את איכותם של תהליכי הניהול שלהם ולבחון את האפקטיביות של הממשל התאגידי שלהם. הערכת סיכונים זו הבטיחה בנוסף שיחסי ההון שמחזיקים התאגידים, הולמים את פרופיל הסיכון שלהם. תוצאותיו של תהליך זה הוצגו בפני ההנהלות והדירקטוריונים של התאגידים הבנקאיים ושל חברות כרטיסי האשראי, ושוקפו במכתבי סיכום שנשלחו אליהם. בסיומו של תהליך משמעותי זה, החל הפיקוח על הבנקים בהליך של עדכון מתודולוגיית הערכת הסיכונים, כדי לשפר את יכולות ההערכה של פרופיל הסיכון. תהליך עדכון זה צפוי להימשך לתוך שנת 2024.

פעילות הפיקוח על הבנקים לקידום מוכנות מערכת הבנקאות בשעת חירום

במהלך השנה האחרונה הגביר הפיקוח על הבנקים באופן פעיל את ההיערכות לשעת חירום של מערכת הבנקאות. הדבר היה כרוך בשילוב תהליכי הפיקוח עם אירועי חירום לאומיים וניהול ההשלכות של שיבושים שקשורים למלחמה. פעילויות המפתח כללו:

- פיתוח תרחיש מלחמה מיוחד למערכת הבנקאות, שמותאם לתרחיש הייחוס הלאומי, כדי להקל על אסטרטגיות הכנה ותגובה מיטביות;
 - השתתפות בתרגילי החירום המקיף של בנק ישראל בחודש יוני 2023 שהתמקד בתרחיש של מלחמה רב זירתית;
 - שיתוף פעולה עם רשות החשמל לצורך התייעדוף של מערכות המחשוב של המגזר הבנקאי לאספקת חשמל בתרחישים של ניהול ביקושים;
 - השתתפות של הפיקוח על הבנקים ושל מערכת הבנקאות בתרגילים של פקע"ר ברשויות המקומיות.
- יזמות אלה הינן חלק ממאמץ פיקוחי רחב יותר להבטיח שמערכת הבנקאות תישאר איתנה במצבי חירום לאומיים.

הידוק המעקב והניטור אחר יציאת כספים אל מחוץ לישראל

במהלך 2023, על רקע הלך הרוח הציבורי בעקבות תהליכי החקיקה שהובילה הממשלה לגבי מערכת המשפט והאפשרות של הורדת דירוג האשראי של מדינת ישראל, גבר החשש ליציאה משמעותית של מטבע חוץ מהמדינה. לנוכח כך, הידק הפיקוח את הניטור והמעקב השוטף אחר תנועת הכספים אל מחוץ לישראל. במסגרת זו, נתבקשו הבנקים לדווח לפיקוח אחר תנועת הכספים והשינוי ביתירות הפיקדונות במערכת הבנקאות בתדירות מוגברת (שבועית), והתהדק השיח מול מערכת הבנקאות בנושא, על מנת לוודא כי מתבצע ניטור הדוק אחר תנועות הכספים, וכי המערכת נערכת עם עודפי נזילות הולמים.

ניטור ומעקב אחר חשיפות מערכת הבנקאות לקשיים וכשלים עימם התמודדו בנקים זרים

השינוי בסביבת הריבית והתממשותם של סיכונים שוק וסיכונים נזילות, הובילו לקשיים משמעותיים ופגיעה ביציבות של תאגידים בנקאיים בעולם, ובעיקר בארה"ב, ואף לכשל של מספר מהם. בהמשך, התעוררו קשיים גם במספר בנקים

באירופה. לנוכח כך, הגביר הפיקוח את הניטור אחר חשיפות התאגידים הבנקאיים הישראלים למוסדות פיננסים זרים, בפרט מוסדות פיננסיים בקשיים. כחלק מכך, נדרשו הבנקים לדווח לפיקוח אודות חשיפותיהם לתאגידים פיננסיים זרים, בתדירות שבועית בהתאם להוראת דיווח בחירום שהופעלה בנושא. כמו כן, פעל הפיקוח על מנת לוודא כי היקף החשיפות הישירות והעקיפות של שלוחות הבנקים הישראלים בחו"ל לאירועי הכשל של הבנקים בארה"ב, אינו משמעותי. בעקבות אירועי הכשל האמורים, ביצע הפיקוח גם הליכי הפקת לקחים מהאירועים (להרחבה ראו תיבה ה'-2 בסקירה זו).

בחינת ההשפעה של עליית הריבית על סיכוני הריבית בתיק הבנקאי של תאגידים בנקאים

על רקע השינוי בסביבת הריבית, חוסר הוודאות המוגבר והאתגרים בחיזוי התנהגותם של המפקידים והלווים שנמצאים בבסיסם של המודלים להערכת החשיפות, נרשמה עלייה בחשיפה של מערכת הבנקאות לתנודות ריבית חריגות. כתוצאה מכך, בחן הפיקוח על הבנקים את ההשפעות האמורות על חשיפות בנקים מסוימים בתרחישים מרכזיים, לשינויים בשיעורי הריבית לרבות תרחישי קיצון ומידת הקרבה למגבלות. כמו כן, נבחנו היבטי ניהול הסיכון, לרבות פיקוח הדירקטוריון, תיאבון הסיכון ושמרנות הנחות מרכזיות במודלים.

בחינת תכניות העבודה של התאגידים הבנקאים ושל חברות כרטיסי האשראי

בתחילת שנת 2023, כחלק מהשגרה השנתית, בחן הפיקוח על הבנקים את תכניות העבודה של התאגידים הבנקאים ושל חברות כרטיסי האשראי. מטרת התהליך הינה להכיר ולהבין את היוזמות, היעדים המרכזיים שהוגדרו בתכניות העבודה, והסיכונים הנגזרים מהם. זאת, גם על מנת לוודא שהיעדים הולמים את האסטרטגיה של התאגידים הבנקאים וכי הסיכונים הנגזרים מהתוכניות אינם חורגים מתיאבון הסיכון הפיקוחי. בסיכום התהליך, בחן הפיקוח את הצורך בעדכון המשימות בתכנית העבודה הפיקוחית, בהתאמה לתכניות העבודה של מערכת הבנקאות.

סקירה רוחבית בנושא האפקטיביות של הפונקציה לניהול סיכונים בקרב התאגידים הבנקאים וחברות כרטיסי האשראי

בחודשים ינואר עד מרץ 2023 ערך הפיקוח על הבנקים בחינה של מערכות ניהול הסיכונים בתאגידים הבנקאים, מתוך הכרה בתפקידים הקריטיים בשמירה על היציבות. בחינה זו העריכה מספר היבטים מרכזיים של פונקציית ניהול הסיכונים: מעמדה של הפונקציה בארגון, עצמאותה, מעורבותה בתהליכים והשפעתה על קבלת החלטות המהותיות בבנק, וכן, בקשר למעורבותה בהליך אישור חשיפות אשראי מהותיות, ובהליך עדכון מדיניות האשראי בבנק. עם סיום הבחינה הוציא הפיקוח על הבנקים מכתבים לתאגידים הבנקאים. מכתבים אלה העריכו את האפקטיביות של פונקציות ניהול הסיכונים שלהם וכללו במידת הצורך המלצות לשיפורים. תהליך זה מדגיש את החשיבות של ניהול סיכונים איתן בשמירה על יציבותה ועל שלמותה של מערכת הבנקאות.

בחינת האפקטיביות של עבודת הדירקטוריונים של התאגידים הבנקאים

במהלך שנת 2023 בוצעו סקירות בתאגידים בנקאים שונים כדי להעריך את האפקטיביות של עבודת הדירקטוריונים שלהם. סקירות אלה התמקדו במילוי החובות המוטלות כנדרש בהוראות ניהול בנקאי תקין 301. בנוסף, נבדקו שגרות העבודה שתומכות בדירקטוריון בביצוע תפקידים אלה. בסיכום סקירות אלה נשלחו לתאגידים הבנקאים המבוקרים מכתבים שדרשו במידת הצורך את ביצועם של שיפורים בהתאם לממצאים שעלו.

עריכת ביקורות וסקירות במערכת הבנקאות

הפיקוח על הבנקים מנהל באמצעות צוותים של מבקרים שמתמחים בסיכונים שונים, תכנית מתמשכת של משימות ביקורת³ במטרה לזהות ולהעריך את מגוון הסיכונים שגלומים בפעילויות השונות ואת העמידה בדינים והוראות;

³ הפיקוח על הבנקים מפעיל משימות ביקורת בעלות אופי שונה בהיקף ובטיב שמותאמים לנושא ולנסיבות ובדרכים שמיועדות להשיג את השילוב המיטבי של בחינת הנושא, את היקף הכיסוי ואת עומק הבדיקות.

לבחון את תפקודם של מערכי הניהול, הבקרה והממשל התאגידי; תכנית ביקורת זו נועדה לא רק לאתר הפרות ולתקן ליקויים, אלא גם לחדד את אסטרטגיות האסדרה והאכיפה של הפיקוח על הבנקים על סמך הממצאים.

תכנית המשימות השנתית של הביקורת נקבעת בתום תהליך שמשקלל את כלל המידע שמצוי בידי הפיקוח על הבנקים ומתיישר עם העקרונות של פיקוח ממוקד סיכון.⁴

תחומי המיקוד העיקריים של הביקורת שבוצעה בשנת 2023 כוללים:

1. **סיכוני אשראי:** לנוכח האתגרים בפניהם עומד בשנה האחרונה ענף הבינוי והנדל"ן, הן על רקע עליית שיעורי הריבית והן בשל המחסור בפועלים שנוצר עקב המלחמה, הפיקוח המשיך להתמקד בסיכון האשראי בענף זה, באמצעות ביצוע ביקורות על המימון ללווי הענף ובאמצעות מעקב שוטף אחר התפתחות החשיפה הבנקאית לענף בהתאם למאפייני הסיכון השונים.
 2. **דיווח לציבור:** הפיקוח על הבנקים ביצע התאמות בתקנות הדיווח שנוגעות לארגון מחדש של חובות בעייתיים ועל רקע יישומם של כללים חדשים, שגובשו כחלק מהפקת לקחים שבוצעה בעקבות משבר מגפת הקורונה בארצות הברית. כמו כן הושם דגש על השיפור של איכות הגילוי לגבי סיכוני ריבית והתפתחויות בתגובה לסביבת הריבית הדינמית ולסיכוני הריבית בעולם. בדיקה נוספת בוצעה במהלך השנה על יישומם של הכללים החדשים על הפסדי אשראי צפויים (CECL) בבנקים השונים, בדגש על האופן שבו מובאים בחשבון פרמטרים שמשמשים לצורך ניהול סיכוני האשראי של התאגידים הבנקאים, תהליכי הערכת השקעות וקביעת ירידת ערך של השקעות במניות לא סחירות והיבטים שקשורים בגילוי על סיכוני ריבית ובגילוי על היבטי סביבה, חברה וממשל (ESG).
 3. **סיכוני שוק:** הושלם השנה האימוץ הוולונטרי של קוד בינלאומי הנקרא ה-FX GLOBAL CODE, שמהווה סטנדרט מיטבי לפעילות בחדרי עסקאות, על ידי חמשת הבנקים הגדולים בישראל. בנוסף, לנוכח אירועי הכשל בבנקים בארה"ב בתחילת השנה, הקים הפיקוח צוות פנימי ללימוד האירועים ולהפקת לקחים, אשר גיבש סדרת המלצות שנועדו בעיקר לחזק את ניהול סיכוני הנזילות והסיכונים משינוי ריבית.
 4. **איסור הלבנת הון ומימון טרור:** הפיקוח על הבנקים ערך בדיקות שהתמקדו בבחינת עמידת התאגידים הבנקאיים בהוראות איסור מימון טרור ונאותות הדיווחים לרשות לאיסור הלבנת הון ומימון טרור. בנוסף, נערכה סקירה של איכות המדדים המשמשים חברות כרטיסי אשראי לניהול והערכת סיכוני הלבנת הון ומימון טרור, על מנת לסייע לחברות לשפר את יכולתן לזהות ולהעריך מוקדי סיכון קיימים ומתהווים במסגרת הערכת פרופיל הסיכון בתחום איסור הלבנת הון ומימון טרור.
- בשנת 2023 הוטלו על כמה מספר בנקים קנסות כספיים בסכום משמעותי בסך 1.18 מיליוני ש"ח בגין עבירות על חוק איסור הלבנת הון.
5. **ממשל תאגידי:** כחלק מהפעילות לחיזוק איכות הממשל התאגידי בתאגידים הבנקאים, נערכו במהלך שנת 2023 ביקורות אשר העריכו את תפקודם של הדירקטוריונים, של ההנהלה הבכירה, של ניהול הסיכונים ושל הביקורת הפנימית בבנקים הגדולים במהלכם של תהליכים עסקיים משמעותיים. הביקורות סקרו את שלבי קבלת ההחלטות, את הביצוע, את הדיווח ואת המעקב, תוך התמקדות בתרומתו ובהשפעתו של הדירקטוריון על המדיניות העסקית ועל יחסי הגומלין בין הגופים השונים.
 6. **סיכוני מודלים:** הפיקוח על הבנקים ערך ביקורת על נאותות ניהול סיכוני מודלים ביישום של בינה מלאכותית אשר בצד היתרונות בתחום, עלולים לחשוף את התאגידים הבנקאיים לסיכונים חדשים או להעצים סיכונים קיימים הכוללים בין השאר, הטיה, הסברתיות ואחריותיות (Accountability). הושם דגש על תכנון, עיצוב ויישום הבקורות במנגנוני קבלת ההחלטות על בסיס מודלים אלו.

⁴ תכנית העבודה עשויה להשתנות ולהתעדכן בעקבות התפתחויות מהותיות או צרכים משתנים וזאת בהתאם לעקרון הפיקוח הדינמי.

גיבוש מתודולוגיה להערכת פרופיל הסיכון של חברות כרטיסי האשראי

בעקבות הפיכתן של חברות כרטיסי האשראי מקס וישראלכרט, לחברות עצמאיות, ולקראת הפרדתה של כאל מקבוצת דיסקונט, החל הפיקוח בגיבוש מתודולוגיה חדשה לפיקוח ולהערכת פרופיל הסיכון של חברות כרטיסי האשראי. מתודולוגיה זאת, הותאמה לפעילות העסקית והסיכונים המאפיינים את פעילותן של חברות כרטיסי האשראי. במסגרת פיתוחה של המתודולוגיה בוצעה בחינה של אופן הפיקוח על חברות עצמאיות מעיין אלו בקרב רגולטורים שונים בעולם. פיתוחה המתודולוגיה צפויה להסתיים במהלך שנת 2024.

חיזוק הרמה של הגנת הסייבר במערכת הבנקאות

השנה המשיך הפיקוח על הבנקים במאמצים לשפר ולחזק את רמת ההגנה על מרחב הסייבר של מערכת הבנקאות. בתוך כך החל מימושה תכנית רב שנתית לשדרוג ה-CERT⁵ הפיננסי, אשר אושרה ב-2022 על ידי נגיד בנק ישראל, המפקח על הבנקים וגופי אסדרה פיננסים נוספים וכן על ידי הגורמים הבכירים במערך הסייבר הלאומי ובמשרד האוצר. ה-CERT הפיננסי נועד לתת מענה לאיומי סייבר ייחודיים למגזר הפיננסי, ולהוות מעטפת הגנה נוספת (שאינה להפחית מחובות ואחריות התאגידים הבנקאיים), תוך קידום יכולות הגנה שלא ניתן לממשן באופן עצמאי ברמת התאגיד הבנקאי הבודד או לחלופין ראוי שימושו ברמה המדינתית, כחלק ממטריית הגנה מדינתית לכלל המשק. הפיקוח על הבנקים מוודא במסגרת זו כי הצרכים של מערכת הבנקאות מהמעטפת המדינתית בהקשרי הסייבר משולבים כחלק מתכנית השדרוג וכי המשימות השונות מתקדמות בהתאם לתכנון.

במסגרת פעילותו של הפיקוח על הבנקים לקידום חוסן הסייבר התקיימו באופן שוטף מפגשי פורום הגנת הסייבר הבין-בנקאי, ובתוך כך מפגשים שהתקיימו במהלך החודשים הראשונים של מלחמת "חרבות ברזל".

בנוסף בוצעו פעולות בקרה והערכה שוטפת מול התאגידים הבנקאים בהיבטי הגנת סייבר ובמיוחד באזורים שבהם קיים סיכון סייבר מוגבר. כחלק מכך נמשכה גם הפעלה תקופתית של כלי סריקה חיצוני, שמונגש על ידי מערך הסייבר הלאומי לשימוש של הפיקוח על הבנקים. כלי זה מספק תמונת מצב אודות רמת ההגנה בהיבטי סייבר ואבטחת המידע בגופים המפוקחים בהקשר של אופן הנראות שלהם כלפי חוץ.

כמו כן נערכה סקירה מערכתית בתחום אסטרטגיה ומדיניות הגנת הסייבר במערכת הבנקאות וכן, בוצע ליווי של היבטי הגנת סייבר כחלק מתהליך הקמת תאגיד בנקאי חדש. בנוסף, קודמו צעדים לעדכון אסדרה בהיבטי סייבר לרבות כתיבת הוראת נב"ת בתחומי טכנולוגיות המידע, אבטחת המידע והגנת הסייבר. צעדים אלה הם חלק מאסטרטגיה רחבה יותר על מנת להבטיח את חוסנה של מערכת הבנקאות בפני איומי סייבר.

עדכון מסגרת אסדרתית של ניהול סיכונים טכנולוגית המידע

המגזר הבנקאי חווה שינוי מהיר בנוף הטכנולוגי שלו, עם תלות גוברת ומורכבות במערכות טכנולוגיות מידע. תאגידים בנקאיים רבים עוברים תהליך של טרנספורמציה דיגיטלית בכדי להגדיל את יעילותם ובכדי לספק שירותים טובים ומגוונים יותר ללקוחותיהם. אולם בעוד שטרנספורמציה דיגיטלית מביאה איתה יתרונות רבים לאקוסיסטם הפיננסי, היא גם חושפת את התאגיד הבנקאי למגוון של סיכונים טכנולוגיים המידע ובכלל זה סיכונים אבטחת המידע, שהעיקרי והחשוב בהם הוא סיכון הסייבר.

מתוך הכרה בצורך לעמוד בקצב של השינויים הללו ועל מנת להתאים את המסגרת הרגולטורית הנוכחית לניהול סיכונים טכנולוגיים לסביבה הטכנולוגית המשתנה, לאיומים המשתנים ולרגולציה המקובלת בעולם, נערך הפיקוח על הבנקים לעדכן את מסגרת האסדרה שמסדירה את ניהול הסיכונים הטכנולוגיים. הוראה חדשה זו שמה לה למטרה לספק עמדת אסדרה מאוחדת ומעודכנת, כדי להפחית ולנהל טוב יותר את הסיכונים שכרוכים בפעולות דיגיטליות מתקדמות במגזר הבנקאי.

⁵ Computer Emergency Response Team

פרויקט "בנק שנתגלו בו פגמים" ו"בנק במצב של כשל"

בשנת 2023 הקים הפיקוח על הבנקים צוות עבודה ייעודי שתפקידו לבחון את החסמים שמונעים את קידום החקיקה שנוגעת לניהול בנקים כושלים ואת פריסתם של כלים לפתרון. יוזמה זו נבעה מהמלצות של כלכלנים בקרן המטבע הבין-לאומית (IMF), שמדגישה את הצורך בגישה מובנית בישראל לטיפול בבנק כושל. הצוות בוחן את ההסדרים הקיימים בעולם בהיבט של כלים לטיפול בתאגידים בנקאיים בכשל וכן את תיקוני החקיקה שנעשו בשנים האחרונות בתחום חדלות הפירעון והשיקום הכלכלי, וכן את השינויים וההתפתחויות בתחום הפיננסי, לרבות לקחים ממשבר הבנקים בעולם בשנת 2023. הצוות יגבש המלצות למסגרת כוללת לטיפול בבנק שהתגלו בו פגמים ובנק במצב של כשל.

טיפול ומעקב אחר סוגיות בהיבטי ציות בארץ ובשלוחות הבנקים בחו"ל

סוגיות ציות, מניעת הלבנת הון, מימון טרור וסיכונים חוצי גבולות, ממשיכות להוות אתגר משמעותי למערכת הבנקאות. בין היתר, על רקע הידוק הרגולציה בעולם, ובכלל זה הידוק משטר הסנקציות המוטלות על רוסיה בעקבות המלחמה באוקראינה. במהלך שנת 2023 ערך הפיקוח על הבנקים פעולות אכיפה שנועדו לוודא שהבנקים עומדים בתקנים הנדרשים. פעולות אכיפה אלו כללו, בין היתר, בחינה של דוחות הוועדה הבלתי תלויה, שמונתה לפי דרישת הפיקוח על הבנקים, בקשר עם הליכים שהתנהלו נגד בנקים מסוימים, מעקב אחר יישום תכניות ציות שונות וההתאמות שנערכו במסמכי המדיניות והנהלים הרלוונטיים, וכן נקיטת צעדים שנועדו לוודא שבוצעו שיפורים במערכות המיכוניות המשמשות לניהול הסיכון, בסביבת הבקורות ובמצבת כוח האדם.

מעקב אחר צמצום הפריסה הבין-לאומית של התאגידים הבנקאים באמצעות שלוחות וחברות בנות

במהלך 2023 המשיכה מערכת הבנקאות בצמצום הפריסה הבין-לאומית, אגב מכירת פעילות, סגירת שלוחות והחזרת הרישיונות הבנקאיים. בחודש מאי 2023 הסתיים מהלך של שינוי מבני בשלוחת בנק לאומי בריטניה (BLUK), אשר כלל את החזרת הרישיון הבנקאי של BLUK על ידי הרגולטור בבריטניה. המהלך, אשר אושר על ידי הפיקוח על הבנקים בשנת 2022, הפך את חברת הבת של לאומי בריטניה לחברה למתן אשראי והביא לצמצום החשיפה לסיכונים הציות והרגולציה בשלוחה.

בחודש יולי 2023 הוחזר הרישיון הבנקאי של פועלים שווייץ, באישור רשות הפיקוח בשווייץ (FINMA), והסתיים הפיקוח הרגולטורי השווייצרי. בחודש ספטמבר 2023 הושלמה עסקת מכירת בנק פוזיטיף על ידי בנק הפועלים, ובעקבות כך בוטל היתר הבנק להחזקת אמצעי שליטה בתאגיד. הפיקוח על הבנקים עקב אחר השלמת המהלכים המתוארים.

עיצום כספי בגין הפרת חוק איסור הלבנת הון

במסגרת צו איסור הלבנת הון (חובות זיהוי, דיווח וניהול רישומים של תאגידים בנקאיים למניעת הלבנת הון ומימון טרור), התשס"א-2001, נקבעה חובה לשמירת מסמכי זיהוי בעת פתיחת חשבונות בנק. חובת שמירת מסמכי הזיהוי מהווה נדבך חיוני של משטר איסור הלבנת הון ואיסור מימון טרור. בהתאם לסטנדרטים הבינלאומיים שקבע ארגון ה-FATF, תיעוד ושמירת מסמכי הזיהוי לא נועד רק לצרכי הבנק או הפיקוח על הבנקים, אלא גם ובעיקר לצרכיהם של גופי האכיפה במדינה.

שתי תקלות טכנולוגיות נפרדות שהתרחשו במסגרת הדיגיטלית "פפר" של בנק לאומי, הביאו להפרת חובת שמירת המסמכים בהיקף רחב של חשבונות שנפתחו באופן מקוון במהלך שנת 2021.

בהתאם לחוק, בגין כל הפרה ניתן להטיל עיצום כספי בסך של 2.26 מיליון ש"ח. ועדת העיצומים לתאגידים

בנקאיים⁶ החליטה על הפחתת גובה העיצום ביחס לגובה העיצום המקסימלי שנקבע בחוק, מאחר והבנק גילה באופן עצמאי את ההפרות, דיווח עליהן לפיקוח על הבנקים ופעל לתיקון הליקויים. לכן נקבע כי גובה העיצום בגין ההפרה הראשונה יעמוד על כ-0.75 מיליוני ש"ח, ובגין ההפרה השנייה העיצום יעמוד על 1.13 מיליוני ש"ח. כך, הסך הכולל של העיצום הכספי לאחר ההפחתה נקבע ל-1.88 מיליוני ש"ח. החלטה זו פורסמה ביום ה-1 לפברואר 2023.

יישום חוק עקרונות האסדרה

חוק עקרונות האסדרה, התשפ"ב-2021, שנכנס לתוקף בתאריך 1 בינואר 2023, מגדיר את בנק ישראל כתאגיד ציבורי לעניין הפעלת סמכויותיו בכל הנוגע לאסדרה של תחומי הבנקאות, הסולקים והשיתוף בנתוני אשראי. מטרתו של חוק זה היא לקדם אסדרה מיטבית של גורמי ממשלה ותאגידים ציבוריים שנועדה להשיג יעד ברור ומעוגן בסמכויותיו של המאסדר ולהוות אסדרה איכותית אשר לא משיתה נטל אסדרה עודף. בהמשך לפעילותו בשנה שעברה, המשיך הפיקוח על הבנקים בהיערכותו ליישום כלל החובות החלות עליו מכוח החוק. בחודש פברואר 2024 (לאחר דחיית המועד בעקבות מלחמת חרבות ברזל), פרסם הפיקוח תכנית אסדרה שנתית. בשנת 2024 צפוי הפיקוח על הבנקים להתחיל בפרסום דוחות קביעת אסדרה (RIA), וכן לכלול בהוראותיו התייחסות לבחינה תקופתית של אסדרה, כנדרש על פי החוק.

אסדרה יציבותית

אחד מהאמצעים המרכזיים לחיזוק יציבותה של מערכת בנקאות והבטחת תפקודה התקין הוא באמצעות מתן הוראות בנושאי ניהול והגבלת הסיכונים הפיננסיים (להלן - יציבות). הפיקוח על הבנקים מאמץ אמות מידה מקובלות בעולם לאסדרה יציבותית, ובפרט את אלו שנקבעו על ידי ועדת באזל וארגון ה-FATF (בנושאי איסור הלבנת הון ומימון טרור). להלן עיקרי הנושאים שבהם פעל הפיקוח על הבנקים בנושאים של אסדרה יציבותית:

עדכון ההוראה בנושא ניהול סיכון ריבית בתיק הבנקאי

בתגובה לתנאי השוק המתפתחים, פרסם הפיקוח על הבנקים בחודש דצמבר 2023 הוראה חדשה בנושא סיכון ריבית בתיק הבנקאי אשר מהווה אימוץ של הוראת באזל בנושא. ההוראה כוללת הנחיות איכותיות לניהול הסיכון וכן הנחיות לגבי האופן בו המפקח על הבנקים יבחן תאגיד בנקאי חריג (outlier bank) מבחינת חשיפה לסיכון הריבית בתיק הבנקאי. מבחן תאגיד בנקאי חריג מבוסס על אמידת השפעתם של שישה תרחישי זעזועי ריבית סטנדרטיים על השווי הכלכלי של ההון, כאשר התוצאה הגרועה ביותר נמדדת ביחס להון רובד 1. בנוסף, נמדדות השפעות של שני תרחישי זעזוע ריבית סטנדרטיים על הכנסות ריבית נטו. אמידת ההשפעה של תרחישי זעזוע ריבית סטנדרטיים מאפשרת השוואה של אומדני רמות הסיכון בין התאגידים הבנקאיים ובין הסולקים. ההוראה תכנס לתוקף בתאריך 1 ביולי 2025 ובמקביל יבוצעו גם שינויים בהוראות הדיווח לציבור, כדי להבטיח עקביות במונחים ובתרחישים שבהם נעשה שימוש.

פעילות התאגידים הבנקאים כברוקר דילר

בחודש יולי 2023, לאחר תהליכי התייעצות עם הציבור, נקבעה הוראת ניהול בנקאי חדשה בנושא פעילות תאגיד בנקאי כברוקר דילר. הוראה זו מסדירה את פעילותם של התאגידים הבנקאיים בתחום התיווך הפיננסי - קבלה והעברה של הוראות לשם ביצוע פעולות בניירות ערך עבור לקוחות - הן בפעילותם כמתווכים והן בדרך של מסחר לחשבונם העצמי. מטרת ההוראה היא להגן על הלקוחות המשקיעים ולשמור על יעילות ועל הוגנות השוק ולצמצם את הסיכונים לתאגידים הבנקאים וסיכונים תפעוליים בחדרי העסקאות בפרט. מועד תחילתה של ההוראה נקבע לתאריך 1 באוגוסט 2025.

⁶ ועדת העיצומים לתאגידים בנקאיים (להלן - "הוועדה"), הינה ועדה שהוקמה מכוח חוק איסור הלבנת הון, התש"ס-2000 (להלן - "החוק"), ושבסמכותה, כחלק מאמצעי האכיפה בכל הנוגע לאיסור הלבנת הון, להטיל עיצומים כספיים, על תאגידים בנקאיים (עד לגובה של כ-2.26 מיליוני ש"ח להפרה), בגין הפרות של החוק, צווים ותקנות שהוצאו מכוחו.

ניהול סיכונים פיננסיים שקשורים לאקלים ולסביבה

הפיקוח על הבנקים ממשיך לקדם את מוכנותה של מערכת הבנקאות ושל הפיקוח על הבנקים לסיכונים פיננסיים שמקורם בשינויי אקלים וסביבה. הטיפול בנושא זה נפרש על פני מספר מישורים במקביל ובכלל זה אימוץ של תקנים בין-לאומיים לניהול אפקטיבי של סיכונים פיננסיים שקשורים לאקלים באמצעות הוראת ניהול בנקאי תקין חדשה שנקבעה בחודש יוני 2023 לאחר תהליכי התייעצות עם הציבור ואשר מועד תחילתה נקבע לחודש יוני 2025;⁷ אימוץ של נוהגים מיטביים בהיבטים של דיווח לציבור ולפיקוח על הבנקים; בניית יכולות פיקוחיות ומערכתיות לביצוע מבחני קיצון; חברות בפורומים בין-משרדיים וחוצי חטיבות לטיפול בחסמי נתונים ומידע; צבירת ידע על ידי מעקב אחר פרסומים וספרות מקצועית, ניירות עבודה ומסמכי מדיניות של רשויות פיקוח פיננסי מובילות וגופים בין-לאומיים וחברות בצוותי העבודה ובמליאה של ארגון ה-NGFS.⁸

אימוץ של הנחיות באזל בנושא חשיפות גדולות

הוראת באזל בנושא חשיפות גדולות תורגמה ונדונה בוועדה המייעצת לענייני בנקאות, תוך ביצוע סקר לבחינת ההשפעה הכמותית והתמקדות בהשלכותיה של ההוראה החדשה על רמת הריכוזיות במערכת הבנקאות. שלב הערות פומבי מתוכנן לשנת 2024.

ניהול סיכונים אשראי

כדי לשפר את ניהול הסיכונים בבנקים ולייעל את עבודת מנהל הסיכונים, תוקנה הוראת ניהול בנקאי תקין מס' 311 בנושא – "ניהול סיכון אשראי", כך שהגדרת "חשיפת אשראי משמעותית" תצומצם באופן שיחייב מעורבות של מנהל הסיכונים בחשיפות אשראי מסך גבוה יותר.

יחס מינוף

הוראת באזל המעודכנת בנושא יחס מינוף תורגמה לקראת הפצתה לדיון ראשוני עם מערכת הבנקאות, במסגרת אימוץ ההוראה נבחנים גם שיעורי יחס המינוף ותמהילים. לאור האמור, הוארכה ההקלה שניתנה בתקופת הקורונה, ועוגנה כהוראת שעה במסגרת הוראת ניהול בנקאי תקין מס' 218.

מדידה והלימות הון - הסיכון התפעולי

הפיקוח על הבנקים מצוי בשלבים מתקדמים לאימוץ של הוראת ועדת באזל העדכנית בנושא חישוב דרישות ההון בגין סיכון תפעולי, שמהווה חלק מהפרסומים המכונים 'באזל 4'. הוראה זו, שצפויה להיות מפורסמת כסופית במהלך שנת 2024, מיועדת ליישום החל משנת 2026.

ניהול סיכונים איסור הלבנת הון ואיסור מימון טרור

הוראה 411 בנושא "ניהול סיכונים איסור הלבנת הון ואיסור מימון טרור" עודכנה ביוני 2023. עדכון זה מטפל בנושאים הבאים:

1. הוספת הנחיות חדשות שמטרתן לתקן מספר פערים שעלו בדוח ביקורת שנערך על ידי ארגון ה-FATF (Financial Action Task Force).
2. הרחבת ההסדר המקל המעוגן בנספח ב'2 להוראה, כך שיתאפשר לעשות שימוש באמצעי תשלום שהונפק על ידי גורמים בעלי רישיון מכוח חוק הפיקוח על שירותים פיננסיים מוסדרים (שירותים פיננסיים מוסדרים),

⁷ בפיקוח על הבנקים מתנהלים דיונים פנימיים לגבי הארכת מועד תחילת היישום

⁸ Network for Greening the Financial System – ארגון בין-לאומי שבו חברים 138 בנקים מרכזיים ורשויות פיקוח ממדינות שונות בעולם (ועוד 21 גופים משקיפים) שמשתפים פעולה ביניהם לצורך הפיכתה של המערכת הפיננסית לירוקה יותר.

תשע"ו-2016, שחל על פעילותם צו איסור הלבנת הון, במסגרת ההסדר. זאת בעקבות פניות שהתקבלו ולאחר הערכת סיכוני איסור הלבנת הון הכרוכים במתן שירותי תשלום.

3. הוספת נספח ב'5' להוראה הקובע הקלה כי יתאפשר ללקוחות לפתוח חשבון בתאגיד בנקאי באמצעות תעודת עולה עד 90 יום מיום הנפקתה, וזאת חלף אימות באמצעות תעודת זהות, וזאת כהוראת שעה שתפקע ביום 31 בדצמבר, 2023. זאת במטרה להקל ככל הניתן על העולים החדשים מרוסיה, אגב המלחמה בין רוסיה לאוקראינה, בהתנהלותם מול מערכת הבנקאות בישראל.

4. בינואר 2024 עודכן נספח ב' 5 כאמור, כך שהתקופה בה ניתן יהיה לפתוח חשבון בנק באמצעות תעודת עולה עד 90 יום מהנפקתה, הוארכה עד סוף יוני 2024. זאת מתוך רצון לעכב את תהליך פתיחת החשבון לעולים החדשים שטרם קיבלו את תעודת הזהות שלהם.

פעילות קריפטו

בפברואר 2023, פורסם עדכון להוראה בנושא "ניהול סיכונים", שמחייב תאגידים בנקאים לדווח למפקח על הבנקים מראש על פעילותו של התאגיד הבנקאי בנכסים קריפטוגרפיים. במקביל נשלח מכתב פיקוחי בנושא פעילותם של תאגידים בנקאים בנכסים קריפטוגרפיים-פיננסיים (להלן, קריפטו). המכתב הפיקוחי מציג את הסיכונים העיקריים שנובעים מפעילות בקריפטו, דורש מהתאגיד הבנקאי לראות בכך מוצר שמחייב תהליך של בחינת מוצר חדש ומגדיר את הדרישות מהתאגיד הבנקאי בנושא (להרחבה ראו תיבה ז'-3 בסקירת מערכת הבנקאות בישראל לשנת 2022).⁹

התאמות להוראות ניהול בנקאי תקין שחלות על החברה הממשלתית

ביום 21.10.2018 אישרה הממשלה הקמת חברת "שירותי קורספונדנציה בע"מ" כחברה ממשלתית, זאת בהתאם להחלטת הממשלה.¹⁰ בהתאם להחלטה זו, מטרת החברה ותחומי פעילותה הם מתן שירותי ייצוג לבנקים הפועלים בשטחי הרשות הפלסטינית באמצעות הרשות המוניטרית הפלסטינית או במישרין לבנקים אלו לצורך ביצוע הוראת תשלום או פעולת תשלום או סליקה של פעולת תשלום, והכול בשקלים חדשים בלבד. כמו כן, הוחלט כי פעילות החברה תפוקח על ידי נגיד בנק ישראל והמפקח על הבנקים בהתאם לסמכויות שיוקנו להם בחוק. לאור האמור, בספטמבר 2023 פורסמה להערות הציבור טיוטת הוראת ניהול בנקאי תקין מס' 482, שעניינה "התאמות להוראות ניהול בנקאי תקין החלות על החברה הממשלתית". הוראה זו תכנס לתוקף בכפוף להקניית סמכויות הפיקוח על החברה בחוק ולאחר שהמפקח על הבנקים יודיע על תחילת מתן שירותים על-ידי החברה.

הוראות דווח על טכנולוגיה חדשה

הפיקוח על הבנקים שם דגש משמעותי על ניהול איכותי של טכנולוגיית המידע כדי להבטיח את התפתחותם של התאגידים הבנקאים ועמידתם ביעדיהם האסטרטגיים תוך מניעת כשלים תפעוליים והבטחת יציבות בשירותיהם. לשם כך נוסדה הוראת דיווח יציבותית חדשה בנושא מדדים טכנולוגיים. נושאים עיקריים בהוראת הדיווח הם: יציבות וזמינות; המשכיות עסקית; מחשוב ענן; משאבים, קווי הגנה ובקורות; פרויקטים אסטרטגיים; ובינה מלאכותית. דיווח זה ישמש להערכת הסיכון הטכנולוגי של התאגידים הבנקאיים. הדיווח החל באפריל 2024.

⁹ ראו קישור

¹⁰ החלטה 4207 מיום 21 באוקטובר 2018 כפי שתוקנה בהחלטה 1608 מיום 12 ביוני 2022.

4. הפעולות המרכזיות להטמעת תרבות של הוגנות כלפי הלקוחות, מכלילה ומשפיעה

אסדרה צרכנית

ניהול מערך שירות ותמיכה ללקוחות - פרסום הוראת ניהול בנקאי תקין חדשה (מספר 501)

הפיקוח על הבנקים, מעודד את קידום ההגינות וההוגנות במערכת הבנקאות והתוויית דרכים להתמודדות עם האתגרים החדשים עימם מתמודדים הלקוחות והתאגידים הבנקאיים, מתוך תפיסה של "הלקוח במרכז". אחד היעדים המרכזיים של הפיקוח הוא "הטמעת תרבות הוגנת כלפי הלקוחות, מכלילה ומשפיעה", ולפי תפיסת הפיקוח על הבנקים מתן שירות הולם ללקוחות מהווה מרכיב מרכזי בהתנהלות הוגנת כלפיהם.

הוראה נב"ת 501 ניהול מערך שירות ותמיכה ללקוחות, היא חלק ממהלך רוחבי מתוכנן שמטרתו לקבוע עקרונות וסטנדרטים למתן שירות ותמיכה ללקוחות מערכת הבנקאות בערוצי השירות השונים. ההוראה קובעת חובות בתחום הממשל התאגידי ותהליכי העבודה של התאגידים הבנקאיים, על מנת לקדם תרבות ארגונית ששמה דגש על איכות וזמינות השירות והתמיכה הניתנים ללקוחות. רוב סעיפי ההוראה אמורים היו להיכנס לתוקף שנה מיום פרסום ההוראה, אך בשל המלחמה נדחו ליוני 2024.

אגב פרסום הוראה זאת, בוצעו תיקונים עקיפים בהוראות נוספות ובכלל זה נקבע בהוראה 401, העוסקת בנושא ימי פתיחה של משרדי התאגידים הבנקאיים, נוסף סעיף ובו הוראה מפורשת לפיה אין למנוע מלקוח קבלת שירות בסניף, לרבות במקרים בהם התאגיד הבנקאי מפעיל מערך לזימון תורים לצורך קבלת שירות מקצועי בסניף, והלקוח לא תיארם תור מראש. זאת במטרה לתת שירות הולם, להימנע מחסמים בשירות, ולהימנע מגרימת נזק, הטעיה, קושי או עלויות עודפות כתוצאה מאי מתן השירות. הנחיה זו נכנסה לתוקף ביום פרסומה.

נקיטת צעדים צרכניים בסביבה פיננסית משתנה

בתאריך 26 בפברואר 2023 פרסם המפקח מכתב למנכ"לים של תאגידים בנקאיים ושל חברות כרטיסי האשראי. מכתב זה התייחס במיוחד לשינויים בסביבת הריבית והאינפלציה הגוברת, שתורמים לעלייה בהוצאותיהם של משקי הבית. ראוי לציין כי המכתב הדגיש את העומס שמוטל על הצרכנים בהלוואות, בעיקר משכנתאות, שהחזרים החודשיים שלהן עלו.

במכתבו של המפקח הוצגו ציפיות ברורות מהתאגידים הבנקאיים לפעול ברגישות מוגברת ולתעדף את טובת לקוחותיהם ואת צרכיהם. הודגש כי על הבנקים להמשיך לשכלל את המוצרים והשירותים שלהם, כך שיתאימו לצרכיהם של הצרכנים. תשומת לב מיוחדת הופנתה ליצירת מודעות בקרב הלקוחות למוצרי ההשקעה הבנקאיים העומדים לרשותם כדי שיפקידו את כספם בהתאם לצרכיהם ולתנאים המלאים של מוצרי ההשקעה שהתאגידים הבנקאיים יציגו בפניהם.

המכתב הגדיש גם את החשיבות הרבה לכך שנוכח השינויים האמורים, התאגידים הבנקאיים ימשיכו במתן שירות הולם ומקצועי, יתמכו בלקוחות במימוש התועלת מהמוצרים והשירותים הבנקאיים, ידאגו לשקף ללקוחות את ההשפעות וההשלכות של השינויים בשיעורי הריבית וההצמדה על התחייבויותיהם ונכסיהם הפיננסיים ויודאו מימוש מושכל ותואם לצורכי הלקוחות.

פתיחת חשבון עובר ושב ביתרת זכות וניהול חשבון

הפיקוח על הבנקים רואה במתן שירות לכלל הלקוחות, ובפרט הלקוחות המוחלשים ביותר, מרכיב משמעותי בתרבות הגונה והוגנת של התאגידים הבנקאיים כלפי לקוחותיהם. תפיסה זו מגולמת בהוראה 422 שמתארת את הנסיבות שבהן הבנקים אינם יכולים לסרב באופן סביר לפתוח חשבון עובר ושב ביתרת זכות או לנהל חשבון כזה באמצעות שירותי תשלום בסיסיים.

בעדכון שבוצע להוראה זאת הורחבה תחולת החובה בהוראה לאפשר ניהול חשבון בשירותי תשלום בסיסיים, ובכללם ביצוע פעולות מרחוק, באופן שהיא תחול, מעבר לניהול חשבון עובר ושב ביתרת זכות, גם על ניהול חשבון עובר ושב ביתרת חובה שאינה חורגת ממסגרת האשראי המאושרת.

זאת ועוד, ההוראה המעודכנת שמה דגש על מתן שירותי בנקאות שוויוניים לכלל הלקוחות. היא מכוונת שלא לקבוע כללים גורפים שמונעים אמצעי תשלום בסיסיים או שחוסמים את פעילות החשבון של לקוח על סמך החברות שלו בקבוצת אוכלוסייה ספציפית בלבד. ההוראה מחייבת להעריך כל בקשה של לקוח בנפרד, מה שמחייב את הבנקים להפעיל שיקול דעת.

כמו כן הורחב היקף שירותי התשלום הבסיסיים שמוגדרים בהוראה, המשקף מחויבות רחבה יותר לנגישות בבנקאות. בעוד שההוראה הייתה אמורה להיכנס לתוקף שנה לאחר פרסומה, נדחה היישום שלה עקב שיבושים שנגרמו מהמלחמה עד לחודש יוני 2024.

פתיחת חשבון עובר ושב ביתרת זכות לגופים פיננסיים

בשנים האחרונות הוגדרו חובות רישוי ופיקוח בקשר לגופים הנותנים שירותים פיננסיים חוץ-בנקאיים בישראל. לצורך פעילותם, גופים אלה זקוקים לנהל חשבון עובר ושב בתאגיד הבנקאי. כמו כן, בתיקון לחוק הבנקאות (שירות ללקוח), נקבע כי במקרה בו תאגיד בנקאי מסרב לתת לגוף פיננסי את השירות המנוי בסעיף 2(א), קרי פתיחת חשבון עובר ושב וניהולו, בעבורו או בעבור לקוחותיו, או שלא נתן שירות כאמור בתוך שלושה חודשים ממועד הגשת הבקשה הראשונה של הגוף הפיננסי לפתיחת חשבון וניהולו, ימסור התאגיד הבנקאי הודעה על כך למפקח על הבנקים וינמק את נסיבות הסירוב או העיכוב כאמור.

לאור האמור, הותקנה הוראת ניהול בנקאי תקין מס' 424 בנושא "פתיחת חשבון עובר ושב ביתרת זכות לגופים פיננסיים", במסגרתה הוסדרו הדרישות החלות על התאגידים הבנקאיים אגב פתיחת חשבון וניהולו לגופים הנותנים שירותים פיננסיים חוץ-בנקאיים. בין היתר, לצד חובת הדיווח לפיקוח על כל סירוב או עיכוב במתן השירות המנוי בסעיף 2(א), לחוק כאמור, נקבעו גם דרישות לנימוק בכתב לגוף הפיננסי במקרה של סירוב לפתיחת חשבון לגוף פיננסי, או במקרה של עיכוב העולה על שלושה חודשים בפתיחת החשבון.

הודעות חודשיות על עמלות ושיעורי ריבית

במסגרת תיקון לחוק הבנקאות (שירות ללקוח) שאמור להיכנס לתוקפו בצורה מדורגת (ב-1.1.2024 וב-2.6.2024), הבנקים נדרשים לשלוח הודעות חודשיות ללקוחותיהם ולפרט את הסכומים הכוללים שנגבו מהלקוח בחודש הקודם בגין עמלות וריביות. בנוסף יודיעו הודעות אלה ללקוחות על האפשרויות שלהם לקבל פרטים נוספים לגבי העמלות והריבית שנגבים מהם.

תיקון חקיקה זה נועד לשפר את השקיפות ואת הנגישות של מידע פיננסי ללקוחות הבנקים במטרה להעצים את הלקוחות על ידי מתן עדכונים שוטפים וברורים לגבי העלויות שכרוכות בחשבונות הבנק שלהם ולהניע אותם בכך לנקוט פעולות מושכלות שיכולות לשפר את מצבם הכלכלי. את החוק יזם משרד האוצר והפיקוח על הבנקים ליווה את גיבושו בדיונים בכנסת.

מתן שירות ללקוחות מערכת הבנקאות בישראל ברקע המלחמה בין רוסיה לאוקראינה

בתאריך 2 בפברואר 2023, בעיצומה של המלחמה המתמשכת בין רוסיה לאוקראינה, הוציא המפקח על הבנקים מכתב למנכ"ל התאגידים הבנקאיים בישראל, שמתייחס לאתגרים שמערכת הבנקאות עומדת בפניהם במתן שירותים ללקוחותיה בתקופה זו. המלחמה בין רוסיה לאוקראינה הובילה לזרימה משמעותית של עולים חדשים לישראל, שרבים מהם ביקשו להעביר את מרכז חייהם לישראל. משטרי הסנקציות המונהגים בידי מדינות זרות וארגונים בינלאומיים בעקבות המלחמה, וכנגזרת מכך - המדיניות והנהלים שנקבעו על-ידי התאגידים הבנקאיים

באשר לאופן בו יש לעשות שימוש ברשימות הסנקציות, השפיעו על מתן השירותים הבנקאיים הניתנים ללקוחות מערכת הבנקאות, ובכלל זאת על פתיחת חשבונות וביצוע העברות כספים. המפקח שב והדגיש במכתבו כי התאגידים הבנקאיים נדרשים להמשיך ולהתנהל ברגישות גבוהה למצב בו נמצאים העולים החדשים, בכדי להקל על אוכלוסייה זו ולו במעט את תהליך העלייה והקליטה בארץ.

חשבונות משותפים - סעיף "היוותרות בחיים"

חשבונות משותפים כוללים לעתים קרובות סעיף "היוותרות בחיים", שהוא חיוני להבנה של השותפים בחשבון בשל האופי הרגיש והמורכב של ניהול חשבונות אלה לאחר פטירתו של מי מהשותפים לחשבון. סעיף זה בעצם מאפשר לבן הזוג שנותר בחיים להמשיך לגשת לחשבון ולהשתמש בו ללא הפרעה, מה שמשמעותי במיוחד בתקופה של אבל ושל הסתגלות.

לפני תיקון זה, הוראת ניהול בנקאי תקין מספר 434 לא התייחסה באופן מספק לחשיבות של העלאת המודעות בקרב בעלי החשבונות לגבי ההשלכות של תנאי "היוותרות בחיים" ולמשמעות ההחלטה הנדרשת משותפים בשאלה האם ברצונם לאפשר לשותף הנותר בחיים להמשיך לפעול בחשבון לאחר פטירתם.

העדכון להוראה זו נועד להגביר את ההבנה בקרב השותפים בדבר קיומו והשלכותיו של תנאי ה"היוותרות בחיים" בהסכמי פתיחת החשבון שלהם. הדבר נועד להבטיח שהיישום או אי ההחלה של תנאי זה יתאימו לרצונותיהם שנוגעים לזכויות השותף שנותר בחיים לפעול בחשבון לאחר הפטירה. בנוסף מבקש העדכון להקל על התהליך עבור השותף שנותר בחיים בטיפול בכל ההתחייבויות הקיימות שכרוכות באמצעי תשלום שאושרו בעבר לשימוש על ידי השותף שנפטר. למרות שסעיפי ההוראה המעודכנת הזו נקבעו מלכתחילה להיכנס לתוקף שנה לאחר פרסומן, יישומן נדחה עקב השיבושים שנגרמו מהמלחמה עד לחודש ספטמבר 2024.

נהלים למתן הלוואות לדיור

העדכון האחרון מתמקד בעיקר בייעול תהליך ביצוע פירעון מוקדם בהלוואות לדיור, לרבות באמצעות תאגיד בנקאי אחר או מלווה מוסדי שאינו תאגיד בנקאי (מחזור הלוואה). בהתאם לעדכון, יכולים כעת הלווים להודיע באופן מקוון או בטלפון על כוונתם לבצע פירעון מוקדם של הלוואה, וכן לקבל את כל המידע ואת המסמכים הנדרשים שקשורים להלוואה, כפי שמכתיבים סעיפי ההוראה המתאימים, בדרכים שמתאימות להעדפת הלווים, לרבות באופן מקוון. מסמכים אלה מסופקים בתבנית שמאפשרת שמירה והדפסה קלה, מה שמשפר את הנוחות עבור הלווים.

תוך הקלה נוספת על תהליך מחזור של הלוואות, יכולים הלווים להודיע ישירות לתאגיד הבנקאי המקורי על כוונתם לבצע פירעון מוקדם או באמצעות התאגיד הבנקאי החדש. גמישות זו מפשטת את התהליך ומפחיתה את העומס הלוגיסטי על הלווים. חשוב לציין כי הלווים לא נדרשים עוד לבקר בסניף הבנק המקורי כדי לאסוף את המסמכים הדרושים למחזור ההלוואה; במקום זאת מועברים מסמכים אלה ישירות מהתאגיד הבנקאי המקורי למלווה החדש, מה שמייעל את התהליך כולו.

עדכונים אלה קובעים קווים מנחים ברורים שנועדו להקל על הלווים לבצע פירעון מוקדם של הלוואות לדיור, לרבות אלה שכרוכות במחזורים של הלוואות. למרות שההוראה הייתה אמורה להיכנס לתוקף שנה לאחר פרסומה, נדחה יישומה עקב שיבושים שנגרמו מהמלחמה לחודש אוקטובר 2024.

ביקורת בנושא הוגנות

הפיקוח על הבנקים פועל באמצעות צוותי ביקורת מיוחדים שמופקדים על תכנית מתמשכת שנועדה לזהות ולהעריך סיכונים שגלומים בפעילויות שונות ולהבטיח עמידה בחוקים ובתקנות בתחום ההוגנות נערכו בדיקות בחברות כרטיסי האשראי על היערכותן לטיפול בבתי העסק החשודים בהונאת לקוחות מחזיקי הכרטיס. בין היתר נבדק יישום הוראה המחייבת את החברות לנקוט בצעדים כדי לא לאפשר התקשרות עם בתי עסק שקיים לגביהם חשד כאמור, או אף להפסיק את ההתקשרות בהתקיים תנאים מסוימים. צעדים אלה הם חלק מיוזמה רחבה יותר של הפיקוח על הבנקים ושל גופים אחרים למאבק בהונאות שמבוצעות על ידי גורמים עברייניים באמצעות שימוש בכרטיסי אשראי.

בנוסף להתמקדות במניעת הונאה, בוחן הפיקוח על הבנקים בקפדנות את נוהלי השיווק של חברות כרטיסי האשראי, בעיקר אלה אשר נוגעות למוצרים של "אשראי מתגלגל" (אשראי מתגלגל מתייחס למסגרת אשראי נושאת ריבית שנפרעת מדי חודש בסכום מוסכם עם הלקוח, כאשר יתרת החיוב מצטברת ונושאת ריבית). הביקורות מעריכות את מאפייני השירות, מדיניות השיווק של החברה וכיצד משווקים שירותים אלה על מנת להבטיח שהם מתנהלים ביושרה ובהגינות כלפי הלקוחות.

בקרה צרכנית וטיפול בליקויים מהותיים ורוחביים

- הטיפול בפניות הציבור מספק הזדמנויות לתיקון פגמים וליקויים, לטיפול רוחבי בבעיות קיימות ולהפקת לקחים שמביאים לשיפור משמעותי בשירות שניתן על ידי התאגידים הבנקאים ללקוחותיהם. בנוסף פועל הפיקוח על הבנקים לביצוע בקורות ובדיקות אכיפה יזומות שמטרתן להביא להגברת הציות הצרכני. במקרים שבהם מאותרים ליקויים משמעותיים שעלו מביור של פניות הציבור ובבדיקות האכיפה, מורה הפיקוח על הבנקים על תיקון הליקויים, בין היתר, באמצעות השבה כספית לקבוצת לקוחות שלהם נגרם נזק. במסגרת טיפול רוחבי זה, הושבו ללקוחות משנת 2022 ועד למועד פרסום סקירה זו כ-30 מיליון ש"ח. הנושאים שטופלו כללו אי מתן הטבות שהובטחו ללקוחות המשוויכים למועדון או סתירות עם ההצעות שמפורסמות על ידי הבנק וגבייה לא תקינה של עמלות.
- במהלך שנת 2023 הופעלו שלושה תהליכים להטלת עיצומים כספיים בשל בקורות צרכניות שבהן אותרו ליקויים: על בנק לאומי הוטל עיצום כספי בסך מיליון ש"ח בגין שתי הפרות בדיווח על תקבולים להוצאה לפועל ועיכוב בדיווח להוצאה לפועל על הסדרי חוב, בניגוד להוראה 450 שעניינה 'הליכי גביית חובות'. על בנק הפועלים הוטל עיצום כספי של מיליון ש"ח בגין אי הכנסת לקוחות לסניף ללא תיאום תור מראש. כמו כן הוטל על חברת ישראלכרט עיצום כספי בסך 250,000 ש"ח בגין חריגה מזמני מענה במוקד הטלפוני שלה. פרטים על עיצומים אלה, לרבות הצידוק להטלתם והטענות שהציגו החברות הנענשות, זמינים לציבור באתר בנק ישראל.

פרסומים תקופתיים שמיועדים להגביר את ההוגנות כלפי הלקוחות של מערכת הבנקאות

מענה טלפוני: דיווח תקופתי לוועדת הכלכלה של הכנסת על עמידת התאגידים הבנקאים בהוראות משך ההמתנה לקבלת מענה אנושי מקצועי

בחודש יולי 2023 פרסם הפיקוח על הבנקים דוח תקופתי לוועדת הכלכלה של הכנסת בדבר עמידה של תאגידים בנקאים בהנחיות שנקבעו לזמני המתנה לקבלת מענה אנושי מקצועי. דוח זה סיפק נתונים השוואתיים על זמני תגובה בין תאגידים בנקאים שונים ומציג סקירה כללית במהלך התקופה המדווחת.

דיווח תקופתי אודות מחירי השירותים הבנקאים הנפוצים למשקי הבית, שנת 2022

הפיקוח על הבנקים הגיש לוועדת הכלכלה דוח תקופתי שמפרט את מחירי השירותים הבנקאים הנפוצים למשקי הבית. דוח זה התבסס על דיווח ההכנסות בפועל של התאגידים הבנקאיים ושל חברות כרטיסי האשראי מעמלות שנגבו במהלך שנת הדיווח.

הטיפול בפניות הציבור בפיקוח על הבנקים בשנת 2023¹¹

היחידה לפניות הציבור ולבקרה צרכנית בפיקוח על הבנקים פועלת על מנת לטפל בפניות שמתקבלות בפיקוח על פעילותם של הבנקים ושל חברות כרטיסי האשראי. יחידה זו פועלת הן מנקודת מבט של הצרכן הבודד והן מזווית מערכתית רחבה יותר, במטרה לזהות ולתקן כל ליקוי בפעילות מערכת הבנקאות.

בשנת 2023 טיפלה היחידה לפניות הציבור בכ-9,900 בקשות לקבלת מידע ותלונות מהציבור. בנוסף נתן המוקד הטלפוני של היחידה מענה ליותר מ-15,000 פניות טלפוניות.

¹¹ סקירת פניות הציבור של הפיקוח על הבנקים וצעדים להגנת הצרכן שכוללת את פעולות הפיקוח על הבנקים בבדיקה של התלונות וההכרעה בהן וכן את הפעולות בתחום האכיפה והתיקון של ליקויים רוחביים במערכת הבנקאות, מפורסמת מידי שנה באתר של בנק ישראל.

להלן פירוט של אופן הטיפול בפניות ובתלונות אלה:

1. **טיפול ישיר:** היחידה טיפלה ישירות בכ-6,300 פניות, שכללו כ-1,300 תלונות וכ-5,000 בקשות לקבלת מידע.
 2. **טיפול באמצעות הליך מיצוי הליכים** - כ-3,600 תלונות אשר התקבלו בפיקוח על הבנקים הועברו לנציבי תלונות הציבור בתאגידים הבנקאיים ובחברות כרטיסי האשראי לצורך מענה ישיר מצדם, בהתאם לעקרונות שנקבעו בהוראת ניהול בנקאי תקין 308A בנושא טיפול בתלונות הציבור.
- הטיפול בתלונות הציבור כלל את בדיקתן של התלונות בהתאם לחקיקה וקביעה של סעדים ללקוחות במקרים המתאימים. במסגרת זו הושבו ללקוחות בשנת 2023 כ-1.4 מיליון ש"ח בגין טיפול ישיר בפניות פרטניות.

חשבונות מוגבלים

בסוף שנת 2023 עמד מספר החשבונות המוגבלים במשק על 503,946, ירידה לעומת 528,416 חשבונות מוגבלים שנרשמו בתחילת השנה. בנוסף ירד מספר הלקוחות המוגבלים בעקבות שימוש בשיקים ללא כיסוי ("הגבלה בנקאית"), מ-19,927 לפני פרוץ המלחמה ל-18,873 עד לסוף שנת 2023.

בסיכום כללי עמד עד לסוף שנת 2023 המספר הכולל של לקוחות שעליהם הוטלה הגבלה על 252,825. מתוכם הוטלה על 233,952 לקוחות "הגבלה מיוחדת" מטעם גופי האכיפה השונים כמו ההוצאה לפועל, כונס הנכסים הרשמי, מרכז הגבייה והקנסות ובית הדין הרבני. בתחילת השנה עמד מספר הלקוחות המוגבלים על 264,906, מתוכם 18,761 הוגבלו עם הגבלה בנקאית ו-246,145 שעליהם הוטלה הגבלה מיוחדת.

אמנת זמינות פיננסית

"אמנת זמינות פיננסית", הושקה בחודש ינואר 2016 במטרה להתמודד עם ההשלכות של האלימות הכלכלית נגד נשים נפגעות אלימות ששוהות במקלטים ובדירות מעבר. לאחר מכן היא הורחבה על מנת לכלול במסגרתה מטופלים במרכזים לטיפול באלימות במשפחה ברחבי הארץ. האמנה מספקת פתרונות פיננסיים מותאמים לצרכים של נשים אלה, על מנת לאפשר להן לפתוח דף חדש בחייהן. מאז השקתה, סייעה האמנה ל-2,465 נשים בהתמודדות עם האלימות הכלכלית במגוון נושאים, ביניהם: פתיחת חשבונות בנק חדשים, הסדרי חוב ובירור עיקולים, הקפאת משכנתאות, בקשות ליציאה מחשבון משותף, גריעת בעלים מהחשבון, ביטול כרטיסי אשראי ועוד. בחודש מרץ 2023 הורחבה האמנה עוד יותר כדי לסייע לאוכלוסיית שורדות הזנות.

בחודש מרץ 2024 התקיים הכנס השנתי של האמנה לזמינות פיננסית, אשר עמד בסימן 'משבר בתוך משבר'. כנס זה העלה למודעות את הקושי המועצם של נשים נפגעות אלימות במהלך תקופת המלחמה, הדגיש את האתגרים המורכבים שאיתם מתמודדות נשים אלה במהלך ודן באמצעים התומכים שסיפקה מערכת הבנקאות על מנת לסייע להן. הוא גם התייחס להשפעות הרחבות יותר של התופעה של הלקר על התא המשפחתי והעלה את המודעות לצרכים המורכבים של משפחות מושפעות ממצבים אלה ולתפקיד החיוני שממלאים מוסדות פיננסיים בטיפול בנושאים אלה.

סקרי שביעות רצון של משקי בית ושל בעלי עסקים עצמאים, זעירים וקטנים

בחודש מרץ 2024 פרסם הפיקוח על הבנקים את ממצאי הסקרים לשנת 2023 בנושא שביעות רצון ללקוחות מהשירות שניתן להם על ידי מערכת הבנקאות. המטרה בביצוע סקרי שביעות רצון ובפרסום ממצאיו לציבור הרחב היא חיזוק ההוגנות והתחרות בתחום השירות ללקוח, זאת באמצעות קבלת תמונת מצב מנקודת הראות של לקוחות מערכת הבנקאות אודות השירות הניתן להם; ובהתאם לממצאים העולים, לכוון זרקור על נושאים הדורשים שיפור ובכך להוות תמריץ לבנקים לשפר את השירות שניתן ללקוחותיהם.

להלן ממצאים עיקריים שעלו מסקר שביעות הרצון של משקי הבית לשנת 2023, בין היתר, בהשוואה לממצאי הסקר שבוצע בשנת 2022:

- נכונות ההמלצה לחבר או לבן משפחה לנהל את החשבון בבנק בו הלקוח מנהל את חשבונות ממשיכה להיות נמוכה.
- תפיסת הוגנות הבנק ממשיכה להיות נמוכה.
- שביעות הרצון מהשימוש באתרי האינטרנט של הבנקים ממשיכה להיות גבוהה.
- שביעות הרצון מהשימוש באפליקציות של הבנקים ממשיכה להיות גבוהה.

בשאלת נכונות ההמלצה ושביעות הרצון מהמוקד הטלפוני התוצאות היו דומות לסקר מהשירות הבנקאי אולם בשאלות שביעות הרצון מהשירותים הניתנים באתר האינטרנט והאפליקציה שביעות הרצון הייתה נמוכה בהשוואה למערכת הבנקאות. בסקר שביעות הרצון של עסקים עצמאים, זעירים וקטנים חלה ירידה בשביעות רצון המשיבים במרבית השאלות, למעט השירות הניתן באתר האינטרנט ובאפליקציה.

ממצאי הסקרים שוקפו להנהלות הבנקים ופורסמו לאחר מכן לציבור.

העלאת המודעות להונאות דיגיטליות

במטרה להעלות את מודעות הציבור הרחב לתופעת ההונאות הפיננסיות הוביל הפיקוח על הבנקים את "שבוע המודעות להונאות דיגיטליות". במסגרת הפעילות, המתקיימת זו השנה השנייה ברציפות ומתבצעת באמצעות איגוד הבנקים, מערכת הבנקאות וחברות כרטיסי האשראי ובשיתוף משטרת ישראל, הועברו כ-100 הרצאות בעשרות ערים ויישובים ברחבי הארץ ושתי הרצאות מקוונות (וובינרים), בעברית וברוסית, שבהם השתתפו אלפי משתתפים. את פעילות ההסברה ליווה קמפיין שהזמין את הציבור לקחת חלק בהרצאות והוקם אתר אינטרנט ייעודי עם חומרים רלוונטיים.

5. הפעולות המרכזיות לביסוס מערכת פיננסית תחרותית ומתקדמת לטובת הלקוחות

בנק ישראל פועל לטיפול סביבה פיננסית תחרותית ומתקדמת שמטיבה עם הלקוחות. בשנים האחרונות קודמו מספר יוזמות מפתח שנועדו ליצירת סביבה שמאפשרת את הקמתם של בנקים חדשים. יוזמות אלה כוללות הקמת מאגר נתוני אשראי, לשכת שירות טכנולוגית, מעבר חשבון בנק ב"קליק", בנקאות פתוחה, הקלות אסדרה ופיתוח תהליכים ומסגרת ארגונית לתמיכה בהקמתם של בנקים חדשים.

השלמת הליך ההקמה של וואן זירו הבנק הדיגיטלי בע"מ

לאחר למעלה מ-41 שנים שבהן לא ניתן רישיון בנק בישראל, בתאריך 13 בדצמבר 2019 ניתן רישיון בנק לוואן זירו הבנק הדיגיטלי בע"מ ("להלן, "הבנק") בתחילה הגיע הרישיון עם הגבלות שהוסרו בתאריך 9 בינואר 2022, לאחר שהבנק עמד באבני הדרך הנדרשות. בחודש אוגוסט 2022, פתח וואן זירו הבנק הדיגיטלי רשמית את שעריו לציבור. הפיקוח השוטף על בנק חדש זה כולל ביצוע התאמות פיקוחיות לפעילותו, זאת מתוך ראייה של קידום התחרות ומתן אפשרות לבנק לבסס את המודל העסקי שלו. הפיקוח על הבנקים עוקב אחר פעילותו של הבנק החדש במסגרת מעקב שוטף שמותאם לבנק הקטן והחדש, מנטר את הסיכונים שאליהם חשוף הבנק ועוקב אחר יישום תכניות העבודה שלו.

המשך הליך ההקמה של בנק אש ישראל (בהקמה) בע"מ

התפתחות משמעותית נוספת הייתה הענקת רישיון בנק מותנה לבנק אש ישראל (בהקמה) בע"מ בתאריך 25 בדצמבר 2022. הבנק שוקד על השלמת התשתיות הטכנולוגיות, המנהליות, האסדרתיות והתפעוליות הנדרשות. באישור הפיקוח על הבנקים הבנק החל בפילוט פנימי מצומצם. בנק ישראל עוקב מקרוב אחר התקדמות הבנק בשלבי הקמתו.

הגברת השקיפות באמצעות פרסום נתונים השוואתיים לציבור

הפיקוח על הבנקים פועל להגברת השקיפות באמצעות הרחבת המידע הזמין לציבור. בשנת 2023 פורסמו לוחות מחוונים חדשים באתר בנק ישראל שכוללים נתונים השוואתיים על שיעורי ריבית עבור הלוואות משכנתא, נתוני דוחות כספיים וכן פורסם מידע בנוגע לשיעורי הריבית בחשבונות עו"ש וכרטיסי אשראי (להרחבה ראו תיבה ו'4- בסקירה זו).

קידום מתווה מדורג למתן רישיונות תאגיד בנקאי לגופים חוץ-בנקאים ולחברות כרטיסי אשראי

כחלק ממאמצי בנק ישראל לקידום התחרות במערכת הבנקאות לטובת ציבור הלקוחות, פרסם בנק ישראל קול קורא לקידום מתווה מדורג למתן רישיונות תאגיד בנקאי לגופים חוץ-בנקאים, לרבות חברות כרטיסי אשראי. יוזמה זו מתווה מדיניות שבה מותאמים הרישוי והפיקוח הבנקאי בהתאם לפעילות ולרמות הסיכון של הגופים שמבקשים את הרישיון. המדיניות מציעה שלוש רמות של רישיון בנקאי, בהתאם לסמכות הקיימת של נגיד בנק ישראל בחקיקה למתן רישיונות גם היום. בנוסף, יוצעו חקיקה ואסדרה יחסית שמותאמות לגודל ולמורכבות פעילותם של הגופים המבקשים רישיון בנקאי לצורך גיוס פיקדונות ומתן אשראי מתוכם (להרחבה ראו תיבה א'1- בסקירה זו).

עדכון המדיניות למתן היתרי החזקה לגופים המנהלים כספי לקוחות

בנק ישראל עדכן לאחרונה את מדיניותו למתן היתרי החזקה בתאגידים בנקאיים, בסולקים ובתאגידי החזקה בהם, לגופים שמנהלים כספי לקוחות עודכנה בחודשים האחרונים. המדיניות מאפשרת לבעלי שליטה בגופים המנהלים כספי לקוחות לפנות לנגיד בנק ישראל לקבלת היתר להחזיק בבנקים, בסולקים ובתאגידי החזקה בהם בשיעור של עד 7.5%, וזאת במטרה להגדיל את השקעת הציבור, באמצעות הגופים שבשליטתם, במניות אותם תאגידים. השינויים, שמקורם בניסיון מצטבר ועדכוני חקיקה אחרונים, אינם משנים את מהות היסוד של המדיניות אלא

מחדדים את יישומו. התיקונים המרכזיים למדיניות כוללים את הארכת תוקף ההיתרים עד דצמבר 2029, תוספת דרישה לדיווח באמצעות תבנית דיווח אחידה, דרישה מבעל ההיתר לבצע ניטור ומעקב שוטף אחר אחזקותיו ונקבע תנאי לפיו חריגה מתנאי ההיתר מהווה עילה לביטולו.

מתן היתר שליטה ב"ישראלכרט" לבעלי השליטה ב"הראל השקעות"

ביום 16 בפברואר 2023 התקבלה בקשתם של בעלי השליטה ב"הראל השקעות בביטוח ושירותים פיננסים בע"מ" (להלן, "הראל השקעות") לקבל היתר שליטה בחברת כרטיסי האשראי "ישראלכרט בע"מ" (להלן, "ישראלכרט") שהיא חברה ציבורית בלא גרעין שליטה שנסחרת בבורסה לניירות ערך בתל אביב. "הראל השקעות ביקשה למזג את "ישראלכרט לחברת בת פרטית, ולאחר תהליך לבחינת הבקשה, ניתן היתר השליטה, כפי שניתן היתר גם ל"כלל החזקות" לשלוט ב"מקס".

אולם, עקב התנגדות רשות התחרות לעסקה, החליטה הראל השקעות על ביטול העסקה.

הסרת מגבלה על פעילותו של בנק יהב במתן אשראי לעסקים

בשנת 2023 בוצע עדכון חשוב ברישיון הפעילות של בנק יהב, שבו הוסרה מגבלה קודמת על פעילותו ביחס להיקף האשראי הניתן למימון פעילותם. שינוי זה בא בעקבות בדיקה מעמיקה של הפיקוח על הבנקים אשר אישר כי לבנק יהב יש תשתית הולמת לניהול הפעילות וכי הבנק נערך באופן נאות להרחבת הפעילות ולשינויים הנלווים שיבוצעו כחלק משינוי הרישיון. הסרת מגבלה זו למתן אשראי נתפסת כמנוע צמיחה אפשרי עבור בנק יהב, בעיקר באשראי הקמעונאי ובשירותי הבנקאות העסקית וצפויה להגביר את התחרות בענף האשראי לעסקים קטנים.

הצטרפותו של בנק ישראל כחבר בוועדה המייעצת של ועדת באזל לענייני בנקאות Basel Consultative Group (BCG)

בחודש מאי 2023 צורף בנק ישראל (באמצעות הפיקוח על הבנקים) כחבר מן המניין בוועדה המייעצת של ועדת באזל ה-BCG (Basel Consultative Group), שהיא אחת מארבע קבוצות העבודה של ועדת באזל לענייני בנקאות (BCBS). הוועדה המייעצת משמשת פורום לשיתופי פעולה בין מפקחים על בנקים ברחבי העולם בנושאים בנקאיים והיא מקדמת דיאלוג בין ועדת באזל לבין מדינות שאינן חברות בוועדה במגוון יוזמות חדשות, שעל סדר יומה של הוועדה. נכון לכתיבת שורות אלו, הוועדה המייעצת מורכבת מבנקים מרכזיים ורשויות פיקוח מכ-30 מדינות, לצד 13 קבוצות פיקוח וגופים בינלאומיים שמיוצגים על ידי נושאי משרה בכירים בכל ארגון. ההצטרפות לארגון היא צעד נוסף מבין מכלול צעדים בהם נוקט הפיקוח על הבנקים לחיזוק וביסוס הקשרים הבינלאומיים של בנק ישראל עם גופים פיננסים מובילים ורשויות פיקוח פיננסיות מתקדמות בעולם.

קידום הסכם סחר חופשי בשירותים פיננסים בין ישראל לבין בריטניה

בימים אלה מתנהל משא ומתן בין ישראל לבריטניה לשדרוג הסכם אזור הסחר החופשי בין שתי המדינות והפיכתו של ההסכם למודרני ולרלוונטי למציאות הכלכלית הנוכחית. שדרוג ההסכם נועד להגדיל ולהקל על הסחר בין שני הצדדים על ידי ביטול חסמי סחר, קביעת הגנות למשקיעים, יצירת ודאות אסדרתית ועוד. בנוגע לאסדרה. יש לציין כי הסכם מעודכן זה אמור להיות פורץ דרך עבור ישראל שכן הוא יכלול, לראשונה, פרק ייחודי שיוקדש לשירותים פיננסים.

את הצוות הפיננסי מוביל ומרכז מנהל סחר חוץ במשרד הכלכלה וחברים בו משרד האוצר, רשות ניירות ערך, רשות שוק ההון, בנק ישראל והפיקוח על הבנקים. בנוסף לשיתוף הפעולה הבין-משרדי, מתמקד צוות פנימי מיוחד בבנק ישראל בקידום של הסכם זה. צוות זה כולל את חברי אגף הפיקוח על הבנקים, המחלקה המשפטית, מערכות התשלומים ומאגר נתוני האשראי. צוותי המשא ומתן עובדים תחת לוחות זמנים שאפתניים ומונעים על ידי מחויבות חזקה של הדרג המדיני משני הצדדים לזרז את התהליך ולסיים את גיבוש ההסכם במהירות.

תיבה ו'1: צעדים צרכניים שננקטו על ידי בנקים וגופי אסדרה בעולם בעקבות אירועי קיצון

- הפיקוח על הבנקים פועל בדרכים רבות על מנת לשמור על האינטרסים של הלקוחות של מערכת הבנקאות, הן בעתות שגרה והן בעתות חירום. במסגרת תפקידו ובכפוף למנדט שניתן לו, מוודא הפיקוח שהשירותים הבנקאיים יינתנו באופן הוגן וברגישות הראויה. להוגנות התאגידים הבנקאיים יש חשיבות הן בהיבט הצרכני והן בהיבט היציבות, שכן להתנהגותם של השחקנים הפיננסים כלפי לקוחות יש חשיבות רבה בשמירה על אמון הציבור במערכת הפיננסית ובהבטחת התנהלותו התקינה של השוק.
- בעקבות אירועי השבעה באוקטובר ופרוץ מלחמת "חרבות ברזל", נקט הפיקוח על הבנקים שורה של צעדי מדיניות אשר נועדו לעודד את הבנקים לפעול ברגישות הראויה ולסייע ללקוחות ולציבור כולו בהתמודדות עם עתות חרום אלה. בנוסף קיים הפיקוח שיח שוטף עם הבנקים שבו הוא שיקף למערכת הבנקאות את הציפייה הפיקוחית לבחון את השימוש בכלים שונים, כדי להבטיח שהלקוחות מקבלים מענה ראוי בתקופה קשה זו (להרחבה ראו פרק ו' בסקירה זו).
- במטרה ללמוד מהניסיון הבין-לאומי, בחן הפיקוח צעדים צרכניים שננקטו בנקים וגופי אסדרה בעולם בעקבות אירועי קיצון כגון אסונות טבע.
- בחינת הצעדים שננקטו בעולם לאחר משברי טבע נעשתה על אף השוני המובהק בין אירועים אלה לבין אירועי השבעה באוקטובר והחודשים שבאו בעקבותיהם ובכלל זה גודל האסון, חומרת הפגיעה – בגוף וברכוש כאחד – וקיומה של שונות גדולה בהשפעת האירועים על הציבור.
- הצעדים הצרכניים המיטביים (best practices) שבהם נוקטים הבנקים בעולם לאחר אירועי קיצון כוללים בעיקר דחיית הלוואות והקלות בתחום העמלות והצ'קים. נוסף על כך מפרסמים הבנקים מדריכים צרכניים להתנהגות נבונה בזמן משבר (מעין רשימות "עשה"); נותנים ייעוץ פיננסי כולל ומותאם אישית לכל לקוח באמצעות הבנק; וכן "מביאים את הבנק אל הלקוח" באזורים שאליהם פונו נפגעי האסון. ניכר כי הבנקים בעולם נוקטים בגישה פרואקטיבית – של פעולות יזומות – ומפגינים מעורבות חברתית גבוהה ותמיכה בקהילה.
- הפיקוח על הבנקים תימסר במהלך המלחמה לתאגידים הבנקאיים את הציפייה הפיקוחית להמשיך וללמוד מהניסיון הבין-לאומי, תוך התאמת הצעדים הצרכניים לנוהגים המיטביים שמפורטים לעיל ולסביבה המשתנה.
- הבנקים וחברות כרטיסי האשראי בישראל סייעו וממשיכים לסייע ללקוחותיהם ולציבור כולו, הן על ידי האימוץ של מתווי הסיוע שפרסם הפיקוח על הבנקים בעניין דחיית הלוואות והפחתת עמלות והן על ידי נקיטת צעדים צרכניים מגוונים.
- הפיקוח על הבנקים מעודד את הבנקים ואת חברות כרטיסי האשראי להמשיך ולנקוט פעולות שמותאמות לצרכי הלקוחות ולסייע לציבור בהתאם להתפתחויות ולצרכים המשתנים.

רקע

הפיקוח על הבנקים פועל רבות במטרה שהלקוחות של מערכת הבנקאות ושל חברות כרטיסי האשראי יקבלו שירותים בנקאים באופן הוגן וברגישות הראויה, הן בעתות שגרה והן בעתות חירום. הפיקוח שומר באמצעות צעדי מדיניות מגוונים על האינטרסים של הלקוחות ומגביר את המענה שניתן לצרכיהם המידיים – דבר שפועל לחיזוק של אמון הציבור במערכת ומסייע להבטיח את המשך התנהלותו התקינה של השוק.

בעקבות אירועי השבעה באוקטובר ופרוץ מלחמת "חרבות ברזל" הגדיר הפיקוח על הבנקים שלושה יעדים פיקוחיים עבור מערכת הבנקאות הישראלית: האחד, שמירה על הרציפות התפקודית ועל ההמשכיות העסקית של מערכת הבנקאות; השני, מתן סיוע והקלות ללקוחות שנפגעו מהמלחמה בצורה ישירה או עקיפה, תוך הפעלת רגישות מוגברת; והיעד השלישי הוא הניהול של מכלול הסיכונים הפיננסיים והסיכונים שאינם פיננסיים, בדגש על סיכונים ייחודיים שעולים בתקופת המלחמה. במטרה להשיג את היעד השני, קרי, רגישות וגמישות בשירות ללקוחות, נקט הפיקוח שורה של צעדי מדיניות שנועדו לעודד את הבנקים לפעול בחמלה ולשמור על האינטרסים של הלקוחות. כך, למשל, פרסם הפיקוח על הבנקים מתווה סיוע רוחביים לדחיית הלוואות, לטיפול בשיקים חוזרים ולהפחתת עמלות ללקוחות הבנקים וחברות כרטיסי האשראי, הפעיל מוקד חירום לטיפול בפניות הציבור וביקר במלונות מפונים.¹ בנוסף שיקף הפיקוח לתאגידים הבנקאים את הציפייה כי עליהם לבחון שימוש בכלים שונים, כדי להבטיח שהלקוחות מקבלים מענה ראוי. לנוכח האירועים הקשים והצרכים המשתנים של הציבור, מצופה שהשירות שנותנים הבנקים וחברות כרטיסי האשראי ללקוחותיהם יהיה מאופיין ברגישות, בהתאמה לנסיבות ובהתעדכנות שוטפת. במטרה ללמוד מהניסיון הבין-לאומי בחן הפיקוח על הבנקים את התנהלותם של בנקים, של רשויות פיקוח ושל גורמי ממשל במדינות שונות בתגובה למלחמות וכן בתגובה לאסונות טבע, דוגמת הוריקנים ושריפות נרחבות.

על אף השוני המובהק בין שני האירועים, סקירת ההתנהגות של בנקים ושל גופי אסדרה בעולם בתגובה לאירועי קיצון כגון אסונות טבע, נעשתה לאור קווי הדמיון בינם לבין אירועי השבעה באוקטובר וההתאוששות מהם. ראשית, בשני המקרים רוב הנפגעים הם תושבי אזור גיאוגרפי ייחודי; שנית, הפגיעות עצמן הן פגיעות חמורות ביותר – בחיי אדם, בגוף וברכוש; שלישית, הן במלחמת "חרבות ברזל" והן באסונות טבע, הנפגעים מפונים מבתיים לאזור גיאוגרפי אחר במדינה שהפגיעה בו היא מועטה; בנוסף, קיימת שונות גדולה בהשפעת האירועים על הציבור – בעוד שחלק מהאוכלוסייה נפגע בצורה משמעותית, החלק האחר (כמעט) שלא נפגע; ולבסוף, שני האסונות הם אירועים אזוריים ומתוחמים ולא אירועים רחבי היקף. לכן, ולמרות שמלחמה זו בישראל הינה אירוע ייחודי מבחינת היקפה והשפעתה על כלל הציבור, הניסיון הנצבר בעולם של הטיפול בנפגעים של אסונות טבע הוא מקור ידע שניתן ללמוד ממנו ולהרחיב באמצעותו את הסיוע הניתן ללקוחות.² סקירת הפיקוח בנושא התמקדה בארצות הברית, בקנדה ובאוסטרליה – מדינות שנאלצו להתמודד בשנים האחרונות עם אירועי אקלים וטבע קיצוניים.

ממצאי הסקירה הבין-לאומית

הסקירה הבין-לאומית בוחנת את התנהלותם של הבנקים ושל גופי האסדרה בעולם בעקבות אירועי קיצון כגון אסונות טבע, תוך שימת דגש על צעדים צרכניים מיטביים (best practices) אשר טרם ננקטו בישראל (או שבוצעו בישראל באופן חלקי). נמצא כי יש מדינות שבהן קיים פרוטוקול סדור להתמודדות עם אסונות

¹ לפירוט על פעולות הפיקוח על הבנקים במהלך המלחמה ראו פרק ו' בסקירה זו.

² יש לציין כי הניסיון הנצבר והלקחים שהופקו בעקבות מגפת הקורונה השפיעו גם הם על הסיוע שניתן ללקוחות בתקופת המלחמה. עם זאת, בניגוד למלחמת "חרבות ברזל" – מגפת הקורונה היא אירוע גלובלי והשפעתו על הציבור אחידה באופן יחסי.

טבע – בין אם מתוקף חקיקה ייעודית ובין אם משום שקיימת התנהלות קבועה של גוף האסדרה או של הממשלה;³ בנוסף נראה שהצעדים הצרכניים הנפוצים בעולם בעקבות משברי טבע הם דחייה או פטור של תשלומי הלוואות והקלות בתחום העמלות והצ'קים – וזאת בדומה למה שנעשה בישראל (להרחבה ראו פרק ו' בסקירה זו). הסקירה הבין-לאומית מתמקדת בצעדים צרכניים מיטביים שנוקטים הבנקים בעולם בנוסף לדחיית הלוואות והקלות בתחום העמלות והצ'קים. כך, למשל, יש בעולם בנקים שמפרסמים מדריכים צרכניים להתנהגות נבונה בזמן משבר (מעין רשימות "עשה"); יש בעולם בנקים שמספקים ייעוץ פיננסי כולל ומותאם אישית לכל לקוח; וכאלה ש"מביאים את הבנק אל הלקוח", לאזורים שאליהם פונו נפגעי האסון. מכל אלה עולה כי בקרות אירוע קיצון, נוקטים בנקים בעולם בגישה יזומה ומפגינים מעורבות חברתית גבוהה ותמיכה בקהילה. העזרה והסיוע שהם מספקים לצרכנים אינם רק פיננסיים או בהתאם למתווה שהנחה המאסדר, אלא רחבים יותר ובהתאם לצרכים שעולים מן השטח.

להלן מפורטים הצעדים הצרכניים המיטביים שנוקטים בנקים בעולם בעקבות אירועי קיצון, כגון משברי טבע וזאת בנוסף לדחיית הלוואות והקלות בתחום העמלות והשיקים. כאמור, דחיית הלוואות והקלות בתחום העמלות והשיקים הם הצעדים הצרכניים המרכזיים שננקטו הן בעולם והן בישראל (והם מפורטים בפרק ו' בסקירה זו).

1. פרסום מדריכים צרכניים להתנהגות נבונה בזמן משבר (רשימות "עשה")

תאגידים בנקאים ופיננסים רבים בעולם מפרסמים שורה של המלצות להתנהגות צרכנית נבונה במטרה להקנות לנפגעי אסונות ידע וכלים בסיסיים.⁴ סוגי הפרסומים מגוונים בתוכנם ובקהלי היעד שלהם: יש שמיועדים למשקי הבית ואחרים לעסקים קטנים;⁵ יש שמספקים הדרכה להתנהלות לאחר אירוע קיצון ייחודי (למשל הוריקן) או בנושא תוכן ייעודי (כגון זהירות מפני הונאות) ויש אחרים שמספקים קווים מנחים כלליים להתנהלות נבונה. אמנם קיימת שונות גדולה בין דפי ההנחיות השונים, אך ניתן לומר כי הם לרוב כוללים התייחסות לאחד או יותר מהנושאים הבאים:

- רשימה מרוכזת של כלל הגופים הפיננסיים שאליהם מומלץ לפנות בזמן משבר, כדי לקבל סיוע בתחום הפיננסי (כגון תקבולי ביטוח, מענקים ודחייה של תשלומי אשראי) וכדי ליידע על קושי בעמידה בהתחייבויות הקיימות.⁶
- המלצות להתנהלות פיננסית אחראית בזמן משבר: המלצה לנקיטה בגישה יזומה (בין היתר באמצעות יידוע גופים פיננסיים ואחרים בנוגע למצב), ביצוע הערכה של היכולות הפיננסיות בעקבות המשבר, התאמת התזרים היוצא לתזרים ההכנסות הצפוי, שמירה של קבלות ועריכת תיעוד של שיחות עם גופים פיננסיים.⁷

³ ראו למשל פרסום זה שהוציאו בשיתוף פעולה גופי האסדרה האמריקאים לאחר הוריקן "איאן", שבו הפנייה למכתב למערכת הבנקאות והפירוט של הקלות האסדרה, היתה לדפי המידע שנערכו עבור אסונות טבע אחרים. <https://www.fdic.gov/news/disaster/ian.html>.

⁴ וזאת בנוסף לפרסומים של גופי אסדרה בנושא. ראו דוגמה בהערת שוליים מספר 7.

⁵ כך למשל, CPA Australia פרסמו רשימת "עשה" עבור עסקים קטנים (ראו כאן <https://www.cpaaustralia.com.au/-/media/project/cpa/corporate/documents/tools-and-resources/disaster-recovery/disaster-recovery-toolkit.pdf>) ו-JPMorgan Chase פרסמו רשימת "עשה" עבור בעלי דירות (ראו כאן <https://www.jpmorgan.com/insights/real-estate/commercial-term-lending/emergency-preparedness-guide-for-property-managers>).

⁶ לדוגמה, ברשימת "עשה" של US Bank, ממליץ הבנק לנפגעי האסון לפנות קודם כל לחברת הביטוח ומפרט בנוסף כמה גופים שמספקים סיוע פיננסי: <https://www.usbank.com/financial/manage-your-household/life-events/natural-disasters/checklist-financial-recovery-after-natural-disaster.html>.

⁷ לפירוט נוסף של ההמלצות להתנהלות פיננסית נבונה לאחר משבר ראו את ההמלצות שמפרסם ה-FDIC עבור משקי בית ובעלי עסקים בקישור <https://www.fdic.gov/news/disaster/consumers.html>.

- הגברת הערנות של הצרכנים מפני הונאות וזאת משום שנוכלים מסוגים שונים מנצלים את התמוטטות השגרה, את חוסר הסדר ואת המצוקה שנוצרים כתוצאה מאסונות כדי לבצע הונאות. בנוסף להעלאת המודעות של הציבור באשר לעלייה ברמת הסיכון, מפרסמים התאגידים רשימות של תמרורי אזהרה, דוגמאות שכיחות של הונאות והמלצות להתנהלות זהירה (כגון בחינה של מהימנות הגורמים שעמם מתקשרים ומעקב אחר דפי החיוב).⁸
- ריכוז של קישורים לאתרים שמספקים מידע והטבות ושומרים את הציבור לרשויות ממשלתיות שמספקות הטבות, להקלות שמספקים הבנקים, להודעות של גופי פיקוח ולעיתים אפילו לעמותות שעוזרות לנפגעים של אסונות הטבע.⁹

2. מתן ייעוץ פיננסי כולל ומותאם אישית לכל לקוח על ידי הבנק

כלי נוסף שבאמצעותו מסייעים הבנקים בעולם ללקוחות שנפגעו ממשברי טבע הוא מתן ייעוץ פיננסי מותאם אישית ללא תשלום. במסגרת השירות אומד היעוץ את מצבו החדש של הלקוח, בין היתר, על ידי בחינת ההכנסות וההוצאות המשוערות, הזכויות וההטבות שמגיעות מצד אחד וההתחייבויות מהצד השני ומספק ייעוץ פיננסי מקיף (כלומר, ייעוץ שכולל התייחסות גם למוצרים חוץ-בנקאים, כגון ביטוח או השקעות). המטרה היא לאפשר לנפגעים של אירועי הקיצון לקבל החלטות פיננסיות מושכלות במציאות מורכבת שמאופיינת באי-ודאות ולהימנע מהחלטות נמהרות שעלולות לפגוע בהם בטווח הארוך. משך הליווי משתנה: לעיתים מדובר בסיוע נקודתי, ולעיתים בליווי מתמשך (כלומר לפרק זמן שעולה על שנה). בנוסף, בחלק מהמקרים יוצר הבנק פונקציית ייעוץ חדשה שמותאמת לצרכים הכלכליים של נפגעי האסון.¹⁰ שירותי הייעוץ ניתנים למגוון של אוכלוסיות, לרבות משקי הבית, עסקים קטנים ולעיתים אף לעובדי הבנק עצמו.¹¹ ניכר כי הבנקים בעולם מעודדים את הלקוחות להיוועץ עמם בהיבטי התנהלות פיננסית בעקבות אסונות טבע, להציף את הקשיים שעמם הם מתמודדים ולקבל מענה שמותאם אישית לצרכיהם.

3. "הבאת הבנק אל הלקוח" באזורים שאליהם פונו נפגעי האסון

צרכנים שנפגעו באסון טבע לא מקבלים לעתים את ההקלות שלהן הם זכאים, למשל, בגלל פערי מידע (פעמים רבות הנפגעים כלל לא מודעים לזכאותם לסיוע ולהטבות) או בשל היעדר גישה לבנקאי. הדבר קורה משום שלאחר האסון, מפונים הנפגעים לאזור אחר במדינה אשר נמצא הרחק מסניף הבנק שלהם ולכן הם מנועים מביצוע פעולות בנקאיות מסוימות. הצעד הצרכני של "הבאת הבנק אל הלקוח" עונה בדיוק על הצרכים הללו. נציגות של הבנק מגיעה לאזורים שבהם יש ריכוז של מפונים, במטרה לתת מענה מידי ומקיף לכלל צרכי הלקוחות ובמטרה לספק מידע אודות הזכויות שמגיעות להם ואודות השירותים הבנקאים

⁸ מצ"ב קישור לרשימת "עשה" שפרסם הבנק האמריקאי Commerce Bank, שבה הוא מזכיר את הלקוחות מפני הונאות, מספק ידע בסיסי אודות הונאות שכיחות לאחר משבר ומפנה לרשימת "עשה" מפורטת של ה-CFPB (הרשות להגנת הצרכן): <https://www.commercebank.com/personal/ideas-and-tips/2022/how-to-prepare-your-finance-for-a-natural-disaster>.

⁹ ראו רשימת "עשה" של Citibank Australia, שמפנה לרשויות ממשלתיות ולארגוני סיוע, כגון הצלב האדום. <https://www1.citibank.com.au/help-and-support/disaster-and-crisis-support>.

¹⁰ כך למשל, הבנק האמריקאי Regions Bank הקים שלושה צוותי ייעוץ ייעודיים, בתחומי משכנתאות, אשראי צרכני ושונות, אליהם פונים הלקוחות בהתאם לסוג הפנייה. <https://ir.regions.com/news-events/press-releases/news-details/2020/Regions-Bank-Announces-Disaster-Recovery-Financial-Services-Following-Hurricane-Delta-10-13-2020/default.aspx>.

¹¹ ראו פרסום של הבנק הקנדי TD Bank אשר סיפק שירות זה ללקוחות ולעובדי הבנק בעקבות שריפה שפרצה ב-2017: <https://stories.td.com/ca/en/news/2017-07-25-td-provides-increased-advice-and-assistance-for-employees-an>.

האפשריים. דוגמה לכך היא הפעלתם של סניפים ניידים. על מנת לסייע לציבור ככל הניתן, מסדירים הבנקים את פעילותם של הסניף הנייד ומפעילים אותו לתקופה ממושכת, כך שהוא הופך למען "סניף קבע" עבור נפגעי האסון, עד שאלה חוזרים לביתם.¹² דוגמה נוספת היא הקמת מרכז סיוע פיננסי של הבנקים ושל חברות הביטוח באזור שבו נמצאים המפונים ואשר פועל במשך מספר ימים.¹³

פעילות הבנקים בישראל

הפיקוח על הבנקים שיקף לתאגידים הבנקאים במהלך מלחמת "חרבות ברזל" את הציפייה הפיקוחית בנושא של לימוד מהניסיון הבין-לאומי וההתאמה של הצעדים הצרכניים לנוהגים המיטביים ואף ביצע בפועל בדיקות שהבנקים פועלים בהוגנות וברגישות. הבנקים וחברות כרטיסי האשראי בישראל סייעו ללקוחותיהם ולציבור כולו במהלך המלחמה, הן על ידי אימוץ מהיר של מתווי הסיוע שפרסם הפיקוח על הבנקים בעניין הדחייה של תשלומי הלוואות והן על ידי נקיטת צעדים צרכניים מגוונים. כך, למשל, העניקו רוב הבנקים למפונים פטור מתשלום אחד או יותר של החזר המשכנתא; והקימו קרן סיוע ייעודית, בגובה של עשרות עד מאות מיליוני שקלים, שמיועדת לאוכלוסיות שנפגעו מהמלחמה (כגון קרן לשיקום של יישובי העוטף או קרן סיוע עבור ילדים ונוער שנפגעו מהמלחמה). צעדים צרכניים נוספים שנקטו הבנקים בישראל מונים מימון מלגות לסטודנטים וסטודנטיות עבור התנדבות בקטיף והפעלת משאיות שפועלות כ"חנויות ניידות" עבור בעלי עסקים בצפון ובדרום. בדומה לנוהגים המיטביים שפורטו לעיל, הפעילו הבנקים בישראל סניפים ניידים במלונות המפונים וחלקם סיפקו ללקוחותיהם ייעוץ בנושא התנהלות פיננסית נכונה בעת משבר.¹⁴

הפיקוח על הבנקים מעודד את הבנקים ואת חברות כרטיסי האשראי להמשיך ולנקוט פעולות שמותאמות לצרכים המשתנים של הלקוחות ולסייע לציבור, בשגרה ובחירום, תוך הפעלת רגישות מוגברת לנסיבות. הסיוע של תאגידים בנקאים ושל אחרים נדרש בפרט בעת הזו, לאור ההיקף וההשפעה של אירועי השבעה באוקטובר ומלחמת "חרבות ברזל". צרכי הלקוחות משתנים בתדירות תכופה ובהתאם להתפתחויות של המלחמה ומחייבים בשל כך התאמה ועדכון שוטפים של הצעדים הצרכניים. הפיקוח על הבנקים מצפה כי הבנקים וחברות כרטיסי האשראי ימשיכו ללמוד מהניסיון הבין-לאומי באשר להיקף ולסוג הסיוע שניתן לציבור ויתאימו את הצעדים בהם הם נוקטים לנוהגים המיטביים הקיימים בעולם.

¹² מצ"ב קישור להודעה של Wells Fargo בנושא הפעלת סניפים ניידים באזור בו התפנו נפגעי הוריקן מייקל <https://newsroom.wf.com/English/news-releases/news-release-details/2018/Wells-Fargo-Deploys-Mobile-Response-Unit-to-Panhandle-to-Help-Customers-Impacted-by-Hurricane-Michael/default.aspx>.

¹³ כך למשל, מרכז כזה הוקם בהוואי לאחר השריפות שהתרחשו בקיץ האחרון. ראו כאן: <https://www.mauinews.com/news/local-news/2023/09/insurance-and-banking-assistance-offered-for-maui-residents-impacted-by-wildfires>.

¹⁴ הפעלת סניפים ניידים על-ידי הבנקים הישראליים נעשתה בכפוף להיתר הפיקוח על הבנקים.

תיבה ו'-2: מתווים להקלות על נטל האשראי והעמלות

- עם פרוץ מלחמת "חרבות ברזל" ובמטרה לסייע למשקי הבית ולעסקים בהתמודדות עם השלכות המלחמה, גיבש הפיקוח על הבנקים מתווים להקלה על נטל האשראי והעמלות. מתווים אלה אומצו על ידי הבנקים וחברות כרטיסי האשראי.
- המתווים, אשר הראשון שבהם גובש כשבוע לאחר פרוץ המלחמה, מסייעים ללקוחות להתמודד עם הקשיים התזרימיים בעקבות המלחמה והשלכותיה ומאפשרים להם לצלוח את התקופה המורכבת.
- מתווים אלה הוארכו והורחבו במהלך תקופת המלחמה בהתאם להימשכותה של הלחימה והשלכותיה על משקי הבית ועל העסקים ובהתאם לצורך שעלה מהשטח וזאת כדי להקל עליהם בהתמודדות עם השלכותיה של המלחמה.
- מתחילת המלחמה ועד סוף אפריל 2024 נדחו על ידי הבנקים וחברות כרטיסי האשראי כ-406 אלף הלוואות והסכום המצטבר של התשלומים בדחייה הינו כ-8 מיליארד ש"ח, כאשר סכום התשלומים עבור הלוואות שנמצאות עדיין בדחייה הינו כ-3.5 מיליארד ש"ח (כ-139 אלף הלוואות).

להלן ריכוז המתווים לפי תאריך:

15 באוקטובר 2023 -	גיבוש מתווה מקיף לדחיית תשלומי הלוואות והקלה על נטל העמלות שאומץ על ידי מערכת הבנקאות
23 באוקטובר 2023 -	גיבוש מתווה מקיף לדחיית תשלומי הלוואות והקלה על נטל העמלות שאומץ על ידי חברות כרטיסי האשראי
8 בנובמבר 2023 -	הרחבת מתווי הסיוע שאומצו על ידי הבנקים וחברות כרטיסי האשראי והכללת תושבי הצפון שפונו מביתם
17 בדצמבר 2023 -	הארכת והרחבת מתווה הסיוע לדחיית תשלומי הלוואות והקלה על נטל העמלות, שאומץ על ידי מערכת הבנקאות
26 בדצמבר 2023 -	הארכת והרחבת מתווה הסיוע לדחיית תשלומי הלוואות והקלה על נטל העמלות שאומץ על ידי חברות כרטיסי האשראי
4 במרץ 2023 -	הארכת והרחבת מתווה הסיוע לדחיית תשלומי הלוואות והקלה על נטל העמלות שאומץ על ידי מערכת הבנקאות

גיבוש מתווה סיוע להקלה על נטל האשראי והעמלות שאומץ על ידי מערכת הבנקאות - אוקטובר 2023¹

הפיקוח על הבנקים גיבש כשבוע לאחר פרוץ מלחמת "חרבות ברזל" מתווה רוחבי להקלה על נטל האשראי והעמלות למשקי הבית והעסקים שאומץ על ידי כל הבנקים במטרה לסייע ללקוחות להתמודד עם הקשיים התזרימיים ועם ההשלכות של המלחמה.

במטרה למקד את הסיוע, גובשו שתי קבוצות אוכלוסייה. הקבוצה הראשונה, המכונה **קבוצת הלקוחות במעגל הראשון**:

- כוללת את כל מי שנפגעו באופן ישיר מנזקי המלחמה ובכללם תושבים אשר גרים בטווח של 30 ק"מ מגבולות רצועת עזה או בעלי עסק בטווח גיאוגרפי זה;
- אוכלוסייה שפונתה מביתה על ידי גורם מדינתי רשמי;
- אזרחים שגויסו למילואים בצו 8;
- אזרחים שהם בעלי קרבה ראשונה להרוגי המלחמה או לחטופים או לנעדרים.

קבוצה זו הייתה זכאית לדחיית תשלומי הלוואות² ללא חיוב בריבית ובעמלות, בשלושה מגזרי פעילות (משכנתאות, אשראי צרכני ואשראי עסקי), פטור מתשלום ריבית על יתרת החובה בחשבון העו"ש (מלבד חיילי המילואים) ופטור מתשלום מרב העמלות.

בהתייחס לאופן תשלום הלוואות שנדחו, יצוין כי יש במשכנתאות שלוש חלופות לבחירתו של הבנק: (1) הוספת התשלומים בסוף תקופת המשכנתא; (2) פריסת התשלומים לאורך יתרת תקופת המשכנתא; (3) העמדת הלוואה, בסכום הדחייה, ללא ריבית, לתקופה של 4 שנים, שמועד פירעונה יחל בחלוף שנה. בהלוואות צרכניות ועסקיות התשלומים שנדחו התווספו לסוף תקופת ההלוואה המקורית.

הקבוצה השנייה כוללת את כל יתר לקוחות הבנקים, המכונה **קבוצת הלקוחות במעגל השני**, לה ניתנה האפשרות לדחות את ההלוואות³ בשלושה מגזרי פעילות (משכנתאות, אשראי צרכני ואשראי עסקי), למשך 3 חודשים, כאשר התשלומים הנדחים נשאו ריבית שלא תעלה על שיעור הריבית בחוזה ההלוואה. בהתייחס לאופן תשלום הלוואות שנדחו, יש במשכנתאות שלוש חלופות לבחירתו של הבנק, כמפורט מעלה, ובהלוואות צרכניות ועסקיות התשלומים שנדחו יתווספו לסוף תקופת ההלוואה המקורית. הדחייה בוצעה ללא חיוב בעמלות. מכיוון שללקוחות אלה דחיית התשלומים כרוכה בריבית על תקופת הדחייה, הדגיש הפיקוח על הבנקים כי חשוב שטרם קבלת ההחלטה יבחן הלקוח את השלכותיה של הדחייה, לרבות המחיר הכלכלי שלה (מבחינת עלות הריבית, סכום חיוב חודשי לחיוב לאחר הדחייה וכיו"ב), על מנת שיוכל לקבל החלטה מושכלת בעניין.

יצוין כי הפיקוח על הבנקים הבהיר לבנקים כי המתווה מציג את התנאים המינימליים בדחיית תשלומי ההלוואות וצעדי סיוע ללקוחות ועודד אותם להרחיב את הסיוע ללקוחותיהם מעבר למתווה, ואכן רוב הבנקים עשו זאת.

¹ תנאי המתווה המלאים מופיעים בקישור: <https://www.boi.org.il/publications/pressreleases/b15-10-23/>.

² משכנתאות ללא מגבלת סכום; אשראי צרכני מצטבר בסכום של עד 100,000 ש"ח; אשראי עסקי עד סכום של 2 מיליון ש"ח.

³ משכנתאות ללא מגבלת סכום; אשראי צרכני מצטבר בסכום של עד 100,000 ש"ח; אשראי עסקי עד סכום של 2 מיליון ש"ח.

גיבוש מתווה סיוע להקלה על נטל האשראי והעמלות שאומץ על ידי חברות כרטיסי האשראי - אוקטובר 2023⁴

בהמשך למתווה הסיוע להקלה על נטל האשראי והעמלות ללקוחות בהתמודדות עם השלכות המלחמה שגיבש הפיקוח על הבנקים ושאוּמץ על ידי הבנקים, הודיע הפיקוח על הבנקים על גיבוש מתווה סיוע נוסף גם ללקוחות חברות כרטיסי האשראי, תוך התאמת צעדי הסיוע למאפייני הלקוחות.

המתווה שאומץ על ידי חברות כרטיסי האשראי דומה במהותו למתווה שאומץ על ידי הבנקים, עם ההתאמות הנדרשות להגדרת האוכלוסייה הרלוונטית,⁵ להיקף ולאופי הפעילות.⁶ בנוסף ניתן לקבוצה זו פטור מחלק מהעמלות שכרוכות בפעילות מול חברות כרטיסי האשראי.

גם בהתייחס למתווה זה הבהיר הפיקוח על הבנקים כי המתווה שגובש הציג את תנאי המינימום וכל חברת כרטיסי אשראי רשאית להרחיבו לטובת לקוחותיה ולבקשתם.

הרחבת מתווי הסיוע שאומצו על ידי מערכת הבנקאות וחברות כרטיסי האשראי - נובמבר 2023⁷

נוכח פינוי התושבים של יישובי הצפון, הורחבו מתווי הסיוע שאומצו על ידי הבנקים וחברות כרטיסי האשראי כך שייכללו גם את התושבים שגרים או שיש להם עסק שפועל ביישובים בצפון הארץ ואשר נכון לתאריך 7 בנובמבר 2023 פונו ידי גורם מדינתי רשמי ושמופיעים ברשימות שמפורסמות באתר בנק ישראל.

הרחבה נוספת של מתווי הסיוע, שנעשתה בתיאום עם החשב הכללי במשרד האוצר, היא הכללת ההלוואות שהועמדו באמצעות הקרן לעסקים קטנים ובינוניים בערבות מדינה כחלק מההלוואות שניתן לדחות במסגרת מתווה הסיוע שאומץ על ידי הבנקים וחברות כרטיסי האשראי.

הארכת והרחבת מתווה הסיוע להקלה על נטל האשראי והעמלות שאומץ על ידי מערכת הבנקאות וחברות כרטיסי האשראי - דצמבר 2023^{8,9}

לאחר הערכות מצב שהתקיימו בבנק ישראל ובהתאם לכך שהמלחמה נמשכה והשפיעה על לקוחות רבים בהיבט הכלכלי, הוארכו מתווי הסיוע לשתי קבוצות האוכלוסייה - מעגל ראשון ומעגל שני - שאומצו על ידי הבנקים וחברות כרטיסי האשראי בשלושה חודשים נוספים, החל מתאריך 1 בינואר 2024. כמו כן, הורחב המתווה ונוספו האוכלוסיות הבאות לקבוצת המעגל הראשון:

- חשבונות של חטופים ונעדרים, אשר נכללו בפועל גם בפעימה הראשונה;
- חשבונות של אחים של חטופים או נעדרים;
- חשבונות של משתתפי מסיבת "נובה" ברעים.

⁴ תנאי המתווה המלאים מופיעים בקישור: <https://www.boi.org.il/publications/pressreleases/23-10-23/>.

⁵ יחידים ובתי עסק קטנים שמחזור הסליקה השנתי שלהם בחברת כרטיסי האשראי אינו עולה על 2 מיליון ש"ח.

⁶ יתרת אשראי צרכני מצטבר בסכום של עד 100,000 ש"ח; יתרת אשראי עסקי מצטבר עד סכום של 300,000 ש"ח.

⁷ תנאי המתווה המלאים מופיעים בקישור: <https://www.boi.org.il/publications/pressreleases/08-11-23/>.

⁸ התנאים המלאים של מתווה הסיוע ללקוחות הבנקים מופיעים בקישור: <https://www.boi.org.il/publications/pressreleases/17-12-23/>.

⁹ התנאים המלאים של מתווה הסיוע ללקוחות של חברות כרטיסי האשראי מופיעים בקישור: <https://www.boi.org.il/publications/pressreleases/b26-12-23/>.

בנוסף הורחב המתווה להקלות נוספות לאוכלוסיית המעגל הראשון באופן הבא:

- עסקים עם מחזור פעילות של עד 5 מיליון ש"ח אשר משתייכים לכל הקבוצות במעגל הראשון ואשר ערב פרסום ההודעה לציבור אודות הרחבת המתווה היו ביתרת חובה, יהיו פטורים מתשלום ריבית על יתרת החובה בחשבון העסקי עד סכום של 30,000 ש"ח, לתקופה של 3 חודשים;
- באשר למשכנתאות, חודדה האפשרות של אופן פריסת התשלומים כך שמעבר לאפשרויות של פריסה לאורך יתרת תקופת המשכנתא או הארכת תקופת המשכנתא, תתווסף אפשרות של העמדת הלוואה, בסכום הדחייה, ללא ריבית, לתקופה של לפחות 4 שנים, שמועד פירעונה יחל בחלוף שנה מסוף תקופת הדחייה. מטרת החידוד היא להבהיר שהבנק רשאי להעמיד הלוואה לתקופה ארוכה יותר ללא ריבית מהתקופה שנקבעה במתווה המקורי, או לבחור בחלופות האחרות - לטובת הלקוח ובהסכמתו.

הארכת והרחבת מתווה הסיוע להקלה על נטל האשראי והעמלות שאומץ על ידי מערכת הבנקאות - מרץ 2024¹⁰

לאור הימשכותה של המלחמה והשפעותיה על ההתנהלות הפיננסיות של הלקוחות ומתוך רצון להעניק הקלות ייחודיות לחיילי המילואים, הוארך מתווה הסיוע שאומץ על ידי הבנקים בשלושה חודשים, כך, שהחל מתאריך 1 באפריל 2024, הוארך תוקף המתווה הקיים כמות שהוא, בשלושה חודשים נוספים, **לשתי קבוצות האוכלוסייה - מעגל ראשון ומעגל שני**, בדומה לתנאי המתווה המקוריים. כמו כן הורחב המתווה ונוספו לו האוכלוסיות הבאות לקבוצת המעגל הראשון:

- חשבונות של תושבי שמונה יישובים בצפון הארץ שהתקבלה החלטת ממשלה לפנותם, אך הם טרם פונו בפועל;¹¹
- חיילי מילואים שאושפזו בבתי חולים לתקופה של שבעה ימים לפחות בשל פציעה שנגרמה להם במהלך המלחמה;
- נפגעי מסיבת "פסיאדק" ונפגעי מפגש ההיערכות לפסטיבל "מידברן".

בנוסף הורחבו תנאי המתווה בהתייחס **לקבוצת המעגל הראשון** למשך שלושה חודשים, כך שיאפשרו מתן פטור לחיילי מילואים מחיוב בריבית על יתרת חובה בעו"ש, ללקוח שנמצא ביתרת חובה בחשבונו נכון לתאריך 3 במרץ 2024, ערב מועד פרסום הארכת מתווה הסיוע הנוכחי וזאת עד ליתרת חובה של 10,000 ש"ח למשך שלושה חודשים, בהתאם ליתרות החובה בפועל. עוד נקבע כי זיהוי חשבון הלקוח כחשבון של חייל מילואים יתבצע לפי מענק המילואים שהוזרם לחשבון הלקוח בחודש ינואר 2024.

בנוסף הוחלט כי מתן ההטבות שלהם זכאים חיילי מילואים מכוח המתווה, כלומר, הפטור מעמלות וספיגת ריבית ביתרת חובה בעו"ש ובחשבון העסקי, בהתאם לתנאי המתווה, ייעשה באופן יזום על ידי הבנק לתקופה של 3 חודשים, בדומה לקבוצות אוכלוסייה אחרות שהיו ניתנות לזיהוי ללא צורך באסמכתה. גם כאן יתבצע זיהוי חשבון הלקוח כחשבון של חייל מילואים לפי מענק המילואים שהוזרם לחשבון בחודש ינואר 2024.

בהתייחס להארכה הנוספת של המתווה, הדגיש פיקוח על הבנקים שמכיוון שתקופת הדחייה המצטברת עשויה להיות ארוכה יחסית, על ציבור לבחון היטב את הצורך בדחיית ההלוואות, גם אם אלה נעשות ללא חיוב בריבית ובעמלות וכן להיערך לחזרה לשגרת תשלומים סדירה.

¹⁰ תנאי המתווה המלאים מופיעים בקישור: <https://www.boi.org.il/publications/pressreleases/04-03-2024/>.

¹¹ היישובים הם: אבירים, עבדון, עלמה, כרם בן זמרה, אלקוש, פסוטה, חורפיש, ריחאניה. בהתאם לרשימה שמופיעה באתר בנק ישראל.

כללי - פרסום המידע לציבור הרחב

המידע אודות התנאים של מתווי הסיוע פורסם בהודעות לעיתונות ובעמוד ייעודי באתר האינטרנט של בנק ישראל, לרבות פרסום שאלות ותשובות נפוצות אודות המימוש של מתווי הסיוע. כמו כן נערכו מסעות פרסום ברדיו ובדיגיטל במטרה לעדכן את הציבור אודות קיומם של מתווי הסיוע, הוכנו דפי מידע מעוצבים בשפה ידידותית שכוללים את תנאי המתווים (ראו נספח) ונערך כנס מקוון בשיתוף משרדי ממשלה נוספים בנושא ההקלות במימון ואפשרויות הפיצוי לעסקים קטנים שנפגעו מהשלכותיה של מלחמת "חרבות ברזל".¹²

כללי - הבהרות חשבונאיות

הפיקוח על הבנקים פעל לוודא כי התאגידים הבנקאים מעדכנים את ההפרשה להפסדי אשראי צפויים כדי לתת ביטוי מלא להשלכותיה של המלחמה ופעל כדי להבטיח כי ניתן בדוחות לציבור גילוי מקיף על השלכות המלחמה, על רמות הסיכונים שאליהם חשופים התאגידים הבנקאים וכן גילוי על הצעדים שננקטו על ידי התאגידים הבנקאים על מנת להקל, לתמוך ולסייע ללקוחותיהם. בנוסף הבהיר הפיקוח על הבנקים את הטיפול החשבונאי והגילוי הנדרש בפעולות של דחיית תשלומים שבוצעו במסגרת הסיוע ללקוחות ולמשק על מנת לאפשר התמודדות טובה יותר עם השלכותיה של המלחמה.

בנוסף פרסם הממונה על השיתוף בנתוני אשראי בבנק ישראל הנחיות בנושא דחיית דיווח למאגר נתוני אשראי על פיגורים בתשלומי הלוואות של הלקוחות, על מנת לבדל את השפעת המלחמה על נתוני האשראי.¹³

נתונים אודות היקפי דחיית תשלומי הלוואות

במקביל לגיבוש ולפרסום של מתווי הסיוע, התבקשו הבנקים וחברות כרטיסי האשראי לדווח נתונים שונים אודות ההלוואות בדחייה. מתחילת המלחמה ועד סוף אפריל 2024 נדחו על ידי הבנקים וחברות כרטיסי האשראי כ-406.5 אלף הלוואות (כ-139 אלף עדיין בדחייה) והסכום המצטבר של התשלומים בדחייה הינו כ-8 מיליארד ש"ח, כאשר סכום התשלומים עבור הלוואות שנמצאות עדיין בדחייה הינו כ-3.5 מיליארד ש"ח. עיקר ההלוואות שנדחו היו עבור משקי הבית (אשראי לדירור ואשראי צרכני, איור ו'1),¹⁴ כאשר היקף התשלומים שנדחו היה משמעותי יותר באשראי לדירור ובאשראי העסקי (בפרט למגזר העסקים הזעירים, איור ו'2). הסיבה להיקף התשלומים המשמעותי יותר במגזרים אלה נובעת מהבדלים במאפייני ההלוואה ובמספר חודשי הדחייה בפועל במגזרי הפעילות השונים (איור ו'3). כ-33% מהדחיות הן בגין קבוצת הלקוחות שמשתייכת ל"מעגל ראשון",¹⁵ כלומר לקוחות שהדחייה עבורם היא ללא ריבית וללא עמלות. משום שעיקר הדחיות היו בגין הלוואות שניתנו על ידי הבנקים (כ-93% מההלוואות ו-98% מהסכום שנדחה), יתמקד המשך הניתוח בנתוני הדחיות שהעבירו הבנקים (ללא חברות כרטיסי האשראי).

¹² ראו הודעה לעיתונות בנושא <https://www.boi.org.il/publications/pressreleases/10-12-23/>

¹³ ראו הודעה לעיתונות בנושא <https://www.boi.org.il/publications/pressreleases/13-11-23/>

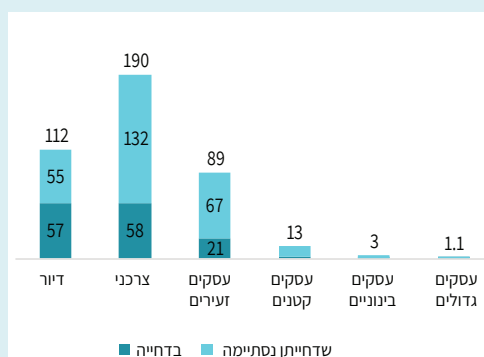
¹⁴ נצוין כי כ-1.5% מההלוואות שנדחו היו בפיגור מעל 30 יום בטרם אושרה להן הדחייה (בעיקר באשראי לדירור).

¹⁵ אומדן, מחושב על בסיס נתוני הדחיות שבוצעו בכל חודש מפרוץ המלחמה. קבוצת המעגל הראשון הינה מי שנפגעו באופן ישיר מהמלחמה, ומפורטת בתחילת התיבה.

רוב הדחיות היו במגזר משקי הבית, הן באשראי לדיור והן באשראי צרכני. עם זאת היקף התשלומים שנדחו היה משמעותי יותר באשראי לדיור ובאשראי עסקי

איור ו' - 1

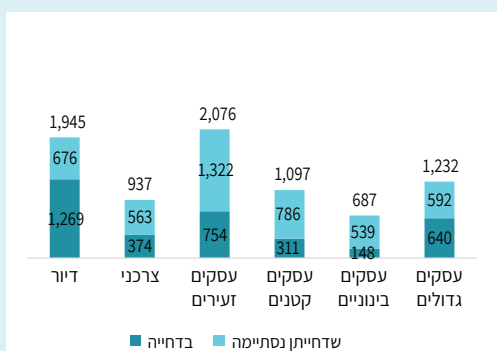
מספר הלוואות שנדחו (מצטבר),
מערכת הבנקאות וחברות כרטיסי האשראי,
30.04.24 | אלפי יחידות

המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

איור ו' - 2

סכום התשלומים שנדחו (מצטבר),
מערכת הבנקאות וחברות כרטיסי האשראי,
30.04.24 | מיליוני ש"ח

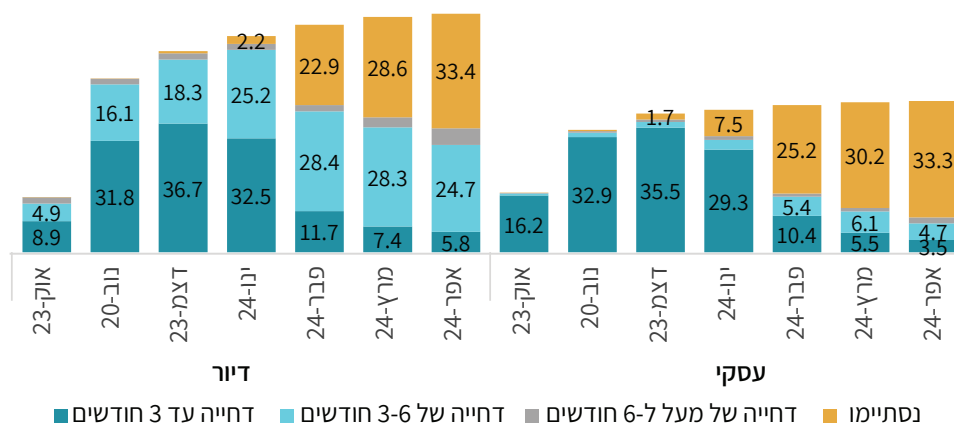
המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

עם התארכותם של מתווי הסיוע ולאור העובדה כי חלק מהבנקים אפשרו, מראש, דחייה לתקופה ארוכה יותר מזו שהתאפשרה במתווי הסיוע המקוריים, התארכה גם תקופת הדחייה (איור ו'-3) ובמקביל הגיעו גם חלק מהדחיות לסיומן. כך, למשל, עיקר ההלוואות שנדחו באשראי לדיור בתחילת המלחמה היו ל-3 חודשים ועם הימשכותה של המלחמה והארכתם של המתוויים, הוארכה בהתאם תקופת הדחייה, כך שהיא משקפת את תקופת הדחייה המצטברת. לעומת זאת ניתן לראות כי עיקר הדחיות באשראי העסקי הגיעו אל סיומן ולא הוארכו.

הארכת המתווה השפיעה בעיקר על משך הדחייה של האשראי לדיור

איור ו' - 3

יתרת הלוואות לפי תקופת הדחייה
סך מערכת הבנקאות, אוקטובר 2023 עד אפריל 2024 | מיליארדי ש"ח

המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

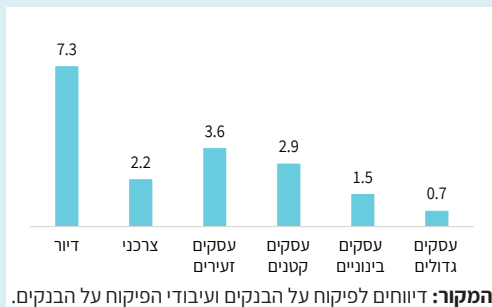
בהתייחס להלוואות שהיו בדחייה ושתקופת הדחייה שלהן הסתיימה, רובם המוחלט של הלקוחות חזרו לשלם כסדרם. עם זאת יש שיעור נמוך של הלוואות שתקופת הדחייה בגינם הסתיימה אולם הלקוחות נכנסו לפיגור בתשלומים. עיקר הלוואות שנכנסו לפיגור הן של מגזר משקי הבית (אשראי לדיר ואשראי צרכני), ואילו רק מיעוטן שייך ללקוחות עסקיים, כאשר זה בהלימה לחלקו של כל מגזר באוכלוסיית הדחיות.

לסיכום, יתרת ההלוואה הרשומה עבור הלוואות שנמצאות כיום בדחייה הינו כ-48.4 מיליארד ש"ח, כאשר רוב היתרה שבדחייה היא באשראי לדיר (איור ו'-4). בהתאם לכך ולאור גובה ההלוואה הממוצעת באשראי זה, שיעור האשראי בדחייה מסך התיק עבור מגזר פעילות זה גבוה לעומת שאר מגזרי הפעילות (איור ו'-5).

עיקר יתרת ההלוואה הרשומה שעדיין בדחייה היא בגין אשראי לדיר ובהתאם, שיעור יתרת ההלוואה הרשומה בדחייה מסך יתרת האשראי לדיר, הוא גבוה ביחס לשאר מגזרי הפעילות

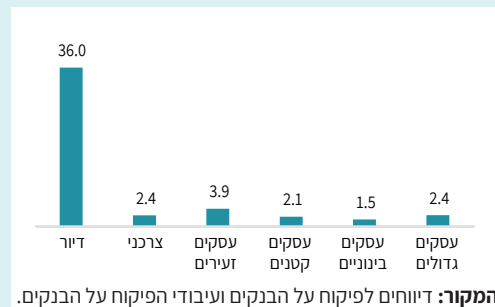
איור ו' - 5

שיעור יתרת ההלוואות שנמצאות בדחייה ביחס לסך היתרה המאזנית ברוטו, מערכת הבנקאות, 30.04.24 | אחוזים

איור ו' - 4

יתרת ההלוואות שנמצאות בדחייה, מערכת הבנקאות, 30.04.24 | מיליארדי ש"ח

נתונים נוספים בגין הדחיות במערכת הבנקאות מופיעים בלוח ו'-1.

בנוסף למתווה בנק ישראל ננקטו צעדי סיוע נוספים עבור לווים במגזרי הפעילות השונים. בנק ישראל ומשרד האוצר יצאו בצעדים ממוקדים עבור מגזר העסקים הזעירים והקטנים, וגם הבנקים וחברות כרטיסי האשראי יזמו תכניות והקלות נוספות עבור הלווים. צעדים אלה סייעו ללווים השונים ובזכותם לא חלה הרעה משמעותית באיכותו של תיק האשראי: כך, למשל, אשראי שנמצא בדחייה לא נכנס לפיגור, הבנקים נמנעו מהליכי גבייה מול לקוחות ולכן על אף שהמחיקות עלו, האשראי הבעייתי עלה אך במעט (להרחבה ראו פרקים ג' ו-ה.2 בסקירה זו).

לוח ו' 1 - נתונים נוספים בגין הדחיות במערכת הבנקאות, נכון ל-30.4.24

הלוואות בדחיה (הלוואות בדחיה ושדחיתן הסתיימה)				הלוואות שדחיתן הסתיימה				הלוואות בדחיה			
מספר הלוואות	סכום התשלומים	יתרת הלוואה	רשומה	מספר הלוואות	סכום התשלומים שנדחו	יתרת הלוואה רשומה ¹	אחוזים	אלפי ש"ח	יחידות	אלפי ש"ח	סכום התשלומים בדחיה
אומדן לשיעור יתרת האשראי שנכנס לפיגור של 30 יום ומעלה עם סיום תקופת הדחיה שיעור מסה"כ											
מספר הלוואות	סכום התשלומים	יתרת הלוואה	רשומה	מספר הלוואות	סכום התשלומים שנדחו	יתרת הלוואה רשומה ¹	אחוזים	אלפי ש"ח	יחידות	אלפי ש"ח	סכום התשלומים בדחיה
69,420,255	1,945,242	111,896	1.30	33,384,392	35	676,138	49	54,537	36,035,863	1,269,104	57,359
8,400,909	877,177	164,485	3.75	5,990,839	59	520,890	70	114,456	2,410,070	356,288	50,029
15,187,660	2,070,037	88,065	2.00	11,258,490	64	1,316,503	76	66,953	3,929,170	753,534	21,112
9,383,154	1,065,423	12,018	1.04	7,286,608	71	757,890	79	9,532	2,096,546	307,533	2,486
8,328,282	669,005	2,527	0.17	6,831,408	78	523,369	88	2,220	1,496,874	145,636	307
10,343,480	1,224,084	1,076	0.00	7,905,093	48	583,808	87	938	2,438,387	640,277	138
121,063,740	7,850,969	380,067	1.31	72,656,830	56	4,378,597	65	248,636	48,406,910	3,472,372	131,431

¹ יתרת הלוואה הרשומה נכון לסיום מועד הדחיה - אם מתחשבים בפרעון שהיה מסיום הדחיה ועד למועד הדיווח, סך היתרה הינה כ-66,175,892 אלפי ש"ח.

המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

נספח - דף מידע הכולל את תנאי המתווים

מתווה בנק ישראל שאומץ ע"י הבנקים לסיוע ללקוחות בהתמודדות עם השלכות מלחמת "חרבות הברזל"

מעגל ראשון קבוצת הלקוחות הבאה			
④ משרתי המילואים ומגויסי צ"ח	③ בעלת קרבה ראשונה (בני זוג, הורים וילדים) לחולי המלחמה או לחטופים או לנעדרים**	② פגועי יד גורם רשמי מביתם בהתאם לרשימה שתועדק מעת לעת*	① המתגוררים או פועלים במרחק של עד 30 ק"מ מרצועת עזה*
אופן קבלת מידע לגבי שיקי לקבוצה: * בהתאם לרשימה מגורם מסוכם שתועבר לבנקים. ** לפי פנייה מלקוח.			
אופן פריסת התשלומים	שיעור ריבית מקסימאלי	תקופת דחיית התשלומים	סוג האשראי
משכנתאות שלוש חלופות לבחירת הבנק: • הוספת התשלומים בסוף תקופת המשכנתא. • פריסת התשלומים לאורך יתרת תקופת המשכנתא. • המסדה הלוואה, בסכום הדחייה, ללא ריבית, לחקופה של 4 שנים, שמועד פירעונה יחול בחלוף שנה. אשראי צרכי ואשראי עסקי: הוספת התשלומים בסוף תקופת ההלוואה.	לא חרה כל עלות ריבית בגין סכום הדחייה	3 חודשים* (לאחר תקופה זאת תחול הארכה נוספת)	משכנתאות ¹ אשראי צרכי מצטבר בסכום של עד 100,000 ₪ אשראי עסקי עד סכום של 2 מיליון ₪
הבהרה: ההטבה ניתנת לקבוצת לקוחות 1-3 המוגדרת לעיל בלבד. ההטבה תחול על לקוחות שעריב פרוסום המתווה חשבון העו"ש שלהם היה בחרת חובה. ²	0% ריבית		יתרת חובה (אובדן דפוס), בחשבון עו"ש של משקי בית, עד סכום של 10,000 ₪
פטור לתקופה של 3 חודשים מנגביית עמלות בגין פעולות שביצעו לקוחות המשתמשים למעגל הראשון, למעט פעילות מט"ח, נ"ע, סחר חוץ, יהלומים (כמפורט בהגדרת השו"מ).			

מעגל שני כל יתר לקוחות הבנקים			
אופן פריסת התשלומים	שיעור ריבית מקסימאלי	תקופת דחיית התשלומים	סוג האשראי
הוספת התשלומים בסוף תקופת ההלוואה. ³	הריבית ההסכמית*	3 חודשים* (לאחר תקופה זאת תחול הארכה נוספת)	משכנתאות ⁴ אשראי צרכי מצטבר בסכום של עד 100,000 ₪ אשראי עסקי עד סכום של 2 מיליון ₪
דחיית התשלומים תבוצע ללא חיוב בעמלות.			עמלות

הבהרות:

- מועד הכניסה לתוקף של המתווה הוא לכל המאוחר עד לתאריך 31.10.23 לטובת היערכות נדרשת של כל בנק, ולמשך התקופה הקצובה במתווה החל ממועד כניסה לתוקף בפועל.
- דחיית תשלומים מצריכה פניה מצד לקוח לבנק והגשת בקשת באופן שנקבע על ידי הבנק.
- האמור לא חל על לווה שנמצא בהליך משפטי, לגבי לווה שהיה בפיגור במועד פרוסום המתווה ותאפשר דחייה עד לתקופה שלא עולה על 180 יום מיום תחילת הפיגור.
- ככל שניתן ליתר פניה וזומה של לקוח ליישום המתווה, לרבות בתחום העמלות, יש לתת לכך עדיפות.
- אוכלוסיית משרתי המילואים ומגויסי צ"ח תהא זכאית להטבות עם המצאת אסמכתא או הצהרת לקוח.
- המתווה שגובש מציג את תנאי המינימום וכל בנק רשאי להרחיב לטובת לקוחותיו ולבקשתם.

¹ בהתאם לדריה ראשונה ושנייה דיר בלבד.
² יבחר כי המתווה הוא בנקאי לקבוצת סכמי פועל לחוק הבנקאות (שירות לקוחות) התשס"א-1981. אינו מחליף את.
³ אשראי עסקי עם מחזור ממוצע עד 25 מיליון ₪, לא כלל הלוואה בשו"מ מסחרי עם דיר שלישי. לגבי אשראי עסקי שיתר תוקפו (למעט עולה על 3 שנים, ניתן לרשום בע"פ חשבונית באופן הבקש בע"פ חשבונית).
⁴ יתרת חוב שנובעת חלק מהמסגרת המאפשרת על ידי הבנק.
⁵ והמסגרת המאפשרת בפרטים הבאים, בהתאם לבנקים, בכללי הבנקאות (שירות לקוחות/עמלות), התשס"ח, 2008:
 חלק 1 - חשבון עובר עוב (כולל)
 חלק 2 - סיוע, הנדסה והדאגה (כולל)
 חלק 3 - אשראי (כולל)
 חלק 4 - אשראי עסקי (כולל)
 חלק 5 - כרטיסי אשראי (כולל)
 חלק 6 - אשראי עסקי (כולל)
 חלק 7 - עמלות טיסה ורכישת וטובות, עמלות שירות מוסדות (מסכמי מרחק וכו') כרטיסי נסעו.
⁶ דחיית תשלומים כריזה בריבית על תקופת הדחייה, לכן, טרם קבלת החלטה על דחיית תשלומים, חשוב לבחון את השלכות הדחייה, לרבות המסר הכלכלי של הדחייה (מבחינת עלות הריבית, סכום חוב חדש לחיוב לאור הדחייה וכו'), לצורך קבלת החלטת שוטפת.
⁷ אופן פריסת התשלומים הוא בכפוף למגבלות סביבת הבנקות מסעיר המצוינות של הבנק.

בנק ישראל מאריך ומרחיב בפעם השלישית את מתווה הסיוע המקיף שאומץ על ידי הבנקים בהתמודדות עם השלכות מלחמת "חרבות ברזל"

המתווה ייכנס לתוקף החל מתאריך 1.4.24. ניתן להגיש בקשה להיכלל במתווה זה בתאריכים 1.4.24-30.6.24 לפי החלוקה הבאה:

אוכלוסייה שהיא בעלת קרבה ראשונה (בני זוג, הורים, אחים וילדים) להרוגי המלחמה או לחטופים או לנעדרים

חשבונות חטופים או של נעדרים*

אוכלוסייה שפונתה על ידי גורם רשמי, או שמתגוררת ביישובים שטרם פונו רשמית בפועל*

אוכלוסייה המתגוררת או בעל עסק במרחק של עד 30 ק"מ מרצועת עזה.

אוכלוסיית נפגעי המסיבות - נפגעי מסיבת "נובה" ברעים; נפגעי מסיבת "פסיידאק"; נפגעי מפגש ההיערכות לפסטיבל "מידברן"

חיילי מילואים שאושפזו לתקופה של 7 ימים לפחות בשל פציעה שנגרמה להם מהמלחמה

אוכלוסיית משרתי המילואים ומגויסי צו 8**

ההקלות שניתנות לקבוצות אלו לתקופה נוספת של 3 חודשים:

- אפשרות לדחיית תשלומי משכנתאות, ללא מגבלת סכום, ללא חיוב בריבית ובעמלות;
- אפשרות לדחיית הלוואות צרכניות בסכום מצטבר של עד 100,000 ש"ח, ללא חיוב בריבית ובעמלות;
- אפשרות לדחיית הלוואות עסקיות, בסכום מצטבר של עד 2 מיליון ש"ח, ללא חיוב בריבית ובעמלות;
- פטור מתשלום ריבית על יתרת החובה בחשבונות העו"ש של משקי הבית עד לסכומים קצובים;
- פטור מתשלום ריבית על יתרת החובה בחשבונות העו"ש של עסקים קטנים עד לסכומים קצובים;
- פטור מתשלום מרבית העמלות;
- ההטבות לחיילי המילואים יינתנו באופן יזום על ידי הבנק וללא צורך בהמצאת אסמכתה.

הקלות ליתר הלקוחות, לתקופה נוספת של 3 חודשים:

- אפשרות לדחיית תשלומי משכנתאות, הלוואות צרכניות והלוואות עסקיות, ללא חיוב בעמלות, ובשיעור הריבית המקורי של ההלוואה,

לתנאים המלאים, ניתן להיכנס [לאתר בנק ישראל](#)

*בהתאם להחלטות הממשלה והרשימות המופיעות באתר בנק ישראל.

תיבה ו'-3: נתונים בחירום

- על מנת לבצע את תפקידיו, הפיקוח על הבנקים מנתח ועוקב אחר ההתפתחויות בנתוני מערכת הבנקאות בתחומי היציבות, ההוגנות והתחרות. לצורך כך הוא מנהל שלושה סוגי דיווחים:
 - דיווח שוטף - שמתקבל בתדירות שונות על בסיס הוראות הדיווח לפיקוח ולציבור;
 - דיווח זמני - בקשה להעברת נתונים על תופעה מסוימת לצורך בחינה חד-פעמית;
 - דיווח במצב מיוחד (חירום) - הוראת דיווח ייעודית למצבים מיוחדים שמאפשרת למפקח על הבנקים להגדיר לפי הנדרש במצב המיוחד את הנתונים המסוימים שעל התאגידים לדווח בתדירות מוגברת או לראשונה.
- עם פרוץ מלחמת "חרבות ברזל" בשביעי באוקטובר 2023, החליט המפקח על הבנקים כי יש להפעיל את הוראת הדיווח במצב מיוחד (הוראת החירום) באופן חלקי. בהתחוויר היקף האירוע וחומרתו, הורחבה דרישת הדיווח בחירום והבנקים נדרשו לדווח נתונים בהיקף רחב יותר ובאופן תדיר יותר אודות יציבותם ותפקודם.
- הפעלת הוראת הדיווח במצב מיוחד בשלבים המוקדמים של מלחמת "חרבות ברזל", אפשרה לבנק ישראל ולפיקוח על הבנקים לקבל כמות רבה של מידע, שמדווח באמצעות מנגנוני הדיווח שפועלים בשגרה. תהליך עבודה זה מאפשר לבצע עיבודים, ניתוחים ולהציג גרפית את המידע למשתמשים בו באופן גמיש, יעיל ומהיר.
- המידע השוטף, ובפרט המידע המהיר שהתקבל מתוקף הפעלתה של הוראת הדיווח במצב מיוחד שימש את הפיקוח על הבנקים במעקב אחר יציבותה ותפקודה של מערכת הבנקאות וכן להנגשת מידע לציבור הרחב. נתוני החירום היוו בסיס לדיונים פנימיים על צעדים שקידם הפיקוח על הבנקים ואפשרו למפקח ולנגיד בנק ישראל לקבל בזמן אמת החלטות שנוגעות למתווי הסיוע וזיהוי האוכלוסיות הייעודיות להפעלת המתווה המתאים. בהמשך מהווים נתוני החירום כלי עבודה לצורך ניטור יישומם של אותם צעדים ומדידת יעילותם והאפקטיביות שלהם.

רקע

המעקב אחר ההתפתחויות בנתוני מערכת הבנקאות בתחומי היציבות וההוגנות והתחרות וניתוחם מאפשרים לפיקוח על הבנקים לבצע את תפקידיו. תהליך זה מבוסס על ניתוח שוטף של נתונים עדכניים שמתקבלים מהתאגידים במערכת הבנקאות (בנקים וסולקים) ושמדווחים לפיקוח על הבנקים בבנק ישראל מתוקף פקודת הבנקאות (1941).¹

הפיקוח על הבנקים מנהל שלושה סוגי דיווחים:

דיווחים שוטפים² - דיווח שמתקבל בתדירות חודשית, רבעונית, חצי-שנתית או שנתי. דרישת הדיווח כוללת את תכולת הדיווח, רמת הפירוט של הדיווח (ברמת לקוח/עסקה/תאגיד מדווח), מועדי הדיווח והמבנה המדויק שבו הבנקים והסולקים נדרשים להעביר את הנתונים.

¹ סעיף 5א.

² לפירוט הוראות הדיווח לפיקוח על הבנקים: https://www.boi.org.il/media/1akczevu/801_1-4.pdf.

דיווחים זמניים/דרישות דיווח חד-פעמיות – בקשה להעברת נתונים על תופעה מסוימת לצורך בחינת עומק של נושא מסוים או ביקורת חד-פעמית. אם לאחר תקופה מסוימת נראה שהדרישה החד-פעמית מכילה נתונים שנדרשים לאורך זמן, נשקלת הגדרתה כדרישת דיווח שוטף. לדוגמה, במשבר הקורונה ובמלחמת חרבות ברזל, עם השקת התכניות הייעודיות להלוואות לעסקים קטנים בערבות המדינה, התבקשו הבנקים להעביר לפיקוח על הבנקים דיווח זמני על ההלוואות שניתנו במסגרת תכנית זו.

בשנה האחרונה פרסם הפיקוח על הבנקים דרישת דיווח שמהווה הוראת שעה. דרישת דיווח זו כוללת נתונים שרלוונטיים באופן ייחודי למצב המיוחד שאתו מתמודד המשק הישראלי בעת הזו. לאחר תקופה מסוימת מבצעים בחינה של הנתונים המדווחים במסגרת הוראת השעה, כאשר דיווחים שנותרו רלוונטיים נכנסים לדיווחי השגרה או החירום ואלה שלא – מפסיקים להיות מדווחים.

דיווח במצב מיוחד (חירום) – הוראת דיווח ייעודית למצבים מיוחדים שבהם יש למפקח על הבנקים אפשרות להגדיר לכל תאגיד את הנתונים המסוימים שעליו לדווח בתדירות מוגברת, בהשוואה לדיווחים השוטפים.

הוראת הדיווח בחירום כוללת גם דרישות דיווח חדשות שלא מתקיימות באופן שוטף ומתייחסות למצב החירום המסוים. לדוגמה, במשבר הקורונה ובמלחמת חרבות ברזל, התבקשו התאגידים הבנקאים לדווח לפיקוח נתונים על דחיות בתשלומי הלוואות. נתונים אלה סייעו לגיבוש ולתיקוף המתוים לדחייתם של תשלומי ההלוואות הבנקאיות.

כמו כן מבצע הפיקוח על הבנקים בכל שנה תרגילי חירום שבהם נדרשים התאגידים החייבים בדיווחים לתרגל את דיווח החירום לפי התרחיש שמדמה התרגיל באותה שנה.

הוראת הדיווח במצב מיוחד (חירום) – מבט היסטורי

בשל הצורך לעקוב אחר פעילות מערכת הבנקאות בעתות חירום, על רקע מבצע "עמוד ענן" וההבנה שבעת חירום בנק ישראל והפיקוח על הבנקים נדרשים למידע מהיר, תדיר ולעתים אף רחב מאשר בשגרה, פרסם הפיקוח על הבנקים את הוראת הדיווח במצב מיוחד (חירום).³ ההוראה פירטה את תדירות הדיווח הנדרשת ואת סוג הנתונים שנכללים בדיווח החירום: יתרות מאזניות; תזרימי מזומנים עתידיים; דיווח על החזרות של שיקים; תמונת מצב יומית על השירותים הבנקאים שניתנים על ידי הבנק; דיווח על אירוע חריג; ופרטים על מצבת סניפים, מצבת מכשירי בנק אוטומטים ומצבת סניפים ניידים.

עם הכרזת אירועי חירום נוספים, לדוגמה, מבצע "צוק איתן", מבצע "שומר החומות" ומגפת הקורונה, החליט המפקח על הבנקים להפעיל את הוראת הדיווח בחירום על מנת לקבל מידע בהיקף רחב יותר ותדיר יותר מאשר בשגרה, שיסייע לקבל תמונת מצב על יציבותה ועל פעילותה של מערכת הבנקאות במצבים מיוחדים אלה.

בשנת 2020, לנוכח התמשכותה של מגפת הקורונה והשלכותיה של המשבר על המערכת הפיננסית בישראל – ובעקבות הפקת לקחים מנתוני החירום שהתקבלו במהלך המגיפה, עלה הצורך לשדרג את הנתונים שמתקבלים בפיקוח על הבנקים מהתאגידים המפוקחים במצבים מיוחדים, בראייה ארוכת טווח. במסגרת זו הוקם צוות שמטרתו הייתה לבחון ולהרחיב את הדרישות של הפיקוח על הבנקים לדיווח מהבנקים במצב חירום, תוך שמירה על איזון בין הצורך הפיקוחי בנתונים מעולמות תוכן שונים נוכח מצב החירום לבין התשומות שנדרשות מהתאגידים הבנקאים ומהפיקוח על הבנקים להפקתו ולעיבודו בעת חירום.

³ <https://www.boi.org.il/media/ki2hdrlr/889.pdf>

מסקנות הצוות כללו בין היתר:

- הוספת נושאים חדשים לדיווח, לרבות: אשראי; שוק; הון; יחסים רגולטוריים וסיכון סייבר
 - הרחבתה של דרישת הדיווח בנושאי נזילות והחזרות של שיקים.
- בנוסף, מתוך ההבנה שאנו מוכנים היטב למשברים הקודמים אך לא ניתן לחזות את טבעם של המשברים העתידיים, השתנתה תפיסת ההוראה כך, שהנתונים יכללו בדרישת הדיווח באופן מודולרי בהתאם לתרחיש שיתממש ולא תופעל כל ההוראה כמקשה אחת. בחודש מאי 2022 יושמו המלצותיו של הצוות ופורסמה הוראת הדיווח במצב מיוחד (חירום) המעודכנת.
- עם פרוץ מלחמת "חרבות ברזל" בשביעי באוקטובר 2023, החליט המפקח על הבנקים כי לאור היקפו של האירוע ומידת חומרתו, יש להפעיל את הוראת הדיווח במצב מיוחד (חירום).

דיווחי החירום במהלך מלחמת "חרבות ברזל"

הפעלת הוראת הדיווח במצב מיוחד בשלבים המוקדמים של מלחמת "חרבות ברזל", אפשרה לבנק ישראל ולפיקוח על הבנקים לקבל מידע מפורט, בתדירות גבוהה ובהיקף רחב, שמדווח באמצעות מנגנוני הדיווח שפועלים בשגרה. באופן זה עובר המידע המהיר את כל המסלול שעובר המידע בעת שגרה, תוך שימוש ככל האפשר באוטומציה: קליטה במערכות הפיקוח על הבנקים; בקורות תקינות ובדיקות לוגיות של הנתונים המדווחים; מעבר למאגר הסדרות של בנק ישראל;⁴ ויצירת חישובים ומדדים על בסיס המידע הגולמי.

תהליך עבודה זה מאפשר לבצע עיבודים, ניתוחים ולהציג גרפית את המידע באופן גמיש, יעיל ומהיר. הוא מאפשר גם זרימה יעילה של מידע למשתמשים הפנימיים - כלכלני הפיקוח על הבנקים, המפקח על הבנקים וגורמים נוספים בבנק ישראל, והחיצוניים - הציבור הרחב.

בשלב הראשון ובאופן מיידי, הפעיל הפיקוח על הבנקים את הוראת הדיווח במצב מיוחד על פעילותם של הסניפים, על מנת לעקוב אחר זמינותם וכן להנגיש את המידע לציבור הרחב באתר בנק ישראל. בעת הפעלתה של הוראת הדיווח, התבקשו הבנקים להעביר גם נתונים על הפעילות בשיקים, שכללו את כמות השיקים שהוצגו ושהוחזרו (לפי סיבות ההחזרה השונות) ובחלוקה ליישובים. נתונים אלה סייעו לפיקוח על הבנקים לנטר קשיים תזרימיים של לקוחות באזורים השונים של הארץ (להרחבה ראו תיבה ו' - 7 בסקירה זו).

לאחר כשבוע מפרוץ המלחמה, עם ההתחזרות של חומרת האירוע, התבקשו הבנקים לדווח גם על שאר הנתונים בהוראת הדיווח במצב מיוחד. נתונים אלה כוללים: מידע אודות האשראי; נזילות הבנקים; הלימות ההון; ודחיות התשלומים. בהמשך התבקשו הבנקים לדווח נתונים נוספים שמתייחסים באופן ייחודי למלחמת "חרבות ברזל", לדוגמה, נתונים אודות עלויות היישום של מתווי הסיוע השונים שעליהם הכריז בנק ישראל במהלך המלחמה, נתונים על הלוואות שניתנו לעסקים במימון בנק ישראל וכן הלוואות בערבות מדינה.

מפרוץ המלחמה ועד סוף חודש פברואר 2024 דווחו במסגרת דיווח החירום כ-2200 דיווחים סדירים בתדירות יומית, שבועית או חודשית. בדיווחים אלה דווחו כ-2 מיליון נתונים.⁵ לשם השוואה, בשלוש השנים שבין 2020

⁴ להרחבה על מאגר הסדרות ראו תיבה "ניהול המידע הפיקוחי ומיצוי הערך הטמון בו" בסקירת מערכת הבנקאות של שנת 2021. קישור למאגר הסדרות באתר בנק ישראל: <https://edge.boi.gov.il/?locale=he>.

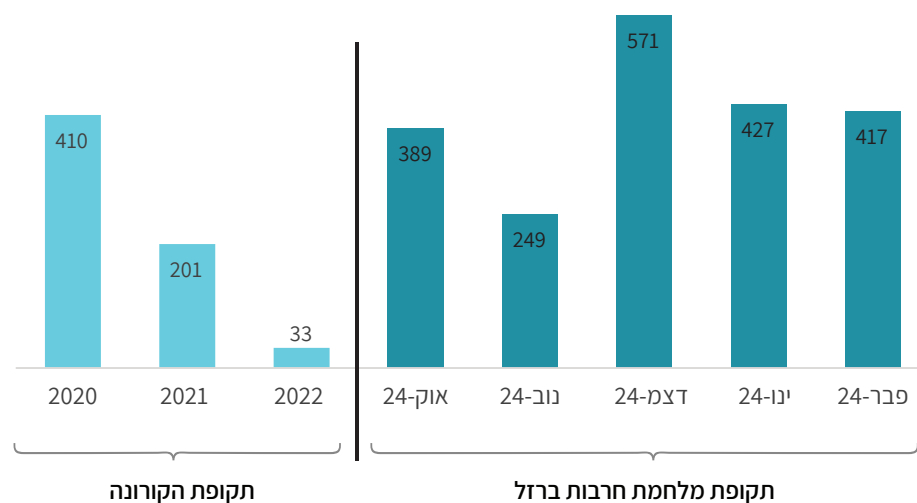
⁵ נתונים תקינים. ללא שגיאות שבגינן התבקשו המדווחים לשלוח דיווח מתוקן.

ל-2022, על רקע משבר הקורונה, דווחו על ידי כ-13 תאגידים במסגרת דיווח החירום למעלה מ-2,600 דיווחים שמתייחסים לחמש דרישות דיווח בתדירויות שונות. בדיווחים אלה דווחו כ-600 אלף נתונים (איור ו'-6).

מפרוץ מלחמת "חרבות ברזל" ועד חודש פברואר 2024 דווחו כ-2 מיליון נתונים במסגרת דיווח החירום, כמות גדולה משמעותית מהדיווחים שדווחו בכל תקופת החירום הקודמת – מגפת הקורונה

מספר נתוני החירום שדווחו לפיקוח על הבנקים, 2020 עד פברואר 2024 | אלפים

איור ו'-6

המקור: עיבודי הפיקוח על הבנקים.

השימושים במידע לצרכים פיקוחיים ופרסומים לציבור

המידע השוטף, ובפרט המידע המהיר שהתקבל מתוקף הפעלת הוראת הדיווח במצב מיוחד שימש את הפיקוח על הבנקים במעקב אחר תפקודה ויציבותה של מערכת הבנקאות, הערכת סיכונים וכן לצורך פרסום מידע לציבור. עיבודים של נתוני האשראי, הפיקדונות, נזילות הבנקים ועוד, הוגשו במערכות המידע הפיקוחיות הפנימיות, שמציגות את הנתונים ומאפשרות ניתוח שלהם הן ברמת הבנק הבודד והן ברמת סך מערכת הבנקאות. נתונים על זמינותם ופעילותם של הסניפים התקבלו מדי יום ופורסמו באתר בנק ישראל לשימוש הציבור הרחב.

נתוני החירום היוו גם בסיס לדיונים פנימיים על צעדים שקידם הפיקוח על הבנקים ואפשרו למפקח ולנגיד לקבל בזמן אמת החלטות להפעלת מתווי הסיוע המתאימים. נתוני החירום מהווים גם כלי חשוב לניטור יישומם של אותם צעדים ומדידת יעילותם והאפקטיביות שלהם. לדוגמה, נתוני דחיות האשראי שהתקבלו מדי שבוע סייעו להערכות בנוגע להשפעת המלחמה על מצבם הכלכלי של לקוחות רבים וסייעו במעקב אחר יישומם של מתווה הסיוע המקיף שאומץ על ידי הבנקים, שאיפשר דחייה של החזרי הלוואות (להרחבה ראו תיבה ו'-2 בסקירה זו).

עיבודים אלה מתעדכנים באופן אוטומטי עם קבלת הנתונים מהמדווחים ומאפשרים למשתמש באמצעות יכולות מתקדמות גמישות תצוגתית שמסייעת לניתוחה של תמונת המצב ולמיצוין של תובנות.

סיכום

הפיקוח על הבנקים רואה במידע שמדווח באופן שוטף בשגרה ובאופן מוגבר בעתות חירום, כלי עיקרי לניטור ומעקב אחר הנעשה במערכת הבנקאות.

האסדרה של אופן קבלת המידע בעתות חירום ותכולתו הדינמית בהתאם למצב החירום, תוך הטמעת תהליכים ומערכות שאפשרו את קליטת המידע ואת ניהולו באופן יעיל ומהיר, לצד היערכותם של הבנקים לדרישות הדיווח המוגברות בעתות חירום, אפשרו את ניתוחה של תמונת המצב המדויקת והמקיפה ותמיכה בתהליך קבלת ההחלטות.

אנו ממשיכים לבצע תהליך של הפקת לקחים, אשר בעקבותיו ייתכן ויחולו שינויים בדיווחי החירום ואף בדיווחי השגרה, לרבות הרחבתן של דרישות הנתונים המדווחים בשגרה, בהתבסס על הנתונים שהתקבלו בחירום. כמו כן, ימשיכו נתוני החירום שהונגשו למשתמשי המידע הפנימיים באמצעות מערכות תצוגתיות שפותחו במהלך המלחמה להיות זמינים, כל עוד נדרש לכך.

תיבה ו' 4: שקיפות והנגשת מידע לציבור על ריביות

- על מנת לבצע את תפקידיו, הפיקוח על הבנקים מנתח ועוקב אחר ההתפתחויות בנתוני מערכת הבנקאות בתחומי היציבות, התחרות והחדשנות.
- באמצעות הנגשת נתוני מחירים באתר הבנק והגברת השקיפות, הפיקוח על הבנקים פועל לחזק את כוחם של הלקוחות ולסייע להם בהתנהלות הפיננסית.
- הפיקוח על הבנקים פרסם באתר בנק ישראל דשבורד המציג את נתוני שיעורי הריביות של התאגידים הבנקאיים, זאת בכדי להגביר את השקיפות הצרכנית ולשפר את נגישות הנתונים בתחום המחירים בסביבה הפיננסית המשתנה.
- הפיקוח על הבנקים משתמש בגוגל אנליטיקס ככלי לניטור השימוש בדשבורד וניתוח שיח ברשתות החברתיות. באמצעות כלי זה, ניתן לזהות דפוסי התנהגות של משתמשים ולשפר את חווית המשתמש על ידי התאמת תוכן והפקת מידע פיננסי שימושי ונגיש יותר למשתמשים.

רקע

לצורך מילוי תפקידיו מנתח הפיקוח על הבנקים ועוקב בקפידה אחר ההתפתחויות במערכת הבנקאות, תוך התמקדות ביציבות, בתחרות ובחדשנות. תהליך זה מתבסס על ניתוח שוטף של נתונים עדכניים שמתקבלים מהתאגידים במערכת הבנקאות (תאגידים בנקאיים, סולקים ובנקי חוץ). התקדמות טכנולוגית וגידול במקורות המידע הזמינים הובילו להרחבה משמעותית בנפח, במגוון ובאיכותם של הנתונים. כתוצאה מכך יש צורך ועניין גוברים בשיתוף המידע עם הציבור הרחב באופן שיאפשר הפקת תובנות ויתרום להתנהלות פיננסית מושכלת. הפיקוח על הבנקים מנגיש באתר הבנק מידע רב לציבור שנותן תמונה מקיפה על פעילותה של מערכת הבנקאות ונותן כלים המסייעים להתנהלות הפיננסית. המידע מוגש בדשבורדים, לוחות אקסל, גרפים ודרך ממשק הסדרות¹ באתר הבנק.

חלק א' - שקיפות צרכנית בסביבה פיננסית משתנה - פרסום שיעורי הריבית של התאגידים הבנקאיים בדשבורד ייעודי באתר בנק ישראל

בעקבות שינויים בסביבת הריבית והאינפלציה, שהחלו במהלך 2022, לאחר שנים של יציבות יחסית, שלח המפקח על הבנקים מכתב² לבנקים תוך שימת דגש על הציפייה להתאים את מוצרי ההשקעה שלהם לסביבת הריבית המשתנה ולצרכי הלקוחות המתפתחים. המפקח גם הדגיש במכתב כי "בהמשך לרפורמות השונות שהוביל בנק ישראל בתקופה האחרונה במטרה להגביר את השקיפות ולחזק את כוחו של הלקוח בכוונת הפיקוח על הבנקים לפרסם את שיעורי הריבית על האשראי והפיקדונות של משקי הבית".

לראשונה מתפרסמות לציבור ריביות בנקאיות פרטניות, שמספקות כלי פשוט לציבור הרחב להשוואת מחירים ולבחירת מוצרים פיננסיים מתאימים. הדשבורד להשוואת ריביות על פיקדונות ועל אשראי, שהושק בחודש אוקטובר 2022, מגביר את השקיפות ללקוחות הבנקים ומגביר את התחרות בשוק הפיקדונות והאשראי.

¹ ממשק הסדרות באתר בנק ישראל
² הוגנות צרכנית בסביבה פיננסית משתנה

הדשבורד מאפשר, בין היתר, לבצע השוואה בין שיעורי הריביות של מוצרי הפיקדונות שמציעים הבנקים למשקי הבית (בריבית קבועה ומשתנה).

הדשבורד מתבסס על נתונים המדווחים לפיקוח על הבנקים באופן שוטף על גובה הריביות הממוצעות, בכל אחד מהבנקים, שניתנו בפועל בגין פיקדונות ואשראי במטבע ישראלי שאינו צמוד למדד ומתעדכן מידי חודש.

יוזמה זו לא רק מאפשרת הבנה טובה יותר של תכונותיו של הפיקדון, אלא גם מעצימה את הלקוחות ומאפשרת להם לקבל החלטות מושכלות על ידי השוואה של שיעורי הריבית בין בנקים שונים ובדיקת נתונים בצורה פשוטה, נגישה ונוחה. השנה מתקיימות תכניות להעשיר את הדשבורד במידע נוסף ולשפר את השימושיות ואת היעילות שלו.

להלן פירוט המידע המפורסם בדשבורד, נכון לחודש אפריל 2024:

ריביות על פיקדונות:

- פיקדונות בריבית קבועה ובריבית משתנה – פילוח שיעורי הריבית שניתנו בפועל על פיקדונות לפי תקופות זמן. הדשבורד מנגיש מידע אודות הריבית הממוצעת והחציונית.³

- הנתונים של שיעורי הריבית מונגשים הן בתצוגה טבלאית מרכזית והן בתרשימים.

שיעורי ריבית על אשראי צרכני (הלוואות למשקי בית):

- השוואה של הריבית הממוצעת והחציונית שניגבו בפועל עבור הלוואות שניתנו במהלך החודש.

- הטווחים של שיעורי הריבית - מידע על הריבית לפי אחוזונים:⁴

1. הריבית הממוצעת ברבעון העליון - 25% ההלוואות עם הריבית הגבוהה ביותר.

2. הריבית הממוצעת ברבעון התחתון - 25% ההלוואות עם הריבית הנמוכה ביותר.

בשל העובדה שיש בהלוואות צרכניות שונות גדולה בשיעורי הריבית על הלוואות ללקוחות השונים, הורחב הפרסום, כך שיוצג מידע לא רק על הריבית הממוצעת או החציונית אלא שיוצג גם הטווח של שיעורי הריבית. שיעורי הריבית המוצגות ללקוחות מושפעות מכמה משתנים, בין השאר, רמת הסיכון של הלווה, סכום ההלוואה ותנאי ההלוואה.

הריבית החציונית מאפשרת לכל צרכן להבין טוב יותר את מיקומו ביחס לשאר שיעורי הריבית שהוצעו לצרכנים אחרים על הלוואות או על פיקדונות. ההבדל בין הריבית החציונית לבין הריבית הממוצעת הוא שהממוצע מושפע מסכומים (משוקלל בסכום הביצועים) והריבית החציונית לא מושפעת מהסכומים.

שיעורי הריבית על יתרות עובר ושב:

- השוואה של שיעור הריבית הממוצעת שנגבית בבנק בחשבונות עובר ושב הנמצאים ביתרת חובה שאינה חורגת ממסגרת האשראי.

³ ריבית חציונית היא הריבית שמחצית מההלוואות (או מהפיקדונות) נתנו (או התקבלו) בריבית גבוהה או שווה לה, ומחצית מההלוואות (או מהפיקדונות) בריבית נמוכה או שווה לה. המידע על הריבית החציונית מנטרל את השפעת הסכום על המחירים.

⁴ ריבית לפי אחוזונים - אם מנתחים קבוצה של 100 הלוואות ו-30 מהלוואות אלה חולקות את הריבית הנמוכה ביותר, הן מסווגות על סמך מיקומן בתוך תת-קבוצה זו לצורכי דיווח. באופן ספציפי, 25 ההלוואות המובילות מבין 30 אלה - שמיצגות את שיעורי הריבית הגבוהים ביותר בסוג הנמוך ביותר הזה - נופלות לאחוזון ה-75. בינתיים, חמש ההלוואות הנותרות עם השיעורים הנמוכים ביותר בקבוצה זו נופלות בין האחוזון ה-25 ל-50. גישה זו מספקת פירוט מפורט של אופן ההתפלגות ההלוואות הללו על פני אחוזוני ריבית שונים.

שיעורי ריבית על פעילות בכרטיסי אשראי:

- השוואה של הריבית הממוצעת שנגבית בעסקות קרדיט (עסקות שבהן הלקוח מבקש לפרוס את התשלום).
- השוואה של שיעור הריבית הממוצעת שנגבית כאשר סכום החיוב החודשי בכרטיס האשראי הוגבל – אשראי מתגלגל.

פרסום טיוטת הוראת נוהל בנקאי תקין בנושא "פרסום שיעורי ריבית על פיקדונות ועל יתרות זכות בחשבון"

בנק ישראל והפיקוח על הבנקים פועלים רבות על מנת לעודד את התחרות במערכת הבנקאות, להגביר את השקיפות לציבור ולהעצים את הלקוחות. כחלק ממאמצים הללו, ממשיך הפיקוח על הבנקים להרחיב את מגוון המידע הזמין לציבור ומספק ללקוחות כלים שיסייעו להם לקבל החלטות מושכלות לגבי הנכסים וההתחייבויות הפיננסיות שלהם.

במסגרת זו, פורסמה ב-28 בפברואר 2024 טיוטת הוראת ניהול בנקאי תקין שמהווה צעד משמעותי לקראת הגברת השקיפות והתחרותיות של מערכת הבנקאות בשם "פרסום שיעורי ריבית על פיקדונות ועל יתרות זכות בחשבון". טיוטת ההוראה הזו מהווה אסדרה משלימה להוראות כללי הבנקאות (שירות ללקוח) (גילוי נאות ומסירת מסמכים), תשנ"ב-1992, והיא קובעת הוראות לעניין פרסום שיעורי הריבית על פיקדונות ועל יתרות זכות בחשבון העו"ש.

הוראה זו מפשטת ומרחיבה משמעותית את חשיפת הריביות על פיקדונות ויתרות זכות בחשבון, ובכך תורמת לעידוד התחרות במערכת הבנקאות בתחום הפיקדונות, להגברת השקיפות בתחום הריביות על פיקדונות ולשיפור התועלת של המידע שמפורסם לציבור, תוך חיזוק יכולת ההשוואה של הלקוחות בין מגוון הצעות הערך של התאגידים הבנקאיים השונים בתחום הפיקדונות.

ההוראה קובעת כללים אחידים ומסגרת עקבית לפרסום שיעורי הריבית המזעריים על פיקדונות ועל יתרות הזכות בחשבון שמתחייב תאגיד בנקאי לשלם ללקוחותיו, תוך הגדרת המאפיינים שיוצגו לכל סוג של פיקדון. בנוסף, היא כוללת גם הוראות לפרסום מרוכז של שיעורי ריבית לסוגי פיקדונות מקובלים, בהתאם לפורמט אחיד, לצד מידע על סוגי פיקדונות נוספים שהבנק עשוי להציע.

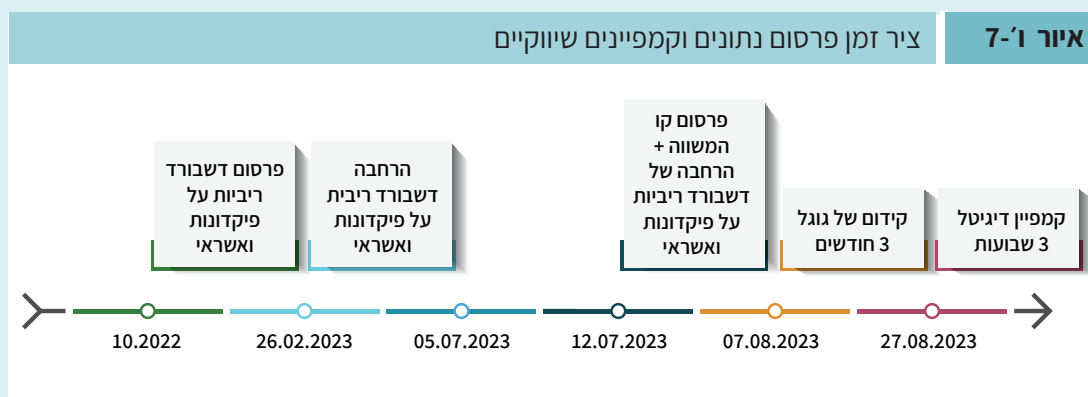
סוגי הפיקדונות המקובלים ומאפייניהם נקבעו בהתבסס על מיפוי שביצע הפיקוח על הבנקים אודות סוגי מוצרי הפיקדונות הקיימים בשוק, וכחלק מהפרסום יש להציג קישור לדשבורד הריביות המציג את שיעורי הריבית על בסיס הפקדות שבוצעו בפועל שמפרסם הפיקוח על הבנקים, כמפורט לעיל.

כמו כן, על מנת להגביר את השימושיות במידע, במסגרת ההוראה נדרשים התאגידים הבנקאיים להציע ללקוחות מנגנון חיפוש שיאפשר למצוא מידע על סוגי הפיקדונות שמוצעים ועל שיעורי הריבית שתואמים להם.

חלק ב' - ניתוח שימוש בדשבורד וניתוח השיח ברשתות החברתיות

בחודש יולי 2023 הושק עמוד "קו המשווה"⁵ באתר הבנק. עמוד זה מהווה דף בית שמספק גישה לדשבורד של שיעורי ריבית על פיקדונות ואשראי יחד עם כלים ומדריכים השוואתיים אחרים שמסייעים בהתנהלות פיננסית. לאחר השקתו, עמוד "קו המשווה" קודם באמצעות קמפיינים שיווקיים לצורך הגברת המודעות הציבורית (איור ו'-7).

בנק ישראל עוקב אחר סטטיסטיקות השימוש באתר, לרבות המידע שמונגש על ידי הפיקוח על הבנקים. באמצעות כלים כמו גוגל אנליטיקס, עוקב הפיקוח על הבנקים ומנתח אינדיקטורים לשימוש בדשבורדים, כדי להעריך עד כמה המידע מגיע לציבור ולזהות הזדמנויות לשיפור של החשיפה הזו.

סך כל הכניסות לדשבורד שיעורי הריבית מאז חודש אפריל 2023 היה 197,031. ממצאי הניתוח מעלים שמספר הצפיות ליום בדשבורד עלה עם הפרסום של עמוד "קו המשווה" ועם השקת קמפיין הדיגיטל (לוח ו'-2, איור ו'-8).

ניתן ללמוד על השפעתם של קמפיינים אלו גם מבחינה של מדד שיעור העזיבה. שיעור העזיבה מתייחס לאחוז המשתמשים שעזבו את האתר לאחר צפייה בעמוד אחד בלבד, ללא ביצוע פעולה נוספת. הוא נמדד באחוזים המבטאים את היחס בין מספר המבקרים שעזבו את האתר לסך כל המבקרים שביקרו בו. לאורך זמן ניתן לראות ששיעור העזיבה נמצא במגמת ירידה. במיוחד לאחר השקתו של עמוד "קו המשווה" וקמפיין הדיגיטל (איור ו'-9).

לוח ו'-2 - מדדי שימוש על פני זמן - דשבורד ריביות על פיקדונות ואשראי		
סה"כ משתמשים	סה"כ צפיות ⁶	סה"כ משתמשים חוזרים
120,097	197,031	35,058

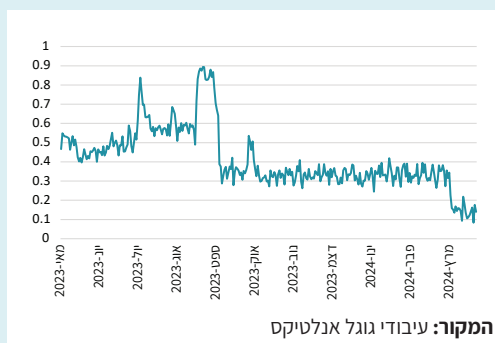
הנתונים שמוצגים בטבלה מתייחסים לתקופה של 12 החודשים 4/2023 עד 4/2024.

⁵ "קו המשווה" של בנק ישראל מרכז את הכלים שקיימים כיום באתר בנק ישראל, ומרחיב את נתוני ההשוואה לשימוש הצרכנים.

⁶ צפיות - מציין את מספר ההצגות של דפים או תוכן מסוים באתר.

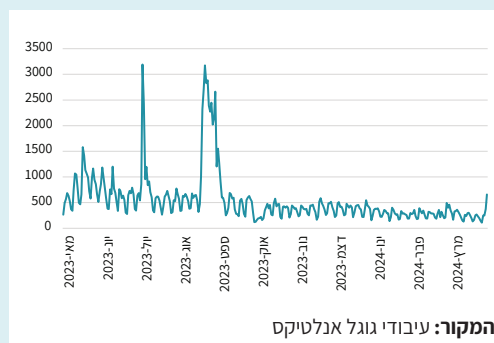
איור ו' - 9

ממוצע שיעור עזיבה, מאי 2023 עד מרץ 2024

איור ו' - 8

מספר צפיות ליום, מאי 2023 עד מרץ 2024

הקמפיינים השיווקיים שבוצעו לצד השקתו של אתר "קו המשווה", גרמו לגידול במספר הצפיות בדשבורד וגם להגברת השיח התקשורתי.

לאחר השקת "קו המשווה" וביצוע קמפיין הפרסום נערך מחקר לבחינת השיח בקרב גולשים ברשתות החברתיות בנוגע לאתר "קו המשווה" של בנק ישראל והשימוש השוטף בו בין יולי 2023 לפברואר 2024. שיטת המחקר הייתה ניתוח כמותי ואיכותני ואוכלוסיית המחקר הייתה 145 אזכורים שעניינים "קו המשווה". במחקר נבדקו שבע פלטפורמות חברתיות שונות.

ממסקנות הניתוח עולה כי השיח על "קו המשווה" היה חיובי ברובו, ורובו התקיים בסמוך להשקת הפלטפורמה. גולשים רבים הביעו שביעות רצון מהפלטפורמה והמליצו עליה לגולשים אחרים. הביקורת על "קו המשווה" התמקדה בכמה נקודות עיקריות ובראשן ישימות השימוש בפלטפורמה לצורכי מיקוח מול הבנקים וטענות כי מוצג מידע רב ללא אפשרויות סינון מתאימות כך שקשה למצוא את המידע שמחפשים. תובנות אלה מהגולשים חשובות בשיפור האתר. הצעות הגולשים לשדרוג של "קו המשווה" כוללות הוספת נתונים להשוואת עמלות, שיעורי ריבית על מסגרת העובר ושב ושיעורי ריבית של קרנות כספיות.

סיכום

הפיקוח על הבנקים רואה חשיבות רבה במתן מידע זמין ואיכותי לציבור ופועל להגברת השקיפות. אנו עוקבים אחר מדדי השימוש בדשבורדים השונים כדי לבחון כיצד נוכל לשפר את החשיפה של מוצרי ההשוואה שלנו, ולפעול להעשרתם ולהפיכתם לברורים ולנגישים יותר ללקוחות.

הפרסום של שיעורי הריבית שהבנקים משלמים על פיקדונות ושיעורי הריבית שנגבים בגין האשראי הוא צעד חשוב להגברת השקיפות. השינויים שחלו בסביבת הריבית והאינפלציה החל מהמחצית השנייה של שנת 2022 העלו את החשיבות של יכולתם של הלקוחות להבין ולהשוות את התנאים שמציעים הבנקים השונים במגוון מוצרי האשראי והפיקדונות. הפיקוח על הבנקים ימשיך לפעול להנגשת מידע יעיל לציבור הלקוחות.

תיבה ו'5: התפתחות בין-לאומית בהגנה על הלקוח ואימוצן באסדרה בישראל

- הגנת הצרכן הפיננסי עברה בשנים האחרונות התפתחויות משמעותיות בהתייחסותם של גופי אסדרה פיננסיים מובילים בעולם. תיבה זו מציגה את המגמות הבין-לאומיות שרווחות בנושא זה, כפי שבאו לידי ביטוי בעדכון עקרונות העל של פורום G20 וארגון ה-OECD, ובהנחיות חדשות של ה-FCA.¹
- הפיקוח על הבנקים הגדיר את ההוגנות כיעד אסטרטגי ובכלל זה פועל להטמיע עקרונות הוגנות בתהליכי העבודה בתאגידים הבנקאים תוך הטמעת תרבות ארגונית.
- התיבה מציגה את ההתפתחויות בישראל בתחום מערך התמיכה והשירות ללקוחות, בהשראת ההתפתחויות האחרונות באסדרה הבין-לאומית, כפי שבאה לידי ביטוי בהוראת נוהל בנקאי תקין 501, שמהווה נדבך נוסף במאמציו של הפיקוח על הבנקים לקדם את ההוגנות ביחסי בנק-לקוח ומתוך תפיסה שההוגנות בהתנהלות מול הלקוחות, מהווה תנאי סף לאמון הציבור במערכת הפיננסית.
- התיבה בוחנת את הקשיים בישראל ביישומן של ההתפתחויות האחרונות בתחום של התאמת מוצרים ושירותים ובתחום של הנגשת מידע ומתן גילוי אפקטיבי.

מבוא

בשנים האחרונות מרכז הפיקוח על הבנקים מאמצים רבים בקידום ההוגנות ביחסי בנק-לקוח. התנהלות זו תואמת להגדרתו של יעד ההוגנות כאחד משני היעדים האסטרטגיים הפיקוחיים שנקבעו בהלימה ליעדי בנק ישראל - יעד של יציבות² ויעד של הוגנות. תחת יעד ההוגנות מוגדרת המטרה של הטמעת תרבות מכלילה ומשפיעה של הוגנות כלפי הלקוחות. הנחת היסוד בתפיסה זו היא שמערכת בנקאות יציבה ובת קיימה לאורך זמן מושתתת בהכרח על אמון הציבור, כאשר ההוגנות בהתנהלות מול הלקוחות מהווה תנאי סף לאמונו של הציבור במערכת הפיננסית. לאורך השנים חלו תמורות והתפתחויות בתפיסה הפיקוחית, שמעמידה במרכז את ההגנה על הלקוח, שנבעו, בין היתר, כפועל יוצא מתהליכים מקבילים שחלו במדינת ישראל בתחומי הכלכלה והחברה, התפתחויות טכנולוגיות, מגמות בעולם העסקי והתחרותי ועוד. במסגרת זו, יש למנות גם את ההתפתחויות שחלו בהתייחסות של גופי אסדרה בין-לאומיים פיננסיים מובילים בעולם לנושא ההוגנות, לחשיבות של התרבות הארגונית בגופים הפיננסיים, ולציפייה מאותם גופים להפנים את מחויבותם ואחריותם לנושאים אלו והטמעתם בהתנהלות כלפי הלקוחות. בשנים האחרונות מסתמן שינוי בתפיסה הפיקוחית הבינלאומית להגנה על הלקוח, כזו המעמידה את הלקוח במרכז דרך שינוי התרבות הארגונית בגוף הפיננסי. הפיקוח על הבנקים שותף לשינוי תפיסה זה ולכן בוחן את השינויים האמורים ואת מידת התאמתם לסביבה העסקית והמשפטית בישראל.

בתיבה זו נתאר את שינוי התפיסה שחל במגמות העולמיות בתחום ההגנה על הצרכן ונתאר את פעילות הפיקוח על הבנקים המתכתבת עם מגמות אלה.

¹ Financial Conduct Authority - <https://www.fca.org.uk/>

² היעד האסטרטגי הנוסף שנקבע הוא יציבות: שמירה על כספי המפקידים; עמידה בפני משברים; הבטחת שירותים רציפים לציבור בשגרה ובחירום.

עקרונות העל להגנה על הצרכן הפיננסי OECD-G20

הארגון לשיתוף פעולה ופיתוח כלכלי (להלן: ארגון ה-O.E.C.D.) ביחד עם פורום G20³ ניסחו לפני למעלה מעשור עשרה עקרונות על בתחום ההגנה על הצרכן הפיננסי והמדיניות כלפי הצרכן. גיבוש עקרונות העל מושתת על ההכרה כי אסדרה ופיקוח בתחום ההגנה על הצרכן הפיננסי מטפל בפערי הכוחות שבין הצרכן לבין הגוף הפיננסי ומביא לצמצום פערי המידע ביניהם, ובכך תורם לרווחה הפיננסית של הצרכנים ולחוסן הפיננסי שלהם, משליך באופן חיובי על התפקוד התקין של המערכת הפיננסית, מגביר את האמון וההסתמכות של הקוחות על המערכת הפיננסית, ותוצאתו חיזוק היציבות הפיננסית והגברת צמיחה כלכלית ומכלילה יותר. עקרונות העל כוללים היבטים שונים, לרבות הקמת מסגרת משפטית רגולטורית ופיקוחית להגנה על הצרכנים, הגדרת מעמדם ותפקידם של גופי הפיקוח, עידוד התנהגות אחראית כלפי הצרכנים, קידום שווקים תחרותיים ויעילים, הבטחת יחס שווה והוגן כלפי הצרכנים, מתן גילוי ושקיפות מידע, הגנה על הפרטיות של נתוני הצרכנים, הגנה מפני מעילות, וטיפול בתלונות ציבור ומתן סעד ופיצוי (איור ו'-10). אימוץ עקרונות העל הוא מרצון, אולם מובעת ציפייה מהמדינות החברות בארגון ה-OECD כי תפעלנה באופן אקטיבי לאמץ ולהטמיע אותם אצלן בתוך מסגרת העבודה בתחום הגנת הצרכן.⁴

לאחרונה עברו עקרונות העל עדכון משמעותי, שהסתיים לפני כשנה ושביטא את ההתפתחות, שחלה עם הזמן בקרב גופי אסדרה פיננסיים משמעותיים בעולם, בתפיסה הפיקוחית בהגנה על הצרכן הפיננסי. בעדכון עקרונות העל הושם דגש על קביעת סף חובות הגנה גבוה יותר כלפי הצרכנים דרך שינוי התרבות הארגונית בגופים הפיננסיים, לצד החלת דרישות להכלה פיננסית ולקידום אוריינות פיננסית. התיקון כלל, בין היתר, הוספת שני עקרונות על חדשים על מנת להרחיב את היקפה של הגנת הצרכן:

עיקרון העל הראשון שהתווסף הוא "נגישות והכלה" – עקרון זה מבהיר כי על ממשלות, גופי פיקוח וגופים פיננסיים לשאוף לתמוך בנגישות של המוצרים והשירותים הפיננסיים עבור כלל סוגי הצרכנים תוך התחשבות במגבלות ובחסמים שיש להם, ובנוסף מצופה לפעול לקידום מערכת פיננסית מכלילה.

עיקרון העל השני שהתווסף הוא "מוצרים פיננסיים איכותיים" – עקרון זה קובע כי מוצרים פיננסיים איכותיים הם כאלה שנועדו לענות על האינטרסים ועל היעדים של קהל היעד הצרכני, לכל אורך החיים שלהם, ושנועדו לתרום לרווחתם הפיננסית של הצרכנים. העיקרון קובע כי צריך להיות פיקוח וממשל מתאים על מוצרים ושירותים פיננסיים, וככל שרלוונטי גם על מתווכים, על מנת להבטיח שמתווכים ומופצים מוצרים ושירותים פיננסיים איכותיים. עוד הוגדר בעקרון העל האמור, כי על מנת לקדם מוצרים פיננסיים איכותיים אשר מציעים ערך לצרכנים, יש להגדיר שוק יעד למוצר פיננסי, לבצע מחקרים ובדיקות מקדמיות לפני השקת המוצר, להביא בחשבון הטיות התנהגותיות של לקוחות על מנת להבין את שוק היעד ולהתאימו למורכבות ולסיכון של המוצר.

ה-OECD מעודד את המדינות החברות בארגון להפיץ בקרב בעלי העניין הרלוונטיים בתוך כל מדינה את עדכון עקרונות העל והחידושים שלו תוך הטמעה שלהם בתוך התפיסה הפיקוחית, ובהלימה לכך גם בתהליכי העבודה אצלן.

³ פורום לשיתוף פעולה וייעוץ בנושאים הקשורים למערכת הפיננסית הבינלאומית שחברים בו שרי האוצר ונגידי הבנקים המרכזיים של 20 הכלכלות המובילות בעולם.

⁴ בישראל, הפיקוח על הבנקים מתנהל לאור עקרונות אלה ומאמץ אותם כסטנדרט בין-לאומי מוביל.

עקרונות העל להגנה על הצרכן הפיננסי של פורום G20 וארגון ה-OECD

איור 10-

ארגון ה-FCA

ארגון ה-FCA (Financial Conduct Authority) הוא הרגולטור הפיננסי בבריטניה שהוקם בשנת 2013 מתוקף חוק השירותים והשווקים הפיננסיים שעבר בפרלמנט הבריטי.⁵ הארגון הוא המפקח על חברות שירותים פיננסיים (בנקים, חברות ניירות ערך, חברות ביטוח, יועצים פיננסיים שונים, ועוד), בין היתר, בהיבטי ההתנהלות העסקית וההיבט הצרכני. מטרתו של גוף זה היא להגן על הלקוחות הפיננסיים, לקדם את ההוגנות במערכת הפיננסית, לחזק את התחרותיות בשווקים, ולקדם תחרותיות יעילה בהיבט הצרכני.

לארגון ה-FCA סמכות לקבוע כללים ונהלים מחייבים עבור הגופים עליהם הוא מפקח. כמו כן, בסמכותו לבצע פעולות אכיפה וחקירה בתחום הפשיעה הפיננסית, ובכלל זאת גם להטיל קנסות, להגביל מכירת מוצרים פיננסיים, לקבוע כללים והנחיות לאופן הפעולה הנדרש מנותני שירותים פיננסיים, ולנקוט צעדים כנגד הפרה של תקנות הגבלים עסקיים. הארגון מצהיר כי הוא נוקט בגישת פיקוח פרופורציונלית מבוססת סיכון, תוך התחשבות בגודל, במורכבות וההשפעה הפוטנציאלית על סוגים שונים של צרכנים. הארגון מפרסם לציבור, באופן שוטף, מדדים רב-שנתיים כדי לאפשר הערכה של ביצועיו ועמידתו ביעדים שהוגדרו.

⁵ Financial Services and Markets Act - <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/8/contents>

הוראת ה-"Consumer Duty" שפרסם ה-FCA

בחודש יולי 2022 פרסם ארגון ה-FCA את המסמך הסופי של ההנחיה אודות החובה לצרכן (Consumer Duty). המסמך פורסם לאחר הליך היוועצות שקיים ה-FCA עם גורמים במערכת הפיננסית בבריטניה, צרכנים, ארגוני צרכנים, ועוד. המסמך מגדיר את הציפייה הפיקוחית לאמת מידה סבירה להתנהלות הגופים המפוקחים כלפי לקוח קמעונאי בשווקים הפיננסיים, מתוך שאיפה להגביר את ההגנה על הלקוחות. המסמך מגדיר ציפיות חדשות כלפי הגופים הפיננסיים, אותן ניתן ליישם באופן גמיש ודינמי ביחס למוצרים, לשירותים ולמודלים העסקיים, תוך כדי מתן מענה לסביבה הדיגיטלית המשתנה, מתן הגנה על הלקוחות מפני נזקים, לצד הרצון לספק לגופים המפוקחים וודאות לחדשנות פיננסית ולאמצעים לתמיכה בשירות ללקוחות.

ה-FCA מבהיר כי תחת הכללים החדשים על החברות "להציב" את הלקוח במרכז העסקים שלהם; להציע מוצרים ושירותים שמתאימים לצרכים של הלקוחות; לספק ערך הוגן, ולסייע ללקוחות להשיג את היעדים הפיננסיים שלהם, וזאת מבלי לגרום להם נזק.

הוראת ה-"Consumer Duty" משקפת שינוי יסודי בתפיסה הפיקוחית של ה-FCA, וגישה מתקדמת ברגולציה הבינלאומית, שמכוונת לפיקוח מבוסס תוצאות, על פני פיקוח שמטרתו ניהול הסיכון ההתנהגותי - בבסיס התפיסה הקודמת, הגוף הפיננסי נדרש לפעול באופן כזה שיביא למינימום את הסיכון ההתנהגותי על מנת למנוע פגיעה בגוף הפיננסי עצמו. בהנחיה החדשה מובעת הציפייה של ה-FCA מהגופים המפוקחים לפעול כך שלא ייגרם נזק ללקוח, גם אם אין הדבר מהווה סיכון לגוף הפיננסי. במסגרת המדיניות החדשה, ה-FCA מבקש לשנות את התרבות הארגונית ואת אופן התנהלות הגוף הפיננסי. הוא מכוון ללב המודל העסקי והאסטרטגיה של הגופים הפיננסיים, ומבקש להביא לשינוי עמוק במדיניות ובתהליכים העסקיים שלהם.

הוראת ה-Consumer Duty נכנסה לתוקף בחודש יולי 2023 עבור מוצרים ושירותים שיימכרו לציבור החל מתאריך זה, והיא תיכנס לתוקף עבור מוצרים ושירותים קיימים החל מחודש יולי 2024. כיום מתמודד ה-FCA עם סוגיות ליישום ההוראה באופן מיטבי ובדבר הדרך הנכונה לאכוף אותה באופן אפקטיבי. ה-FCA מודע להיקפו הרחב של השינוי בהוראה החדשה, ומפרסם בשל כך, מעת לעת, גילויי דעת, הערכות וסקירות, על מנת לסייע לפירמות למקד כראוי את הנושאים השונים ליישום, ולסייע להן להתוות את שיקול הדעת בצמתי ההחלטות.

מבנה ההוראה החדשה מורכב משלושה רבדים:

עקרון העל: גוף פיננסי נדרש לפעול באופן כזה שיביא לתוצאות טובות ללקוחות קמעונאיים

כללי ביצוע:

1. פעולה בתום לב כלפי לקוחות קמעונאיים.
2. מניעת נזק צפוי מראש ללקוחות קמעונאיים.
3. לאפשר ולתמוך בלקוחות להשיג את היעדים הפיננסיים שלהם

4 תחומי השלכות:

1. מוצרים ושירותים
2. מחיר וערך
3. הבנת הלקוח
4. התמיכה בלקוח

1. **עיקרון על חדש** (Consumer Principle), שקובע רף ציפיות להתנהלות נכונה של הגוף הפיננסי;
2. מערך של **3 כללי ביצוע** (Cross-cutting Rules) המבהיר את אמות המידה להתנהלות נאותה שעל פיהם מצפה ה-FCA מהגופים המפוקחים כלפי הלקוחות;
3. **4 תחומי השלכות** (Four Outcomes) אשר משקפים את נושאי הליבה ואת הממשקים הרצויים בין הגוף הפיננסי לבין הלקוחות.

עיקרון העל

עיקרון העל החדש⁶ קובע כי גוף פיננסי צריך לפעול באופן כזה שיביא לתוצאות טובות ללקוחות קמעונאיים. העיקרון משקף את החיוביות והפרואקטיביות שה-FCA מצפה מהגופים, והרצון כי הגופים הפיננסיים יחשבו יותר על התוצאות ללקוחות וימקמו את האינטרסים של הלקוחות במרכז הפעילות שלהם. התפיסה היא שהגופים המפוקחים צריכים לאתגר עצמם ולהבטיח שהפעולות שלהם תואמות לאינטרסים של הלקוחות וליעדים שלהם, ושהן תואמות לציפיות של הלקוחות בשוק היעד הרלוונטי, ותלויות באופי ובאיכות של המוצר או השירות המוצע ללקוח.

ה-FCA מבהיר כי עיקרון על זה אוכף סטנדרט התנהגות גבוה יותר בהשוואה לעבר, מרחיב את המחויבות של הגופים כלפי הלקוחות, וזאת בנוסף לחובות הנגזרות מעקרונות העל הקיימים. מובהר שאין הכוונה שהלקוחות יקבלו תמיד תוצאות טובות, כפי גם שאין ציפייה לבחון את הצרכים המאפיינים והמטרות של כל לקוח יחיד. כמו כן, גם מובהר שמדובר בחובה כללית ואין כוונה לכפות במסגרת ההוראה על הגופים הפיננסיים גיבוש פתרונות ברמת לקוח יחיד, אלא ציפייה לקביעת תהליכים שישיעו על התוצאות ללקוח ויגנו על הלקוחות מכל הנזקים הפוטנציאליים.

⁶ עקרון זה מתווסף ל-10 עקרונות על שהתווה ה-FCA. קישור: <https://www.handbook.fca.org.uk/handbook/PRIN/2/?view=chapter>

ההוראה של ה-FCA מבהירה כי סט הכללים החדש איננו גורע מהאחריות של הלקוחות לבחירות ולהחלטות שהם עצמם קיבלו. אולם, מובהר כי אחריות של לקוחות היא רק במקום בו המוצרים/שירותים המוצעים ללקוחות עוצבו כך שהם פוגשים את הצרכים שלהם ויש להם ערך עבורם, והגופים פועלים באופן שמסייע להם בקבלת ההחלטות שתואמות לצרכים וליעדים הפיננסיים שלהם. זאת מתוך הנחה שפעולות אלו מגבירות את הביטחון של הלקוחות ואת האמון שלהם בנותן השירות.

ההוראה גם כוללת התייחסות פרטנית ללקוחות מאוכלוסיות מיוחדות, ומובהר כי לקוחות פגיעים הם בעלי צרכים נוספים או שהם מצויים בפוטנציאל לנזק גדול יותר, ובהתאם, הכללים החדשים נועדו לתת להם הגנה רחבה יותר.

כללי הביצוע שמפורטים בהוראה כוללים:

1. **פעולה בתום לב (good faith)** – כלל מפתח להתנהלות עסקית וליצירת סביבה בה הלקוחות יכולים להשיג את היעדים הפיננסיים שלהם. כלל זה משקף סטנדרט התנהלות שמאופיין ביושר ובהוגנות.
2. **מניעת נזק ללקוחות** – מצופה מהגוף הפיננסי לנקוט צעדים פרואקטיביים במטרה למנוע נזק ללקוחות, ככל שהדבר מצוי תחת שליטתו.
3. **לאפשר ולתמוך בלקוחות להשיג את היעדים הפיננסיים שלהם** – על הגופים המפוקחים לטפח סביבה תומכת שתאפשר ללקוחות לקבל החלטות שתואמות לצרכים שלהם, לרבות זיהוי של הטיות התנהגות של הלקוחות ותפעול מוקד תמיכה ללקוח שמאפשר תקשורת זמינה. על הגופים לוודא שהמוצר/שירות עם ערך הוגן, הינו כפי שהוצהר.

ארבעה תחומי השלכות:

1. השלכת מוצרים ושירותים

מוצרים ושירותים פיננסיים הינם ליבת פעילותו של הגוף הפיננסי. בהתאם לכך, ההנחיה מגדירה דרישות מהותיות לעיצוב, פיתוח ותכנון מוצרים ושירותים, שיאפשרו ללקוחות לפעול להשגת מטרותיהם הפיננסיות. **ה"חובה לצרכן" מציבה לגוף הפיננסי דרישה לקיים הליך סדור של אישור המוצרים והשירותים הפיננסיים המוצעים ללקוחות, תוך בחינה שהם אכן עומדים בקריטריונים שהוגדרו, ובכלל זה תכנון הנותן מענה לצרכים, למאפיינים ולמטרות של שוק היעד.**

נוסף על כך, מצופה מהגוף הפיננסי לפתח אסטרטגיית הפצה ההולמת את שוק היעד. הליך סדור מתבקש גם כל אימת שחלים שינויים משמעותיים במוצרים או בשירותים המוצעים ללקוחות, וגם עבור כל מוצר או שירות חדש. במסגרת ההליך הסדור, יש להגדיר שוק יעד של לקוחות שעבורם נועד המוצר או השירות, כאשר שוק יעד מאופיין כקבוצה של לקוחות בעלי מאפיינים משותפים, שעל מאפייניהם, צורכיהם ומטרותיהם המוצר או השירות מתוכנן לענות.

הוראת ה-FCA גם מבהירה כי גוף פיננסי נדרש להביא בחשבון את צורכיהם של לקוחות בעלי מאפיינים של פגיעות בשוק היעד שלו, ולבדוק בנוסף אם הללו עלולים להשפיע לרעה על קבוצות של לקוחות. ההוראה מבהירה כי אין הכוונה לחקור נסיבות ספציפיות של כל לקוח יחיד שיש לו מאפייני פגיעות, אולם מובהר כי מצופה שהגופים יסייעו לעובדים שלהם לזהות סימני פגיעות.

עוד מובעת הציפייה כי על הגוף הפיננסי לנטר את התוצאות שחווים הלקוחות ולשקלל את התוצאות בבחינה השוטפת, כאמור לעיל. מובהר, כי מכלול הדרישות הללו תקפות לכל אורך תקופת החיים של המוצרים והשירותים.

2. השלכת מחיר וערך

הגדרת סטנדרט לפיו מוצרים ושירותים צריכים להיות בעלי ערך הוגן, כאשר ערך הוגן אינו מתבטא רק במחיר הוגן. תכלית הכללים נועדה להבטיח כי המחיר המשולם על ידי לקוח תמורת מוצר או שירות יהיה סביר בהשוואה לתועלת הכוללת ממנו. הגוף הפיננסי נדרש להתחשב במחיר כאשר הוא מעריך ערך הוגן כחלק ממכלול של גורמים אחרים. ה-FCA מדגיש כי אין הכוונה מבחינתו תחת כללים אלו לקבוע את מחירי המוצרים והשירותים.

הכללים מפרטים גורמים שעל גוף פיננסי לקחת בחשבון לצורך הערכת הערך:

- אופי המוצר או השירות, לרבות התועלות שינבעו ללקוח ממנו;
 - העלויות הנגרמות לגוף הפיננסי בייצור ו/או הפצה של המוצר או השירות;
 - מחיר מוצר או שירות המוצעים על ידי גופים פיננסיים מתחרים;
 - מוצרים או שירותים אחרים שהגוף הפיננסי מציע המתומחרים נמוך יותר באופן משמעותי תמורת רמת תועלת דומה או טובה יותר;
 - מגבלות המהוות חלק מהמוצר או השירות;
 - המחיר הכולל הצפוי שישלמו הלקוחות, כולל עמלות וחייבים לאורך תקופת ההתקשרות בין הלקוח לגוף הפיננסי.
- הערכת הערך צריכה להתבצע כבר בשלב התכנון של מוצרים ושירותים ובטרם יציעו אותם ללקוחות. יש לוודא שהמחירים מייצגים שווי הוגן למשך תקופה סבירה. הגדרה של תקופה זו תלוי באופי המוצר או השירות. חובה לנטר את הערך לאורך חיי המוצר או השירות, על ידי ביצוע סקירות סדירות.

3. השלכת הבנת הלקוח

נקודת המוצא היא שקיימת מחויבות של הגוף הפיננסי למסור ללקוחות מידע באופן ברור, מובן, הוגן, ושאינו מטעה. החידוש בהוראת "החובה לצרכן" היא כי יש לסייע להבנה של הלקוחות ובהתאם לצייד את הלקוחות בידע הדרוש לקבלת החלטות אפקטיביות בעיתוי הנדרש, ובאופן מושכל. בהתאם להנחיה, החלטה אפקטיבית היא כזו שמביאה למקסימום את הסבירות שהלקוח ישיג תוצאות טובות. ההנחיה מבירה כי על הגוף הפיננסי לפעול בתום לב ולהימנע מתקשורת כזו שמנצלת א-סימטריה במידע או הטיות התנהגותיות של לקוחות.

לנוכח ההבנה שלאורך זמן מאפיינים של מוצרים ושירותים יכולים להשתנות, מצופה מהגוף הפיננסי לתקשר עם הלקוחות בנקודות זמן מתאימות, לרבות גם בעת קרות שינויים רלוונטיים, כדי להנחות את הלקוח לשקול האם המוצרים או השירותים עדיין נותנים מענה לצרכיו ולמטרותיו. בה בעת מובהר, כי על הגוף הפיננסי לשקול את ההשפעה של תקשורת תכופה מדיי שעלולה להפחית באפקטיביות של תקשורת חשובה הדורשת מהלקוח לבצע פעולה.

ההנחיה מבהירה כי על הגוף הפיננסי לבחון את האופן שבו מוצג המידע, ובכלל זה לוודא שהמידע העיקרי ברור, נראה לעין ונגיש ואיננו מוסווה בתוך כמויות גדולות של מידע או קשה לאיתור באתר האינטרנט. ה-FCA

דורש מהגופים המפוקחים לאמץ פרקטיקות עבודה אשר משפרות את בהירות התקשורת.

זאת ועוד, במצבים בהם נדרש הגוף הפיננסי להעביר ללקוחות מידע מורכב, הוא נדרש לבדוק אילו צעדים הוא יכול לנקוט כדי לתמוך בהבנת הלקוח. ההנחיה מציעה להשתמש בריבוד מידע כדי לסייע ללקוח לקבל מידע עיקרי בשלב ראשון בדרך פשוטה, תוך הפנייה למידע מפורט יותר שיתכן והלקוחות ירצו להביא בחשבון במועד מאוחר יותר.

הדרישה למסירת תקשורת באופן אפקטיבי איננה תלויה בערוץ התקשורת, ומצופה מהגוף הפיננסי להתאים את ערוץ התקשורת לצרכי המידע של לקוחותיו. בין היתר יש לנקוט זהירות מיוחדת בניהול תקשורת עם לקוחות בנסיבות של פגיעות.

גם כאן, מצופה לפתח וליישם בדיקות ובקרה לצורך עמידה בכללים לאורך זמן.

4. השלכת התמיכה בלקוח

ההוראה מבהירה כי הציפייה מהפירמות להעניק תמיכה העונה על הצרכים של לקוחותיהם, בכדי לאפשר להם לממש את התועלות מהמוצרים והשירותים שהם קונים, להשיג את מטרותיהם הפיננסיות ולוודא שיוכלו לפעול לטובת עצמם. הכללים במסגרת ההנחיה קובעים כי על גוף פיננסי לתכנן ולספק תמיכה העונה על צרכי לקוחות, לרבות לקוחות בנסיבות של פגיעות. עליו לוודא כי ערוצי התקשורת המוצעים ללקוחות לצורך קבלת תמיכה, עונים על צרכיהם, ובכלל זה לקוחות בנסיבות של פגיעות.

מובהר כי על הגוף הפיננסי לוודא כי המוצרים והשירותים שלו מופנים ללקוחות הנכונים, המידע על ערוצי התמיכה נמסר ללקוחות בצורה ברורה, וכי התמיכה פועלת באופן אפקטיבי. על הגוף הפיננסי להתוות תהליכים לטיפול בחריגים כדי להתמודד ביעילות עם בעיות לא רגילות שיכולות להתעורר בהקשר של פעילותו.

בהתייחס לממשקים בין הלקוח לגוף הפיננסי מובהר כי הציפייה היא שהגוף הפיננסי יפעיל שיקול דעת שיאפשר לו להבחין בין אינטראקציות חיוביות שתומכות בתוצאות טובות לבין כאלו שיוצרות חסמים בלתי סבירים שעלולים להקשות על הלקוחות לפעול לטובת עצמם.

ההוראה גם קובעת כי הגוף הפיננסי צריך לוודא שהתמיכה ללקוח מספקת, לא תטיל עלויות נוספות, עיכובים או אי נוחות. מצופה שהתמיכה ללקוחות לאחר שלב המכירה תהיה טובה כמו זו שהלקוח מקבל לפני המכירה עצמה.

בדומה לשאר ההשלכות, גם פה נדרש להטמיע בקרות, נהלים ותהליכי עבודה כדי לעקוב אחר הציות לכללים הללו.

היישום בישראל

בישראל לאורך השנים הפיקוח כבר נקט מספר צעדים עדכניים בנושא, ובוחן בימים אלו באופן מדוקדק את מהות החידושים המתוארים לעיל, ואת מידת התאמתם לתפיסה הפיקוחית שלו בנוגע להגנה על הלקוח הבנקאי. החידושים הללו, מטבע הדברים, צריכים להשתלב במסגרת הגנת הלקוח שכבר קיימת בישראל ושמורכבת משלל הוראות חוק, תקנות, כללים, הוראות נוהל בנקאי תקין ופסיקות של בתי המשפט לאורך השנים.

כמצוין במבוא, התפיסה הפיקוחית להגנה על הצרכן הפיננסי בישראל התפתחה והתעדכנה במהלך השנים. כחלק מכך, בוחן הפיקוח על הבנקים את השינויים היסודיים שחלו בתפיסת ההגנה על הלקוח באסדרה הבין לאומית כמתואר לעיל. שינויים אלה מהווים אבן דרך שיש לה השלכה חשובה על מעמדו של הלקוח הבנקאי, על זכויותיו ועל יכולתו לממשן. במסגרת זו מתמקד הפיקוח על הבנקים בעיגון מיטבי ומוצלח של ציפיותיו מהגופים המפוקחים, בהגדרת החובות בתחום הממשל התאגידי, לצד התווית העקרונות להגנה על הלקוח.

להלן נתאר את אופן היישום של התפיסה החדשה בישראל:

1. יישום מערך שירות ותמיכה ללקוחות - נב"ת 501'

איכות השירות והתמיכה שניתנים ללקוחות מהווים על פי מדיניות הפיקוח על הבנקים, בדומה לתפיסת ה-FCA שפורטה לעיל, רכיבים מרכזיים שמשפיעים על שביעות רצון הלקוחות ועל אופן הציבור במערכת הבנקאות. מתן שירות מקצועי הולם, זמין, אפקטיבי ואיכותי ללקוחות, מהווה בהתאם למדיניות זו מרכיב מרכזי ובעל חשיבות רבה ביצירה של חוויית לקוח חיובית, בבואו לבצע פעילות פיננסית במתן אפשרות ללקוח להפיק תועלת מרבית מהשירות ומהמוצרים שמוצעים לו.

לאור החשיבות הקריטית של איכות וזמינות השירות ועל בסיס הגישה של האסדרה הבין לאומית המתפתחת כלפי הגנת הצרכן הפיננסי, כפי שנסקרה לעיל, ומתוך הכרה בצורך להרחיב את התשתית הנורמטיבית להגנה על הלקוחות, החליט הפיקוח על הבנקים לעגן את המדיניות ואת הציפיות הפיקוחיות בתחום השירות והתמיכה ללקוחות בהוראת ניהול בנקאי תקין חדשה וייעודית, שמתמקדת בניהול מערך השירות והתמיכה ללקוחות ומסדירה את החובות של התאגידים הבנקאים בתחום זה.

פרסום הוראת ניהול בנקאי תקין מס' 501 בנושא "ניהול מערך שירות ותמיכה ללקוחות" בתאריך 26 במרץ 2023 מהווה צעד משמעותי לחיזוק איכות השירות ללקוחות מערכת הבנקאות. הכניסה לתוקף של ההוראה תהיה הדרגתית, כאשר עיקריה צפויים להיכנס לתוקף ב-26.6.2024. תכלית ההוראה הינה להבטיח שהשירות והתמיכה הניתנים ללקוחות יהיו איכותיים, מקצועיים, זמינים ויעילים, תוך עמידה באמות מידה מקצועיות גבוהות, ובכך להגביר את שביעות רצון הלקוחות ואת אופן הציבור במערכת הבנקאות, שהוא הכרחי לצורך שמירה על איתנותה של המערכת הפיננסית.

בשל חשיבותה של ההוראה והשפעותיה על מערכי השירות והתמיכה של התאגידים הבנקאים, מקיים הפיקוח על הבנקים הליך של ליווי היישום של ההוראה והתאגידים הבנקאים מגישים דיווחים עיתיים על אופן התקדמותם ביישום.

להלן עיקרי ההוראה:

חובות בתחום הממשל התאגידי

במטרה ולשפר את איכות השירות ואת חוויית הלקוח, נדרשים התאגידים הבנקאיים לבסס תשתית ארגונית כוללת ומקיפה, הנותנת חשיבות לנושא איכות השירות והתמיכה הניתנים ללקוחותיהם כתחום מהותי בפעילותם השוטפת, נקבעו בהוראה חובות החלות על הדירקטוריון והנהלה הבכירה של תאגיד בנקאי, שתכליתן היא להבטיח כי תחום השירות והתמיכה בלקוחות ינוהל ויבוקר באופן מתמיד, מתמשך ויזום, תוך ביסוס תשתיות ותהליכי עבודה ניהוליים, עסקיים ותפעוליים בכל דרגי הביצוע תוך הקצאה של המשאבים הנדרשים לצורך שיפור איכות השירות והעמידה בעקרונות למתן שירות ותמיכה בלקוחות.

⁷ <https://boi.org.il/roles/supervisionregulation/circulars/>

עקרונות למתן שירות ותמיכה בלקוחות

בהוראה נקבעו שישה עקרונות למתן שירות ותמיכה ללקוחות, המנחים את התאגידים הבנקאיים לעניין אופן מתן השירות והתמיכה ללקוחות, ומהווים אבן יסוד בהוראה. עקרונות אלה נותנים ביטוי למדיניות של הפיקוח על הבנקים בתחום השירות והתמיכה ללקוחות וקובעים את אמות המידה המצופות מהתאגידים הבנקאיים בנוגע להתנהלות נאותה, הוגנת והגונה כלפי הלקוחות.

התאגידים הבנקאיים נדרשים לפעול, בין היתר באמצעות יישום ההנחיות בתחום הממשל התאגידי, לקידום ולשיפור העמידה בעקרונות באופן שיטתי, עקבי, מתמיד ומתמשך לאורך זמן, תוך הפעלת שיקול דעת וקביעת סדרי עדיפויות בהתאם לחשיבותם עבור הלקוחות, בדגש על לקוחות שהם משקי בית ועסקים קטנים.

יישום ההוראה הינו תהליך מתמשך שמטרתו להגביר ולשפר את עמידתם של התאגידים הבנקאיים בעקרונות שנקבעו.

להלן סקירה תמציתית של העקרונות שנקבעו בהוראה:

1. מערך שירות ותמיכה מיטבי - קיום מערכי שירות ותמיכה נאותים שהולמים את צרכי הלקוחות, במגוון ערוצי שירות, המבטיחה שהשירות והתמיכה הניתנים ללקוחות יתנהלו בשפה מכבדת וברורה ובאופן מקצועי, זמין, מהיר ויעיל לכל הלקוחות.
2. תקשורת מועילה - על התקשורת המתקיימת מול הלקוחות להציג ולהציע ללקוחות מידע והסברים ברורים ובעיתוי הנכון, שיסייעו ללקוחות בקבלת החלטות מושכלות ויעודד את מעורבותם, וזאת בהתאם לסוגי המוצרים והשירותים ולמורכבותם. מידע מהותי יוצג בצורה ברורה ובולטת, עם אפשרות לקבל פרטים נוספים שיוצגו באופן מרובד, המאפשר הרחבה והעמקה של הלקוח ותוך נקיטת צעדים לבחינת ההבנה של הלקוח. המידע יוצג ללקוחות בעיתוי המתאים, בזמן הנכון ותוך נקיטת צעדים המוודאים את ההבנה של הלקוח. במסגרת זו, אפשרויות הבחירה יוצגו באופן ברור והוגן והניווט בערוצי השירות יהיה קל ואפקטיבי.
3. מניעת חסמים בשירות, נזק או הטעיה - מניעת חסמים בקבלת שירות ומניעת נזק, הטעייה, קושי או עלויות עודפות, איתור הטיות התנהגותיות ומתן מענה להן במסגרת מערך השירות והתמיכה.
4. זמינות ואיכות לאורך כל תקופת ההתקשרות - יש לתת מענה זמין ואפקטיבי ללקוח משלב ההצטרפות ועד לסיום ההתקשרות (ואף לאחריה במידת הצורך). בנוסף יש להבטיח כי מערך השירות והתמיכה יתמוך בטיפול מתמשך בלקוח, כך שיינתן לו טיפול שלם, יעיל ושקוף לאורך כל הטיפול בפנייתו.
5. שירות ותמיכה מותאמים ללקוחות - מתן שירות בהתאם למאפייני המוצרים והשירותים ותוך מתן מענה לצרכים המשתנים והמגוונים של הלקוחות. זאת, בין היתר, תוך מתן מענה ללקוחות שהם אזרחים ותיקים, לאנשים עם מוגבלות, לקוחות המתמודדים עם מקרים דחופים או חריגים ומצבי קיצון.
6. מתן שירות נאות ואיכותי במגוון ערוצים - שמירה על רמת שירות אחידה בכל ערוצי השירות, הצעת מגוון ערוצי שירות ותמיכה לטובת הלקוחות, קידום דיגיטציה של שירותים בנקאיים ומתן כלים ומידע ללקוחות לגבי אופן קבלת השירות בערוצי השירות השונים.

קביעה של אמנת שירות ופרסום מידע אודות מערך השירות והתמיכה ללקוחות

במטרה להגביר עוד יותר את השקיפות כלפי הלקוחות, לחזק את אמונם בתאגיד הבנקאי ולהמשיך להעמיק את מחויבותו של התאגיד הבנקאי למתן שירות איכותי ללקוחותיו, נדרשים התאגידים הבנקאים לקבוע ולפרסם אמנת שירות שמפרטת את השירותים המוצעים ללקוחות, ערוצי השירות והתמיכה הקיימים, התנאים לקבלת השירותים בערוצי השירות השונים ורמות השירות להן מתחייב התאגיד הבנקאי בכל ערוץ שירות ואת רמות השירות המחויבות בכל ערוץ שירות. בנוסף, במטרה להגביר את השקיפות כלפי הציבור ולשמר באופן מתמיד העמידה של התאגידים הבנקאיים ברמות השירות אליהם התחייבו, תוך עידוד התחרות על תחום השירות, מחויבים התאגידים הבנקאים לפרסם את זמני המתנה והמענה בפועל.

2. מוצרים ושירותים עם ערך ותועלת ללקוח

תחום המוצרים והשירותים הפיננסיים מצוי בלב ליבה של ההתקשרות שבין הבנק ללקוח, ועל כן מהווה מוקד זירה מרכזי לבחינה ומעקב בפיקוח על הבנקים. כבר כיום יש כללים מחייבים והנחיות ממקורות חקיקה שונים ופסיקות מגוונות הנוגעות לאופי המוצרים והשירותים, והגדרת חובות שעל התאגידים הבנקאיים לעמוד בהם. בהלימה לתפיסה הבין-לאומית שתוארה לעיל, הפיקוח בוחן בימים אלו האם יש מקום לקביעת מסגרת אחידה של תהליכי עבודה ותנאי סף לחיזוק הערך וההוגנות, העומדים בבסיס השירותים והמוצרים המוצעים ללקוחות.

אחת השאלות המרכזיות עמן מתמודד הפיקוח, והמורכבת שבהן, היא מהי מידת המעורבות הנכונה של הרגולטור בהתייחס לפרמטרים של ערך ותועלת במוצרים ובשירותים - לתפיסת הפיקוח על הבנקים, התאגיד הבנקאי, בהיותו הגוף שעמו מתקשר הלקוח, הוא הנושא באחריות מלאה לכלל פעולותיו והחלטותיו, ובכלל זה למחירי המוצרים והשירותים ולערך ולתועלת שבהם. בדומה, גם הוראת ה-Consumer Duty, איננה מתערבת בתמחור עצמו אלא משרטטת קווי גזרה חדשים המעגנים ציפיות פיקוחיות הדוקות יותר לתהליכי ניהול, תכנון וקבלת החלטות סדורים לקביעת תמחור מוצרים ושירותים ולחובה של תאגידים בנקאיים כלפי לקוחותיהם לספק ערך ותועלת מאותם מוצרים ושירותים.

כדי להתוות לתאגידים מסגרת פעולה ברורה ליישום ההוראות, כך שיתמכו בלקוחות להשיג את מטרותיהם הפיננסיות, הפיקוח בוחן האם נדרשת הוראה חדשה המגדירה חובות בתחום הממשל התאגידי לצד התווית עקרונות בתחום התאמת מוצרים ושירותים. העקרונות שנשקלים הם כאלו שיעגנו את מחויבות התאגיד, וביניהן יבטיחו שמוצרים ושירותים יתוכננו ויפותחו כך שיותאמו לקהלי היעד השונים, שהם יהיו בעלי ערך ותועלת עבור הלקוחות, שהם יופצו באופן שתואם את הצרכים של הלקוחות, שיבחנו את מידת התאמתם לקהלי יעד של לקוחות בנסיבות של פגיעות וכיו"ב.

כמו כן, הבחינה נוגעת גם להגדרת חובות מתחום הממשל התאגידי בדומה למתודולוגיה בהוראת השירות, כמתואר לעיל. לדוגמא, בחינת הטלת חובות על פונקציות ארגוניות מגוונות בתאגיד הבנקאי, אשר ייקחו חלק ויהיו שותפות לתהליך ולתמיכה בקיום ההוראה ובאחריות ליישום בשטח מול הלקוחות. התפיסה היא שפונקציות אלו יכולות לתרום לתהליך בכך שהן מייצגות זוויות ראייה שונות, ובכלל זאת שיקולים של חווית לקוח וההוגנות כלפיו, ההשלכות על הלקוח של ההחלטות המתקבלות בתחום התמחור, והצורך בביצוע התאמות של התמחור לשינויים במצב הקיים באופן תדיר.

3. הנגשת מידע וגילוי אפקטיבי

כפי שתואר לעיל, אחת הסוגיות בהן מתמקד ה-FCA היא הגילוי האפקטיבי ללקוח, אשר יסייע לו להשיג תוצאות טובות. גילוי אפקטיבי מעביר ללקוחות מידע באופן ברור ומובן, ומסייע להבנה שלהם וליכולתם לקבל החלטות אפקטיביות בעיתוי הנדרש, ובאופן מושכל כראוי. בתחום זה של הגילוי האפקטיבי, קיימות כבר כיום ברגולציה הישראלית הנחיות שונות החלות על מערכת הבנקאות. ככלל, ההוראות בישראל בתחום הגילוי מאופיינות בהוראות גילוי ייעודיות ספציפיות בהתאם לאופי השירות הבנקאי. כך לדוגמה, כללי הבנקאות (שירות ללקוח) (גילוי נאות ושמירת מסמכים), התשנ"ב-1981,⁸ הקובעים חובות גילוי בעת אירועים שונים, לדוגמה הפקדה לפיקדון או קבלת אשראי; הוראה 425 "דוחות שנתיים ללקוחות התאגידים הבנקאיים"⁹ הקובעת חובת משלוח מידע מרוכז ללקוח, בפורמט אחיד, אודות כלל הנכסים וההתחייבויות שלו בתאגיד הבנקאי; הרפורמה במשכנתאות כמוסדר בהוראת נוהל בנקאי תקין 451 "נהלים למתן הלוואות לדיור"¹⁰ מסדירה חובת מסירת אישור עקרוני בפורמט אחיד המספק מידע אחיד, ברור ומקיף אודות ההלוואה ועוד; בשנים האחרונות נעשו עדכונים שונים בתחום הנגשת מידע וחובות גילוי, המשקפים את השינוי בתפיסת הפיקוח לעבר אימוץ עקרונות על. כך למשל, הוראת נוהל בנקאי תקין 420 "משלוח הודעות בתקשורת"¹¹ קובעת עקרונות למשלוח הודעות באופן אפקטיבי, ואף חוזקה במכתב פיקוח בנושא 'שיפור אפקטיביות הגילוי בהודעות ללקוחות'.¹²

בהמשך לכך, בהינתן שקיימות זה מכבר חובות גילוי מרובות ורחבות, הן מכח חקיקה והן מכח פסיקות בתי משפט, ובהתחשב בכך שבהוראת נוהל בנקאי תקין 501 "מערכת שירות ותמיכה בלקוחות" נכללות חובות מתחום הגילוי הן בעקרונות השירות והן בחובות הממשל התאגידי, בוחן הפיקוח בימים אלו מהי הדרך המיטבית לחידוד חובות גילוי צופה פני קדימה לרווחת הלקוחות, לאור ההתפתחויות באסדרה הבינלאומית, כמתואר לעיל, במטרה לחזק נורמות גילוי אפקטיבי שיוטמעו בתאגידים הבנקאיים בכלל הרבדים.

⁸ <https://boi.org.il/roles/supervisionregulation/legislation/leg151/>

⁹ <https://www.boi.org.il/roles/supervisionregulation/nbt/>

¹⁰ <https://www.boi.org.il/roles/supervisionregulation/nbt/>

¹¹ <https://www.boi.org.il/roles/supervisionregulation/nbt/>

¹² <https://boi.org.il/media/c1xfnyw/202120.pdf>

תיבה ו'6: בנקאות פתוחה – ניתוח נתונים

- בנקאות פתוחה מאפשרת ללקוחות לתת לצדדים שלישיים גישה לחשבונות הבנק שלהם, הן למידע והן לביצוע פעולות וכן למידע על פעולות בכרטיסי חיוב ובכך ניתן להציע להם שירותים מתקדמים של ריכוז מידע, של תובנות פיננסיות, של ביצוע תשלומים ועוד.
- האסדרה של הבנקאות הפתוחה ממשיכה להתפתח בישראל, כאשר הדגש בתחילת הדרך היה על שיתוף מידע ועתה מתקדמים גם להרחבה של ייזום תשלומים. חוק הסדרת העיסוק בשירותי תשלום וייזום תשלום (להלן- חוק הסדרת העיסוק), שאושר בחודש יוני 2023, קובע בין היתר הוראות לעניין ייזום תשלומים.
- שנת 2023 התאפיינה כשנה שבה התייצבה מערכת הבנקאות הפתוחה בישראל מבחינת הממשק הטכנולוגי ושבה חל הגידול המהותי ביותר עד כה, הן במספר השחקנים הפעילים ב-ecosystem של בנקאות פתוחה (להלן- אקוסיסטם) והן במספר ההסכמות¹ והפניות² שנרשמו אצל מקורות המידע.
- אנו צופים את המשך התפתחותה של האקוסיסטם של הבנקאות הפתוחה בשנת 2024, הן בכניסתם של גופים פיננסיים חדשים אליה והן בגידול בהיקפי הפעילות בה בקרב השחקנים הקיימים. הגידול בהיקפי הפעילות בבנקאות הפתוחה נובע מהרחבת השירותים, הן בצד המידע והן בצד התשלומים. בצד המידע, התרחבותה של הפעילות בסל ניירות ערך שרק לאחרונה עלה לאוויר וכן הרחבה של סוגי הלקוחות שיכולים לתת גישה למידע שלהם, כך שגם המידע בחשבונות תאגידיים ישוקף בבנקאות הפתוחה. בצד התשלומים, תורחב הגישה של יוזמי תשלומים גם לסוגים נוספים של הוראות תשלום.

בנקאות פתוחה בישראל – יישומים ומבט אסטרטגי

בנקאות פתוחה מאפשרת ללקוחות לתת לצדדים שלישיים גישה לחשבונות הבנק שלהם, הן למידע והן לביצוע פעולות וכן למידע על פעולות בכרטיס חיוב ובכך ניתן להציע ללקוחות שירותים מתקדמים וביניהם: ריכוז מידע של הלקוחות אודות חשבונות בנק וכרטיסי חיוב; תובנות פיננסיות מבוססות על המידע של הלקוחות; ייזום תשלומים ועוד.

במבט אסטרטגי רחב יותר, שיתוף המידע דרך סביבת הבנקאות הפתוחה הוא רק הצעד הראשון לשימושים נוספים שניתן לבצע על בסיסה של מערכת זו. גם בתהליכים של שיתוף מידע מהווה הבנקאות הפתוחה סנונית ראשונה בלבד לקראת מערכת פיננסית פתוחה (הכללתם של גופים פיננסיים מגוונים שיהיו חלק מהאקוסיסטם) ועד להגעה לשלב של מערכת מידע פתוחה (מידע אחר שאינו פיננסי, כגון מידע רפואי). מידע נוסף ניתן לקבל בתיבה על בנקאות פתוחה שפורסמה בסקירה השנתית של מערכת הבנקאות לשנת 2022.

אסדרה של הבנקאות הפתוחה בישראל

האסדרה של הבנקאות הפתוחה, שהחלה עוד בשנת 2017 על ידי בנק ישראל, ממשיכה להתפתח בישראל, כאשר בחודש יוני 2023 אושר חוק הסדרת העיסוק, שייכנס לתוקף בחודש יוני 2024. החוק מסדיר, בין היתר, את העולמות של ייזום התשלומים. חוק זה מרחיב את השירותים שיינתנו בבנקאות פתוחה מעבר למה שכבר קיים היום.

¹ הסכמות שנתנו על ידי הלקוחות למקורות מידע למסור מידע פיננסי לנותני שירותי מידע פיננסי.
² פניות שנעשו על ידי נותני שירותי מידע פיננסי למקורות מידע בממשק המקוון של בנקאות פתוחה.

בנקאות פתוחה בישראל - ניתוח נתונים

באקוסיסטם של הבנקאות הפתוחה פועלים כמה סוגים של גופים: **מקורות מידע**, גוף פיננסי שנותן את המידע אודות הלקוח - נכון להיום אלה רק בנקים וחברות כרטיסי אשראי שפעילים בישראל; **נותני שירותי מידע פיננסי**, מי שאוסף את המידע אודות הלקוח - יש חמישה בנקים ושתי חברות כרטיסי אשראי שמפוקחים על ידי הפיקוח על הבנקים, שלושה גופים שמפוקחים על ידי רשות שוק ההון, ביטוח וחיסכון ועוד 17 חברות טכנולוגיה פיננסית (פינטק) שמפוקחות על ידי רשות ניירות ערך; **מנהלי חשבונות תשלום**, גופים פיננסיים שמנהלים חשבונות תשלום עבור לקוחותיהם ונותנים גישה ליוזמי התשלומים - נכון להיום רק בנקים; **יוזמי תשלומים**, מי שכותב הוראת תשלום עבור הלקוח - שני בנקים קיבלו אישור לפעול בייזום תשלומים ועוד שלוש חברות פינטק שמפוקחות על ידי רשות ניירות ערך.³ פרטים על זהות הגופים מופיעים בעמוד הבנקאות הפתוחה באתר בנק ישראל, כולל קישור בעמוד הזה לעמוד של גופי האסדרה הנוספים.⁴

שנת 2023 התאפיינה כשנה בה התייצבה מערכת הבנקאות הפתוחה בישראל מבחינת התשתית הטכנולוגית ושבה חל הגידול המהותי ביותר עד כה, הן במספר השחקנים הפעילים באקוסיסטם של הבנקאות הפתוחה והן במספר ההסכמות והפניות שנרשמו במערכות ממשק תכנות היישומים, (API-Application Programming Interface) אצל מקורות המידע (להרחבה ראו תיבה ז' 1- בנושא בנקאות פתוחה בסקירת מערכת הבנקאות בישראל לשנת 2022). מתחילת שנת 2023 זמינים לנותני שירותי מידע פיננסי נתוני לקוחות אודות סלי המידע הבאים: "עו"ש - תנועות ויתרות", "כרטיסי חיוב", "אשראי" ו"פיקדונות". החל מחודש ספטמבר 2023 זמינים גם נתונים עבור סל מידע "ניירות ערך". המידע הינו אודות לקוחות יחידים והן לגבי לקוחות שהם עסקים קטנים.⁵

אנו צופים את המשך התפתחותה של אקוסיסטם הבנקאות הפתוחה בשנת 2024, הן בשל כניסת גופים פיננסיים חדשים והן בשל גידול בהיקפי הפעילות בבנקאות הפתוחה בקרב השחקנים הקיימים. הרחבת פעילותם של השחקנים נובעת, בין היתר, גם מהרחבת סוגי המידע שניתן לקבל אודות הלקוח וגם בשל גידול במספר הלקוחות שהם משרתים. החל מחודש אפריל 2024 יוכלו נותני שירותי מידע פיננסי לקבל נתונים גם אודות תאגידיים עבור כל סלי המידע שהוזכרו לעיל. נוסף על כך, בהתאם לחוק הסדרת העיסוק, יורחבו בסוף שנת 2024 שירותי התשלומים שניתן יהיה לבצע באמצעות הבנקאות הפתוחה, בנוסף לאלה שקיימים כיום, כך שיוזם תשלומים יוכל לכתוב באמצעות הבנקאות הפתוחה בקשות לתשלום (Request To Pay (RTP)) שכוללות תשלומים עתידיים, תשלומים מתמשכים ועוד.

מספר הסכמות מתמשכות⁶ ומספר פניות API שנעשו במהלך שנת 2023

מספר הסכמות מתמשכות⁷ שהוקמו אצל מקורות מידע נמצא מאז תחילת הפעילות בבנקאות פתוחה במגמת עלייה וביתר שאת בשנת 2023 (איור ו'-11). מספר ההסכמות הגיע לכ-12 אלף בסוף שנת 2022 ועלה באופן חד עד לכ-180 אלף בסוף הרבעון השלישי של שנת 2023. במהלך הרבעון הרביעי של שנת 2023 חלה ירידה במספר ההסכמות, שמוסברת ככל הנראה בהשפעה של מלחמת "חרבות ברזל" שפרצה בחודש אוקטובר ושגרמה להאטה בקצב מתן הסכמות חדשות על ידי הלקוחות של חברות כרטיסי האשראי

³ הנתונים אודות מספרי נותני השירותים והיוזמים נכונים לחודש ינואר 2024.

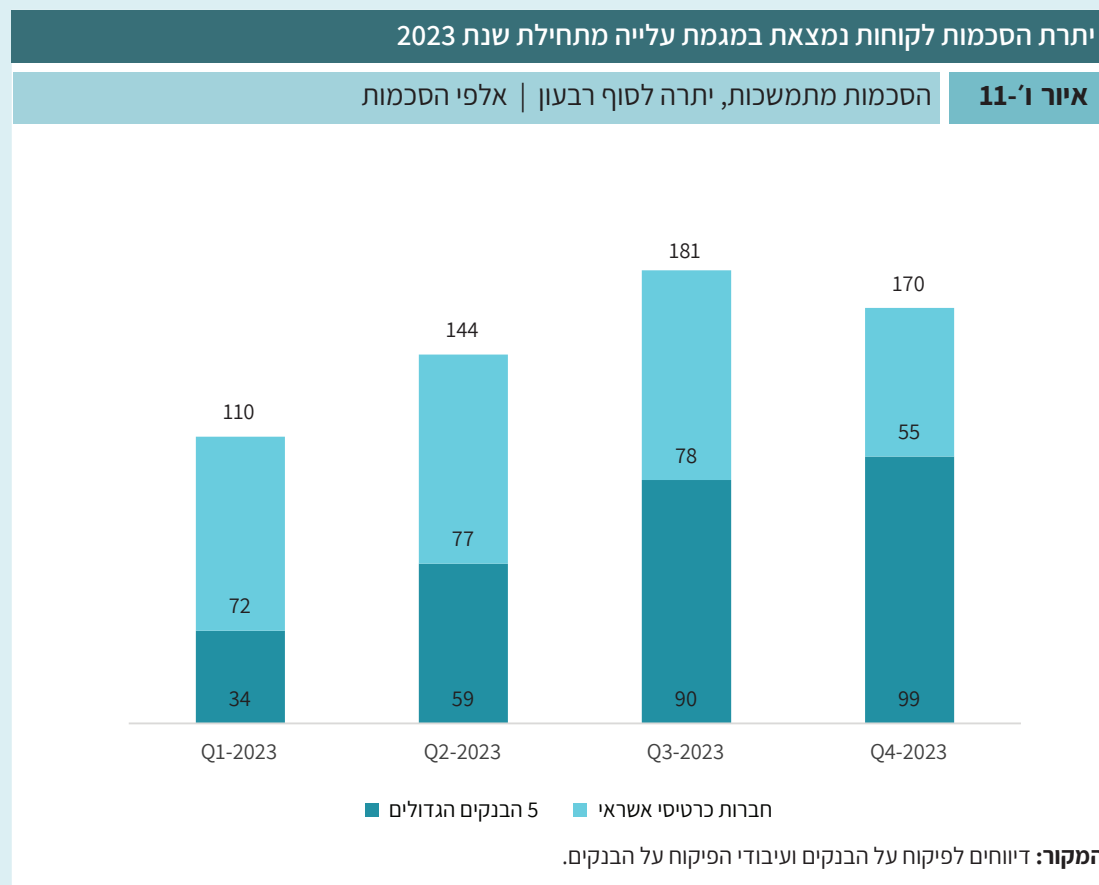
⁴ <https://www.boi.org.il/roles/supervisionregulation/bank-sup/open-banking/>

⁵ עסקים קטנים - עסקים שמחזור פעילותם בשנת 2022 לא עלה על 5 מיליון ש"ח ויש רק חותם יחיד בחשבון.

⁶ הסכמה מתמשכת הינה הסכמה שניתנה לתקופת זמן מסוימת, עד שלוש שנים, בניגוד להסכמה חד-פעמית שניתנה לפעם אחת בלבד.

⁷ על פי החוק, הסכמה מתמשכת היא לתקופה של עד שלוש שנים.

או בשל אי חידוש הסכמות שפג תוקפן במהלך הרבעון השלישי של 2023. להערכתנו נחזור במהלך שנת 2024 לראות מגמת עלייה במספר הסכמות מתמשכות.

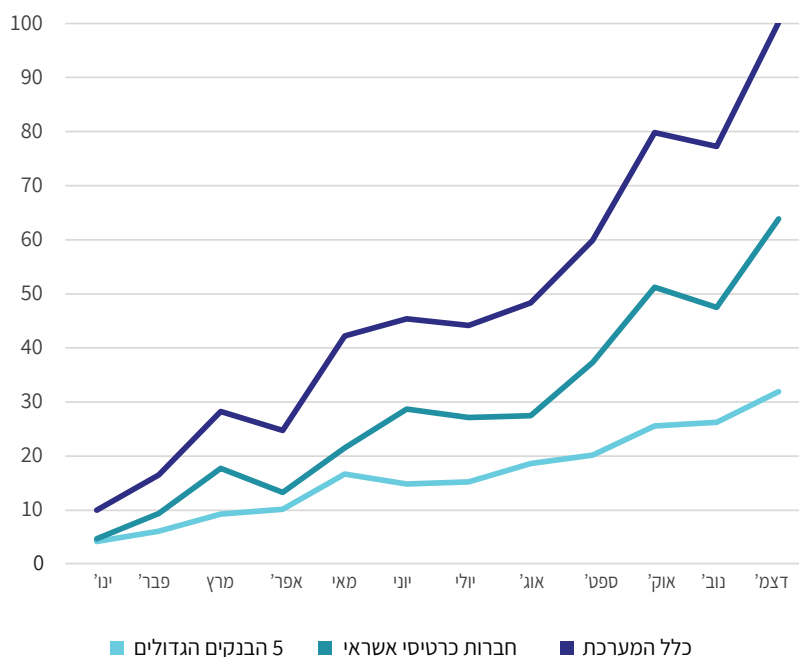
מגמת עלייה זהה חלה גם במספר פניות ה-API לקבלת מידע במהלך שנת 2023, כאשר מספר הפניות שהתקבלו אצל מקורות המידע חצה את הרף של 100 מיליון פניות בחודש דצמבר 2023. זאת בהשוואה לכ-10 מיליון פניות שהיו בחודש ינואר בשנת 2023 ובהשוואה ל-400 אלף פניות שהיו בחודש יולי 2022, עם כניסת חוק שירותי מידע פיננסי התשפ"ב-2021 לתוקף (עד אז הייתה פעילות רק של נותני שירותי מידע בנקאים, מכוח הוראת ניהול בנקאי תקין 368; איור ו'-12). מגמה זו מוכיחה את התייצבותו של הממשק הטכנולוגי (הן מבחינת זמינות המערכת והן מבחינת יציבותה) **והמודעות שהולכת וגוברת של הלקוחות לשירותים שהם יכולים לקבל אגב הבנקאות הפתוחה וביניהם שירותי ריכוז מידע פיננסי וקבלת תובנות אודות התנהלות פיננסית.**

האצת קצב הגידול במספר פניות ה-API חל בעיקר מחודש יולי 2023 וניתן לשייך זאת, בין היתר, למסע הפרסום "כמה-כמה" לציבור הרחב ברדיו ובטלוויזיה. מסע הפרסום הושק על ידי בנק ישראל, רשות ניירות ערך, רשות שוק ההון, ביטוח וחיסכון ומשרד האוצר, במטרה להעלות את המודעות של הציבור לשירותים שמתאפשרים באמצעות הבנקאות הפתוחה.

מספר פניות API גדל באופן מהותי במהלך שנת 2023

מספר פניות API שהתקבלו בשנת 2023 | מיליוני פניות

איור ו'-12

המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

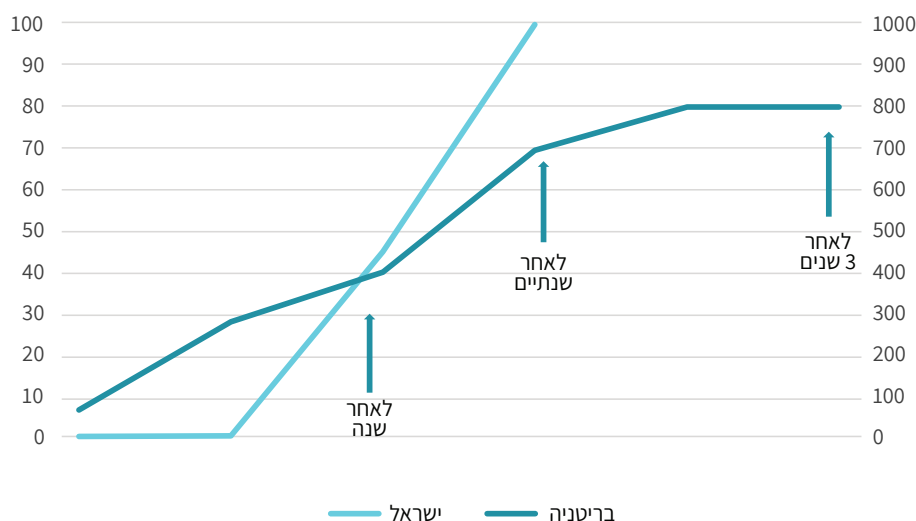
מגמה דומה חלה בבריטניה, שם הושקה הבנקאות הפתוחה לראשונה בחודש ינואר 2019. לאחר שנה, היה מספר פניות בבריטניה 280 מיליון בחודש והוא גדל בסוף השנה השנייה לכ-700 מיליון פניות בחודש. בשנה השלישית התייצב מספר הפניות החודשי באזור ה-800 מיליון פניות בחודש (איור ו'-13). בחודש ינואר 2024 הסתכם מספר הפניות החודשיות בכ-1.4 מיליארד פניות.

בהתחשב בקצב הגידול של השימוש בבריטניה, אנו צופים כי גם בישראל תהיה בשנת 2024 עלייה בשימוש בבנקאות הפתוחה.

בבריטניה מספר הפניות גדל בצורה חדה בשנתיים הראשונות והתייצב בשנה השלישית

גידול במספר הפניות בשנים הראשונות בבריטניה ובישראל | מיליוני פניות
(ציר ימני בריטניה, ציר שמאלי ישראל)

איור ו'-13

המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים. [אתר הבנקאות הפתוחה בבריטניה](#)

התפלגות פניות API שנעשו במהלך שנת 2023 לפי סלי מידע

מתחילת שנת 2023 זמינים כפי שצוין לעיל לנותני שירותי מידע פיננסי נתוני לקוחות אודות סלי המידע "עו"ש", "כרטיסי חיוב", "אשראי" ו"פיקדונות". החל מחודש ספטמבר 2023 ניתן גם לקבל נתונים עבור סל מידע "ניירות ערך". בניתוח ההתפלגות של פניות ה-API שהתקבלו אצל מקורות המידע, ניתן לראות כי כ-70% מהפניות משויכות לסל מידע "כרטיס חיוב", כ-25% לסל מידע "חשבון עו"ש" והשאר נרשמו כפניות לסלי מידע "הלוואות" ו"פיקדונות" (איור ו'-14).

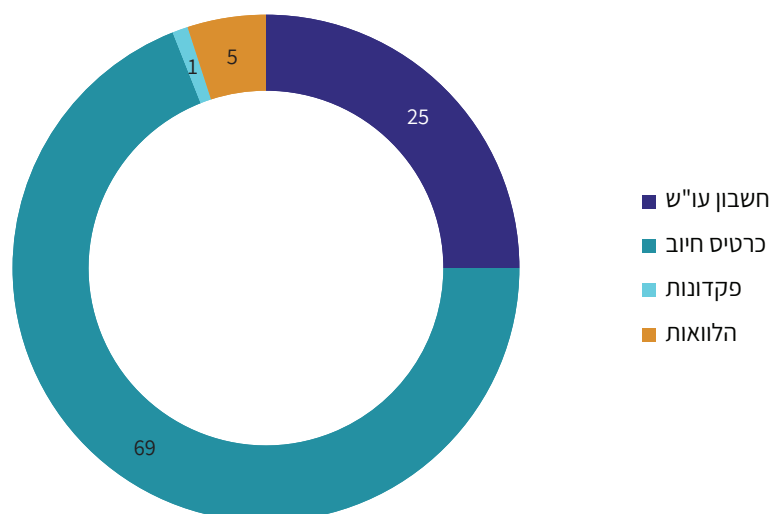
אחת הסיבות לביקוש כה גבוה בקבלת מידע אודות הפעילות בכרטיסי חיוב היא שניתן ללמוד מנתונים אלה על הרגלי הצריכה של הלקוחות ולהוציא עבור הלקוחות תובנות ביחס להוצאותיהם בכרטיסים אלה ולהציע להם הצעות ערך של מוצרים נלווים (לדוגמה, כאשר יש הוצאות חריגות בשל נסיבות מסוימות, ניתן להציע ללקוח אשראי מתאים). סיבה נוספת היא שלקוחות ישראלים מחזיקים בכמה כרטיסים בארנק (פיזי או וירטואלי) וביניהם כרטיסים בנקאים וחוף-בנקאים מכמה חברות שונות, בניגוד למספר מצומצם יותר של חשבונות עו"ש ונדרשת גישה למידע בגין כל אחד מהכרטיסים הללו.

ניתן גם לראות שנכון לסוף שנת 2023, אין כמעט ביקוש בקרב נותני שירותי מידע פיננסי לקבלת נתונים אודות פיקדונות. משיחות שהתקיימו עם השחקנים השונים, עולה כי רוב נותני שירותי המידע הפיננסי לא ערוכים עדיין לניתוח המידע אודות פיקדונות ועל כן הם גם לא ניגשים לקבלו.

רוב פניות API התמקדו בסל כרטיסי חיוב

התפלגות בקשות API לפי סלי מידע, שנת 2023 | אחוזים

איור ו'-14

המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

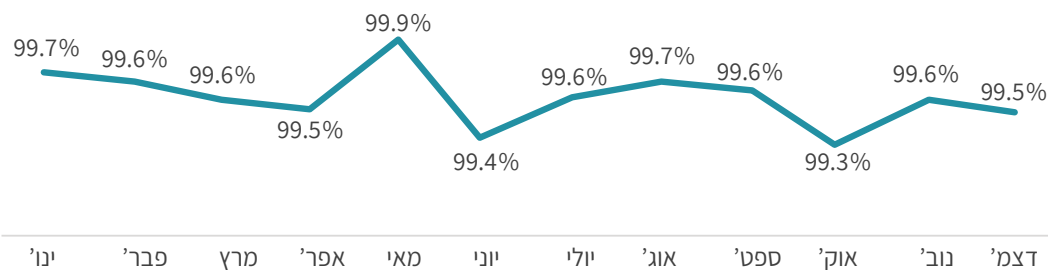
זמינות ממוצעת של מערכת הבנקאות הפתוחה בישראל

הנתון של זמינות חודשית ממוצעת של המערכת הבנקאות הפתוחה בישראל מבוסס על הדיווח של כל אחד ממקורות המידע. בהתאם להגדרת זמינות בהוראת ניהול בנקאי תקין מספר 368 - יישום תקן של בנקאות פתוחה בישראל, השבתות מתוכננות ותקלות נחשבות כאי-זמינות של המערכת. למרות הביקוש הגובר וההתרחבות של סלי המידע הזמינים בבנקאות פתוחה, ממוצע הזמינות החודשית ממשיך להיות גבוה ונע בין 99.3%-99.9% (איור ו'-15).

למרות גידול בשימוש בשנת 2023, זמינות מערכת הבנקאות הפתוחה ממשיכה להיות גבוהה

זמינות חודשית של מערכת הבנקאות הפתוחה בשנת 2023 בישראל (ממוצע) | אחוזים

איור ו'-15

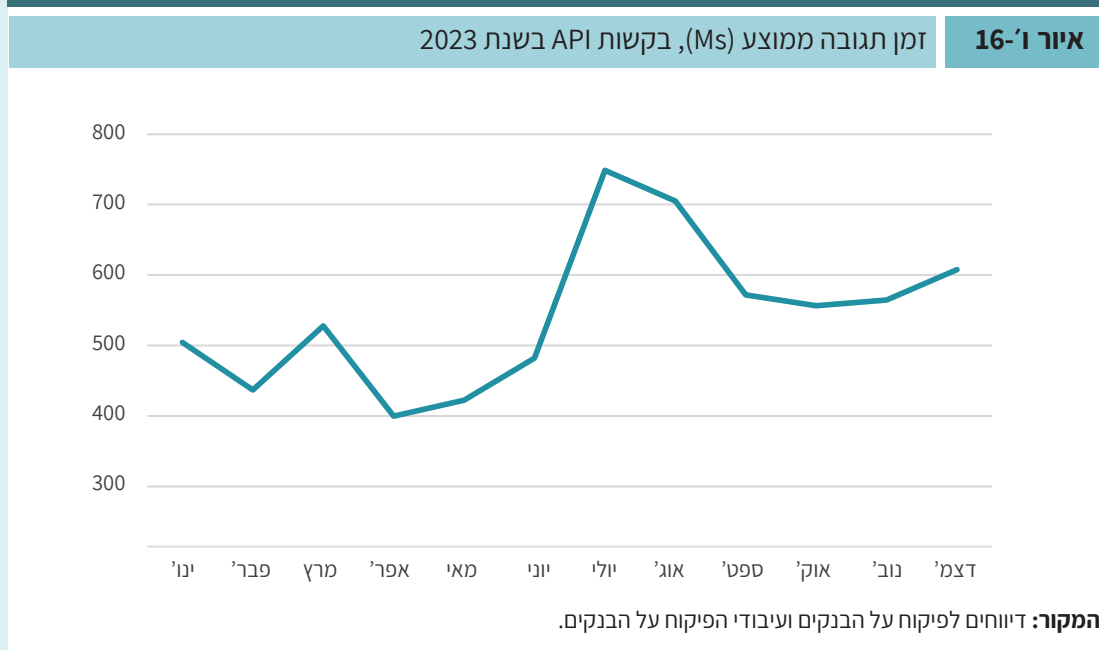

המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

זמן תגובה ממוצע של מערכת בנקאות הפתוחה בישראל

זמן תגובה הינו הזמן שלוקח למקור מידע לענות לפניות API שמגיעות מנותני שירותי מידע פיננסי או מיוזמי תשלום. מדד זה מוכר בעולמות הטכנולוגיה כקשר בין מהירות טעינת האתר לזמן הבייט הראשון (TTFB - Time to First Byte) ונמדד באלפיות השנייה (Milliseconds). לאור גידול הפעילות במערכת בשנת 2023, נרשמה גם עלייה בזמני התגובה, שהגיעו לשיא בחודש יולי 2023 (איור ו'-16). מאז החלה המערכת להתייצב וזמני התגובה נמצאים במגמת ירידה, כך שנכון לחודש דצמבר 2023, זמן תגובה הממוצע של המערכת עמד על כ-600 אלפיות השנייה. לשם השוואה, זמני התגובה של מערכת הבנקאות הפתוחה בבריטניה עמדו בחודש דצמבר 2023 על ממוצע של כ-375 אלפיות השנייה.⁸ נתוני הבנקאות הפתוחה בבריטניה מראים גם כי בשנים הראשונות היו זמני התגובה ארוכים יותר וככל שהמערכת התייצבה, חלו בהם שיפורים. בהתאם לכך אנו צופים לשיפורים נוספים בזמני תגובה של המערכת בישראל גם בשנים הבאות.

בעקבות גידול בשימוש בשנת 2023, זמן תגובה ממוצע עלה – מתחיל להתייצב

התייצבותה של מערכת הבנקאות הפתוחה

מערכת הבנקאות הפתוחה בישראל הינה מערכת חדשה שנמצאת בתהליכי צמיחה והתרחבות, הן בסלי המידע, הן במספר לקוחות ובכמות השירותים החדשים והן במספר המשתתפים באקוסיסטם. כפי שקרה במדינות שונות ברחבי העולם קורים לאחר הקמת המערכת תהליכים של התפתחות, של למידה ושל התבגרות, הן מצד מקורות המידע והן מצד נותני שירותי מידע פיננסי ויוזמי תשלומים. כך ניתן לראות כי בתחילת שנת 2023 עמד שיעור השגיאות⁹ על 8%, אך זה ירד לאורך כל השנה והוא עמד בסופה על 2%

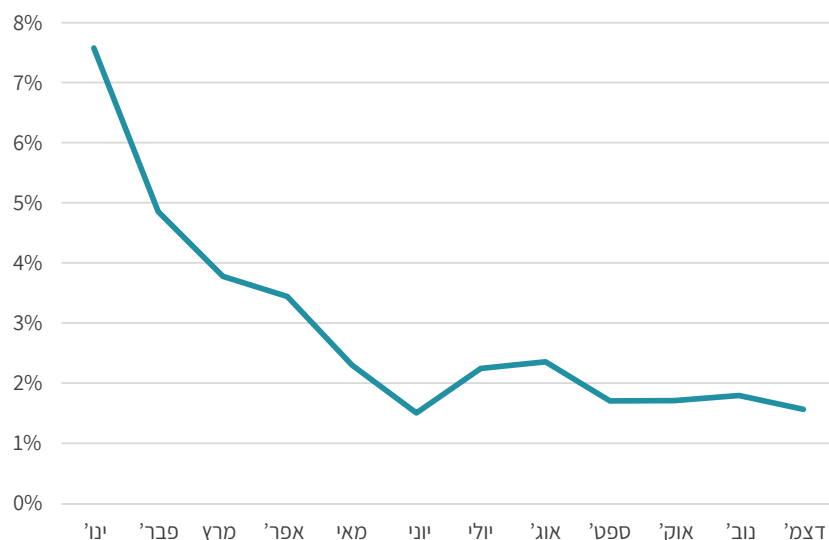
⁸ ניתן לראות זאת באתר הבנקאות הפתוחה בבריטניה (<https://www.openbanking.org.uk/api-performance>).

⁹ שיעור השגיאות הינו מספר פניות API שנקלטו עם שגיאות (כגון מספר חשבון שגוי) מתוך כלל מספר פניות API שהתקבלו.

בלבד (איור ו'-17). דבר זה מעיד על היכרות מעמיקה יותר עם תקן בנקאות פתוחה בצד של נותני שירותי המידע הפיננסי ועל שיפור המערכות בצד של מקורות המידע.

המערכת מתחילה להתייבש - אחוז מספר הפניות מכלל הפניות שנדחו בכל חודש יורד בצורה חדה

אחוז מספר פניות API מכלל הפניות שנדחו בכל חודש במהלך שנת 2023 **איור ו'-17**

המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

לסיכום, אנו צופים את המשך התפתחותה של אקוסיסטם הבנקאות הפתוחה בשנת 2024, הן בכניסת גופים פיננסיים חדשים והן בגידול בהיקפי הפעילות בבנקאות הפתוחה בקרב השחקנים הקיימים. הגידול בהיקפי הפעילות נובע מהרחבת השירותים הזמינים, הן בצד המידע והן בצד התשלומים. בצד המידע - התרחבות הפעילות בסל ניירות ערך, שעלה רק לאחרונה לאוויר וכן הרחבה של סוגי הלקוחות שיכולים לתת גישה למידע שלהם, כך שגם המידע בחשבונות של תאגידים ישוקף בבנקאות הפתוחה. בצד התשלומים - תורחב הגישה של יוזמי תשלומים גם לסוגים נוספים של הוראות תשלום.

תיבה ו'-7: שיקים ללא כיסוי בשגרה ובחירום

- שיקים מהווים אמצעי תשלום משמעותי במשק הישראלי (52% מסך סליקת התשלומים במשק). חוק שיקים ללא כיסוי, התשמ"א-1981, מגן על אמצעי תשלום חשוב זה מפני התרחבות התופעה של היעדר כיסוי (אכ"מ).
- מקבלי ההחלטות נדרשים לאזן בשעת חירום בין הצורך להמשיך ולהגן על אמינותם של השיקים ועל המוטבים, לבין הצורך להגן על מושכי שיקים רבים מפני הידרדרותם הכלכלית בשל קשיי הנזילות ששוררים במשק.
- בעקבות מלחמת "חרבות ברזל" נצפתה קפיצה בנתוני ההגבלות החדשות שהוטלו על לקוחות, בנתוני השיקים החוזרים במשק בכלל ובנתוני שיקים ללא כיסוי בפרט, מממוצע בשגרה שעמד על 0.83% עד לרמה של 1.39% בשבועות הראשונים למלחמה. אלה העידו על הידרדרות באיכותם של השיקים וסימני מצוקה ברורים של כלל האוכלוסייה. הפיקוח על הבנקים פעל יחד עם משרד המשפטים לקביעת תקנות להקלות בשיקים, שימנעו הידרדרות נוספת לאוכלוסיות הזכאיות שנפגעו בפרט ולמשק בכלל.

חלק א' - חוק שיקים ללא כיסוי:

חוק שיקים ללא כיסוי, התשמ"א-1981 (להלן – החוק) נועד להגן על צדדים שלישיים שמקבלים תשלום בשיק. החוק קובע כי אם סורב¹ בחשבון כלשהו עשרה שיקים (או יותר) בתוך 12 חודשים, הרי שתוטל על חשבון זה הגבלה "רגילה" (חשבון מוגבל) ובעליו יהיה מוגבל (לקוח מוגבל) למשך שנה אחת. בנוסף הוגדרו בחוק תנאים שמביאים להגבלה "חמורה" למשך שנתיים, שמעידה על נטייה "כרונית" לפיזור שיקים ואשר מצריכה הגנה הדוקה יותר מפני הבעלים של חשבונות אלה. החוק קובע גם אפשרות שלישית להטלת הגבלה "מיוחדת", שאינה נובעת ישירות משיקים שסורבו כשתי קודמותיה. הגבלה זו מוטלת על ידי אחת מהרשויות שקבועות בחוק (ההוצאה לפועל והמרכז לגביית קנסות, אגרות והוצאות שברשות האכיפה והגבייה, הממונה על חדלות פירעון ושיקום כלכלי במשרד המשפטים ובתי הדין הרבניים).

הפיקוח על הבנקים אמון על ניהול מאגר חשבונות ולקוחות מוגבלים והוא מקבל דיווחים על הגבלות שהוטלו מטעם הגופים המוסמכים (בנקים וגופי האכיפה והגבייה) וכן על החישוב ועל הפצת סטטוס ההגבלות של הלקוחות הרלוונטיים בהתאם לצרכים השונים של הגורמים המעורבים בתהליך. במסגרת ניהול המאגר אחראי הפיקוח גם על בקרה ועל שמירה על אמינות המידע במאגר, מענה וסיוע בפניות מצד הגורמים המעורבים בתהליך, טיפול בסוגיות שקשורות ברמת האמינות של שיקים, הצעות חוק, שינויי אסדרה, שאילתות מצד ארגונים חברתיים, ועוד.

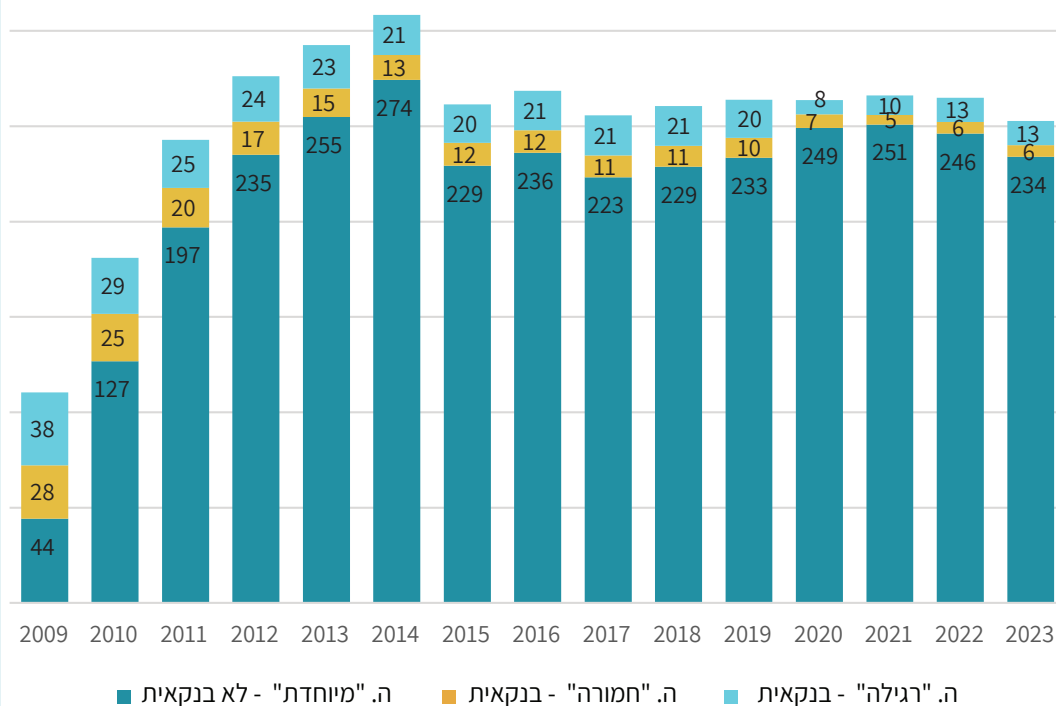
¹ למידע נוסף בדבר סוגי ההגבלות ומשמעותן, ראו מדריך ייעודי באתר בנק ישראל.

² "שיק שסורב" הינו שיק שהוצג לפירעון בתאריך הנקוב או אחריו והבנק סירב לפרעו מסיבת 'אין כיסוי מספיק'. זוהי סיבת ההחזרה היחידה שמתאימה להטלת הגבלה ואולם לצידה של החזרה מסיבת 'אין כיסוי מספיק', יש כמובן סיבות נוספות להחזרת שיקים (כגון: ביטול על ידי המושך, חתימה לא מזוהה, המועד הנקוב טרם הגיע, טעות, סיבות טכניות, ועוד).

ההגבלות בחשבונות בנקים מקיפים כיום מאות אלפי לקוחות וזאת עקב תיקון חקיקה ב-10/2009³, שלאחריו גברו משמעותית ההגבלות המיוחדות הלא-בנקאיות מטעם הוצאה לפועל ובהתאמה קטנו ההגבלות שמוטלות על ידי הבנקים בגין שיקים ללא כיסוי מספיק (אכ"מ)

מספר לקוחות מוגבלים לפי סוג הגבלה, 2009 עד 2023 | אלפים

איור ו'-18

המקור: דיווחים למערכת חשבונות מוגבלים בפיקוח על הבנקים.

חלק ב' - פעילות בגין שיקים במשק:

במבט על העשור האחרון ניכרת מגמת ירידה משמעותית במספר השיקים שנשלקו במסלוקת השיקים. מנתונים שהתקבלו⁴ עולה כי בשנת 2013 נשלקו כ-117 מיליון שיקים ובשנת 2023 כ-53 מיליון שיקים, ירידה בשיעור של כ-50%. הירידה המשמעותית ביותר, בפער בין שנה אחת לקודמתה, נצפתה בשנת 2020 בעקבות השינויים שחלו במהלך מגפת הקורונה, עם ירידה בשיעור של 22% ביחס ל-2019. ירידה דומה נצפתה גם בסך סליקת השיקים, מסך של כ-850 מיליארד ש"ח בשנת 2013 לסך של כ-641 מיליארד ש"ח בשנת 2023, ירידה בשיעור של כ-25%, בעוד שבסך השיקים החוזרים נרשם דווקא גידול של 9%. ייתכן שתופעה זו נובעת מכך שהשיק מהווה אמצעי תשלום בלעדי וכתחליף לתהליך חיתום אשראי, במקרים שבהם המושך מתקשה לגייס נזילות לצורך של תשלום מיידי.

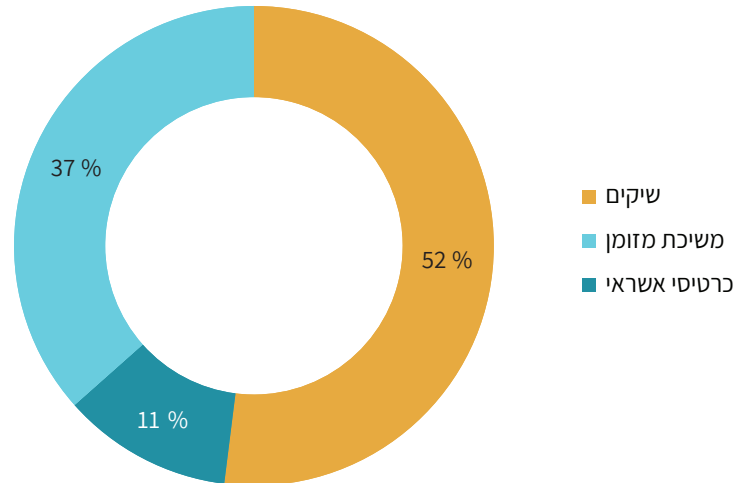
³ בשנת 2008 נערך תיקון לחוק ההוצל"פ, ובו התווסף סעיף המאפשר הטלת מגבלה מיוחדת על חייב ע"י רשם ההוצל"פ (ביחד או כתחליף לסוגי מגבלות אחרות).

⁴ נתוני מסלוקת השיקים, מאגר סדרות. יש לציין כי הנתונים כוללים רק את השיקים שעברו במסלוקה בין הבנקים (כולל בנק הדואר), ללא שיקים פנימיים שנשלקו בתוך הבנק (משלם ומוטב מאותו הבנק).

כפי שניתן לראות באיור ו'-19 השיקים מהווים אמצעי תשלום משמעותי במשק הישראלי, הן בשגרה והן בחרום.

סכומי סליקת שיקים בשנת 2023 גבוה משמעותית משאר אמצעי התשלום: מזומנים וכרטיסי אשראי

איור ו'-19 התפלגות סכומי סליקה לפי אמצעי התשלום במשק, שנת 2023 | אחוזים

המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

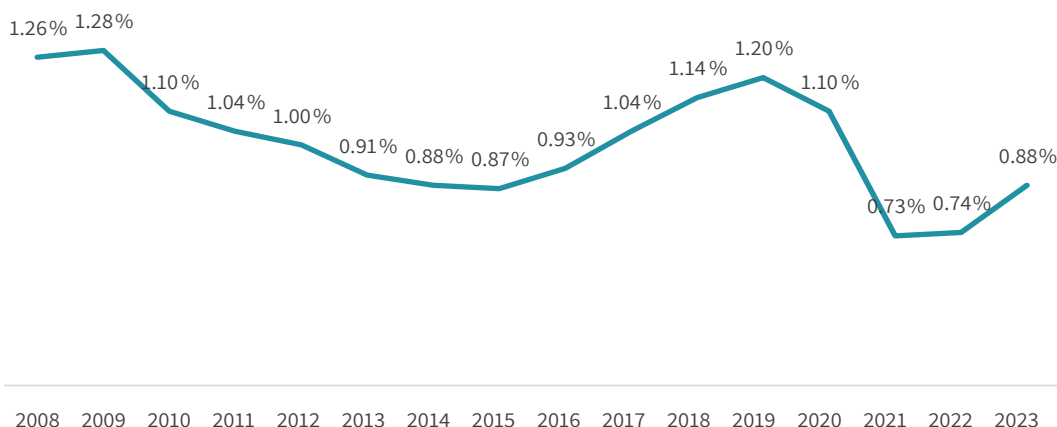
במהלך שנת 2023 הוצגו בבנקים המסחריים 64,967,555 שיקים⁵ עם החזרות בשיעור של 3.69%, מתוכם כ-0.88% מסיבת 'אין כיסוי מספיק', 0.43% מסיבת ביטול ו-2.38% מסיבות אחרות (כגון: חתימת המושך אינה תקינה, החשבון מוגבל, אין התאמה בין הסכום במילים לסכום בספרות וכו'). בנוסף התקבלו במהלך השנה 2,103,422 בקשות לביטולים של שיקים בבנקים השונים. (3.23%)

⁵ נתוני הוראת הדיווח מס' 884 כוללים את כלל השיקים שהוצגו בבנקים (לא כולל בנק הדואר), לרבות שיקים שהוצגו בתוך הבנק ולא עברו במסלקה. כפי שניתן לראות, הפער בין המדידה של מסלקת השיקים, לבין המדידה של הוראת הדיווח 884, שעומד על כ-11 מיליון שיקים, נובע מההבדלים באוכלוסייה ובמדידה (הערות שוליים 4 ו-5).

שיעור השיקים שחזרו מסיבת 'אין כיסוי מספיק' הגיע בשנת 2019 ערב מגפת הקורונה לשיא ושמר בשנים שלאחר מכן על ערכים נמוכים

שיעור אין כיסוי מספיק (אכ"מ) שנתי, 2008 עד 2023

איור ו'-20

המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

מניתוח החלוקה המגזרית של נתוני השיקים נמצא כי חלק הארי של שיקים ללא כיסוי מספיק ושיקים שבוטלו, מקורו במשקי בית ובעסקים זעירים, ככל הנראה בגלל היעדר "כריות בטחון" ועתודות במקרים של חריגה מדפוס ההוצאות הרגיל, לעומת עסקים בינוניים וגדולים, שבהם כמעט ואין בעיית כיסוי או ביטול שיקים.

חלק ג' - חוק שיקים ללא כיסוי בשעת חירום:

חוק שיקים ללא כיסוי נועד להבטיח כי הציבור יוכל בשגרה להסתמך על שיקים כאמצעי תשלום, בין השאר באמצעות הטלת הגבלות על לקוחות שנוטים למשוך שיקים ללא כיסוי. ואולם, בתקופת משבר, לקוחות או עסקים שפועלים בשגרה באופן אחראי ואינם נוטים למשוך שיקים ללא כיסוי, עלולים להיקלע למצבי קיצון שאותם לא ניתן היה לצפות מראש. כפועל יוצא נמצאים גורמים אלה בשעת החירום במצב של סיכון מוגבר להידרדרות כלכלית ולקשיים תזרימיים, מה שעלול להביא בסופו של דבר להטלת הגבלה על חשבונם, שמביאה בתורה למחנק אשראי, לפגיעה קשה במוניטין ולקשיים משמעותיים כתוצאה מתהליך שיקום ארוך ומורכב, גם לאחר סיומה של שעת החירום. ככל שמצטברים מקרים רבים יותר של הגבלות, עלולה להיות לכך השלכה משקית רוחבית שתביא לפשיטות רגל, לגידול ניכר בתיקי הוצאה לפועל ולהגדלת האוכלוסייה שתלויה בקצבאות הביטוח הלאומי.

סכנה זו עמדה לעיני המחוקק שהסמיק את שר המשפטים, בהסכמת שר האוצר ובאישורה של ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, להתקין תקנות לביצועו של חוק שיקים ללא כיסוי ולקבוע סייגים לתחולתו. בשנת 2008 במסגרת הפקת לקחים ממצוקתם של אזרחים ושל עסקים רבים בתקופת מלחמת לבנון השנייה, שבתקופתה אושרו התקנות להקלה בנושא שיקים ללא כיסוי, רק כשלושה חודשים לאחר סיום המלחמה בוצע תיקון לחוק, במטרה לתת בידי המפקח על הבנקים, לשר המשפטים ולבתי המשפט סמכויות לקבוע בשעת חירום סייגים לתחולת החוק במקרים שמצדיקים זאת. התיקון לחוק הסמיק בין היתר את המפקח

על הבנקים להשהות בעת הכרזה על שעת חירום, בין באזור מסוים ובין בכלל המדינה, הטלת הגבלות בשל שיקים שסורבו מסיבת 'אין כיסוי מספיק' וזאת לתקופה מרבית של 90 יום מההכרזה על שעת החירום. במקביל קובע התיקון לחוק כי שר המשפטים רשאי לקבוע סייגים לתחולת החוק שיחולו בשעת חירום. לצורך השלמת המהלך הוסיף המחוקק סעיף להגדרות החוק שקובע כי "הכרזה על שעת חירום" תכלול שלושה מצבים: הכרזה על מצב מיוחד בעורף; הכרזה על שעת חירום אזרחית, וכן קריאה לשירות מילואים בנסיבות חירום או קריאה לשירות מילואים במצב מיוחד.

בחודש מרץ 2020, עם פרוץ מגפת הקורונה, נוצרה באופן פתאומי פגיעה משמעותית במשקי בית ועסקים רבים במשק. נתוני הגבלות חדשות החלו לצמוח, בד בבד עם פניות רבות ודחופות לבנק ישראל בבקשה למנוע הטלת הגבלות, על מנת לעצור הידרדרות רחבת היקף במשק כולו. הנהלת בנק ישראל קיבלה החלטה אסטרטגית להעניק לאוכלוסייה "עזרה ראשונה" על בסיס סמכותו כאמור של המפקח על הבנקים להשהות הטלת הגבלות, ללא המתנה להשלמת תהליך של התקנת תקנות על ידי שר המשפטים כאמור, שכולל גם את הסכמת שר האוצר ואת אישור ועדת החוקה חוק ומשפט. ואולם, הגדרתו של מצב החירום בחוק התייחסה למצבים ביטחוניים בלבד, בעוד שהמשבר המדובר נבע מהתמודדות עם התפרצותה של מחלה מדבקת שאינה קשורה לאירוע בטחוני כלשהו. במצב מורכב זה קידם בנק ישראל מהלך שבו שולבו בתקנות החירום הדחופות שתיקנה הממשלה עם פרוץ המגפה, תוספת זמנית להגדרת "הכרזה על שעת חירום" בחוק: "הכרזה לפי פקודת בריאות העם על מחלה מידבקת מסוכנת". בכך נסללה הדרך בפני המפקחת על הבנקים דאז, הסמכות להכריז על השהיית ההגבלות ולמנוע פגיעה משמעותית ביחידים ובעסקים רבים במשק.

ככלל, מצבי משבר מחייבים את מקבלי ההחלטות לאתר את הנתיב המאזן בין הצורך לסייע ללקוחות נורמטיבים שנפגעו עקב שעת החירום ושנחשפים לסיכון של הידרדרות כלכלית משמעותית, לבין הגנה על מוטבים שמסתמכים על תשלומי שיקים, שעלולים להביא גם אותם לידי הידרדרות כלכלית, עקב היעדר פירעונם של שיקים אלה. כמו כן עומד לנגד עיני המחוקק הצורך המשקי הרוחבי לשמירה על אמינות השיק כאמצעי תשלום ייחודי במשק הישראלי, בפרט בשל חשיבותו בשעות חירום קיצוניות, שבהן השימוש באמצעי תשלום מתקדמים עלול להיות מוגבל ואף מושבת. לכל אורכה של שעת החירום בוחן הפיקוח על הבנקים פרמטרים מרכזיים שמעידים על מגמות ועל סיכונים בשימוש בשיקים, לרבות נתונים על שיעור השיקים שסורבו ועל ההגבלות שהוטלו על לקוחות בתקופת המדוברת והוא מקדם יחד עם משרד המשפטים צעדים במטרה לקיים את האיזונים הנחוצים למשק בשעות מיוחדות אלה.

סקירה של תקנות חירום בנושא שיקים ללא כיסוי לאורך השנים:

כאמור, לאורך השנים, נדרש הפיקוח על הבנקים לתת מענה לסיכונים אליהם נחשפים השחקנים השונים בעולם תשלומי השיקים, באמצעות הכלים שהעמיד המחוקק בידי המפקח על הבנקים ושר המשפטים. להלן סקירה היסטורית תמציתית של שעות חירום שבהן היה הפיקוח על הבנקים מעורב באופן פעיל בשיתוף פעולה עם הלשכה המשפטית ועם משרד המשפטים, במטרה לצמצם נזקים מתוך מבט משקי רוחבי.⁶

1. **מלחמת לבנון השנייה (12 ביולי עד 14 באוגוסט 2006):** שר המשפטים, בהסכמת שר האוצר ובאישור ועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת החליט, בדיעבד, כשלושה חודשים לאחר סיום המלחמה, כי שיקים אשר סורבו על ידי הבנק בזמן המלחמה לא יובאו במניין השיקים החוזרים. ההגבלות שהוטלו על לקוחות בשעת המלחמה בוטלו.

2. **מבצע עופרת יצוקה (08 בינואר עד 25 בפברואר 2009):** המפקח על הבנקים דאז עשה לראשונה שימוש בסמכות שניתנה לו לאחר הפקת הלקחים ממלחמת לבנון השנייה והורה כי סניפי הבנקים שמצויים באזור שבטווח של עד 10 קילומטרים מגבול רצועת עזה, לא יגבילו לאורך תקופת המבצע חשבונות או בעלים של חשבונות שמנוהלים בסניפים אלה בשל שיקים שסורבו.

3. **מבצע צוק איתן (08 ביולי עד 21 בספטמבר 2014):** המפקח על הבנקים דאז הורה לסניפי הבנקים שמצויים בטווח של עד 40 ק"מ מגבול רצועת עזה שלא להגביל חשבון או בעל חשבון בשל שיקים שסורבו.

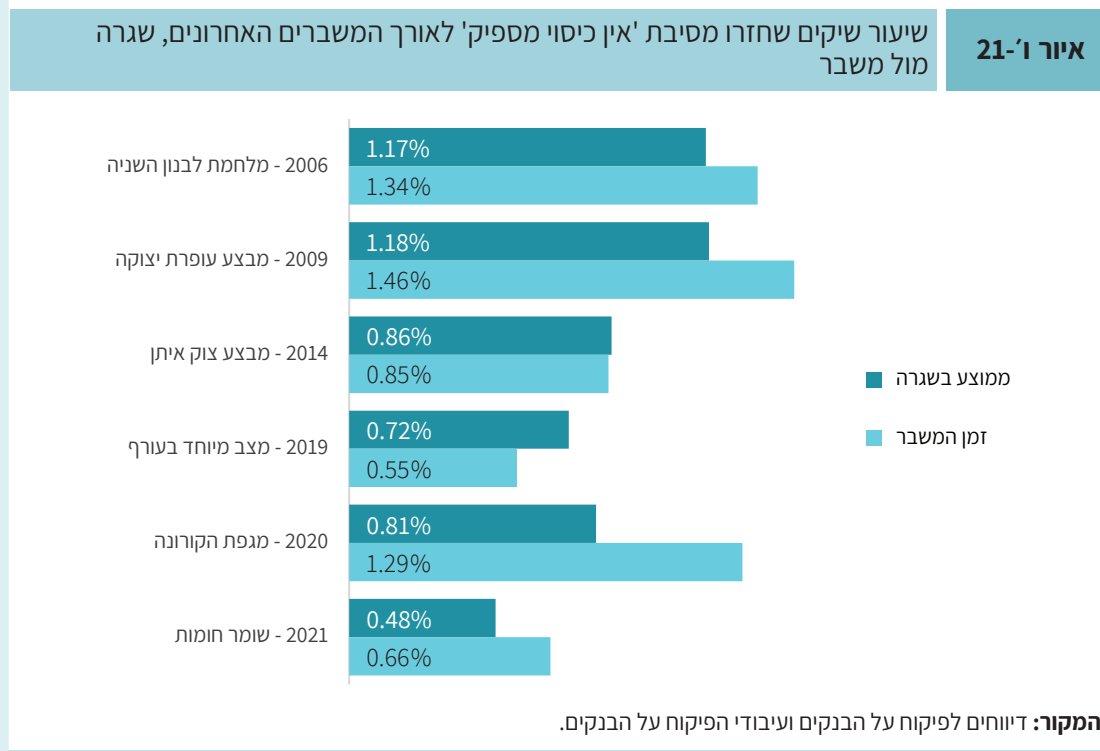
4. **מצב מיוחד בעורף (12 עד 14 בנובמבר 2019):** המפקחת על הבנקים דאז הורתה להשהות ממניין השיקים החוזרים, שיקים אשר סורבו על ידי הבנק בזמן מתקפת הטילים על מדינת ישראל, ללקוחות שחשבונותיהם מתנהלים ביישוב שכלול באזורים שהוגדרו בהכרזת שר הביטחון על מצב מיוחד בעורף או ללקוחות שהמען שלהם נמצא באחד מיישובים אלה. באופן חריג, בגלל משברים קואליציוניים והיעדר הרכבת הממשלה לאורך זמן רב, לא ניתן היה בתוך 90 הימים שנקבעו בחוק (מיום הכרזת המפקחת) לתקן תקנות שיגרעו את השיקים שהושהו באופן קבוע ומוחלט מרשימת השיקים שמביאים להטלת הגבלה.

5. **התפרצות מגפת הקורונה (מרץ 2020):** כאמור, מגפת הקורונה סחפה את המשק בפתאומיות למשבר כלכלי שבעקבותיו החליטה המפקחת על הבנקים דאז להפעיל את סמכותה ולהשהות את הטלת ההגבלות בגין שיקים ללא כיסוי, לתקופה מרבית של 108 ימים (על פי מגבלת תקנות החירום 2020). בהמשך חתם שר המשפטים על תקנות שיקים ללא כיסוי שלפיהן ייגרעו שיקים שחזרו בתקופה זו ולא ייחשבו במניין ימי ההגבלה. בחודש אוגוסט 2019, עם הימשכותו של המשבר, האריך שר המשפטים את התקנות האמורות, עד ליום 10 באוגוסט 2020.

6. **שומר חומות (10 עד 23 במאי 2021):** שר המשפטים חתם בעקבות שעת החירום שהוכרזה על תקנות בעניין חוק שיקים ללא כיסוי, לפיהן שיק שסורב בחשבון שמתנהל באזורים שבהם הוגדרו "מצב מיוחד בעורף" בתקופה שבין 10 במאי עד 23 במאי 2021, ייגרע לצמיתות ממניין השיקים שסורבו.

⁶ סקירה זו לא כוללת את אירועי מלחמת "חרבות ברזל", שיקבלו התייחסות מורחבת בהמשך התיבה.

בתקופות משבר ניתן לראות עלייה בשיעור השיקים שחזרו מסיבת 'אין כיסוי מספיק'

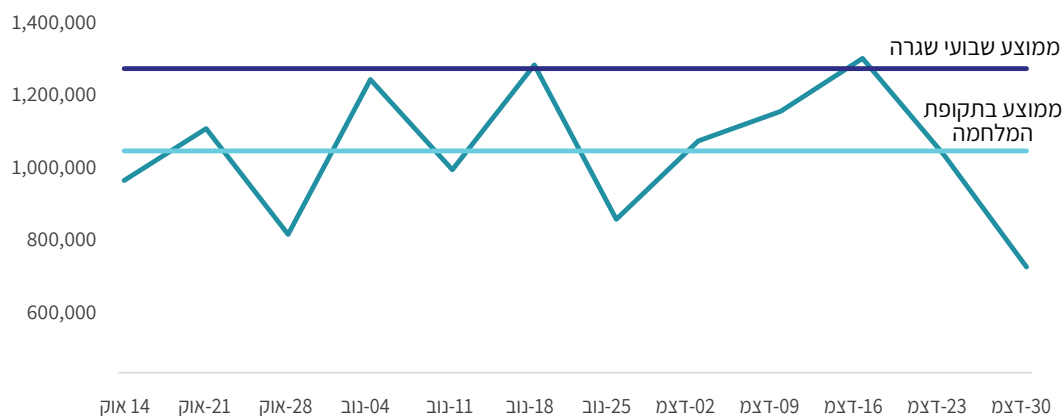
מלחמת "חרבות ברזל" (מיום 7 באוקטובר 2023)

בעקבות מלחמת "חרבות ברזל" והכרזתו של שר הביטחון על 'מצב מיוחד בעורף', נדרשו רשויות המדינה והמערכות הפיננסיות, לרבות מערכת הבנקאות, להתאים את עצמן באופן מיידי לשעת החירום המשקית. הנתונים היומיים שהתקבלו מהבנקים כללו כבר מראשיתה סימני מצוקה ברורים, הן בהיקף סליקת השיקים, שירד בשבועות הראשונים למלחמה ביחס לשגרה ב-18% בממוצע והן בשיעורי השיקים החוזרים ובפרט בשיעורי השיקים שסורבו מסיבת אכ"מ (איורים ו'-22 ו'-23). נתונים אלה העידו על הידרדרות באיכות השיקים בכלל המשק, שבאה לידי ביטוי בירידה של יכולת ההסתמכות על פירעונם. באיור ו'-23 ניתן לראות את העליות החדות בשיעור השיקים החוזרים ובשיעור השיקים ללא כיסוי בשבועות הראשונים למלחמה בהשוואה לשגרה. לאורך תקופת המשבר התמתנו שיעורים אלה והחלו להתקרב לממוצעים שנצפים בזמן שגרה, אך עם תנודתיות גדולה בין שבוע אחד למשנהו.

מספר השיקים שנשלקו במשק בתקופת מלחמת "חרבות ברזל" היה נמוך מהממוצע בשגרה

מספר השיקים שנשלקו במשק במהלך תקופת המלחמה מול הממוצע בשגרה, אוקטובר 2023 עד דצמבר 2023 | נתונים שבועיים

איור ו'-22

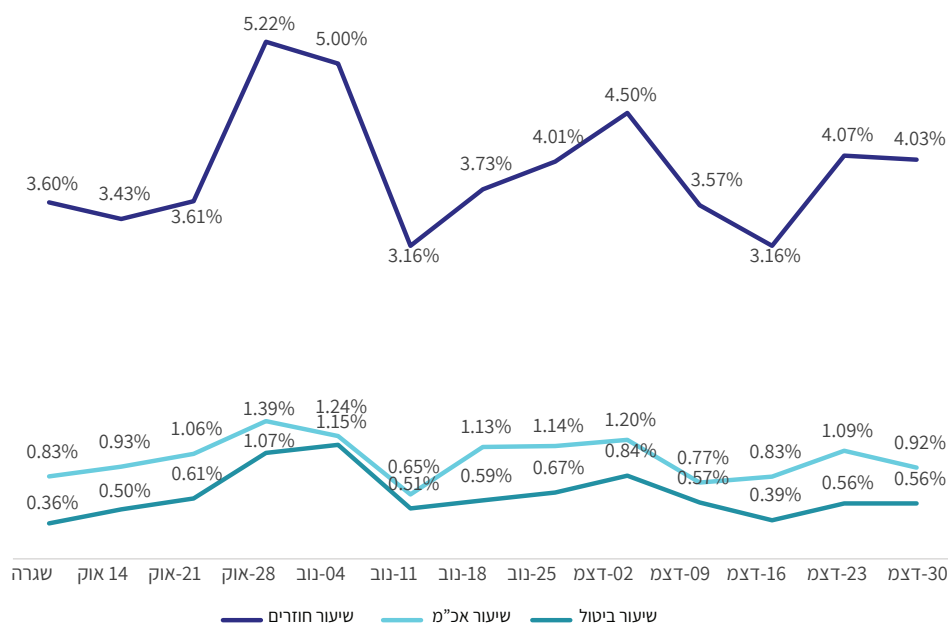

המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

נתוני השיקים החוזרים בזמן מלחמת "חרבות ברזל" היו גבוהים מנתוני השגרה

נתוני שיקים חוזרים בשגרה ובחירום, אוקטובר 2023 עד דצמבר 2023 | נתונים שבועיים

איור ו'-23

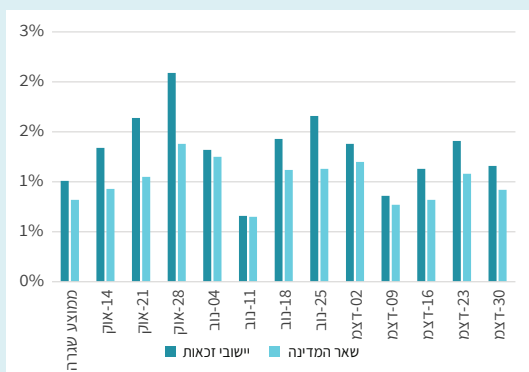
המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

נתוני השיקים שמדווחים לפיקוח על הבנקים באזורי הסיכון שיקפו רמת מצוקה גבוהה יותר בהשוואה לשאר אזורי המדינה.⁷ בשבוע הראשון למלחמה הוחזרו באזורי הסיכון כ-5% מהשיקים שהוצגו לפירעון, לעומת שיעור החזרה של 3.40% בשאר המדינה. כמו כן סורבו באותו שבוע באזורי הסיכון מסיבת 'אין כיסוי מספיק' 1.34% מהשיקים שהוצגו, לעומת 0.93% בשאר המדינה. תופעה דומה התרחשה גם בנוגע לביטולי שיקים באזורי הסיכון בהשוואה לשאר המדינה וכן בהשוואה לשגרה באזורי סיכון אלה (איורים ו'-24).

נתוני השיקים החוזרים הצביעו על רמת מצוקה גבוהה יותר של איזורי הסיכון בהשוואה לשאר אזורי המדינה

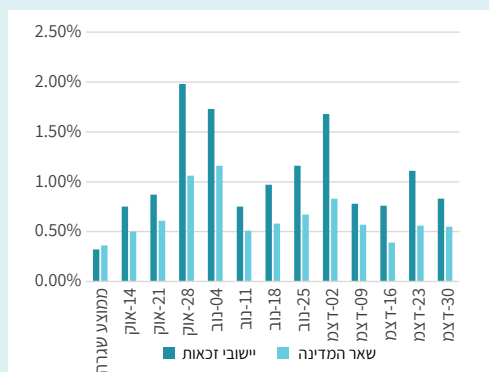
איור ו' - 25

שיעור שיקים חוזרים מסיבת אין כיסוי מספיק (אכ"מ) בשגרה ובחירום, יישובי זכאות אל מול שאר המדינה, אוקטובר 2023 עד דצמבר 2023

איור ו' - 24

שיעור שיקים חוזרים מסיבת ביטול בשגרה ובחירום, יישובי זכאות אל מול שאר המדינה, אוקטובר 2023 עד דצמבר 2023

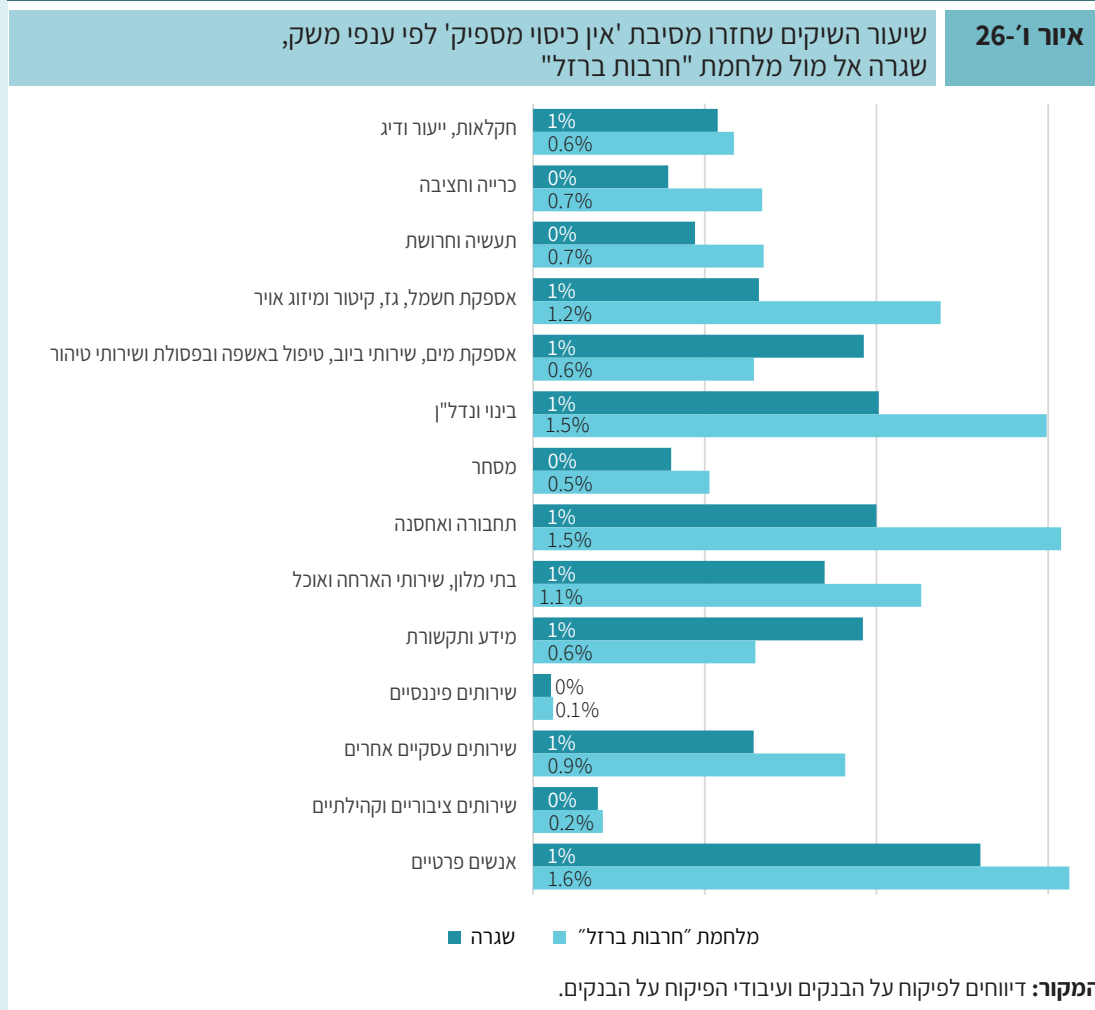
המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

בפילוח לפי מגזרי פעילות פיקוחיים ניתן לראות כי מצבם של עסקים זעירים ושל עסקים קטנים הושפע באופן המהיר ביותר מהמצב והצביע על מצוקה ביחס לשגרה, הן בשיקים ללא כיסוי והן בביטולי שיקים, ככל הנראה עקב היעדר כריות ביטחון ויכולת מוגבלת לגייס אשראי להגדלת הנזילות שנדרשת בתקופת המשבר. מצוקת העסקים הזעירים והקטנים נמשכה לאורך מספר חודשים ואולם ניכר על פי הנתונים שבינואר 2024 חל שיפור משמעותי במצבם. בתקופה זו ירד חלקם בשיקים ללא כיסוי מתחת לערכי השגרה בכ-30% (25% לעומת 35% בשגרה). תופעה זו מצביעה ככל הנראה על כך שעסקים אלה מימשו באופן תכליתי את תכניות הסיוע לבעלי עסקים על רקע מלחמת "חרבות ברזל", שכללו קרן פיצויים של רשות המסים לכלל העסקים במשק (מענק המשכיות עסקית) וכן פיצויים לאזורים גיאוגרפיים ייחודיים (אזור מיוחד ויישובי ספר).

מניתוח של נתוני השיקים שסורבו מסיבת 'אין כיסוי מספיק' בחלוקה לפי ענפי משק, ניתן לראות כי המצוקה המשמעותית ביותר כתוצאה משעת החירום נרשמה בענפי הבינוני והנדל"ן, התחבורה והאחסנה ואספקת החשמל והגז. עסקים רבים בענפים אלה נאלצו להפסיק את פעילותם או להפחית אותה משמעותית, בין השאר, מעבר לבעיות המבניות שבשגרה, בשל מחסור בעובדים שלא הורשו להיכנס למדינה ובשל הירידות בביקושים (איור ו'-26).

⁷ אזורי הסיכון הוגדרו בהתאם למדיניות ההתגוננות לאוכלוסייה של פיקוד העורף: עוטף עזה, חבל לכיש, אזור הנגב וצפון רמת הגולן. עם פרסום תקנות שיקים ללא כיסוי, עודכנו אזורי הסיכון הנבדקים ונקבעו בהתאם לרשימת היישובים שפוננו על ידי המדיר, שכלולים בתוספת לחוק דחיית מועדים; (הוראת שעה – "חרבות ברזל") (חוזה, פסק דין או תשלום לרשות), התשפ"ד-2023.

העלייה הגדולה בשיעור השיקים שחזרו מסיבת 'אין כיסוי מספיק' בתקופת המלחה הייתה בענפי הבינוי והנדל"ן, התחבורה והאחסנה ואספקת החשמל והגז

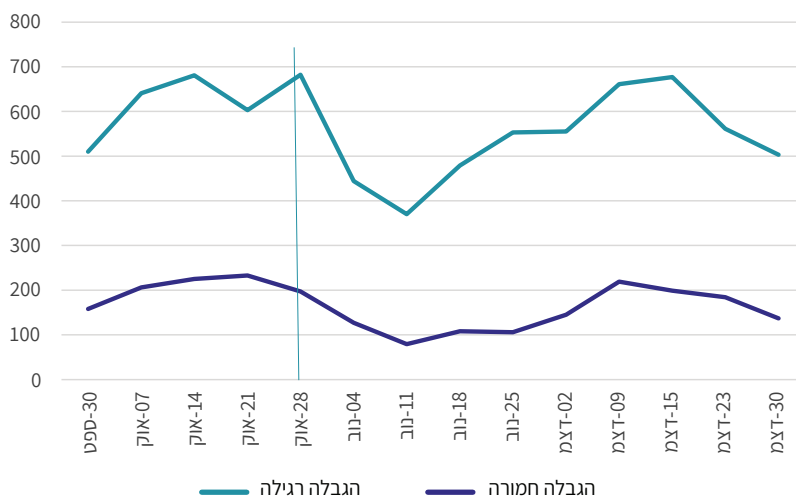

המשבר שיצרה המלחמה השתקף גם בהיקף ההגבלות שהוטלו עקב שיקים שסורבו, שמהוות סימן להרעה ביכולת ההחזר של הגורמים השונים במשק. מתוך תרשים התפלגות הלקוחות שעליהם הוטלה הגבלה חדשה, ניתן לראות בשבועות הראשונים למלחמה מגמה של עלייה, עם קפיצה בשיעור של 34% בהשוואה לשבוע שקדם לפרוץ המלחמה (איור ו'-27). אנו מניחים כי נתון זה מעיד בעיקר על לקוחות שהיו עם מספר מצטבר של שיקים שסורבו ולכן הפגיעה בעקבות שעת החירום דרדרה את מצבם במהירות גדולה יותר, בהשוואה ללקוחות שהייתה להם ערב המלחמה איתנות פיננסית מסוימת. עם פרסום תקנות החירום להקלות בנושא שיקים ללא כיסוי על ידי שר המשפטים כאמור לעיל, חזרה כמות ההגבלות לרמת השגרה ואף לרמה נמוכה ממנה.

מספר הלקוחות שהוטלה עליהם הגבלה חדשה עלה עם פרוץ המלחמה, עד למועד פרסום תקנות שיקים ללא כיסוי שבעקבותיו ירדה הכמות וחזרה לממוצע בשגרה

איור ו'-27

מספר הלקוחות שהוטלה עליהם הגבלה חדשה לפי סוג הגבלה, ספטמבר 2023 עד דצמבר 2023 | נתונים שבועיים

המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

כאמור, כבר בתחילת המשבר, על בסיס הנתונים שהתקבלו, המליץ בנק ישראל לפעול לתיקון תקנות החרום להקלות בשיקים ללא כיסוי לאוכלוסיות זכאיות, מה שהוביל בשלב מוקדם יחסית להתקנת תקנות חירום בנושא שיקים ללא כיסוי שאותן קבע שר המשפטים. תקנות אלה קבעו עבור כלל הלקוחות במשק, כי שיקים שסורבו מסיבת 'אין כיסוי מספיק', בתקופה שבין 7 באוקטובר, לבין 31 באוקטובר 2024, לא ייכללו ברשימת השיקים שמביאה להטלת הגבלה על חשבון השיקים שעליו הם משוכים. שיקים אלה הוסרו גם מרשימת השיקים למשלוח התראה בגין חמישה שיקים ללא כיסוי מספיק. בנוסף קבעו התקנות כי מיום 1 בנובמבר 2023 עד יום 21 בינואר 2024 ימשיכו ההקלות האמורות לחול על קבוצות של אוכלוסיות זכאיות, כגון, תושבי היישובים שנפגעו בצפון ובדרום, משרתי ומשרתות מילואים ובנות ובני זוגם, נעדרים, חטופים או שבויים ובני משפחותיהם, נפגעי פעולות איבה ובני משפחותיהם, ועוד, הכול כמפורט בתקנות.

כמו כן, על מנת להגביר את השיעור של מיצוי הזכויות בקרב האוכלוסיות הזכאיות, נקט הפיקוח על הבנקים מספר צעדים להגברת המודעות, בין היתר, באמצעות הנחיה להוספת המידע המיוחד שמסייע למימוש ההקלות בשיקים במשלוח ההודעות שעניין אירוע של שיק שחזר מסיבת 'אין כיסוי מספיק' ובאמצעות פרסום באתרים של הבנקים המסחריים ובאתר של בנק ישראל.

לפי הנתונים שהתקבלו בפיקוח על הבנקים הביאו התקנות האמורות לגריעתם של 6,123 שיקים שחזרו בקרב האוכלוסייה הזכאית מסיבת 'אין כיסוי מספיק'. לפי הערכתנו עומד שיעור מיצוי הזכויות בקרב חיילי המילואים כיום על כ-50%, שמהווים 1,525 שיקים שנגרעו ואנחנו ממשיכים לפעול לשפור של מיצוי הזכויות של אוכלוסייה זו.

חוק הגנה על שיקים - מחליף את חוק שיקים ללא כיסוי

לבסוף, במבט צופה פני עתיד, אנו מנצלים הזדמנות זו כדי לעדכן את הציבור לגבי תהליך שקורם עור וגידים בימים אלה ושמקדם מהלך של שינוי חקיקה לביטול חוק שיקים ללא כיסוי ומנגנון הטלת ההגבלות. מהלך זה אמור להביא לשיפור ההגנה על שיקים, לצד הפחתה משמעותית בתוצרי הלוואי השליליים שנובעים מהמצב הקיים. כידוע מאפשר מנגנון ההגבלות ללקוח למשוך שיקים עד לסף של עשרה סירובים מסיבת 'אין כיסוי מספיק' ולאחר הטלת ההגבלה מוטל עיצום רוחבי על ידי כלל מערכת הבנקאות המדווח לכלל המערכת הפיננסית. במצב זה צובר המושך רשימת נושים גדולה יחסית וחובות, שלפי הנתונים, הוא יתקשה לעמוד בהם, ואילו המוטב מידע על בעיות בשיקים רק במועד שבו על המושך כבר הוטלה ההגבלה (כאמור, לאחר עשרה שיקים ללא כיסוי או יותר). לעומת זאת, במודל החדש שמוצע, לא תוטל על המושך הגבלה, אלא שבמנגנון ההגנה החדש יתאפשר למוטב לבדוק את השיק של המשלם באופן מקוון בזמן ביצוע העסקה ולקבל בגינו מידע בדבר שיקים שסורבו מסיבת 'אין כיסוי מספיק' וגם שיקים ששולמו באיחור בחשבון שממנו משוך השיק ולהחליט לאור נתונים אלה אם להסכים לתשלום בשיק או לבקש אמצעי תשלום חלופי.

במתווה זה יוכל המושך להחליט אם לחשוף את המידע למוטב בעסקה מסוימת וזאת רק אם יחליט לשלם בשיק. כמו כן, בניגוד למודל הקיים, התראות אלו לא יועברו לגורמים השונים, כפי שקורה כיום. המודל החדש יאפשר הגנה איכותית על שיקים, לצד יכולת שיקום והתנהלות פיננסית תקינה, גם בשגרה וגם בחירום. אנו צופים כי המודל החדש יביא תועלת כלכלית ברמת המשק כולו, ובפרט ירידה בהיקף השיקים ללא כיסוי וכתוצאה מכך להגברת האמינות של השימוש בשיקים, לצד הפחתה בהוצאות כלליות במשק שכרוכות בהליכי גבייה.

נספח א' - לוחות

לוח 1 | מדדים מרכזיים של סך מערכת הבנקאות, 2015 עד 2023

יחס ערך השקיעות בספרים ^{7,8} (MV/BV)	מרחיק ההשקעה בין א"ח ⁵ לבנקים לא"ח ⁶ ממשלתי ⁸ (נקודות אחוז)	מדידת ריכוזיות הריפנדל ^{5,8} (HHI)	יחס ההוצאה השנתית להפסדי אשראי לסך האשראי לציבור (אחוזים)	יחס האשראי לפיקדונות אשראיים ⁹	יחס הבנקאי לתוצר (אחוזים)	יחס של האשראי המאומן לציבור (אחוזים)	יחס כיסוי LCR - (אחוזים) ⁴	יחס היעילות ³ ROE (אחוזים)	התשואה להון - (אחוזים)	יחס המינוף ² (אחוזים)	יחס ההון העצמי רובד 1 (אחוזים)	2015
0.69	0.9	0.20	0.11	0.83	79.26	4.37	113	66.97	9.0	6.34	9.65	2015
0.83	0.8	0.20	0.10	0.81	77.63	2.61	138	66.89	8.1	6.53	10.69	2016
0.91	0.7	0.20	0.14	0.81	77.06	3.54	126	65.09	8.7	6.67	10.90	2017
0.97	0.9	0.20	0.22	0.84	76.36	3.81	129	64.52	8.5	6.76	10.77	2018
0.69	0.6	0.20	0.29	0.84	75.28	4.26	126	61.54	8.4	6.91	11.16	2019
0.90	0.6	0.20	0.68	0.75	81.30	7.46	137	58.30	6.2	6.22	11.11	2020
1.16	0.7	0.21	-0.25	0.73	82.77	13.62	125	54.93	13.9	5.83	10.86	2021
1.02	0.9	0.21	0.10	0.77	83.35	12.28	133	45.95	16.5	6.07	10.86	2022
0.96	0.9	0.21	0.50	0.79	83.82	6.63	137	40.10	15.6	6.46	11.33	2023

1 מחושב בהתאם להוראת ניהול בנקאי תקן 221.
2 מחושב בהתאם להוראת ניהול בנקאי תקן 218.
3 היחס בין סך ההוצאות התפעוליות והאחרות לסך ההכנסות מריבית וטו וההכנסות שאין מריבית (cost to income).
4 המדד יחס כיסוי הנזילות פותח בידי ועדת באזל במטרה לקדם את העמידות קצרת הטווח של פרופיל הנזילות בתאגידים הבנקאיים. היחס מראה מהי כמות הנכסים הנזילים האכותיים שתאגידים צריכים להחזיק כדי לשרוד בתרחיש קיצון משמעותי שנמשך 30 ימי-לוח. ליחס כיסוי הנזילות יש שני רכיבים: במונה - מלאי הנכסים הנזילים האכותיים (HQLA, High Quality Liquid Assets). מלאי זה בנוי משתי רמות של נכסים: רמה 1 - נכסים אכותיים שהיקף החזקתם לא מוגבל; ורמה 2 - נכסים שהיקף החזקתם מוגבל 7-15%. במכנה - סך תזרים המזומנים היוצא, נטו, דהיינו סך תזרים המזומנים היוצא הוצא בתרחיש הקיצון, בניכוי סך תזרים המזומנים הנכנס הצפוי באותו תרחיש. אח סך תזרים המזומנים היוצא הצפוי מחשבים על ידי הכפלת היתרות של ידי הכפלת היתרות של חייבים חוזיים (contractual receivables) בשיעורי שונים של התחייבויות מאזניות וחזן מאזניות בשיעורי משכיתן הצפויים (drawn down או draw down). את סך תזרים המזומנים הנכנס הצפוי מחשבים על ידי הכפלת היתרות של חייבים חוזיים (contractual receivables) בשיעורי קבלתן הצפויים בתרחיש, עד לרף מצטבר של 75% מסך תזרים המזומנים היוצא הצפוי.
5 המדד מחושב סולו על בסיס אשראי: $Y = \sum_{t=1}^n \frac{Y_t}{(1+r)^t}$ מודד הריפנדל-הירשמן לריכוזיות הענף, כאשר $Y =$ תפוקת בנק i (אשראי לציבור, נטו) בסך התפוקה Y .
6 הממוצע לוחש דצמבר של אותה שנה.
7 בחישוב היחס MV/BV, הערך בספרים (BV) מחושב בפיגור של רבעון אחרי שווי השוק (MV). החל מדצמבר 2014 הערך בספרים כולל השפעת זכויות עובדים ועלויות חוכנה.
8 מחושב עבור סך מערכת הבנקאות.
9 החל מינואר 2022 הבנקים בישראל מיישמים שיטת הפרשה צופת פני עתיד (CECL). השינוי ביחסים נובע בין היתר מהמעבר לשיטת הפרשה זו.
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הבורסה לניירות ערך בחלב, אביב, בנק ישראל, דיווחים כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

לוח 2 | המבנה של מערכת הבנקאות,¹ שנת 2023

דיווידנים		ההחזקות הישירות ²				הנתונים המאזניים				הבנק		
דיווידנים	דיווידנים שחולקו ב-2022	דיווידנים שחולקו ב-2022	החזקות הצבור	החזקות המוסדיים ⁵	החזקות בעלי העניין ⁴	ההון העצמי	סך פיקודנות הצבור	האשראי לציבור (ברוטו)	סך הנכסים		מספר הסניפים ³	המשקל בכך נכסי מערכת הבנקאות
(אחוזים)	(מיליוני ש"ח)	(אחוזים)	(אחוזים)	(אחוזים)	(אחוזים)	(מיליוני ש"ח)	סך	האשראי לציבור (ברוטו)	סך הנכסים		מספר הסניפים ³	המשקל בכך נכסי מערכת הבנקאות
30	2,060	2,081	74.51	25.5	1.0	54,502	567,824	426,203	731,497	199	27.2	29.2
33	2,334	2,431	78.84	21.1	4.0	52,430	554,595	414,375	686,530	232	26.4	27.4
28	815	1,390	53.65	5.0	41.4	28,703	358,553	329,415	448,204	209	21.0	17.9
25	1,047	1,047	72.33	27.7	-	29,238	297,597	262,941	395,724	193	16.8	15.8
37	412	798	46.17	5.5	48.4	12,646	191,125	119,240	221,593	132	7.6	8.8
26	5	36	13.34	-	86.7	1,368	16,479	15,282	21,826	24	1.0	0.9
31	6,672	7,783				178,887	1,986,173	1,567,456	2,505,374	989	100	100

התנאים על סך מערכת הבנקאות מוצגים על בסיס מאוחד.
נכון למאי 2024.
3 סנטיים רגילים וקבועים (ללא חלקים וניידים) שבהם מתבצעת פעילות עם לקוחות, להבדיל מייחידות ביצוע וסניפי מטה של הבנק עצמו, המוגדרות גם יד. הבנקים כסניפים.
4 "בעל עניין" מוגדר כמי שמחזיק לפחות 5% מרוח המניות המונפקת של התאגיד או כמחז ההצבעה בו. נוסף על כך דיווח על החזקות בעלי עניין כולל החזקות של מבכ"ל ודירקטורים.
5 החזקות גופים מסודרים מעל 5% מהון המניות המונפק של התאגיד או מכוח ההצבעה בו. מסודי בהגדרתו בתקנה 33 (ט) לתקנות נירוח ערך (דוחות תקופתיים ומידיים), התש"ל-1970.

לוח 3 | המאזן של סך מערכת הבנקאות, 2021 עד 2023

ההתפלגות			שיעור השינוי במהלך 2023	שיעור השינוי במהלך 2022	במחירים שוטפים			
2023	2022	2021			2023	2022	2021	
(אחוזים)					(אחוזים)	(אחוזים)	(מיליוני ש"ח)	
נכסים								
17	23	27	-21	-10	424,894	539,869	602,506	מזומנים ופיקדונות בבנקים
מזה:								
16	21	26	-23	-13	388,355	505,304	577,796	מזומנים ²
2	1	1	7	44	38,179	35,532	24,711	פיקדונות בבנקים מסחריים
16	11	10	49	15	397,593	267,341	232,798	ניירות ערך
מזה:								
2	3	2	-5	24	60,786	64,063	51,622	ניירות ערך ששועבדו למלווים
13	9	9	58	6	338,035	213,954	202,759	בשווי הוגן
0	0	0	72	-28	8,790	5,116	7,084	ניירות ערך שנשאלו או נרכשו בהסכמי מכר חוזר
63	62	59	7	12	1,567,456	1,470,048	1,309,284	אשראי לציבור
1	1	1	33	13	23,824	17,970	15,950	הפרשה להפסדי אשראי
62	61	58	6	12	1,543,632	1,452,079	1,293,334	אשראי לציבור, נטו
מזה:								
45	46	43	4	14	1,131,950	1,085,711	951,048	מט"י לא-צמוד
10	10	9	10	10	252,897	229,319	208,993	מט"י צמוד למדד המחירים
6	5	6	18	-1	149,424	127,066	128,479	צמוד מט"ח ונקוב מט"ח
מזה:								
4	4	5	18	-9	112,619	95,206	104,385	בדולרים
0	0	0	-5	109	9,606	10,059	4,814	פריטים לא-כספיים
0	0	0	36	3	9,589	7,049	6,861	אשראי לממשלה
0	0	0	-5	132	7,040	7,445	3,210	השקעות בחברות בנות ובחברות מסונפות
1	1	1	8	2	13,722	12,756	12,523	בניינים וציוד
0	0	0	-3	-4	637	657	685	נכסים בלתי מוחשיים ומוניטין
3	3	2	8	81	73,679	68,510	37,899	נכסים בגין מכשירים נגזרים
1	1	1	9	3	25,798	23,606	23,002	נכסים אחרים
100	100	100	5	7	2,505,374	2,384,427	2,219,901	סך הנכסים
התחייבויות והון								
79	80	81	4	6	1,986,173	1,909,015	1,797,073	פיקדונות הציבור
מזה:								
57	58	58	4	7	1,433,601	1,379,953	1,289,478	מט"י לא-צמוד
2	2	3	10	-1	60,527	54,905	55,583	מט"י צמוד למדד המחירים
19	19	20	4	4	481,863	461,621	445,975	צמוד למט"ח ונקוב במט"ח

המשך <

לוח 3 (המשך) | המאזן של סך מערכת הבנקאות, 2021 עד 2023

ההתפלגות			שיעור השינוי במהלך 2023	שיעור השינוי במהלך 2022	במחירים שוטפים			
2023	2022	2021			2023	2022	2021	
(אחוזים)			(אחוזים)	(אחוזים)	(מיליוני ש"ח)			
מזה:								
2	2	3	-14	-6	50,271	58,536	61,948	פיקדונות מבנקים
0	0	0	-11	60	3,493	3,910	2,439	פיקדונות הממשלה
1	1	0	52	278	32,697	21,568	5,708	ניירות ערך שהושאלו או נמכרו בהסכמי רכש חוזר
5	5	5	7	8	114,705	107,693	100,093	איגרות חוב וכתבי התחייבות נדחים
3	2	2	22	41	72,503	59,248	42,019	התחייבויות בגין מכשירים נגזרים
3	3	3	1	-6	66,644	65,875	70,382	התחייבויות אחרות
מזה:								
0	0	0	13	25	2,440	2,167	1,729	הפרשה להפסדי אשראי בגין מכשירי אשראי חוץ-מאזניים
93	93	94	5	7	2,326,487	2,225,844	2,079,661	סך ההתחייבויות
0	0	0	19	-12	2,625	2,203	2,512	זכויות שאינן מקנות שליטה
7	7	6	13	13	176,262	156,380	137,817	ההון העצמי המיוחס לבעלי המניות של התאגיד הבנקאי
7	7	6	13	13	178,887	158,583	140,329	סך ההון העצמי
100	100	100	5	7	2,505,374	2,384,427	2,219,901	סך ההתחייבויות וההון

1 על בסיס מאוחד.

2 כולל פיקדונות בבנק ישראל.

המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

לוח 4 | תיק ניירות הערך של סך מערכת הבנקאות, דצמבר 2022 עד דצמבר 2023

בנק מזרחי טפחות			בנק הפועלים			בנק לאומי			ניירות ערך
2023	2022	ההתפלגות	הערך במאזן	ההתפלגות	הערך במאזן	2023	ההתפלגות	הערך במאזן	
ההתפלגות	הערך במאזן	ההתפלגות	הערך במאזן	ההתפלגות	הערך במאזן	ההתפלגות	ההתפלגות	הערך במאזן	
(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	
84	19,452	71	10,732	66	84,303	63	67,473	60	95,886
3	583	10	1,457	20	25,641	23	24,218	17	26,916
3	776	5	774	0	458	0	299	0	481
1	251	2	262	7	9,023	7	7,954	6	10,297
0	56	0	55	0	0	0	0	10	15,567
5	1,100	6	953	0	0	0	0	1	982
1	235	2	259	3	3,264	3	3,408	3	5,002
3	618	4	652	3	4,433	4	4,048	3	4,917
100	23,071	100	15,144	100	127,122	100	107,400	100	160,048
100	82,950	100	82,950	100	160,048	100	160,048	100	82,950

1. אשר לניירות ערך מגובי משכנתאות (MBS) שהנפיקו סוכנויות ממשל בארה"ב (GNMA ו-FHLMC, FNMA), אלה כלולים בסעיף "מגובי נכסים או מגובי משכנתאות" אם יש בגינם עדויות של הממשל ואם לאו.

המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

המשך >

לוח 4 (המשך) | תיק נירות הערך של סך מערכת הבנקאות, דצמבר 2022 עד דצמבר 2023

		בנק דיסקונט				בנק הבינלאומי				בנק ירושלים			
		2023		2022		2023		2022		2023		2022	
התפלגות	הערך במאזן	התפלגות	הערך במאזן	התפלגות	הערך במאזן	התפלגות	הערך במאזן	התפלגות	הערך במאזן	התפלגות	הערך במאזן	התפלגות	הערך במאזן
(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)
1	698	1	718	9	14,897	13	11,008	66	39,369	59	26,328	של ממשלת ישראל	נירות ערך
0	75	0	71	7	10,407	4	3,683	9	5,423	12	5,451	של ממשלות זרות	
0	75	0	39	0	484	0	317	0	99	0	89	של מוסדות פיננסיים בישראל	
0	0	0	0	0	509	0	360	1	630	1	549	של מוסדות פיננסיים זרים	
0	0	0	0	0	0	0	108	16	9,297	19	8,412	מגובי נכסים או מגובי משכנתאות ¹	
0	163	0	119	0	104	0	169	0	287	1	398	של אחרים בישראל	
0	0	0	5	0	41	0	28	4	2,160	4	1,774	של אחרים זרים	
0	89	0	92	0	543	1	445	3	2,003	4	1,793	מניות	
1	1,099	1	1,043	17	26,985	19	16,010	100	59,268	100	44,794	סך נירות הערך	

המשך < ¹ אשר לנירות ערך מגובי משכנתאות (MBS) שהנפיקו סוכנויות ממשל בארה"ב (GNMA, FHLMC, FNMA), אלה כלולים בסעיף "מגובי נכסים או מגובי משכנתאות" אם יש ביניהם ערבות של הממשל ואם לאו. המקור: דוחות כספיים לאיבר ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

לוח 4 (המשך) | תיק ניירות הערך של סך מערכת הבנקאות, דצמבר 2022 עד דצמבר 2023

סך מערכת הבנקאות					ניירות ערך
2023		2022			
ההתפלגות	הערך במאזן	ההתפלגות	הערך במאזן		
(אחוזים)	(מיליוני ש"ח)	(אחוזים)	(מיליוני ש"ח)		
1,104	254,605	984	148,995	של ממשלת ישראל	
299	69,045	343	51,875	של ממשלות זרות	
10	2,373	14	2,144	של מוסדות פיננסיים בישראל	
90	20,710	133	20,126	של מוסדות פיננסיים זרים	
108	24,920	129	19,466	מגובי נכסים או מגובי משכנתאות ¹	
11	2,636	17	2,566	של אחרים בישראל	
46	10,702	71	10,784	של אחרים זרים	
55	12,603	75	11,386	מניות	
1,723	397,593	1,765	267,341	סך ניירות הערך	

¹ אשר לניירות ערך מגובי משכנתאות (MBS) שהנפיקו סוכנויות ממשל בארה"ב (GNMA ו-FHLMC, FNMA), אלה כלולים בסעיף "מגובי נכסים או מגובי משכנתאות" אם יש בגינם ערבות של הממשל ואם לאו.

המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

לוח 5 | עסקאות במכשירים פיננסיים חוץ-מאזניים שבהן הסכום הנקוב מייצג סיכון אשראי, סך מערכת הבנקאות, 2021 עד 2023

התפלגות			שיעור השינוי לעומת 2022	שיעור השינוי לעומת 2021	היתרות לסוף השנה			
2023	2022	2021			2023	2022	2021	
(אחוזים)			(אחוזים)		(מיליוני ש"ח)			
0.4	0.8	0.9	-42.9	-6.7	2,979	5,216	5,590	אשראי תעודות
3.3	3.4	3.0	6.2	16.4	24,080	22,671	19,485	ערבויות להבטחת אשראי
14.5	17.9	15.0	-11.4	22.2	105,046	118,536	96,993	ערבויות לרוכשי דירות
13.7	14.9	12.2	0.8	25.0	99,467	98,651	78,937	ערבויות והתחייבויות אחרות
13.7	12.3	11.4	21.8	10.1	99,162	81,419	73,949	מסגרות של כרטיסי אשראי שלא נוצלו
14.3	13.5	16.2	15.7	-14.2	103,749	89,669	104,494	מסגרות חח"ד ומסגרות אשראי אחרות בחשבונות לפי דרישה שלא נוצלו
26.1	25.4	29.4	12.2	-11.4	189,000	168,493	190,181	התחייבויות בלתי חוזרות לתת אשראי שאושר ועדיין לא ניתן
14.0	11.8	11.9	29.5	1.9	101,758	78,582	77,121	התחייבויות להוצאת ערבות
100.0	100.0	100.0	9.3	2.5	725,241	663,237	646,749	סך הכל

המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

לוח 6 | סעיפים עיקריים מדוח הרווח וההפסד המאוחד, סך מערכת הבנקאות, 2021 עד 2023 | מיליוני ש"ח, במחירים שוטפים

	מזרחי-טפחות			הפועלים			לאומי		
	שנת הדיקה באחוזים, 2023 לעומת 2022	2023	2022	שנת הדיקה באחוזים, 2023 לעומת 2022	2023	2022	שנת הדיקה באחוזים, 2023 לעומת 2022	2023	2022
הכנסות ריבית	48.22	24,005	16,195	71.55	32,971	19,220	79.06	33,655	18,795
הוצאות ריבית	102.02	12,030	5,955	193.52	16,886	5,753	216.22	17,658	5,584
הכנסות ריבית, נטו	16.94	11,975	10,240	19.44	16,085	13,467	21.09	15,997	13,211
הוצאות בגין הפסדי אשראי	175.00	1,463	532	-5,626.47	1,879	-34	378.51	2,383	498
הכנסות ריבית, נטו לאחר הוצאות בגין הפסדי אשראי	8.28	10,512	9,708	5.22	14,206	13,501	7.09	13,614	12,713
הכנסות שאינן מריבית	-18.17	2,805	3,428	18.95	5,297	4,453	3.25	5,181	5,018
מזה: הכנסות מימון שאינן מריבית	-32.23	511	754	118.07	1,267	581	-9.16	1,279	1,408
מזה: מניית	-157.14	28	-49	-448.11	369	-106	-72.15	335	1,203
אג"ח ²	-463.16	-138	38	315.33	-569	-137	-28.49	-246	-344
פעילות במכשירים נגזרים ³	-58.51	1,583	3,815	-38.89	4,025	6,586	-61.71	2,926	7,641
הפרשי שער	-68.53	-964	-3,063	-58.14	-2,369	-5,659	-75.65	-1,741	-7,151
מזה: עמלות	-1.17	2,028	2,052	5.05	3,892	3,705	5.71	3,737	3,535
סך ההוצאות התפעוליות והאחרות	-9.78	5,569	6,173	3.25	8,231	7,972	0.86	6,894	6,835
מזה: משכורות והוצאות כליות	-12.04	3,544	4,029	2.39	4,492	4,387	-11.46	3,484	3,935
רווח לפני מסים	11.27	7,748	6,963	12.92	11,272	9,982	9.22	11,901	10,896
הפרשה למסים על הרווח	13.29	2,669	2,356	10.77	3,930	3,548	11.90	3,988	3,564
רווח לאחר מסים	10.25	5,079	4,607	14.11	7,342	6,434	7.92	7,913	7,332
הרווח הבקי המיוחס לבעלי המניות	9.79	4,910	4,472	12.68	7,360	6,532	-8.85	7,027	7,709
התשואה הכוללת להון, לפני מס (ROE) (אחוזים)		30.06	31.30		23.01	22.55		23.20	24.03
התשואה הכוללת להון, לאחר מס (ROE) (אחוזים)		19.05	20.10		15.02	14.75		13.70	17.00
התשואה הכוללת לונכסים (ROA) (אחוזים)		1.12	1.09		1.09	1.00		0.98	1.14
			0.85			0.83		0.99	

המשך >

לוח 6 (המשך) | סעיפים עיקריים מדוח הרווח וההפסד המאוחזר, סך מערכת הבנקאות, 2021 עד 2023 | מיליוני ש"ח, במחירים שוטפים

	ירושלים			הבינלאומי			דיסקונט			
	שער השני 2023	2022	2021	שער השני 2023	2022	2021	שער השני 2023	2022	2021	
שער השני 2023	51.20	1,371	907	629	90.85	9,850	5,161	3,150	77.03	20,712
באחזיות, 2023 לעומת 2022	105.20	639	312	175	259.65	4,884	1,358	356	225.11	9,776
הכנסות ריבית	22.93	732	595	454	30.58	4,966	3,803	2,794	25.80	10,936
הוצאות ריבית	69.16	133	79	-59	308.13	502	123	-216	269.04	1,502
הכנסות ריבית, נטו	15.88	598	516	513	21.30	4,464	3,680	3,010	13.85	9,434
הוצאות בגין הפסדי אשראי	-28.44	161	225	161	2.55	1,652	1,611	1,756	20.87	5,138
הכנסות שאינן מריבית	-52.07	37	77	45	25.66	142	113	303	192.09	1,218
מזה: הכנסות מימון שאינן מריבית	-63.83	2	5	0	-196.77	60	-62	231	132.31	151
מזה: מניות	-75.00	-1	-4	0	225.81	-101	-31	21	3,087.50	-255
אג"ח	86.11	7	4	-2	-71.60	459	1,616	-440	-24.81	2,343
פעילות במכשירים נגזרים	-251.22	-12	8	3	-80.54	-274	-1,408	489	-63.27	-1,021
הפרשי שער	5.90	124	117	103	0.87	1,502	1,489	1,444	2.67	3,495
מזה: עמלות	11.47	546	490	452	4.43	2,877	2,755	2,652	10.38	7,966
סך ההוצאות התפעוליות והאחרות	14.60	254	222	207	3.93	1,746	1,680	1,601	7.90	3,850
מזה: משכורות והוצאות נלות	-15.17	213	251	222	27.72	3,239	2,536	2,114	24.17	6,606
רווח לפני מסים	-12.50	76	87	78	23.30	1,090	884	728	28.24	2,316
הפרשה למסים על הרווח	-16.60	137	164	144	30.08	2,149	1,652	1,386	22.08	4,290
רווח לאחר מסים	-17.63	135	163	144	30.29	2,172	1,667	1,405	19.94	4,192
הרווח הנקי המיוחס לבעלי המניות		16.62	21.21	20.67		29.38	25.25	22.12		24.74
ההשואה הכוללת להון, לפני מס (ROE) (אחוזים)		10.50	13.80	13.40		19.70	16.60	14.70		15.70
ההשואה הכוללת להון, לאחר מס (ROE) (אחוזים)		0.66	0.91	0.91		1.04	0.89	0.81		0.96
ההשואה הכוללת לנכסים (ROA) (אחוזים)										

המשך >

לוח 6 (המשך) | סעיפים עיקריים מדוח הרווח וההפסד המאוחד, סך מערכת הבנקאות, 2021 עד 2023 | מיליוני ש"ח, במחירים שוטפים

סך מערכת הבנקאות				
	שנת השוואה	2023	2022	2021
	באחוזים, 2023 לעומת 2022			
הכנסות ריבית	70.36	122,634	71,985	45,183
הוצאות ריבית	181.78	61,916	21,973	7,608
הכנסות ריבית, נטו	21.41	60,718	50,012	37,575
הוצאות בגין הפסדי אשראי	390.05	7,881	1,608	-3,278
הכנסות ריבית, נטו לאחר הוצאות בגין הפסדי אשראי	9.16	52,838	48,404	40,853
הכנסות שאינן מריבית	6.64	20,248	18,987	18,649
מזה: הכנסות מימון שאינן מריבית	32.91	4,453	3,350	4,308
מזה: מניות ¹	-10.51	945	1,056	2,219
אג"ח ²	169.75	-1,310	-486	579
פעילות במכשירים נגזרים ³	-50.21	11,341	22,777	-4,878
הפרשי שער	-68.18	-6,381	-20,053	6,340
מזה: עמלות	3.33	14,778	14,302	13,480
סך ההוצאות התפעוליות והאחרות	2.39	32,464	31,706	30,886
מזה: משכורות והוצאות נלוות	-2.32	17,521	17,936	17,449
רווח לפני מסים	13.83	40,622	35,685	28,616
הפרשה למסים על הרווח	14.90	14,069	12,245	10,285
רווח לאחר מסים	13.28	26,552	23,440	18,331
הרווח הנקי המיוחס לבעלי המניות	7.00	25,438	23,775	18,326
התשואה הכוללת להון, לפני מס (ROE) (אחוזים)		24.91	24.62	21.70
התשואה הכוללת להון, לאחר מס (ROE) (אחוזים)		15.60	16.40	13.90
התשואה הכוללת לנכסים (ROA) (אחוזים)		1.04	1.03	0.88

1 כולל את הרווחים/הפסדים מהשקעה במניות זמינות למכירה, רווחים ממכירת מניות חברות כלולות, דיבידנדים ורווחים/הפסדים מהתאמות לשווי הון של מניות למסחר.
2 כולל את הרווחים/הפסדים מהשקעה באג"ח מוחזק לפידיון וזמינות למכירה וההכנסות/הוצאות שמומשו ושטרם מומשו מהתאמות לשווי הון של אג"ח למסחר.
3 כולל מכשירים נגזרים אשר לא יועדו ליחסים נגזרים (ALM) ומכשירים נגזרים אחרים.
המקור: דוחות כספיים לצבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

לוח 7 | השפעת הכמות¹ והשפעת המחיר² על הכנסות והוצאות הריבית, סך מערכת הבנקאות, 2022 עד 2023
| מיליוני ש"ח

2023									
השפעת הכמות בצד הנכסים	השפעת הכמות בצד ההתחייבויות	השפעת המחיר בצד הנכסים	השפעת המחיר			שינוי נטו			התרומה להכנסות הריבית נטו
			השפעת המחיר בצד הנכסים	השפעת המחיר בצד ההתחייבויות	השפעת המחיר בצד הנכסים	השינוי נטו בצד הנכסים	השינוי נטו בצד ההתחייבויות	השינוי נטו	
7,693	11,332	-3,639	22,594	24,729	-2,135	30,287	36,062	-5,774	אשראי/ פיקדונות הציבור בישראל
413	659	-246	1,764	1,627	137	2,177	2,286	-109	אשראי/ פיקדונות הציבור בחו"ל
8,106	11,991	-3,885	24,358	26,356	-1,998	32,464	38,348	-5,883	סך אשראי/ פיקדונות הציבור
-492	1,208	-1,700	17,297	330	16,966	16,805	1,538	15,267	נכסים/ התחייבויות נושאי ריבית אחרים בישראל
397	1	396	920	18	902	1,317	19	1,298	נכסים/ התחייבויות נושאי ריבית אחרים בחו"ל
-95	1,209	-1,304	18,217	348	17,868	18,122	1,557	16,565	סך נכסים/ התחייבויות נושאי ריבית אחרים
8,011	13,200	-5,189	42,575	26,705	15,870	50,586	39,905	10,682	סך הכנסות/ הוצאות הריבית
2022									
השפעת הכמות בצד הנכסים	השפעת הכמות בצד ההתחייבויות	השפעת המחיר בצד הנכסים	השפעת המחיר			שינוי נטו			התרומה להכנסות הריבית נטו
			השפעת המחיר בצד הנכסים	השפעת המחיר בצד ההתחייבויות	השפעת המחיר בצד הנכסים	השינוי נטו בצד הנכסים	השינוי נטו בצד ההתחייבויות	השינוי נטו	
8,362	2,402	5,961	10,454	8,827	1,627	18,816	11,229	7,587	אשראי/ פיקדונות הציבור בישראל
-178	51	-229	738	492	246	560	543	17	אשראי/ פיקדונות הציבור בחו"ל
8,184	2,453	5,732	11,192	9,319	1,873	19,376	11,772	7,604	סך אשראי/ פיקדונות הציבור
629	1,198	-569	6,441	1,380	5,060	7,070	2,578	4,492	נכסים/ התחייבויות נושאי ריבית אחרים בישראל
-70	4	-74	419	7	412	349	11	338	נכסים/ התחייבויות נושאי ריבית אחרים בחו"ל
559	1,202	-643	6,860	1,387	5,472	7,419	2,589	4,830	סך נכסים/ התחייבויות נושאי ריבית אחרים
8,744	3,655	5,089	18,052	10,707	7,345	26,795	14,361	12,434	סך הכנסות/ הוצאות הריבית

¹ השפעת הכמות מחושבת כמכפלה של השינוי ביתרה המאזנית (התקופה הנוכחית לעומת אשתקד) במחיר בתקופה הנוכחית, מחולקת באלף.

² השפעת המחיר מחושבת כמכפלה של השינוי במחיר (התקופה הנוכחית לעומת אשתקד) ביתרה המאזנית בתקופה המקבילה אשתקד, מחולקת באלף.
המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

לוח 8 | היתרות הממוצעות, שיעורי הכנסות והוצאות הריבית ופער הריבית בגין הנכסים וההתחייבויות, סך מערכת הבנקאות, 2022 עד 2023 | מיליוני ש"ח

2023									
ההתחייבויות					הנכסים				
פער הריבית	שיעור ההוצאה	הוצאות המימון	היתרה השנתית הממוצעת (מיליוני ש"ח)		שיעור ההכנסה	הכנסות המימון	היתרה השנתית הממוצעת (מיליוני ש"ח)		
2.397535963	-4	-54,522	1,369,049	פיקדונות הציבור	6	77,687	1,474,459	אשראי לציבור	
0.385638803	-3	-734	26,419	פיקדונות מבנקים	3	1,125	35,554	פיקדונות בבנקים	
3.686766872	-0	-18	29,771	פיקדונות מבנקים מרכזיים	4	12,330	329,051	פיקדונות בבנקים מרכזיים	
-1.001277486	-4	-4,444	112,459	אג"ח	3	10,245	347,289	אג"ח	
-1.66995635	-5	-2,156	47,117	התחייבויות אחרות ¹	3	465	16,002	נכסים אחרים ¹	
0.72055563	-4	-61,873	1,584,816	סך ההתחייבויות נושאות הריבית	5	101,852	2,202,355	סך הנכסים נושאי הריבית	
					2	39,979	2,202,355	התשואה נטו על נכסים נושאי ריבית (המרווח הפיננסי) ²	
2022									
ההתחייבויות					הנכסים				
פער הריבית	שיעור ההוצאה	הוצאות המימון	היתרה השנתית הממוצעת (מיליוני ש"ח)		שיעור ההכנסה	הכנסות המימון	היתרה השנתית הממוצעת (מיליוני ש"ח)		
(נקודות אחוז)	(אחוזים)	(מיליוני ש"ח)			(אחוזים)	(מיליוני ש"ח)			
3	-2	-16,174	1,074,923	פיקדונות הציבור	5	61,694	1,347,517	אשראי לציבור	
1	-1	-162	26,450	פיקדונות מבנקים	1	418	34,490	פיקדונות בבנקים	
1	-0	-21	35,046	פיקדונות מבנקים מרכזיים	1	5,429	447,411	פיקדונות בבנקים מרכזיים	
-3	-5	-5,220	103,460	אג"ח	2	4,077	238,771	אג"ח	
0	-2	-391	17,385	התחייבויות אחרות ¹	2	360	14,907	נכסים אחרים ¹	
2	-2	-21,969	1,257,264	סך ההתחייבויות נושאות הריבית	3	71,978	2,083,095	סך הנכסים נושאי הריבית	
					2	50,009	2,083,095	התשואה נטו על נכסים נושאי ריבית (המרווח הפיננסי) ²	

¹ ההתחייבויות והנכסים האחרים כוללים בין השאר גם אשראי לממשלה ופיקדונות שלה וניירות ערך שהושאלו/ נשאלו בהסכמי מכר חוזר.
² המרווח הפיננסי הינו היחס שבין הכנסות הריבית נטו לבין סך הנכסים נושאי הריבית. המרווח מוצג באחוזים ומחושב במונחים שנתיים.
המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

לוח 9 | העלות ליחידת תפוקה¹ יחס היעילות², סך מערכת הבנקאות³, 2019 עד 2023 | אחוזים

השנה	לאומי	הפועלים	מזרחי טפחות ^{4,5}	דיסקונט	הבינלאומי	ירושלים	סך מערכת הבנקאות
2019	1.70	1.90	1.50	2.52	1.93	2.97	1.88
2020	1.38	1.50	1.35	2.41	1.66	2.79	1.60
2021	1.23	1.32	1.48	2.18	1.52	2.85	1.49
2022	1.01	1.22	1.50	2.03	1.46	2.74	1.38
2023	0.96	1.22	1.27	2.06	1.38	2.68	1.33
2019	56.8	66.4	54.6	65.2	64.4	70.0	61.5
2020	53.8	56.9	53.9	67.5	61.8	69.1	58.3
2021	46.8	54.2	54.0	65.4	58.3	73.5	54.9
2022	37.5	44.5	45.2	55.8	50.9	59.8	46.0
2023	32.6	38.5	37.7	49.6	43.5	61.2	40.1

- ¹ היחס בין סך ההוצאות התפעוליות והאחרות ליתרת הנכסים הממוצעת (average cost).
- ² היחס בין סך ההוצאות התפעוליות והאחרות לסך ההכנסות מריבית נטו וההכנסות שאינן מריבית (cost to income).
- ³ נתוני קבוצת הפועלים אינם כוללים את קבוצת ישראל כרטיס. החל משנת 2019, נתוני קבוצת לאומי אינם כוללים את קבוצת לאומי קארד.
- ⁴ המיזוג עם אגוד ברבעון האחרון של 2020 היטה כלפי מטה את יחס עלות יחידת תפוקה לשנת 2020.
- ⁵ החל מהדיווח השנתי ל-2020 נתוני קבוצת מזרחי כוללים את בנק אגוד.
- המקור:** דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

לוח 10 | ההוצאות של סך מערכת הבנקאות בגין עובדים¹, 2004 עד 2023 | הסכומים המדווחים², במחירים שוטפים

השנה	מספר המשרות הממוצע ³	המשכורות		ההוצאות הנלוות בגין עובדים ⁴		המשכורות וההוצאות הנלוות	
		סך הכול	למשרה	סך הכול	למשרה	סך הכול	למשרה
		(מיליוני ש"ח)	(אלפי ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(אלפי ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(אלפי ש"ח)
2004	38,170	7,898	207	3,681	96	11,579	303
2005	40,029	8,595	215	4,283	107	12,878	322
2006	42,200	9,561	227	5,354	127	14,915	353
2007	44,286	9,798	221	4,718	107	14,516	328
2008	46,628	9,015	193	5,705	122	14,720	316
2009	47,097	9,640	205	4,378	93	14,018	298
2010	47,818	10,336	216	5,280	110	15,616	327
2011	48,344	10,717	222	5,814	120	16,531	342
2012	48,010	10,872	226	6,389	133	17,261	360
2013	47,577	11,336	238	6,363	134	17,699	372
2014	46,889	11,042	235	7,286	155	18,328	391
2015	45,714	11,506	252	5,941	130	17,447	382
2016	45,810	11,255	246	5,211	114	16,466	359
2017	43,138	11,244	261	5,283	122	16,526	383
2018	40,866	11,474	281	4,928	121	16,402	401
2019	39,793	11,037	277	5,081	128	16,118	405
2020	37,696	10,124	269	5,056	134	15,181	403
2021	37,107	11,974	323	5,475	148	17,449	470
2022	37,115	12,492	337	5,445	147	17,936	483
2023	36,785	11,956	325	5,806	158	17,762	483
השינוי לעומת השנה הקודמת (באחוזים)							
2005	4.9	8.8	3.8	16.4	11.0	11.2	6.1
2006	5.4	11.2	5.5	25.0	18.6	15.8	9.9
2007	4.9	2.5	-2.3	-11.9	-16.0	-2.7	-7.3
2008	5.3	-8.0	-12.6	20.9	14.8	1.4	-3.7
2009	1.0	6.9	5.9	-23.3	-24.0	-4.8	-5.7
2010	1.5	7.2	5.6	20.6	18.8	11.4	9.7
2011	1.1	3.7	2.6	10.1	8.9	5.9	4.7
2012	-0.7	1.4	2.2	9.9	10.7	4.4	5.1
2013	-0.9	4.3	5.2	-0.4	0.5	2.5	3.5
2014	-1.4	-2.6	-1.2	14.5	16.2	3.6	5.1
2015	-2.5	4.2	6.9	-18.5	-16.4	-4.8	-2.4
2016	0.2	-2.2	-2.4	-12.3	-12.5	-5.6	-5.8
2017	-5.8	-0.1	6.1	1.4	7.7	0.4	6.6
2018	-5.3	2.0	7.7	-6.7	-1.5	-0.8	4.8
2019	-2.6	-3.8	-1.2	3.1	5.9	-1.7	0.9
2020	-5.3	-8.3	-3.2	-0.5	5.0	-5.8	-0.6
2021	-1.6	18.3	20.1	8.3	10.0	14.9	16.8
2022	0.0	4.3	4.3	-0.5	-0.6	2.8	2.8
2023	-0.9	-4.3	-3.4	6.6	7.6	-1.0	-0.1

- ¹ הנתונים החל משנת 2017 אינם כוללים את קבוצת ישראלכרט, וכוללים סיווג מחדש של הוצאות בגין פנסיה והטבות לאחר סיום העסקה בהתאם לחזון שפורסם על ידי הפיקוח על הבנקים בינואר 2018 בנושא "שיפור ההצגה של הוצאות בגין פנסיה והטבות אחרות לסיום העסקה". הנתונים החל משנת 2018 אינם כוללים את לאומי קארד.
- ² עד שנת 2002 הסכומים מותאמים להשפעת האינפלציה לפי מדד דצמבר 2003.
- ³ מספר המשרות כולל משרות בחברות בנות בח"ל ובחברות מאוחדות, וכן תרגום של עלות השעות הנוספות ותקציבי כוח האדם החיצוני שנדרשו לוויסות כוח האדם השוטף ולהטמעת פרויקטים.
- ⁴ סעיף זה כולל בעיקר פיזייתיים, תגמולים, קרן השתלמות, פנסיה, חופשה, ביטוח לאומי ומס שכר, הוצאות נלוות אחרות, הוצאות פרישה מרצון, והטבה עקב הקצאת אופציות לעובדים.

המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

לוח 11 | מספר המשרות וההוצאות לפי רמות השכר השנתיות, סך מערכת הבנקאות, 2022 ו-2023

		2023		2022		
שיעור השינוי השנתי בהוצאות השכר	שיעור השינוי השנתי במספר המשרות	המשכורות וההוצאות הנלוות (מיליוני ש"ח)	מספר המשרות ¹	המשכורות וההוצאות הנלוות (מיליוני ש"ח)	מספר המשרות ¹	
עובדים פעילים במשרדים בישראל רמות שכר שנתיות (באלפי ש"ח)						
(6.4)	153.3	580	28.700	620	11.330	עד 60
(30.6)	(30.5)	101,891	956	146,875	1,376	מעל 60 עד 120
(4.7)	(1.1)	1,682,168	8,990	1,766,006	9,092	מעל 120 עד 240
(3.6)	(5.3)	3,106,967	10,014	3,224,423	10,569	מעל 240 עד 360
11.6	4.5	6,176,490	12,846	5,532,064	12,288	מעל 360 עד 600
13.9	11.9	3,209,183	4,301	2,817,365	3,843	מעל 600 עד 1,000
14.7	13.4	1,152,871	743	1,005,084	655	מעל 1,000
6.5	0.1	15,430,150	37,879	14,492,435	37,835	סך רכיבי השכר והנלוות ששויכו לעובדים פעילים במשרדים בישראל
4.6	(34.4)	926,484	123	886,127	188	מזה: הוצאות בגין עובדי כוח אדם רמות שכר שנתיות (באלפי ש"ח)
(33.2)	7.0	13,613	1,969	20,392	1,839	עד 120
5.4	3.2	912,871	2,092	865,735	2,027	מעל 120
		2,500,089		3,333,218		רכיבי השכר והנלוות שלא שויכו לעובדים פעילים במשרדים בישראל
(17.1)	(5.0)	972,422	1,141	1,172,815	1,201	עובדי הבנקים במשרדים בחו"ל
16.2	(0.9)	(1,140,514)	(1,983)	(981,905)	(2,001)	הוצאות שכר שהונו לנכסים
(1.0)	0.0	17,762,147	37,037	17,936,477	37,035	סך הכל

¹ מספר המשרות מדווח על בסיס ממוצע חודשי כפי שמדווח בדוח הכספי השנתי לציבור
המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

לוח 12 | התפלגות ההון ויחסי ההון, סך מערכת הבנקאות, עד 2023 | מיליוני ש"ח

סך מערכת הבנקאות	יחשלים		הבינלאומי		מזרחי טפחות		דיסקונט		הפועלים		לאומי	
	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022
(מיליוני ש"ח)												
ההון העצמי רובד 1 ²	177,630	158,191	12,292	10,802	28,434	25,072	28,890	25,353	52,641	46,745	53,892	48,797
הון רובד 2 ²	47,254	45,059	3,569	3,448	8,366	8,015	7,469	6,878	13,338	14,349	14,141	12,020
בסיס ההון	224,884	203,250	15,861	14,250	36,800	33,087	36,359	32,231	65,979	61,094	68,033	60,817
סיכון האשראי	1,437,496	1,346,483	97,053	94,786	252,842	234,383	245,154	227,129	403,897	386,550	426,399	392,658
סך החשיפות לאחר המרה לאשראי	2,495,461	2,411,003	215,193	192,793	458,835	436,295	395,711	380,342	689,175	690,312	711,900	690,528
משקל סיכון ממוצע ³ (RWA)	0	52	42	47	53	52	58	56	55	53	55	52
סיכונים השוק	17,149	16,375	886	789	1,957	1,301	4,209	3,633	4,245	4,007	5,834	6,610
הסיכון התפעולי	112,373	93,838	1,277	1,128	20,641	16,567	20,406	16,685	29,710	25,020	29,943	26,375
סך הסעיפים המשקללים	1,567,018	1,456,696	108,299	103,636	275,440	252,251	269,769	247,447	437,852	415,577	462,176	425,643
(אחוזים)												
יחס ההון העצמי רובד 1	11.3	10.9	10.5	10.4	10.3	9.9	10.7	10.3	12.0	11.3	11.7	11.5
יחס הלימות ההון הכולל	14.4	14.0	13.4	13.8	13.4	13.1	13.5	13.0	15.1	14.7	14.7	14.3
יחס ההון העצמי רובד 1 המזערי הנדרש			9.5	9.2	9.6	9.6	9.2	9.2	10.2	10.2	10.2	10.2
יחס ההון הכולל המזערי הנדרש			12.5	12.5	12.5	12.5	12.5	12.5	13.5	13.5	13.5	13.5

1 כולל הזכויות של בעלי מניות חיצוניים, על פי מאזני הקבוצות.
 2 לאחר ניכויים.
 3 אחוזים.
המקור: דוחות כספיים לצבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

לוח 13 | התפלגות החשיפות ויחס המינוף בסך מערכת הבנקאות, 2022 עד 2023 | מיליוני ש"ח

סך מערכת הבנקאות	ירושלים		הבינלאומי		מזרחי טפחות		דיסקונט		הפועלים		לאומי	
	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022
177,515	158,025	1,366	12,292	10,802	28,434	25,072	28,890	25,353	52,641	46,745	53,892	48,797
הון רבד 1												
2,395,608	2,274,764	21,980	217,965	192,716	442,835	423,013	381,827	362,683	648,724	628,533	682,277	648,773
91,224	82,144	8	3,460	3,454	8,615	8,366	9,448	8,823	27,683	22,633	42,010	38,849
34,752	39,382	0	57	12	2,524	2,273	5,008	5,067	11,986	15,809	15,177	16,221
חשיפות בגין עסקאות מימון ניהול ערך												
226,803	210,634	644	12,187	11,761	33,509	29,358	37,910	35,607	72,003	70,140	70,550	63,052
2,748,388	2,606,924	22,633	233,669	207,943	487,483	463,010	434,193	412,180	760,396	737,115	810,014	766,895
סך חשיפות (אחוזים)												
6.5	6.1	6.0	5.3	5.2	5.8	5.4	6.7	6.2	6.9	6.3	6.7	6.4
יחס מינוף												
יחס מינוף נדרש												
		4.5	4.5	4.5	4.5	4.5	4.5	4.5	5.5	5.5	5.5	5.5

המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

לוח 14 | יתרות אשראי לפי ענפי משק מרכזיים, ¹ בפילוח לפי שנת העמדתן, במהלך שנת 2023 | מיליוני ש"ח

2023-Q4	2023-Q3	2023-Q2	2023-Q1		
97,930	78,601	64,994	42,034	2023	בינוי ונדלן
45,154	51,893	62,743	74,726	2022	
28,886	35,836	41,218	45,458	2021	
10,844	11,715	13,454	14,812	2020	
8,001	7,732	8,439	9,068	2019	
12,708	13,669	15,219	16,546	מעבר ל-5 שנים קודמות למועד הדיווח	
90,487	84,577	73,958	71,482	הלוואות מתחדשות	
2,120	2,731	2,614	2,229	הלוואות מתחדשות שהומרו להלוואות לזמן קצוב	
296,130	286,754	282,639	276,355	סה"כ	
134,834	122,017	98,323	62,873	2023	מסחרי אחר
62,267	70,650	82,711	97,519	2022	
43,287	46,686	52,155	58,850	2021	
25,150	27,589	31,357	34,914	2020	
11,908	13,752	15,515	17,764	2019	
27,523	31,251	32,005	36,863	מעבר ל-5 שנים קודמות למועד הדיווח	
141,486	129,744	126,234	123,125	הלוואות מתחדשות	
1,954	2,793	1,459	1,861	הלוואות מתחדשות שהומרו להלוואות לזמן קצוב	
448,408	444,481	439,758	433,768	סה"כ	
70,680	54,394	35,172	17,603	2023	דיור
108,895	110,611	112,593	113,396	2022	
104,718	106,696	109,166	111,119	2021	
65,519	66,681	67,948	69,201	2020	
48,513	49,431	50,104	51,125	2019	
184,069	189,391	192,935	198,390	מעבר ל-5 שנים קודמות למועד הדיווח	
-	-	-	-	הלוואות מתחדשות	
1,000	-	-	-	הלוואות מתחדשות שהומרו להלוואות לזמן קצוב	
582,394	577,204	567,918	560,834	סה"כ	

¹ פעילות לווים בישראל.

המשך >

לוח 14 (המשך) | יתרות אשראי לפי ענפי משק מרכזיים,¹ בפילוח לפי שנת העמדתן, במהלך שנת 2023 | מיליוני ש"ח

2023-Q4	2023-Q3	2023-Q2	2023-Q1		
56,184	51,988	40,832	27,533	2023	פרטי-אחר
27,973	32,086	37,293	43,868	2022	
14,943	17,204	19,823	22,942	2021	
7,157	8,215	9,493	11,044	2020	
4,048	4,782	5,655	6,824	2019	
7,319	8,378	9,155	10,341	מעבר ל-5 שנים קודמות למועד הדיווח	
29,702	28,685	28,398	24,746	הלוואות מתחדשות	
486	305	275	3,029	הלוואות מתחדשות שהומרו להלוואות לזמן קצוב	
147,812	151,643	150,923	150,327	סה"כ	
392,542	335,190	259,548	159,407	2023	סה"כ אשראי לציבור
263,205	286,095	316,096	355,649	2022	
202,354	217,725	233,549	252,028	2021	
111,819	117,530	126,984	134,903	2020	
75,237	78,726	83,238	88,764	2019	
236,527	247,863	255,432	268,845	מעבר ל-5 שנים קודמות למועד הדיווח	
280,814	270,265	253,501	244,373	הלוואות מתחדשות	
5,213	6,576	5,108	7,752	הלוואות מתחדשות שהומרו להלוואות לזמן קצוב	
1,567,712	1,559,971	1,533,455	1,511,721	סה"כ	

המקור: דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

לוח 15 | מדדים לאיכות תיק האשראי,¹ סך מערכת הבנקאות, 2019 עד 2023 | אחוזים

מדד / בנק	שנה	לאומי	הפועלים	מזרחי	דיסקונט	הבינלאומי	ירושלים	סך מערכת הבנקאות
שיעור ההוצאה השנתית להפסדי אשראי בסך האשראי המאזני לציבור	2019	0.21	0.43	0.18	0.38	0.16	0.34	0.29
	2020	0.85	0.63	0.42	0.89	0.50	0.92	0.68
	2021	-0.23	-0.34	-0.10	-0.32	-0.21	-0.48	-0.25
	2022	0.12	-0.02	0.17	0.17	0.10	0.55	0.10
	2023	0.57	0.45	0.44	0.57	0.42	0.87	0.50
יחס המחיקות נטו לסך האשראי המאזני לציבור	2019	0.23	0.12	0.11	0.22	0.09	0.24	0.16
	2020	0.18	0.09	0.11	0.19	0.10	0.21	0.13
	2021	-0.03	-0.06	0.05	0.03	-0.01	0.15	-0.01
	2022	0.07	-0.02	0.09	0.10	0.02	0.17	0.05
	2023	0.12	0.09	0.09	0.17	0.03	0.53	0.11
שיעוריה של יתרת ההפרשה להפסדי אשראי בסך האשראי המאזני לציבור	2019	1.16	1.58	0.82	1.38	1.05	1.04	1.23
	2020	1.76	2.00	0.98	1.95	1.38	1.73	1.66
	2021	1.30	1.43	0.77	1.41	1.05	0.93	1.22
	2022	1.28	1.40	0.93	1.31	1.02	1.13	1.22
	2023	1.58	1.69	1.24	1.60	1.36	1.39	1.52
משקל האשראי הבעייתי בסך האשראי המאזני לציבור	2019	1.96	3.06	1.78	2.56	1.86	1.63	2.30
	2020	2.87	3.41	1.50	3.90	2.16	2.62	2.83
	2021	1.85	2.26	1.25	2.91	1.68	1.20	1.99
	2022	1.54	1.63	1.27	2.74	1.15	0.01	1.66
	2023	1.78	2.02	1.87	3.46	1.48	1.26	2.12
שיעור האשראי שאינו צובר ² או צובר בפיגור של 90 ימים או יותר מיתרת האשראי לציבור	2019	1.11	1.61	1.34	0.90	1.01	1.50	1.24
	2020	1.43	1.28	1.13	0.96	0.80	1.29	1.19
	2021	1.02	1.00	0.92	0.76	0.67	1.14	0.92
	2022	0.51	0.89	0.87	0.67	0.48	1.02	0.72
	2023	0.88	1.06	1.16	0.95	0.60	1.11	0.98
היחס בין יתרת ההפרשה להפסדי אשראי לבין האשראי שאינו צובר ² או צובר בפיגור של 90 ימים או יותר	2019	117.53	109.69	65.46	166.59	109.79	70.96	109.24
	2020	132.96	175.97	95.25	220.60	183.94	135.57	152.09
	2021	140.43	165.07	92.38	199.82	167.63	84.07	146.74
	2022	280.94	183.33	115.39	222.08	232.21	111.55	191.99
	2023	198.56	180.24	111.28	189.49	247.64	127.14	171.66
שיעור האשראי שאינו בדירוג ביצוע בסך האשראי המאזני לציבור ³	2020	6.38	7.81	3.43	8.04	4.75	4.28	6.25
	2021	3.56	5.81	2.58	5.23	4.17	2.46	4.28
	2022	2.42	4.16	3.07	6.10	3.09	0.03	3.67
	2023	3.24	5.31	3.99	7.25	3.14	3.17	4.61

¹ אשראי לציבור בישראל ובחו"ל.

² החל מינואר 2022 הבנקים בישראל מיישמים שיטת ההפרשה צופת פני עתיד (CECL) ובו שונה סיווג האשראי מאשראי פגום לאשראי שאינו צובר ריבית.

³ המדדים המופיעים טרום 2022 הינם על בסיס אומדן לאשראי שאינו צובר. שני הרכיבים יחד מהווים אומדן ל-NPL (Non-Performing Loans).

³ אשראי אשר דירוג האשראי שלו במועד הדוח תואם את דירוג האשראי לביצוע אשראי חדש בהתאם למדיניות הבנק. כלומר אשראי שניתן בעבר ושלא היה ניתן בהתאם לתנאים הקיימים היום. נתונים קיימים החל מ-2020.

המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

לוח 16 | איכות האשראי לפי מגזרים מהותיים, סך מערכת הבנקאות, 2019 עד 2023 | אחוזים

ממד / בנק	שנה	לאומי	הפועלים	מזרחי	דיסקונט	הבינלאומי	ירושלים	סך המערכת
אשראי מסחרי								
משקל האשראי המסחרי ¹	2019	60.65	56.86	24.34	61.23	46.81	17.07	51.13
	2020	61.22	56.71	27.10	61.38	46.16	17.91	51.08
	2021	62.09	58.09	26.66	60.46	46.31	15.54	51.66
	2022	62.36	58.60	28.02	59.30	49.63	20.80	52.14
	2023	62.62	60.23	29.12	60.63	51.76	25.60	53.40
שיעור ההוצאה להפסדי אשראי בסך האשראי המסחרי								
	2019	0.26	0.62	0.44	0.31	0.16	0.13	0.39
	2020	1.14	0.68	0.94	1.00	0.81	0.29	0.93
	2021	-0.29	-0.27	-0.12	-0.41	-0.45	0.04	-0.30
	2022	0.10	-0.08	0.39	0.13	0.14	0.43	0.09
	2023	0.58	0.56	0.92	0.63	0.51	0.38	0.62
משקל האשראי שאינו צובר² או צובר בפיגור של 90 ימים או יותר מיתרת האשראי המסחרי לציבור								
	2019	1.33	2.24	2.33	1.51	1.42	0.22	1.74
	2020	1.78	1.86	2.16	1.70	1.01	0.32	1.46
	2021	1.23	1.45	1.67	0.96	0.73	0.40	1.20
	2022	0.49	1.17	1.45	0.88	0.53	0.66	0.88
	2023	1.00	1.35	1.60	1.24	0.66	0.61	1.19
היחס בין יתרת ההפרשה להפסדי אשראי לבין האשראי המסחרי שאינו צובר² או צובר בפיגור של 90 ימים או יותר								
	2019	112.02	105.48	73.99	108.06	100.17	252.50	104.91
	2020	130.93	158.12	95.31	140.08	204.88	222.22	168.57
	2021	141.97	157.61	103.04	180.50	192.53	156.00	155.90
	2022	380.05	186.44	133.91	197.27	262.70	101.03	215.40
	2023	221.79	185.56	157.18	170.60	277.89	115.97	191.46
אשראי לדיור								
משקל האשראי לדיור	2019	29.47	29.98	65.54	20.18	28.80	71.17	35.33
	2020	30.01	32.13	63.04	22.06	30.72	71.73	36.82
	2021	29.82	32.04	64.20	24.82	31.55	74.68	37.34
	2022	31.15	32.35	63.38	26.56	30.28	68.35	37.83
	2023	30.77	31.78	62.70	26.27	29.76	64.35	37.25

המשך >

לוח 16 (המשך) איכות האשראי לפי מגזרים מהותיים, סך מערכת הבנקאות, 2019 עד 2023 אחוזים							
ממד / בנק	שנה	לאומי	הפועלים	מזרחי טפחות	דיסקונט	הבינלאומי	ירושלים
שיעור ההוצאה להפסדי אשראי בסך האשראי לדיוור	2019	0.03	0.03	0.03	0.07	0.01	-0.04
	2020	0.19	0.32	0.18	0.16	0.14	0.13
	2021	-0.14	-0.20	-0.08	0.01	-0.02	-0.01
	2022	0.09	0.06	0.05	0.10	0.07	0.09
	2023	0.17	0.09	0.12	0.11	0.11	0.09
משקל האשראי שאינו צובר ² או צובר בפיגור של 90 ימים או יותר מיתרת האשראי לדיוור לציבור	2019	0.99	0.78	1.13	0.96	0.77	1.88
	2020	0.83	0.63	0.75	0.74	0.55	1.64
	2021	0.61	0.50	0.74	0.51	0.52	1.35
	2022	0.47	0.45	0.68	0.35	0.41	1.19
	2023	0.53	0.57	1.04	0.37	0.58	1.35
היחס בין יתרת ההפרשה להפסדי אשראי לבין האשראי לדיוור שאינו צובר ² או צובר בפיגור של 90 ימים או יותר	2019	56.27	64.17	43.99	58.64	61.73	32.38
	2020	85.25	120.89	80.10	82.17	105.13	43.86
	2021	77.74	93.67	61.85	95.20	95.21	45.33
	2022	74.96	90.73	67.87	124.45	104.14	42.24
	2023	92.15	84.07	53.37	138.22	92.20	43.37
אשראי פרטי-אחר							
משקל האשראי הפרטי האחר	2019	9.68	12.98	9.92	17.79	24.39	11.76
	2020	8.58	10.99	9.69	15.79	23.13	10.37
	2021	7.96	9.72	9.08	13.97	22.14	9.78
	2022	7.90	8.89	8.55	13.45	20.09	10.85
	2023	7.03	8.40	8.11	12.48	18.59	10.05
שיעור ההוצאה להפסדי אשראי בסך האשראי הפרטי האחר	2019	0.48	0.49	0.49	0.96	0.32	2.99
	2020	1.05	1.32	0.57	1.49	0.36	7.51
	2021	-0.16	-1.22	-0.23	-0.57	0.01	-4.94
	2022	0.37	0.11	0.37	0.49	0.07	3.68
	2023	2.18	1.10	1.21	1.24	0.67	7.11

המשך <

לוח 16 (המשך) | איכות האשראי לפי מגזרים מהותיים, סך מערכת הבנקאות, 2019 עד 2023 | אחוזים

מדד / בנק	שנה	לאומי	הפועלים	מזרחי טפחות	דיסקונט	הבינלאומי	ירושלים	סך המערכת
משקל האשראי שאינו צובר ² או צובר בפיגור של 90 ימים או יותר מיתרת האשראי הפרטי האחר לציבור	2019	1.33	2.20	0.54	0.76	0.79	1.59	1.24
	2020	0.95	2.31	0.38	0.95	0.81	1.16	0.86
	2021	0.91	1.99	0.33	0.38	0.55	0.83	0.83
	2022	0.98	0.72	0.37	0.38	0.46	0.65	0.60
	2023	1.42	0.89	0.54	0.80	0.49	0.81	0.85
היחס בין יתרת ההפרשה להפסדי אשראי לבין האשראי הפרטי האחר שאינו צובר ² או צובר בפיגור של 90 ימים או יותר	2019	178.53	93.05	248.18	291.46	159.88	289.50	162.66
	2020	323.27	131.20	369.57	340.48	184.88	924.06	303.56
	2021	288.49	90.72	309.76	672.17	260.80	495.96	235.30
	2022	245.64	366.80	517.17	651.59	315.60	927.72	383.42
	2023	226.24	359.87	484.14	383.91	428.70	1038.40	347.06

¹ אשראי לציבור בישראל ובחו"ל. עבור דיור ופרטי-אחר מוצגים נתונים על אשראי לציבור בישראל בלבד (האשראי בחו"ל מהווה פחות מאחוז עבור משקי הבית בסה"כ - דיור ופרטי-אחר יחדיו).

² החל מינואר 2022 הבנקים בישראל מיישמים שיטת ההפרשה צופת פני עתיד (CECL) ובו שונה סיווג האשראי מאשראי פגום לאשראי שאינו צובר ריבית. המדדים המופיעים טרום 2022 הינם על בסיס אומדן לאשראי שאינו צובר. שני הרכיבים יחד מהווים אומדן ל-NPL (Non-Performing Loans).
המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

לוח 17 | יתרת האשראי לציבור לפי ענפי המשק, סך מערכת הבנקאות, 2022 עד 2023

		יתרת סוכן האשראי הכוללי				יתרת האשראי המאזני (חובות) ²			
	היתרה	התפלגות האשראי לציבור		היתרה		התפלגות האשראי לציבור		השנויים באשראי	היתרה
		2023	2022	2023	2022	2023	2022		
	(מיליוני ש"ח)	(אחוזים)	(אחוזים)	(מיליוני ש"ח)	(אחוזים)	(אחוזים)	(אחוזים)		
פעילות לווים בישראל	1,903,622	2,037,361	91.5	1,378,690	7.0	94.2	1,466,497	94.2	6.4
עסקי	1,064,939	1,159,138	52.1	674,786	8.8	47.3	736,507	46.1	9.1
חקלאות	9,687	9,434	0.5	8,128	-2.6	0.5	7,999	0.6	-1.6
כרייה וחציבה	3,950	4,626	0.2	2,334	17.1	0.2	3,224	0.2	38.1
תעשייה	110,492	114,361	5.3	64,226	3.5	4.1	63,631	4.4	-0.9
בניין ונדל"ן	422,303	488,243	20.4	260,379	15.6	19.0	296,131	17.8	13.7
מזה: בינוי	322,634	357,122	16.0	160,620	10.7	11.9	185,776	11.0	15.7
מזה: פעילויות בנדל"ן	99,669	131,120	4.8	99,758	31.6	7.1	110,355	6.8	10.6
אספקת חשמל ומים	41,406	46,331	2.0	23,019	11.9	1.8	27,715	1.6	20.4
מסחר	130,470	135,250	6.3	100,832	3.7	6.9	107,384	6.9	6.5
בחי מלון, שירותי הארחה ואוכל	20,990	21,766	1.0	17,838	3.7	1.2	18,045	1.2	1.2
תחבורה ואחסנה	33,770	35,493	1.6	25,467	5.1	1.7	27,064	1.7	6.3
מידע ותקשורת	21,225	21,857	1.0	13,414	3.0	0.9	13,389	0.9	-0.2
שירותים פיננסיים	165,299	191,288	8.0	93,095	15.7	6.8	105,887	6.4	13.7
שירותים עסקיים אחרים	49,596	50,244	2.4	33,763	1.3	2.1	33,315	2.3	-1.3
שירותים ציבוריים וקהילתיים	39,556	40,245	1.9	32,291	1.7	2.1	32,596	2.2	0.9
אנשים פרטיים	838,683	878,224	40.5	703,904	4.7	46.9	729,991	48.1	3.7
אנשים פרטיים- הלואות לדיוור	589,594	615,917	28.5	554,004	4.5	37.4	582,394	37.8	5.1
אנשים פרטיים- אחר	249,089	262,306	12.0	149,900	5.3	9.5	147,597	10.2	-1.5
פעילות לווים בחו"ל	167,936	188,326	8.1	85,032	12.1	5.8	90,870	5.8	6.9
סך הכול	2,071,558	2,225,687	100.0	1,463,722	7.4	100.0	1,557,367	100.0	6.4

¹ כולל את סיכון האשראי המאזני וסיכון האשראי החוץ-מאזני.
² כולל את האשראי לציבור, למעט אג"ח וניירות ערך שנשאלו או נרכשו במסגרת הסכמי מרכז חוזר.
המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

לוח 18 | אשראי ומרווחים לפי מגזרי פעילות פיקוחיים, מגזר משקי הבית¹ סך מערכת הבנקאות, דצמבר 2022 עד דצמבר 2023

יתרת האשראי לסוף תקופת הדיווח

סך המערכת	סה"כ				צרכני-אחר				כרטיסי אשראי				דיור			
	שיעור שינוי	פער	דצמבר 2023	דצמבר 2022	שיעור שינוי	פער	דצמבר 2023	דצמבר 2022	שיעור שינוי	פער	דצמבר 2023	דצמבר 2022	שיעור שינוי	פער	דצמבר 2023	דצמבר 2022
ירושלים	1.76	198	11,445	11,247	5.39	82	1,611	1,529	-	-	-	-	1.19	116	9,834	9,719
הבינלאומי	(2.39)	-1,414	57,631	59,045	(6.05)	-1,181	18,328	19,509	(5.15)	-209	3,853	4,062	(0.07)	-24	35,450	35,474
מזרחי טפחות	4.20	4,095	101,552	97,457	(4.04)	-604	14,343	14,947	2.87	515	18,432	17,917	6.48	4,184	68,777	64,593
דיסקונט	4.34	9,730	234,006	224,276	0.00	1	22,938	22,937	(2.51)	-116	4,506	4,622	5.00	9,845	206,562	196,717
הפועלים	1.88	3,062	165,603	162,541	(1.36)	-411	29,798	30,209	(0.62)	-29	4,671	4,700	2.74	3,502	131,134	127,632
לאומי	6.78	10,178	160,356	150,178	(3.85)	-1,020	25,478	26,498	6.76	283	4,468	4,185	9.13	10,915	130,410	119,495
סך המערכת	3.67	25,849	730,593	704,744	(0.03)	-3,133	112,496	115,629	0.01	444	35,930	35,486	0.05	28,538	582,167	553,630

המרווח מפעילות באשראי (ממוצע)

סה"כ	צרכני-אחר				כרטיסי אשראי				דיור							
	שיעור השינוי	פער	דצמבר 2023	דצמבר 2022	שיעור השינוי	פער	דצמבר 2023	דצמבר 2022	שיעור השינוי	פער	דצמבר 2023	דצמבר 2022				
			(אחוזים)	(אחוזים)			(אחוזים)	(אחוזים)			(אחוזים)	(אחוזים)				
לאומי	(0.01)	(0.02)	1.85	1.87	(2.45)	(0.12)	4.71	4.83	14.57	0.20	1.59	1.39	3.79	0.05	1.27	1.23
הפועלים	(0.07)	(0.14)	1.70	1.84	(4.61)	(0.23)	4.71	4.93	(100.00)	(0.31)	-	0.31	(2.55)	(0.03)	1.09	1.12
דיסקונט	(0.06)	(0.09)	1.49	1.57	4.23	0.19	4.58	4.39	(11.10)	(0.12)	0.94	1.05	(7.65)	(0.10)	1.15	1.25
מזרחי טפחות	(0.04)	(0.09)	2.30	2.39	(2.23)	(0.10)	4.22	4.32	15.87	0.77	5.65	4.87	(9.24)	(0.11)	1.08	1.19
הבינלאומי	(0.06)	(0.12)	1.90	2.02	(4.01)	(0.14)	3.35	3.49	5.96	0.02	0.41	0.39	(6.32)	(0.09)	1.26	1.35
ירושלים	0.01	0.03	2.89	2.86	5.89	0.48	8.63	8.15	-	-	-	-	(2.18)	(0.04)	1.93	1.97
סך המערכת	(0.05)	(0.08)	1.78	1.87	(0.02)	(0.07)	4.45	4.52	0.08	0.22	3.08	2.85	(0.04)	(0.05)	1.18	1.23

¹ לא כולל בנקאות פרטית.
המקור: דוחות כספיים לצבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים

לוח 19 | אשראי ומרווחים לפי מגדרי פעילות פיקוחיים, המגזר העסקי, 2022 עד דצמבר 2023

יתרת האשראי לסוף תקופת הדיווח															
סה"כ עסקי				העסקים הגדולים				העסקים הבינוניים				העסקים הקטנים והזעירים			
שיעור השינוי	פער	דצמבר 2023	דצמבר 2022	שיעור השינוי	פער	דצמבר 2023	דצמבר 2022	שיעור השינוי	פער	דצמבר 2023	דצמבר 2022	שיעור השינוי	פער	דצמבר 2023	דצמבר 2022
(אחוזים)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(אחוזים)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(אחוזים)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(אחוזים)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)
7.37	170,920	2,489,960	2,319,040	12.46	157,760	1,424,040	1,266,280	1.43	5,650	400,380	394,730	1.14	7,510	665,540	658,030
6.14	128,870	2,226,400	2,097,530	13.05	142,050	1,230,390	1,088,340	10.12	39,750	432,450	392,700	(8.59)	-52,930	563,560	616,490
8.56	65,760	834,040	768,280	26.08	75,070	362,860	287,790	(5.67)	-7,310	121,710	129,020	(0.57)	-2,000	349,470	351,470
11.06	129,190	1,297,350	1,168,160	15.53	90,720	674,790	584,070	16.42	28,290	200,530	172,240	2.47	10,180	422,030	411,850
8.55	47,850	607,800	559,950	26.85	74,610	352,450	277,840	(9.16)	-7,500	74,420	81,920	(9.62)	-19,260	180,930	200,190
35.77	9,617	36,500	26,883	-	-	-	-	71.52	3,109	7,456	4,347	28.88	6,508	29,044	22,536
7.96	552,207	7,492,050	6,939,843	0.15	540,210	4,044,530	3,504,320	0.05	61,989	1,236,946	1,174,957	(0.02)	-49,992	2,210,574	2,260,566
סך המערכת															
המרווח מפעילות באשראי (ממוצע)															
סה"כ עסקי				העסקים הגדולים				העסקים הבינוניים				העסקים הקטנים והזעירים			
שיעור השינוי	פער	דצמבר 2023	דצמבר 2022	שיעור השינוי	פער	דצמבר 2023	דצמבר 2022	שיעור השינוי	פער	דצמבר 2023	דצמבר 2022	שיעור השינוי	פער	דצמבר 2023	דצמבר 2022
(אחוזים)	(אחוזים)	(אחוזים)	(אחוזים)	(אחוזים)	(אחוזים)	(אחוזים)	(אחוזים)	(אחוזים)	(אחוזים)	(אחוזים)	(אחוזים)	(אחוזים)	(אחוזים)	(אחוזים)	(אחוזים)
(1.89)	(0.04)	2.26	2.30	(0.39)	(0.01)	1.83	1.84	9.06	0.21	2.57	2.35	(4.74)	(0.15)	2.98	3.12
(4.72)	(0.10)	2.12	2.22	6.64	0.10	1.61	1.51	0.17	0.00	2.20	2.20	(6.85)	(0.23)	3.10	3.32
1.35	0.04	3.16	3.12	4.26	0.09	2.31	2.22	8.20	0.24	3.16	2.92	2.04	0.08	3.99	3.91
(8.16)	(0.21)	2.40	2.62	(6.97)	(0.12)	1.61	1.73	5.70	0.13	2.46	2.33	1.49	0.05	3.60	3.55
(7.56)	(0.16)	1.97	2.13	(5.46)	(0.08)	1.34	1.42	0.43	0.01	2.44	2.43	0.99	0.03	2.82	2.80
1.36	0.04	2.77	2.74	-	-	-	-	(11.09)	(0.26)	2.06	2.32	4.86	0.14	2.96	2.82
(4.39)	(0.11)	2.32	2.43	0.01	0.01	1.73	1.72	0.05	0.12	2.48	2.36	(0.02)	(0.07)	3.27	3.34
סך המערכת															

1. עסקים זעירים וקטנים - מחזור פעילותם קטן מ-50 מיליוני ש"ח, עסקים בינוניים - מחזור פעילותם גדול או שווה ל-50 מיליוני ש"ח, עסקים גדולים - מחזור פעילותם גדול או שווה ל-250 מיליוני ש"ח.

2. הנתונים מתייחסים לפעילות בישראל ואינם כוללים את הגופים המסדיים, מגזר הניהול הפנימי, אחרים והתאמות.

המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

נספח ב: ההוראות שהפיקו על הבנקים פרסם במהלך שנת 2023¹

2023

23 בינואר פרסום עדכון להוראת ניהול בנקאי תקין 366, "דיווח על אירועי כשל טכנולוגי ואירועי סייבר" בנק ישראל עדכן את הוראת ניהול בנקאי תקין 366, הנוגעת ל"דיווח על אירועי כשל טכנולוגי ואירועי סייבר". תיקון זה עולה בקנה אחד עם חוק "שירות מידע פיננסי" הקובע (סעיף 31. (א) לחוק) כי באם אירע "אירוע אבטחה חמור" כמשמעותו בהוראות לפי סעיף 36 לחוק הגנת הפרטיות, יודיע על כך נותן השירות באופן מידי למאסדר נותן השירות הנוגע בדבר ולמקור המידע שאירוע האבטחה אירע לגבי מידע שהתקבל ממנו, וכן ידווח למאסדר נותן השירות על הצעדים שנקט בעקבות האירוע. מקור המידע שקיבל הודעה בעניין זה ידווח על כך ללא דיחוי למאסדר מקור המידע. מתוך רצון להקל על התאגידים הבנקאיים בדיווח על מגוון האירועים בהם הם חייבים בדיווח לפיקוח על הבנקים ולאחד אותם, קבע הפיקוח על הבנקים שאופן הדיווח על "אירוע אבטחה חמור" לפיקוח על הבנקים כמאסדר מקור המידע, במסגרת פעילותו של התאגיד הבנקאי כמקור מידע או כנותן שירות כאמור בחוק, יהיה בהתאם לקבוע בהוראת נב"ת 366. חובת דווח זו הוגדרה במסגרת תיקון זה להוראת נב"ת מס' 366. נלווה לתיקון זה גם תיקון להוראת דיווח מס' 880.

2 בפברואר מתן שירות ללקוחות מערכת הבנקאות בישראל ברקע המלחמה בין רוסיה לאוקראינה - פרסום מכתב בנושא

על מנת להקל על עולים חדשים שהגיעו לישראל על רקע המלחמה בין רוסיה לאוקראינה, ובהמשך למכתבי פיקוח קודמים בנושא, הודגש הצורך להמשיך ולהתנהל ברגישות גבוהה למצב בו נמצאים העולים החדשים בקשר עם מתן שירותים בנקאיים.

15 בפברואר פרסום הוראת דיווח לפיקוח על הבנקים 882, "דיווח מדדים טכנולוגיים" ההתפתחות הטכנולוגית המואצת בעולם הפיננסי, מהווה מחד גיסא קטליזטור להגדלת היצע השירותים הדיגיטליים בתאגידים הבנקאיים, ומאידך גיסא, מעלה את הסיכון הטכנולוגי לעמידת מערכת הבנקאות באתגרי בנקאות העתיד, ועלולה להשליך על סיכון המודל העסקי בר הקיימא של מערכת הבנקאות. התפתחויות טכנולוגיות אלה מחייבות את התאגידים הבנקאיים לבצע חשיבה מחדש ולהטמיע מודל עסקי המבוסס על פלטפורמות טכנולוגיות מתקדמות וחדשניות הממוקדות בלקוח. הפיקוח על הבנקים רואה בטכנולוגיה נדבך מהותי במערכת הבנקאות וביציבותה, לרבות בשמירה על כספי המפקידים, במתן שירותים דיגיטליים מתקדמים ונגישים ובהבטחת שירותים רציפים לציבור בשגרה ובחירום. לצורך מעקב אחר התפתחות הסיכון הטכנולוגי, התווספה הוראת דיווח חדשה מס' 882 "דיווח מדדים טכנולוגיים".

23 בפברואר דירקטוריון - עדכון הוראת ניהול בנקאי מספר 301 לאור כניסתו לתוקף של חוק המידע הפלילי ותקנת השבים, התשע"ט-2019 ב-12 ביולי 2022, שמחליף את חוק המרשם הפלילי ותקנת השבים, התשמ"א-1981, עודכן נספח א' בהוראת ניהול בנקאי תקין מס' 301.

26 בפברואר נקיטת צעדים צרכניים בסביבה פיננסית משתנה - פרסום מכתב בנושא על רקע שינויים שחלו בסביבת הריבית והאינפלציה, ובהמשך למכתב הפיקוח בנושא, הבהיר המפקח על הבנקים במכתבו לתאגידים הבנקאיים את ציפיותו להתנהל ברגישות יתרה ומתוך ראיית טובת הלקוח וצרכיו, ולנקוט צעדים אשר יסיעו ללקוחות נוכח שינויים אלו.

¹ הנוסח המלא והמחייב של פעולות האסדרה מופיע באתר האינטרנט של בנק ישראל.

ניהול סיכונים – עדכון הוראת ניהול בנקאי תקין מספר 310

בשנים האחרונות אנו עדים לעלייה בפעילות בתחום הנכסים הקריפטוגרפים הפיננסיים בישראל ובעולם. מעורבותם של תאגידים בנקאים וסולקים בפעילויות הקשורות לנכסים קריפטוגרפים, בין במישרין ובין בעקיפין, מגלמת בתוכה סיכונים שעלולים להשפיע על היכולת להבטיח סביבה פיננסית יציבה ואמינה. התיקון להוראה מסדיר את אפשרות הבנקים להציע מוצרים חדשים ללקוחות בתחום הנכסים הקריפטוגרפים, תוך קביעת חובה להודיע בכתב למפקח על הבנקים מראש על פעילות הקשורה לנכסים קריפטוגרפים.

פרסום מכתב של המפקח על הבנקים בנושא "עיסוק בנכסים קריפטוגרפים פיננסיים"

נוכח אירועי הכשל של גופים שונים בעולם בתחום הנכסים הקריפטוגרפים בשנה החולפת, שהביאו בין היתר לעליה רבה בתנודתיות בשוק זה ובירידה חדה בשווי הנכסים הקריפטוגרפים, המפקח על הבנקים שלח מכתב למנהלי התאגידים הבנקאיים וחברות כרטיסי האשראי המפרט את הסיכונים המרכזיים העולים מפעילות בתחום זה.

29 במארס פתיחת חשבון עובר ושב ביתרת זכות וניהול חשבון – פרסום עדכון להוראת ניהול בנקאי תקין 422

תחולת החובה בהוראה לאפשר ניהול חשבון בשירותי תשלום בסיסיים, ובכללם ביצוע פעולות מרחוק, הורחבה באופן שהיא תחול, מעבר לניהול חשבון עובר ושב ביתרת זכות, גם על ניהול חשבון עובר ושב ביתרת חובה שאינה חורגת ממסגרת האשראי המאושרת. בנוסף, לאור החשיבות והצורך במתן שירותים בנקאיים לכלל הלקוחות, הובהר כי אין לקבוע כללים גורפים לחסימת פעילות של לקוח רק בשל השתייכותו לקבוצת אוכלוסייה מסוימת. כמו כן הורחבו שירותי התשלום הבסיסיים שנקבעו בהוראה. ההוראה אמורה הייתה להיכנס לתוקף שנה מיום פרסומה אך בשל המלחמה נדחתה כניסתה לתוקף ליוני 2024.

ניהול מערך שירות ותמיכה ללקוחות – פרסום הוראת ניהול בנקאי תקין חדשה מספר 501

הוראה חדשה זו מעגנת עקרונות למתן שירות ותמיכה ללקוחות מערכת הבנקאות בערוצי השירות השונים, קובעת חובות בתחום הממשל התאגידי ותהליכי העבודה של התאגידים הבנקאיים, וכן קובעת חובות בתחום קביעת אמנת שירות ופרסום פרטים אודות מערך השירות והתמיכה ללקוחות. זאת במטרה לקדם תרבות ארגונית ששמה דגש על איכות וזמינות השירות והתמיכה הניתנים ללקוח ולהגביר את השקיפות כלפי הלקוחות. רוב סעיפי ההוראה אמורים היו להיכנס לתוקף שנה מיום פרסום ההוראה, אך בשל המלחמה נדחו ליוני 2024.

ימי פתיחה של משרדי התאגידים הבנקאים – תיקון הוראת ניהול בנקאי תקין 401

כחלק מקביעת הוראה 501 נקבע כי תאגיד בנקאי לא ימנע מלקוחות להיכנס לסניף ולקבל בו שירות מקצועי בשעות הפעילות, וזאת גם אם לא תיאמו תור מראש. הנחיה זו נכנסה לתוקף ביום פרסומה.

מתן מענה טלפוני אנושי מקצועי – עדכון הוראת ניהול בנקאי תקין 426

כחלק מקביעת הוראה 501 עודכנו דרישות הפרסום אודות מערך השירות ותמיכה.

6 ביוני תיקון חוק הבנקאות (שירות ללקוח), התשמ"א-1981 – הודעות חודשיות על עמלות וריביות

תיקון חוק הקובע חובת משלוח הודעות חודשיות ללקוחות הבנקים הכוללות את הסכום הכולל שגבה הבנק מהלקוח בחודש הקודם בגין עמלות וריביות. מועדי הכניסה לתוקף של החוק מדורגים - ב-1.1.24 וב-2.6.24.

תיקון חוק הבנקאות (שירות ללקוח), התשמ"א-1981 – פתיחת חשבון לגוף פיננסי וניהולו

תיקון החוק קובע כי במקרה בו תאגיד בנקאי מסרב לתת לגוף פיננסי את השירות המנוי בסעיף 2(א), קרי פתיחת חשבון עובר ושב וניהולו, בעבורו או בעבור לקוחותיו, או שלא נתן שירות כאמור בתוך שלושה חודשים ממועד הגשת הבקשה הראשונה של הגוף הפיננסי לפתיחת החשבון וניהולו, ימסור התאגיד הבנקאי הודעה על כך למפקח על הבנקים וינמק את נסיבות הסירוב או העיכוב כאמור.

11 ביוני **ניהול סיכונים איסור הלבנת הון ואיסור מימון טרור – עדכון הוראת ניהול בנקאי תקין 411**

להלן פירוט הנושאים העיקריים בהם עוסק העדכון:

1. הוספת הנחיות חדשות שמטרתן התאמה לסטנדרטים הבינלאומיים בכל הקשור להעברות בינלאומיות, זאת כתוצאה מדוח הביקורת של ארגון FATF על מדינת ישראל;
2. הרחבת נספח ב' 2 כך שיתאפשר לעשות שימוש באמצעי תשלום שהונפק על ידי גופים בעלי רישיון למתן שירותים פיננסיים שחל על פעילותם צו איסור הלבנת הון, אגב פניות שהתקבלו מגופים אלו;
3. הוספת נספח ב' 5 העוסק בהארכת התקופה בה ניתן יהיה לפתוח חשבון בנק באמצעות תעודת עולה עד 90 יום מהנפקתה, עד סוף דצמבר 2023, מתוך רצון להקל ככל הניתן על העולים החדשים מרוסיה, אגב המלחמה בין רוסיה לאוקראינה, בהתנהלותם מול מערכת הבנקאות בישראל.

12 ביוני **עקרונות לניהול אפקטיבי של סיכונים פיננסיים שקשורים לאקלים - הוראת ניהול בנקאי תקין חדשה מספר 345**

בשנים האחרונות גוברת המודעות בארץ ובעולם לסיכונים הפיננסיים שקשורים לשינויי אקלים, ולהשלכות החמורות שעלולות להיות להתממשות שלהם על יציבות התאגיד הבנקאי, מערכת הבנקאות או הכלכלה הריאלית. בהתאם לכך, חלה עלייה משמעותית בהיקף האסדרה האקלימית בעולם. ההוראה החדשה קובעת עקרונות על פיהם נדרשים התאגידים הבנקאיים לפעול כדי לנהל בצורה מיטבית את חשיפתם לסיכונים פיננסיים שקשורים לאקלים, והיא מבוססת על מסמך שפרסמה ועדת באזל ביוני 2022.

13 ביוני **חשבונות משותפים – סעיף "היותו בחיים" - עדכון הוראת ניהול בנקאי תקין 434**

ההוראה עודכנה על מנת להגביר את רמת המודעות של שותפים בחשבון לקיומו של תנאי היותו בחיים בהסכמי פתיחת חשבון ולמשמעויותיו, על מנת שתחולתו או אי תחולתו תעלה בקנה אחד עם רצונם באשר לזכויות הנותר בחיים לפעול בחשבון במקרה של פטירה של מי מהם, וכן להקל על הנותר בחיים לטפל בחיובים קיימים באמצעי תשלום שהונפקו לשימוש השותף שנפטר. מרבית סעיפי ההוראה היו אמורים להיכנס לתוקף שנה מיום פרסומה אך בשל המלחמה נדחו כניסתם לתוקף לספטמבר 2024.

29 ביוני **עסקי תאגיד בנקאי עם אנשים קשורים - עדכון הוראת ניהול בנקאי תקין מספר 312 וקובץ שו"ת נלווה להוראה**

נערכו עדכונים להוראה ולקובץ השאלות תשובות כחלק ממדיניות הפיקוח לצמצם, ככל האפשר, את הנטל הרגולטורי על התאגידים הבנקאיים ולאור הניסיון שנצבר ביישום ההוראה.

19 ביולי **נהלים למתן הלוואות לדיור – עדכון הוראת ניהול בנקאי תקין 451**

העדכון נועד לשפר את תהליך ביצוע פירעון מוקדם של הלוואה לדיור, לרבות באמצעות הלוואה מתאגיד בנקאי אחר או ממלווה מוסדי שאינו תאגיד בנקאי (מחזור הלוואה). ההוראה אמורה הייתה להיכנס לתוקף שנה מיום פרסומה אך בשל המלחמה נדחתה כניסתה לתוקף לאוקטובר 2024.

פעילות תאגיד בנקאי כברוקר דילר - הוראת ניהול בנקאי תקין חדשה מספר 461

הוראה זו מסדירה את פעילותם של התאגידים הבנקאים בתחום התיווך הפיננסי, קבלה והעברה של הוראות לשם ביצוע פעולות בניירות ערך עבור לקוחות, הן בפעילותם כמתווכים והן בדרך של מסחר לחשבונם העצמי. מטרת ההוראה היא להגן על הלקוחות המשקיעים ולשמור על יעילות ועל הוגנות השוק ולצמצם את הסיכונים לתאגידים הבנקאים וסיכונים תפעוליים בחדרי עסקאות בפרט.

הוראה זו תחליף את הוראת ניהול בנקאי תקין מספר 461 "עיסוקו של תאגיד בנקאי בניירות ערך על חשבון לקוחותיו".

30 ביולי הגבלות על חבות של לווה ושל קבוצת לווים - עדכון הוראת ניהול בנקאי תקין מספר 313 תוקף ההחלטה שניתן ביחס לחבות של קבוצת לווים בנקאית לחברת כרטיסי אשראי מעמידה במגבלה שבסעיף 4(ב)(2) להוראה ("מגבלת קבוצת לווים בנקאית") ומעמידה במגבלה בסעיף 4(ה) להוראה ("מגבלה מצרפית של לווים גדולים") הוארך מ-1.8.2023 ל-31.12.24.

12 באוקטובר שאלות ותשובות לשעת חירום - מלחמת "חרבות ברזל" פרסום קובץ שאלות ותשובות נפוצות העולות על רקע מלחמת חרבות ברזל בכל הנוגע להתנהלות מול מערכת הבנקאות.

פרסום מכתב אודות דגשי הפיקוח על הבנקים למערכת הבנקאות בעקבות מלחמת "חרבות ברזל" על רקע מלחמת "חרבות ברזל" פורסם מכתב המפקח לתאגידים הבנקאיים וחברות כרטיסי האשראי, ובו פורטו דגשי הפיקוח על הבנקים למערכת הבנקאות בעקבות המלחמה.

22 באוקטובר התאמות להוראות ניהול בנקאי תקין לצורך התמודדות עם מלחמת "חרבות ברזל" (הוראת שעה) - הוראה 251

לאור מלחמת "חרבות ברזל" שהחלה ביום 7.10.2023, והשלכותיה על הכלכלה בישראל, ועל מנת לסייע למערכת הבנקאות וללקוחותיה להתמודד עם אתגרי המצב, ננקטו שורה של התאמות רגולטוריות שגיבש הפיקוח על הבנקים, במסגרת הוראת שעה, אשר עודכנה מעת לעת.

7 בנובמבר ניהול סיכון אשראי - עדכון להוראת ניהול בנקאי תקין מספר 311 הגדרת "חשיפת אשראי משמעותית" בסעיף 44 להוראה תוקנה כך שקריטריון הסף למעורבות מנהל הסיכונים בחשיפת אשראי הועלה ל-50 מיליון ש"ח או 1% מהון הבנק (לפי הנמוך), במקום 25 מיליון ש"ח. העדכון בוצע לאור הניסיון שנצבר ובמטרה לייעל את ניהול הסיכונים.

29 בנובמבר אימות חשבונות של לקוחות - ביטול הוראת ניהול בנקאי תקין מספר 354 במסגרת תהליך בחינה תקופתי של האסדרה הקיימת בפיקוח על הבנקים, הוחלט כי נכון יהיה לבטל את הוראת ניהול בנקאי תקין מספר 354 "אימות חשבונות של לקוחות". זאת, מאחר שתוכן הוראה זו כבר אינו רלוונטי.

20 בדצמבר ניהול סיכון ריבית - עדכון הוראת ניהול בנקאי תקין מספר 333 ופרסום קובץ שו"ת להוראה ההוראה עודכנה לאור אימוץ המסמך המעודכן של ועדת באזל מאפריל 2016 בנושא סיכון ריבית בתיק הבנקאי. ההוראה קובעת עקרונות על פיהם נדרש תאגיד בנקאי לנהל את סיכון הריבית בתיק הבנקאי וכן מעדכנת את מבחן "תאגיד בנקאי חריג" המשמש את המפקח על הבנקים. ההוראה המעודכנת תכנס לתוקף ב-בתאריך 1 ביולי 2025.

20 בדצמבר יחס מינוף - עדכון הוראת ניהול בנקאי תקין מספר 218 ההקלה בשיעורי יחס המינוף שניתנה במסגרת הוראת ניהול בנקאי תקין מספר 250, "התאמות להוראות ניהול בנקאי תקין לצורך התמודדות עם משבר קורונה (הוראת שעה)" עוגנה בהוראה והוארכה עד ליום 31 בדצמבר 2025 (במקום 30 ביוני 2024). הארכה זו ניתנה משום שהפיקוח על הבנקים נמצא בעיצומה של בחינה מחדש של יחסי המינוף.

24 בדצמבר פתיחת חשבון עובר ושב ביתרת זכות לגופים פיננסיים - הוראת ניהול בנקאי תקין חדשה מספר 424

הוראה זו מסדירה את הדרישות החלות על התאגידים הבנקאיים אגב פתיחת חשבון וניהולו לגופים פיננסיים הנותנים שירותים פיננסיים חוץ-בנקאיים. במסגרת הוראה זו, הוגדרה חובת דיווח לפיקוח על הבנקים על כל סירוב או עיכוב במתן השירות המנוי בסעיף 2(א)(2) לחוק הבנקאות (שירות ללקוח), קרי פתיחת חשבון עובר ושב וניהולו, וכן, נקבעו דרישות לנימוק בכתב לגוף הפיננסי במקרה של סירוב או עיכוב כאמור.

הוראות מתחילת 2024

1 בינואר **ניהול סיכונים איסור הלבנת הון ואיסור מימון טרור – עדכון הוראת ניהול בנקאי תקין 411**
עדכון נספח ב' 5 - מתוך רצון להקל ככל הניתן על העולים, וכדי לא לעכב את תהליך פתיחת החשבון לאלו שטרם קיבלו את תעודת הזהות שלהם, הפיקוח על הבנקים האריך את התקופה בה ניתן יהיה לפתוח חשבון בנק באמצעות תעודת עולה עד 90 יום מהנפקתה, עד לסוף חודש יוני 2024.

7 במרץ **הוראת ברוקר דילר – עדכון הוראת ניהול בנקאי תקין מספר 461**
מועד יישום העדכון להוראה אשר נקבע במקור ל-19 בינואר 2025 נדחה לתאריך 1 באוגוסט 2025 וזאת לאור בקשת מערכת הבנקאות שנתקלה בקשיים לעמוד בלוח הזמנים המקורי ליישום עקב המלחמה המתמשכת.

מבנה הפיקוח על הבנקים

